

PUNCTUL CRITIC

Trimestrial de diagnoză
socială, politică și culturală

nr. 4 (26) 2018

România Mare

Voință națională și reprezentare europeană

PUNCTUL CRITIC

**Trimestrial de diagnoză
socială, politică și culturală**

nr. 4 (26) 2018

ROMÂNIA MARE – VOINȚĂ NAȚIONALĂ ȘI REPREZENTARE EUROPEANĂ

Editor: Fundația Culturală „Idee Europeană”
Co-editor: Fundația „Platon Pardău”

Punctul critic – Trimestrial de diagnoză socială, politică și culturală

Fondator: Eugen Uricaru

Consiliul științific:

Bernard Castelli, Institutul de Cercetare pentru Dezvoltare (IRD) din Paris

William J. Connell, Seton Hall University, New Jersey

Ding Chao, Universitatea de Studii Externe din Beijing

Cristian Dumitrescu, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București

Raffaella Gherardi, Universitatea din Bologna

Manuel Herrera Gomez, Universitatea UNED din Madrid

Oleg Kudryavtsev, Universitatea MGIMO din Moscova

Marco Lucchesi, Universitatea Federală din Rio de Janeiro

Andrei Marga, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca

Irina Moroianu-Zlătescu, membru titular al Academiei Internaționale de Drept Comparat (AIDC Haga/Paris);
SNSPA București

Giacomo Marramao, Universitatea Roma III

Vasile Pușcaș, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca

Gheorghe Lencan Stoica, Universitatea din București

Colegiul redacțional:

Director: Mihai Milca

Redactor-șef: Iacob Florea

Redactor-șef adjunct: Sebastian Simion

Redactor-șef adjunct: Mihai-Bogdan Marian

Redactor de rubrică: Adrian Pop

Redactor principal: Bogdan Ionuț Berceanu

Redactor principal: Luminița lordache

Tehnoredactare: Carmen Dumitrescu

Corectură: Alina Preda, Nicoleta Arsenie

Distribuție: Adrian Ionuț Preda

Adresa poștală:

OP-22, CP-113, Sector 1, București

Tel/Fax: 021/212.56.92

ISSN print 2068-8989

PUNCTUL CRITIC se distribuie în librării.

e-mail: office@punctulcritic.ro

www.punctulcritic.ro

Expedierea se face prin poștă.

Tipărit în România

Toate drepturile rezervate. Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Nicio parte a acestui volum nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea scrisă a Editurii Ideea Europeană. Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

SUMAR

EDITORIAL

- ◆ România în 1918 – de la agonie la extaz (*Mihai Milca*) 5

ROMÂNIA MARE – VOINȚĂ NAȚIONALĂ ȘI REPREZENTARE EUROPEANĂ

- ◆ 1918 – Victoria principiului naționalităților în Europa (*Ioan Scurtu*) 15
- ◆ Contextul intern și extern al Întregirii României în 1918 (*Corneliu-Mihail Lungu*) 35
- ◆ Propaganda românească în străinătate în sprijinul Marii Uniri din 1918 (*Gheorghe Sbârnă*) 41
- ◆ Dobrogea – anul 1918 (*Valentin Ciorbea*) 58
- ◆ Acte și acțiuni politico-administrative înfăptuite de Consiliul Național Român din Cernăuți și de guvernul bucovinean în vederea Unirii Bucovinei cu România (*Vasile Pasailă*) 75

CENTENARUL MARII UNIRI

- ◆ Despre identitate (*George Apostoiu*) 99
- ◆ Efigii pentru chipul întregit al țării: Muzeul Satului și Enciclopedia României (*Ioan C. Popa*) 107
- ◆ Hotare naturale și statalitate în viziunea școlii românești de geopolitică (*Adrian Pop*) 111

FONDUL ȘI FORMA

- ◆ Globalism versus particularism (*Toma Roman*) 131

CONEXIUNI EURO-COMUNITARE ȘI NORD-ATLANTICE

- ◆ Președinția României la Consiliul Uniunii Europene (oportunități și provocări) (*Mihai-Bogdan Marian*) 143
- ◆ Spitzenkandidaten sau despre jocurile de putere de la Bruxelles (*Eugen Gasnaș*) 151
- ◆ Tineret peste ani și politici publice: 1968-2018 (*Sorin Mitulescu*) 159

EVENIMENT

- ◆ 70 de ani de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului (*Irina Moroianu Zlătescu*) 173

IDENTITĂȚI NAȚIONALE ȘI GRUPURI ETNICE

- ◆ Terorism și religie (*Andrei Marga*) 181
- ◆ Ce s-a ales de „Primăverile arabe”? Egipt: revoluția neterminată – tranziția neîncheiată (*Adrian Mac Liman*) 191

PANTEONUL DIPLOMAȚIEI ROMÂNEȘTI

- ◆ Panteonul diplomației românești. Petre Bălăceanu – finanțist și diplomat (**S. Cristian**) 205

LUMEA CĂRȚILOR

- ◆ Septimiu Chelcea și perenitatea proiectului sociologia militans (**Şerban Cionoff**) 211
- ◆ Victor Neumann, *Istoricul și opera (Iuliana Galeş)* 215

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

- ◆ Universitatea Internațională de la Cheia. „Evoluția dreptului și a societății românești în context internațional” 1918-2018 (**Alexandra Bucur**) 221

România în 1918 – de la agonie la extaz

Mihai MILCA

Se împlinesc o sută de ani de la încheierea Primului Război Mondial, conflagrația totală care a zdruncinat din temelii ordinea europeană și a lumii și care s-a soldat cu o adeverată hecatombă nu doar în rândul forțelor armate beligerante, ci și la nivelul populației civile, lăsând în urmă distrugeri materiale, ruine fără număr și traume greu de depășit; România a plătit și ea din greu un tribut de lacrimi, sânge și suferințe, înregistrând pe tot parcursul implicării sale în Marele Război pagube materiale imense, îndurând umilințe nesfârșite și un jaf economic sistematic din partea ocupanților străini. Anul 1918 a debutat sub cele mai sumbre și terifiante auspicii. După rezistența eroică din vara anului 1917 în fața Puterilor Centrale și a ofensivelor concertate ale acestora la Mărăști, Mărășești, Oituz, în condițiile defectiunii flancului rusesc datorită turbionului revoluționar care se propagase de la Petrograd în întreaga împărătie moscovită, pe toate fronturile de luptă, inclusiv în Moldova și Basarabia, conducerea politi-

că și militară a țării, care se repliase la Iași, pe un petic de teritoriu național încă liber și suveran, o veritabilă „redută a morții”, a luat hotărârea dramatică de a găsi o soluție de încetare a ostilităților cu dușmanul. Puterile Centrale păreau să fi câștigat partida pe frontul estic prin abandonul rusesc și tentativele disperate ale bolșevicilor, ajunși la putere printr-o lovitură de stat în octombrie 1917, de a obține o pace separată cu Germania și aliații acesteia. Pacea de la Brest-Litovsk între Rusia bolșevică și Puterile Centrale nu a fost însă un deznodământ de natură să pună capăt luptelor în această nefericită parte a Europei, deoarece Lenin, Trotki și acolitii lor au considerat tratativele cu germanii și austro-ungarii doar o stratagemă tactică, cedând teritoriile pentru a câștiga timp în vederea consolidării precarei lor dictaturi. Puterile Centrale, la rândul lor, au profitat din plin de poziția militară privilegiată pentru a expanda tot mai departe spre Est, în Ucraina și Țările Baltice, acaparând zone întregi lăsate de izbeliște de către bolșevici

pentru a le stoarce de resursele atât de necesare continuării războiului în Vest împotriva Angliei, Franței și aliatului acestora de ultimă oră, Statele Unite ale Americii. În aceste circumstanțe, situația României era cât se poate de disperată, întrucât liniile de aprovizionare cu arme, muniții și alimente, ce străbăteau Rusia de la Arhanghelsk spre frontul din Moldova, erau tăiate, iar foștii noștri aliați, militarii ruși, părăsind în masă tranșeele, în drumul lor spre casă, se dedau la violențe de tot felul, prădăciuni și dezordini sub influența propagandei bolșevice, devenind un pericol iminent, mult mai mare decât inamicul.

Așa cum remarcă, într-o lucrare semnificativ intitulată „Pacostea rușescă”, apărută în 1920, Ion Rusu Abrudeanu, strălucit ziarist și fruntaș liberal, România avea de ales să adopte o decizie între trei atitudini, una mai rea decât alta. Prima era să intre în tratative cu dușmanul cu mâna pe sabie, lăsând armatei misiunea imposibilă de a obține maximul de condiții favorabile posibile. Aceasta era punctul de vedere al guvernului Brătianu, neîmpărtășit însă de ministrii conservatori în frunte cu Take Ionescu, care cereau continuarea războiului alături de aliați, fie chiar și în afara teritoriului național (deși singura rută de retragere era prin sudul Rusiei, cuprins însă de vâltoarea războiului civil între Roșii și Albi). A doua atitudine era ca, nerecurgând la forța militară,

guvernul să dea semnale Puterilor Centrale că dorește pacea cu orice preț, în orice condiții, cu inevitabile concesii. Cea de a treia atitudine era de a nu intra deloc în tratative, de a rezista cât se poate pe mai departe, cu arma în mână, și numai în caz de înfrângere să suportăm stabilirea în toată țara, până la pacea generală, a unui regim de ocupație străină, impus peste voința noastră. Cea de-a doua variantă a fost în cele din urmă adoptată de către monarh, guvern și clasa politică.

În ziua de 24 ianuarie 1918, comandamentul român a primit din partea comandamentului german un mesaj ultimativ prin care se cerea ca în termen de 4 zile partea română să ofere lămuriri privind situația militară și politică a țării creată ca urmare a retragerii trupelor rusești de pe front, în condițiile în care, după acceptarea armistițiului din decembrie 1917, avusesese loc un schimb de note între conducerea militară română și cea germană privind mișcările trupelor noastre.

S-a convenit o ședință de guvern de urgență în cadrul căreia s-au concertat două poziții: Brătianu și o parte a ministrilor săi înclinau spre o prelungire a armistițiului și adoptarea unei poziții de tergiversare a antamării convorbirilor cu germanii, fapt ce ar fi permis guvernului să constituie depozite de alimente în Basarabia în eventualitatea continuării războiului și

retragerii pe noi aliniamente a armatei române; Take Ionescu și adeptii săi conservatori erau pentru denunțarea armistițiului și continuarea războiului. În cadrul Consiliului de Coroană convocat a doua zi, pozițiile celor două tabere fiind ireconciliabile și patru miniștri conservatori prezentându-și demisiile, Ion I.C. Brătianu a fost nevoit să-și înainteze, la rândul său, demisia împreună cu întregul cabinet. Regele Ferdinand a acceptat demisia guvernului Brătianu și a încredințat generalului Alexandru Averescu misiunea de a alcătui un nou cabinet. O dată constituit, în ziua de 29 ianuarie 1918, guvernul Averescu a comunicat părții germane intenția României de a iniția negocieri în vederea încheierii păcii. Trimișii guvernului român au contactat comandamentul german al marelui-ofițer Mackensen, obținând acceptarea demarării tratativelor. Totodată, aceștia au avut și o întâlnire cu câțiva fruntași politici din gruparea germanofilă care s-au derobat de la a sprijini inițiativa regelui și a guvernului Averescu, dar care se erijau în interlocutori cu mai mare credibilitate în fața germanilor decât conducerea de la Iași. Palatul prințului Știrbey de la Buftea a fost ales ca sediu al negocierilor începute în 5 februarie. Marelui-ofițer Mackensen, care a avut între timp o întrevadere cu miniștrii de externe ai Puterilor Centrale (Kuhlmann și contele Czernin), a formulat condițiile.

Puterile Centrale (Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria) și România se obligă până la încheierea păcii să nu mai întreprindă acțiuni ostile reciproce. Armata română avea însă mâna liberă de a opera acțiuni militare împotriva bolșevicilor și guvernului de la Petrograd atât timp cât acesta din urmă nu încheie pace cu România. Mai mult, armata română, în caz de nevoie, va putea fi susținută militar de către Puterile Centrale. În ziua de 11 februarie 1918, a avut loc întrevaderea între prim-ministrul român și cei doi miniștri de externe ai Puterilor Centrale. Ministrul german Kuhlmann a prezentat condițiile esențiale, sine qua non, care vizau chestiunea Dinastiei, Armata și problema teritorială. A doua categorie de condiții se referă la domeniul economic și financiar. Chestiunea dinastică era considerată una de ordin intern și nu intra în cadrul negocierilor. De asemenea, chestiunea Armatei, în privința problemei teritoriale, România trebuia să facă necondiționat anumite cesiuni. Dobrogea era cedată Puterilor Centrale cu clauza de a se rezerva României acces la mare. Urma, de asemenea, să fie făcută o rectificare a frontierei cu Ungaria de-a lungul Carpaților. Condițiile economice și financiare asigurau Germaniei un ascendent total în exploatarea resurselor petroliere și agricole ale României.

Prim-ministrul a declarat că cesiunile teritoriale sunt inacceptabile. Cei

doi miniștri de externe inamici au trecut la amenințări directe, precizând că neangajarea negocierilor de pace poate conduce la înăsprirea condițiilor formulate, la suprimarea Dinastiei și încetarea existenței României, care va fi împărțită între Puterile Centrale și ștearsă de pe harta Europei. În ziua de 13 februarie 1918, s-a desfășurat în prezența regelui Ferdinand un consiliu de miniștri care a încercat să determine Puterile Centrale să renunțe la condițiile impuse drastic pentru a face loc unui climat favorabil de concesii reciproce. Acest demers al guvernului Averescu a fost însă zadarnic. Puterile Centrale și-au reiterat severele condiții, nemailăsând românilor nicio marjă de manevră. În zilele de 17, 18 și 19 februarie, au avut loc trei Consilii de Coroană, în condiții dramatice, de presiune externă și practic fără alternative, pentru o Românie încolțită de dușmani și amenințată cu extincția ca țară.

Generalul Averescu a conchis cu greu că durele condiții trebuie acceptate, deoarece armata nu poate opune decât o scurtă și simbolică rezistență în lipsa subzistenței și munițiilor necesare. Ion I.C. Brătianu s-a susținut un alt punct de vedere, întrucât rezistența ca formă de protest nu avea valoare practică chiar cu concursul dat de liberali și conservatori. El a sugerat ca Alexandru Marghiloman și politicienii rămași la București sub ocupație germană să încerce să obțină condiții

mai avantajoase pentru țară, cu toate sacrificiile ce vor fi făcute. Take Ionescu s-a pronunțat împotriva unei păci separate și a pledat pentru retragerea Regelui, guvernului și armatei în Rusia răsăriteană, pentru a continua lupta alături de aliați.

Acstea consilii de coroană au acceptat începerea tratativelor de pace, cesiunile teritoriale, demobilizarea armatei, cu excepția unei forțe de poliție la granița cu Rusia, trecerea armatelor austro-ungare către Ucraina și evacuarea misiunii aliate a Antantei.

O delegație condusă de Constantin Argetoianu, ministrul Justiției, s-a deplasat, prin Focșani, la Buftea, unde pe 21 februarie/ 5 martie 1918 a fost semnat tratatul preliminar de pace cu Puterile Centrale, un tratat infam și înnorobitor care consfințea cu brutalitate nu doar voința de putere a Germaniei și Austro-Ungariei pe un teatru de operații, ci și liniile de forță, vectorii politicii pangermaniste și hungariste orientate spre Estul și Sud-Estul continentului.

Timp de un an și jumătate România, prin teritoriile ocupate de Puterile Centrale, supuse unui jaf metodic și fatal și unui proces umilitor de deznaționalizare prin toate mijloacele posibile aflate la îndemâna autorităților militare germane, austro-ungare, bulgare și turcești, făcuse deja obiectul unui experiment pervers, ipocrit și criminal de aneantizare derulat în numele unor principii „civilizatoare” pe care

imperialismul mittel-european urma să le aplice tuturor zonelor intrate sub dominația sa. Cartea zguduitoare a lui Virgiliu N. Drăghiceanu „707 zile sub cultura pumnului german”, cronică fidelă și analitică a vicisitudinilor populației românești din teritoriile ocupate de Puterile Centrale între anii 1916-1918, stă deplină mărturie în acest sens. Șocul produs de înfrângerile din toamna primului an de război, retragerea precipitată a armatei, guvernului și regelui în Moldova și ororile trăite de români în iarna ce a urmat și pe tot parcursul anului 1917 au bulversat, scindat și traumatizat de o manieră fără precedent societatea românească. Iată ce scrie cu profundă amărciune Virgiliu N. Drăghiceanu: „Suntem în cea mai mare disoluție socială nu de la castă la castă, ci chiar ca membri ai aceleiasi comunități sociale. În toată țara, autoritățile risipite sunt numai umbre. Crescuți în tradițiile unui stat centralizat și tutelar până la exces, fără bresle, fără societăți, și cunoscând numai asociația cluburilor politice, acum când nici statul, nici clubul politic nu mai înseamnă nimic, pare că suntem cu totul paralizați, incapabili de a merge, de a mai face cel mai mic gest de reacțiune sau organizare socială. Germanii o remarcă cu drept cuvânt: „cheстиунile политиче
е превентате в Бухарести странников,
претутиди не варя са въпросът (...)
проверява най-добре какъв население
руската в Бухарест”.

consistentă, dacă nu are conducători decisi”.

Și totuși, în această atmosferă funestă, lipsită parcă de orice orizont de speranță, un licăru de lumină prevestitoare de bine și-a făcut loc. Cursul evenimentelor desfășurate pe parcursul anului 1917 și începutul lui 1918 în stânga Prutului, în Basarabia răpită de Imperiul Țarist la 1812 din trupul țării, a făcut ca balanța destinului național să se încline în direcția cea bună. După prăbușirea țarismului și propagarea undei seismice provocate de Revoluția din februarie 1917 la Petrograd în toate colțurile imperiului, pe teritoriul din Prut și Nistru mișcarea națională a românilor basarabeni a înregistrat de la o lună la alta o intensificare și a radicalizare de-a dreptul uimitoare. În zilele de 20 – 28 octombrie/ 1 – 8 noiembrie 1917 a avut loc la Chișinău primul Congres al soldaților moldoveni din armata rusească la care au participat peste 800 de delegați ce au adoptat rezoluții decisive: autonomia Basarabiei, formarea de unități militare moldovenești, reforma agrară, stoparea colonizării Basarabiei cu elemente străine, învățământ în limba română, înființarea unei forme de ocârmuire proprie – Sfatul Țării. La 21 noiembrie / 4 decembrie 1917, s-au deschis lucrările Sfatului Țării, în condițiile în care două treimi din delegați erau reprezentanți ai populației românești majoritare. La 2/15 decembrie 1917,

Sfatul Țării a adoptat o Declarație prin care era proclamată Republica Democratică Moldovenească, ce ar fi urmat să facă parte dintr-o viitoare Republieă Federativă Democratică Rusă. S-a creat un Consiliu al Directorilor Generali ca organ executiv și s-a preconizat un program de reforme democratice.

Deși autoritățile basarabene nou create au încercat să instituie ordine și să protejeze populația de actele de violență comise de militarii ruși ce se retrăgeau în debandadă de pe frontul românesc, acest lucru nu a fost posibil. Sfatul Țării și Consiliul Directorilor au ajuns la concluzia că în situația dată se impunea un ajutor militar din exterior pentru oprirea silnicilor și omorurilor săvârșite de bandele rusești anarhice și bolșevizate, pentru securizarea căilor de transport și comunicație și a depozitelor militare sau cu rezerve de alimente. S-a apelat în aceste condiții la guvernul de la Iași care, la mijlocul lunii ianuarie 1918, a trimis unități ale armatei, disponibilizate și ca urmare a armistițiului cu germanii. Ordinea a fost restabilită și la 24 ianuarie / 6 februarie 1918 Sfatul Țării a proclamat independența Basarabiei, ținând cont de ostilitatea guvernului bolșevic, după ruperea relațiilor cu România de către acesta din urmă și pentru contracararea pretențiilor anexioniste ale statului ucrainean de curând creat. Pe fondul amplificării tendințelor patriotice și

unioniste ale populației românești din Basarabia a urmat pasul firesc al Unirii cu țara-mamă România. Acest eveniment istoric s-a produs la 27 martie / 9 aprilie 1918, consfințind faptul că Basarabia, „în puterea dreptului istoric și al dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure pot să hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna, se unește cu mama sa România.”

Imediat o delegație a Sfatului Țării s-a deplasat la Iași pentru a aduce la cunoștința guvernului român și regelui Ferdinand acest act de voință al românilor basarabeni. Hotărârea privind unirea votată la Chișinău a fost promulgată prin decret-lege la 9/22 aprilie 1918, sub semnatura regelui și a președintelui Consiliului de Miniștri Alexandru Marghiloman.

Pe fondul schimbărilor survenite în raporturile de forță dintre Antanta și Puterile Centrale pe fronturile din sud-estul și vestul continentului în toamna anului 1918, în circumstanțele activizării mișcărilor cu caracter național în teritoriile aparținând imperiilor în descompunere (mai întâi rusesc, urmat de cel otoman, habsburgic și german) și în Bucovina și în Transilvania acțiunea forțelor unioniste pro-românești s-a intensificat și a dobândit vigoare instituționalizată. La 14/27 octombrie 1918, Adunarea Națională, constituită la Cernăuți sub imboldul energetic al lui Iancu Flondor și al profesorului Sextil Pușcariu, a

proclamat „unirea Bucovinei integrale cu celealte țări românești într-un stat național independent, respingându-se totodată tentativele anexioniste ale Ucrainei grație sprijinului militar acordat de guvernul român. La 29 octombrie / 11 noiembrie 1918 divizia a VIII-a condusă de generalul Iacob Zadic a intrat în Cernăuți unde a fost primită cu entuziasm și speranță îndreptățită de populația orașului. În ziua de 15/28 noiembrie 1918, Consiliul Național al Bucovinei a votat „Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei în vechile ei hotare până la Ceremuș și Nistru cu Regatul României.” La 18/31 decembrie, regele Ferdinand și prim-ministrul I.I.C. Brătianu au semnat decretul-lege privind Unirea Bucovinei cu România.

Concomitent, în Transilvania mișcarea națională a românilor a cunoscut la rândul ei o puternică și exemplară intensificare, liderii Partidului Național Român și cei ai social-democraților transilvăneni ajungând la deplin consens referitor la reprezentarea și afirmarea intereselor și aspirațiilor naționale ale tuturor românilor din Ungaria și Ardeal. După întrunirea de la Oradea din 29 septembrie / 12 octombrie 1918 și Declarația prezentată în Parlamentul de la Budapesta de către Al. Vaida-Voevod, prin care se afirma voînta națională a românilor din teritoriile aflate sub jurisdicția Ungariei, la 18/31 octombrie 1918 s-a creat Consiliul Național Central sub președinția

lui Ștefan Cicio-Pop, care și-a stabilit sediul la Arad. Acest organism reprezinta interesele și aspirațiile românilor din Banat, Crișana, Maramureș și Transilvania și a purces de îndată la crearea de consilii naționale locale, la organizarea de unități militare proprii pentru a salvgarda viața și bunurile locuitorilor de anarhia și excesele violente ale formațiunilor înarmate maghiare. La 27 octombrie/ 9 noiembrie 1918, Consiliul Național Român a dat o notă ultimativă guvernului maghiar prin care solicita predarea puterii de guvernare asupra teritoriilor locuite de români în Ardeal și Țara Ungurească. Răspunsul era așteptat până la data de 30 octombrie / 12 noiembrie. A doua zi după expirarea termenului ultimatumului și în aceeași zi cu semnarea armistițiului de la Belgrad între Ungaria și Aliați, la Arad au început tratative între delegația Consiliului Național Român Central și delegația Consiliului Național Ungar și a guvernului ungar, care însă nu s-au soldat cu rezultate favorabile pentru partea română.

În acest context, Consiliul Național Român s-a orientat în direcția organizării unei Mari Adunări Naționale care să confirme voînta de unire a locuitorilor din Banat, Crișana, Maramureș și Transilvania cu România, a desfășurat o intensă activitate de mobilizare a structurilor proprii și a populației, a stabilit contacte cu guvernul român

și cu șefii misiunilor diplomatice ale țărilor Antantei în România.

Marea Adunare Națională preconizată a fost convocată la Alba Iulia pentru data de 18 noiembrie / 1 decembrie 1918. La această uriașă manifestare a voinței naționale românești au participat 1.228 de delegați aleși în teritoriu și peste 100.000 de români veniți din toate teritoriile fostului imperiu Austro-Ungar, precum și reprezentanți ai provinciilor care deja se uniseră cu Țara – Bucovina și Basarabia. Rezoluția Unirii a fost prezentată de Vasile Goldiș și ea prevedea: „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie / 1 decembrie 1918, decretează unirea acestor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România.” La 1 / 14 decembrie 1918 o delegație a românilor transilvăneni a sosit la București pentru a înmâna regelui actul unirii de la Alba Iulia. Câteva zile mai târziu, regele Ferdinand a semnat decretul-lege ce consfințea Hotărârea Adunării Naționale de la Alba Iulia de unire cu Regatul României.

Aceasta este o succintă cronologie a faptelor ce au prefațat nașterea și ulterioara recunoaștere a României Mari, țara reîntregită cu toate provinciile sale istorice, vitregite după îndelungate perioade de stăpânire străină. Dincolo de succesiunea evenimentelor, se află însă încărcătura emoțională a arcului așteptării înfăptuirii idealului unității naționale depline. Se află noianul de suferințe tăcute și umilințe sublimate în încredințarea că ziua izbăvirii naționale va veni. Se află puterea unui ideal nicicând abandonat. Se află acțiunea tenace și diplomația inteligentă a elitelor politice și culturale ale țării, decenii la rând. Se află forța de a rezista a poporului, a oamenilor simpli, din orașe și de la sate, din toate provinciile în care limbă română, credința creștină și valorile statonniciei noastre istorice au fost și au rămas temeiurile fundamentale ale unei existențe ce s-a perpetuat și s-a înălțat de la o generație la alta, peste timp, în pofida opreliștilor și încercărilor de tot felul, a vrăjmășilor și mistificărilor, care nu au putut decât să întârzie cel mult, dar nu să împiedice triumful ideii tutelare a Unirii românilor între frontierele legitime ale țării lor eterne.

România Mare – voiță națională și reprezentare europeană

1918 – Victoria principiului naționalităților în Europa

Ioan SCURTU

În Evul Mediu, statele europene erau constituite pe baza principiului dinastic, monarhii respectivi disputându-și teritoriile și influența, fără a ține seama de caracteristicile fiecărui popor și de drepturile persoanelor care-l alcătuiau¹. Acest principiu a fost contestat de Marea Revoluție Franceză, care la 26 august 1789 a adoptat *Declarația drepturilor omului și cetățeanului*², document fundamental pentru organizarea statelor pe baze moderne. În *Declarație* se preciza: „Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi”. Ca urmare, erau formulate mai multe „principii”: oricare suveranitate rezidă în principal în națiune, nici un grup, nici un individ nu poate exercita vreo autoritate care să nu emane în mod explicit de la ea; nimeni nu poa-

te fi tras la răspundere pentru opiniile sale; comunicarea liberă a gândurilor și opiniilor este unul dintre drepturile cele mai de preț ale omului etc.

Aceste idei au stat la baza luptei pentru constituirea statelor naționale în Europa, care s-a desfășurat pe parcursul unui secol (numit „secolul naționalităților”). În acest proces, care s-a încheiat la sfârșitul Marei Război (Primul Război Mondial), români au avut un rol activ. În 1859 au realizat Unirea Principatelor Moldova și Valahia (Muntenia), care în 1862 au adoptat numele oficial România, iar în 1878, Dobrogea s-a reunit cu Patria Mamă. În deceniile următoare mișcarea de eliberare națională a românilor aflați în afara granițelor țării s-a intensificat. Este o realitate că eforturile guvernantilor de la Petersburg de a-i rusifica pe români din Basarabia, a celor de la Viena de a impune românilor din Bucovina limba și cultura germană, precum și confesiunea catolică a liderilor de la Budapesta de maghiarizare a românilor din Transilvania nu au dat rezultatele scontate.

¹ I. Ciupercă, *Autodeterminarea - trăsătură fundamentală a istoriei Europei la sfârșitul Primului Război Mondial*, în vol. *Marea Unire din 1918 în context european*. Coordonator Ioan Scurtu, București, 2003, p. 26.

² Nicolae Liu, *Revoluția franceză, moment de răscruce în istoria umanității*, București, Editura Academiei, 1994, p.76.

Aceştia şi-au păstrat limba română şi confesiunea ortodoxă, au transmis din generaţie în generaţie tradiţiile, obiceiurile, basmele şi legendele populare, au luptat pentru apărarea şi afirmarea fiinţei naţionale. Documentele atestă faptul că Regatul României (proclamat în 1881) a constituit centrul vital pentru toţi românii în aspiraţia lor pentru realizarea statului naţional unitar.

În timpul Primului Război Mondial lupta de eliberare a popoarelor europene s-a intensificat, fapt ce a condus la prăbuşirea imperiilor multinaţionale. Primul dintre acestea a fost cel rus (țarist). După trei ani de război, fără a obţine victoria promisă de țarul Nicolae al II-lea, în armată rusă s-a instalat o stare de nemulţumire: ostaşii doreau să se întoarcă la casele şi familiile lor, numărul dezertorilor a crescut considerabil; mulți ofițeri apreciau că vina pentru situaţia armatei ruse o purta țarina Aleksandra, care trăia sub influenţa lui Rasputin, un dubios călugăr insinuat la Curtea imperială susținând că avea puteri miraculoase şi-l putea vindeca prin puterea credinţei pe moştenitorul tronului, țareviciul Alexei, care suferea de hemofilia. Rasputin era acuzat că ar fi spion german, iar țarina, fiind de origine germană, îl influenţa pe țar, insistând să pună capăt războiului şi să înceie pace separată cu Germania. În cercurile generalilor şi ale unor lideri politici se punea la cale detronarea lui Nicolae al II-lea şi înlocuirea lui cu o Regenţă în frunte

cu marele duce Mihail, fratele țarului, care să continuie războiul cu toată vigoarea în vederea obţinerii unei victoriei decisive împotriva Puterilor Centrale³.

De la sfârşitul anului 1916, criticele au devenit publice, deputatul Vladimir Puriškevici nesfîndu-se să declare în şedinţa Dumei (Parlamentul rus) din 19 noiembrie 1916 că țarina „a rămas o nemăoaică pe tronul rusesc, înstrăinată de țara şi de poporul său”. La 30 decembrie 1916, Rasputin a fost asasinat, dar degringolada la vârful imperiului nu a putut fi opriță.

În ziua de 26 februarie (11 martie, stil nou) 1917, în Petrograd (noua denumire a oraşului Petersburg), capitala imperiului, s-a declanşat greva generală sub lozincile: „Jos războiul! Jos țarul! Vrem pâine!” Încercarea autoritaţilor imperiale de a restabili ordinea prin forţă a eşuat, militarii trecând de partea revoluţionarilor. La 2/15 martie s-a format un guvern provizoriu condus de prinţul Gheorghe Evghenovici Lvov. În aceeaşi zi, țarul Nicolae al II-lea a abdicat, desemnându-l ca succesor pe marele duce Mihail, dar acesta nu a acceptat să ocupe tronul.

Noul guvern a procedat la înlátrarea din funcţie a guvernatorilor şi viceguvernatorilor, precum şi a celor lăslăi demnitari din timpul regimului țarist, fapt ce a condus la pulverizarea

³ Vezi, pe larg, Victor Loupan, *O istorie secretă a Revoluţiei Ruse*, Bucureşti, Editura Corint, 2017.

structurilor administrative. S-au anunțat alegeri pentru Adunarea Constituantă, care să stabilească noua formă de organizare a statului. Pe întreg cuprinsul Rusiei s-a declanșat un amplu proces revoluționar, în cadrul căruia naționalitățile cereau recunoașterea dreptului la organizare statală proprie. Generalul Piotr Vranghel avea să aprecieze că „odată cu țarul dispărerea ideea însăși a puterii, iar poporul rus vedea cum se șterg toate vechile sale obligații și nimic, în ceea ce-l privește, nu putea să înlătărească nici această putere, nici aceste obligații”⁴.

În luniile următoare confruntările politice s-au amplificat, criza economică s-a adâncit, starea de nemulțumire a sporit, tensiunile sociale au devenit tot mai grave. Guvernul provizoriu a fost remaniat la 8 iulie 1917, când prim-ministru a devenit Aleksandr Fiodorovici Kerenski, care a încercat să restabilească ordinea în țară, dar fără succes. La 1/14 septembrie 1917, Rusia a fost proclamată republică. În ziua de 25 octombrie/ 7 noiembrie 1917 puterea la Petrograd a fost preluată de bolșevici, care au constituit un nou guvern, numit Consiliul Comisarilor Poporului, în frunte cu V.I. Lenin. În săptămânile următoare, bolșevicii au preluat puterea la Moscova, Minsk, Lugansk, Kazan, Ecaterinburg, Saratov, Baku și alte centre

⁴ Piotr Vranghel, *Memorii. Cuvânt-înainte* Constantin Erbiceanu. Traducere Nicolae Drăgușin, Brăila, 2017, p. 31.

urbane. La 2/ 15 noiembrie 1917, guvernul bolșevic a adoptat „Declarația dreptului popoarelor din Rusia”, care proclama dreptul acestora la autodeterminare până la despărțirea de statul existent. A fost decizie tactică prin care s-a urmărit atragerea naționalităților de partea regimului bolșevic. În acest document se prevedea: „uniunea benevolă și sinceră a popoarelor din Rusia” și constituirea Republicii Sovietice Ruse „în baza uniunii libere a națiunilor libere, ca federație a republicilor naționale sovietice”⁵. În martie 1918, capitala Rusiei s-a mutat de la Petrograd la Moscova.

Națiunile asuprute și-au proclamat rând pe rând autonomia și apoi independența. Nu a fost un proces linear, ci unul compex, care s-a întins, în unele situații, din 1917 până în 1922⁶. Prima țară care și-a proclamat independența națională a fost Finlanda, la 6 decembrie 1917, când s-a format un guvern național. Această dată a devenit Ziua Națională a Finlandei. La 18/31 decembrie 1917 guvernul sovietic a recunoscut independența de stat a Finlandei, dar, în ianuarie 1918, cu sprijinul bolșevicilor de la Petersburg, s-a format un guvern paralel, revoluționar, care a proclamat Republica Muncitorească Finlandeză. Ca

⁵ Gheorghe E. Cojocaru, *Tratatul de Uniune Sovietică*, Chișinău, Editura Civitas, 2005, p. 61.

⁶ Vezi Ioan Scurtu, *1918 – anul întregirii României în contextul european*, în „Ştefadi-na...file de arhivă”, nr. 1/2018.

urmare, s-a declanșat un război civil (ianuarie-mai 1918) între gruparea sovietică și cea națională, ajutată de trupe germane și voluntari suedezi. Bolșevicii au fost înfrânti la 5 mai 1918, puterea fiind preluată de generalul Mannerheim. La 17 iulie 1919 Finlanda a devenit Republică, având capitala la Helsinki.

Estonia și-a proclamat autonomia la 30 martie 1917⁷ și apoi independența la 24 februarie 1918. La 4 martie 1918, Estonia a fost ocupată de armata germană. După prăbușirea Germaniei, la 11 noiembrie 1918, au urmat doi ani de convulsii interne. La 29 noiembrie 1918, bolșevicii estoniensi, sprijiniți de Armata Roșie, au proclamat Republica Sovietică Estoniană, cu capitala la Narva. De această dată, au intervenit armata britanică și voluntari scandinavi, în urma căreia s-a instaurat un nou guvern național, în ianuarie 1919, condus de Konstantin Paets. La 5 mai 1919 Adunarea Constituantă a proclamat Republica Estonă independentă, care a adoptat Constituția la 15 iunie 1919. Prin tratatul de la Tartu din 2 februarie 1920, Rusia sovietică a recunoscut independența Estoniei.

Letonia a avut o evoluție deosebită. În ziua de 21 noiembrie 1917, la Riga s-a instaurat puterea sovietică.

⁷ Pentru țările Baltice, Ucraina și Polonia au fost folosite mai ales, *Istoria universală. Epoca contemporană. 1918-1939*, București, 1975; *Enciclopedia Europei*, București, 2002.

În februarie 1918, trupele germane au ocupat această țară baltică și au sprijinit formarea unui guvern național. După retragerea trupelor germane, a fost proclamată independența Letoniei în ziua de 18 noiembrie 1918 (ce a devenit Ziua Națională a acestui stat). Peste o lună, bolșevicii, cu sprijinul Armatei Roșii, au instaurat din nou puterea sovietică (17 decembrie 1918). Letonia a fost teatrul confruntărilor între trupele bolșevice și cele naționale, acestea din urmă obținând victoria în ianuarie 1920. La 11 august 1920 a fost semnat tratatul de pace letono-rus, prin care Rusia recunoștea independența Letoniei.

Cea de-a treia țară baltică, *Lituania*, și-a constituit în septembrie 1917 un Consiliu Național cu capitala la Vilna (Vilnius), susținut de Germania. La 16 februarie 1918, Lituania și-a proclamat independența (aceasta a devenit Ziua Națională a Letoniei). Prin tratatul de pace semnat de Rusia cu Puterile Centrale la Brest-Litovsk (3 martie 1918), Lituania a fost separată de Rusia, dar a rămas sub ocupație germană. După înfrângerea Germaniei, a urmat un război civil (1918-1919). Pe o parte din teritoriul locuit de lituanieni a fost proclamată Republica Sovietică Lituaniană la 16 decembrie 1918. Au intervenit trupe poloneze și germane în sprijinul guvernului național, care au înfrânt Armata Roșie, astfel că puterea sovietică a fost înlăturată în aprilie 1919.

În ziua de 12 iulie 1920 s-a încheiat tratatul de pace sovieto-lituanian, prin care Rusia recunoștea independența Lituaniei. La 1 august 1922 a fost adoptată Constituția, prin care Lituania devinea Republică, având capitala la Kaunas (Kovno), ulterior la Vilnius.

Împărțită, încă din 1798, între Rusia și Austria, neavând, de-a lungul istoriei, o statalitate consistentă, Ucraina s-a constituit cu dificultate. Partea apuseană a Rusiei locuită de ucraineni a cunoscut ravagiile revoluției declanșată de Petrograd. În ziua de 10/23 iunie 1917, Rada (parlamentul) de la Kiev a proclamat autonomia Ucrainei în cadrul Rusiei⁸. Au urmat patru ani de război civil. Bolșevicii ucraineni, sprijiniți de Consiliul Comisarilor Poporului de la Moscova, au format Republica Sovietică Ucraineană, cu capitala la Harkov (11/24 decembrie 1917). Aceasta a cerut ajutorul sovieticilor, astfel că, în februarie 1918, Armata Roșie a ocupat o mare parte a Ucrainei. Dar, la 1 martie 1918, trupele germane au ocupat Kievul și au reinstalat puterea Radei Centrale. Prin pacea din 3 martie 1918, Rusia a renunțat la Ucraina, însă, după capitularea Germaniei, Lenin a denunțat la 13 noiembrie 1918 tratatul de la Brest-Litovsk. În ziua de 29 noiembrie 1918 puterea sovietică a fost instaurată în Ucraina de est.

⁸ Gheorghe E. Cojocaru , op. cit., p. 43.

În zona din Austro-Ungaria locuită de ucraineni s-au constitut grupări înarmate care urmăreau să alunge autoritățile existente și să preia puterea. Aceste bande au început să acționeze și pe teritoriul Bucovinei, unde mișcarea națională românească era în plină desfășurare. La solicitarea Consiliului Național Român din Bucovina, guvernul de la Iași a trimis Divizia a 8-a comandată de generalul Iacob Zadik, care la 11 noiembrie 1918 a intrat în Cernăuți și a trecut la alungarea bandelor ucrainene înarmate. La 15 noiembrie 1918 s-a constituit Republika Ucraineană de Vest, cu capitala la Liow (Lvov). Aceasta urmărea să cuprindă și Galitia, intrând astfel în conflict cu Polonia. Războiul s-a încheiat prin pacea de la Riga din 9/18 martie 1921, care stabilea că o parte din vestul Ucrainei (Volânia și Galitia) era anexată de Polonia. Puterea sovietică s-a instaurat în ambele părți (de est și de vest) locuite de ucraineni, iar în decembrie 1922, Ucraina a devenit parte a Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice.

Din cele prezentate se poate constata că a existat o tactică folosită de Lenin și Trotki: inițial, guvernul bolșevic se declară în favoarea independenței statelor respective, pentru ca apoi, sub motiv că puterea fusese preluată de burghezie, au fost constituite guverne paralele dominate de bolșevici, reprezentând „masele populare”. Au fost declanșate acțiuni

vizând răsturnarea puterii naționale și integrarea respectivelor state în cadrul Rusiei sovietice. Bolșevicii au urmărit nu numai refacerea granițelor fostului imperiu, ci și extinderea revoluției la scară planetară. În martie 1919 a fost creată Internaționala a III-a Comunistă „ca stat major al revoluției mondiale”⁹. Tactica adoptată de liderii sovietici a eșuat în cazul polonezilor și românilor.

Polonia dispăruse ca stat în 1795, fiind împărțită între Rusia, Austria (din 1867 – Austro-Ungaria) și Prusia (din 1871- Germania). Ca urmare, în timpul Primului Război Mondial o parte a polonezilor a luptat în armata Antantei, iar o altă parte în cea a Puterilor Centrale. Fiecare tabără a urmărit să-i câștige pe polonezi, promițându-le recunoașterea independenței. Pe teritoriul Rusiei s-a constituit Comitetul Național Polonez, care viza reconstituirea Poloniei medievale sub protecția Petersburgului. În zona ocupată de Austria s-a proclamat, la 5 noiembrie 1916, Regatul Poloniei sub protecția Puterilor Centrale. Prin tratatul de la Brest-Litovsk, din 3 martie 1918, Rusia a renunțat la teritoriile poloneze. În contextul înfrângerii Austro-Ungariei, cele două entități statale s-au unit, luând ființă Republica Polonia, care și-a proclamat independența la 11 noiembrie 1918 sub conducerea lui Jósef Pilsudski.

⁹ Eric Hobsbawm, *O istorie a secolului XX. Era extremelor. 1914-1991*, Chișinău, Editura Cartier, 1999, pp.391-392.

Având o elită activă, care a stimulat dorința populației de a redobândi prestigiul de altădată, polonezii au dus războaie cu vecinii pentru dobândirea teritoriilor din timpul Regatului medieval. Timp de aproape trei ani (1918-1921), conducerea de la Varșovia a luptat atât cu Ucraina, cât și cu Rusia. Încercările de a constitui un guvern bolșevic pe teritoriile poloneze care fuseseră anexate de țarism au fost dejucate din fașă de experimentatul politician și militar Jósef Pilsudski. Beneficiind de sprijinul militar al Antantei (în special al Franței), Polonia a ieșit victorioasă. După încheierea Primului Război Mondial, regimul Pilsudski a avut conflicte cu Lituania, Cehoslovacia și Germania, în urma căror granițele Poloniei s-au extins. Prin tratatele de pace din 1919-1920 și prin acordurile ulterioare, Polonia a devenit cel mai mare stat din zona central-estică a Europei.

Românii din Basarabia au devenit extrem de activi după izbucnirea revoluției la Petrograd. În ziua de 2 aprilie 1917, ziarul „Cuvânt Moldovenesc”, care se edita la Chișinău, anunța constituirea Partidului Național Moldovenesc: „Noi suntem chemați a ne înfăptui visurile noastre de viață slobodă, potrivit cu însușirile noastre naționale”. Se aveau în vedere alegeri pentru „adunarea intemeietoare” (constituantă) de la Petrograd, la care deputații moldoveni să ceară „dreptul de liberă ocârmuire”. La rândul lor, mi-

litarii moldoveni, care făceau parte din armata Rusiei, au organizat la 18 aprilie 1917 o mare întrunire la Odesa, cu participarea a peste 10 000 de basarabeni – ofițeri, soldați, studenți, profesori, preoți etc – care s-a pronunțat pentru autonomia Basarabiei.

Aflând despre faptul că Rada de la Kiev se declarase pentru anexarea Basarabiei la Ucraina, sovietul moldovenesc al deputaților ofițeri și soldați din circumscriptia militară Odesa a adresat un protest, declarând că „resping în mod categoric orice posibilitate de anexare a Basarabiei la Ucraina”¹⁰. În zilele de 20 – 27 octombrie (2 – 9 noiembrie, stil nou) 1917 a avut loc la Chișinău, congresul militariilor moldoveni, la care au participat 989 delegați. Congresul a hotărât „să declare autonomia teritorială și politică a Basarabiei”, iar pentru „ocârmuirea” acesteia „în cel mai scurt timp să se alcătuiască Sfatul Țării”¹¹.

Alegerile pentru Sfatul Țării s-au desfășurat într-o atmosferă revoluționară. După mai mult de un secol, populația avea posibilitatea să se exprime liber și să desemneze deputați care să-i reprezinte interesele. Sfatul Țării, întrunit la 21 noiembrie în localul

Liceului nr. 3 din Chișinău, l-a ales în funcția de președinte pe Ion Inculeț. În ziua de 2 decembrie 1917 a votat, în unanimitate, o *Declaratie* în care se menționa: „*Basarabia, sprijinindu-se pe trecutul său istoric, se declară de azi înainte Republică Democratică Moldovenească, care va intra în alcătuirea Republicii Federative Democratische Rusești, ca parte cu aceleași drepturi*”. A fost ales un Consiliu al Directorilor, în frunte cu Pantelimon Erhan. Astfel, s-a făcut un pas decisiv spre afirmarea identității naționale, contestată timp de un secol de Imperiul Rus.

Evoluția evenimentelor din Rusia a făcut ca anunțata Republică Federală să nu se mai organizeze, iar legăturile dintre Chișinău și Petrograd să nu poată funcționa. Republica Democratică Moldovenească s-a confruntat, de la început, cu probleme extrem de grave. Pericolele erau multiple. 1) Anarhia care a cuprins Rusia s-a extins și în Basarabia, unde vechile autorități țariste au fost înălțurate, iar cele noi, în curs de constituire, nu aveau capacitatea de a domina situația. 2) Militarii ruși care, părăsind teritoriul României, se opreau în Basarabia, recugând la jafuri și omoruri, acte care generau o stare de mare tensiune în rândul populației. 3) Bolșevicii care au constituit la Chișinău un Comitet Revoluționar; acesta, într-o telegramă adresată sovietului din Odesa la 13 ianuarie 1918, scria: „Ne gândim

¹⁰ Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917-1918. Documente (în continuare se va cita *Documente...*). Antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc. Chișinău, 1995, p. 37.

¹¹ Ioan Scurtu (coordonator), *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, Iași, Editura Tipă Moldova, 2010, pp. 126-127.

să lichidăm astăzi, mâine «Sfatul Țării» și «Directoratul»”¹².

Toate aceste provocări aveau loc în condițiile în care Consiliul Directorilor nu a reușit să constituie o forță de ordine internă (poliție, jandarmerie) și nici o armată proprie, care să asigure averea și viața cetățenilor. Ca urmare, Sfatul Țării a cerut sprijinul armatei române. Guvernul de la Iași a acceptat, astfel că Divizia 11 infanterie, comandanță de generalul Ernest Broșteanu, a înaintat spre Chișinău, fiind primită de Ion Inculeț și ceilalți lideri politici basarabeni în ziua de 15 ianuarie 1918. Membrii Comitetului Revoluționar au părăsit în grabă capitala Republicii Moldovenești.

Presiunea venea și direct de la Petrograd¹³. Deși se declarase pentru dreptul popoarelor la autodeterminare până la despărțirea de Rusia, guvernul bolșevic continua să consideră Basarabia ca parte a Rusiei. La 13/26 ianuarie 1918, Consiliul Comisarilor Poporului al Republicii Sovietice Federative Ruse a adoptat o hotărâre în care se aprecia: „Acoperită de fărădelegi, oligarhia română a deschis operațiunile militare împotriva Republicii Ruse. Obișnuită să-și impună dominația bazată pe săracia, robia și săngele țăranilor și muncitorilor români, monarhia română a încercat să se salveze, să-și salveze moșierii

și pe bancherii săi prin răpirea Basarabiei și prin transformarea acesteia într-o pavăză împotriva torrentului puternic al revoluției ruse”. Ca urmare, guvernul sovietic a decis să rupă relațiile diplomatice cu România. În nota se preciza: „Tezaurul României, aflat în păstrare la Moscova, se declară intangibil pentru oligarhia română. Puterea sovietică își asumă răspunderea de a păstra acest tezaur pe care îl va preda în mâinile poporului român”¹⁴. Guvernul României nu s-a lăsat întimidat, iar armata română a restabilit ordinea în Basarabia, asigurând funcționarea Sfatului Țării și a Consiliului Directorilor.

Deosebit de activă era gruparea bolșevică instalată la Odesa de unde pregătea declanșarea revoluției în Basarabia și în România. Acolo s-a constituit un comitet numit RUMCEROD, care a trecut la arestarea membrilor consulatului României și a altor români refugiați în zonă, inclusiv parlamentari, somând guvernul de la Iași să retragă trupele din Basarabia.

În acea atmosferă tensionată, cu amenințări din partea bolșevicilor, la 24 ianuarie 1918, Sfatul Țării a adoptat *Declarația*¹⁵ în care se menționa:

¹⁴ Relațiile româno-sovietice. Documente, vol. I. 1917-1934 (în continuare se va cita *Relațiile...*). Redactor responsabil al ediției române Dumitru Preda, București, Editura Enciclopedică, 1999, pp. 15-16.

¹⁵ Ion Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări*. 1918, Chișinău, 1998, pp. 218-220.

¹² *Documente...*, p.139.

¹³ În martie 1918, capitala Rusiei s-a mutat de la Petrograd la Moscova.

„ne proclamăm, în unire cu voința nostrudului, Republică Democratică Sloboadă, de sine stătătoare și neatârnată, având ea singură dreptul de a-și hotărî soarta în viitor”. Data proclamării independenței Republicii Democratiče Moldovenești evoca ziua de 24 ianuarie 1859, când Moldova s-a unit cu Muntenia, formând împreună România. Ioan Pelivan, ministrul Afacerilor străine, informa guvernul României că „republica noastră a rupt orice raporturi de dependență față de Rusia și s-a declarat cu totul neatârnată”¹⁶. Independenței Basarabiei reprezenta cel de-al doilea pas spre desprinderea de Rusia și asigurarea libertății de a decide în conformitate cu interesele și aspirațiile românilor din stânga Prutului.

Potrivit normelor dreptului internațional, de la 24 ianuarie 1918, Rusia nu mai putea decide asupra Basarabiei. Cu toate acestea, în ziua de 10/23 februarie 1918 s-a constituit la Petrograd un Colegiu Suprem Autonom pentru Afacerile Russo-Române al cărui președinte a fost numit Christian Racovski, fostul secretar al Partidului Social-Democrat din România, plecat în Rusia și devenit unul dintre colaboratorii apropiatai ai lui V. I. Lenin și L. Troțki. Membrii Colegiului s-au deplasat la Odesa și au hotărât „să propună guvernului român să evacueze Basarabia”¹⁷. Acest Comitet colabora cu RUMCEROD-ul,

care declara că reprezintă puterea sovietică (bolșevică) din Ucraina. RUMCEROS-ul a cerut guvernului român, la 11/24 februarie 1918, să se angajeze că „va evacua progresiv Basarabia de armatele de ocupație române”¹⁸. Sovieticii au reușit să înlăture Rada ucraineană (naționalistă) în ianuarie 1918 și să preia puterea în Ucraina de Răsărit. La 14 februarie 1918, sovietul din Kiev cerea guvernului României ca trupele sale „care au ocupat teritoriul Republicii Federative Ruse să se retragă în granițele României” în termen de 48 de ore¹⁹. Guvernul român nu a dat curs acestui ultimatum. La 27 februarie (stil vechi) trupele germane au ocupat Odesa, iar Colegiul Suprem Autonom și RUMCEROD-ul și-au încetat existența. La 28 februarie 1918, Racovski îi scria lui Lenin: „Sosit cu sarcina de a alunga forțele române contrarevoluționare din Basarabia și de a provoca o mișcare revoluționară în România, am fost nevoit din cauza situației catastrofale create în Sud, ca urmare a ofensivei austro-germano-ucrainene, să mă opresc la jumătatea drumului și să accept semnarea unui tratat de pace cu România, care ne asigură Basarabia”²⁰. Racovski își lăua dorința drept realitate, deoarece nu a fost semnat nici un „tratat”, ci a avut loc un schimb de mesaje între Colegiul Autonom și RUMCEROD, pe de o par-

¹⁶ Documente..., p. 168.

¹⁷ Relațiile..., p. 19-20.

¹⁸ Ibidem, p. 21.

¹⁹ Documente ..., p. 160.

²⁰ Relațiile..., p. 28

te, și generalul Averescu, președintele Consiliului de Miniștri al României, pe de altă parte. Șeful guvernului român a precizat în scris că nu acceptă retragerea armatei române din Basarabia. Într-o altă telegramă adresată lui Lenin, Racovski scria: „Consider încheiată misiunea mea politică de reprezentant al Puterii sovietice centrale”²¹.

La 1 martie 1917 trupele germane au ocupat Kievul și au reinstalat Rada centrală (naționalistă). Prin pacea de la Brest-Litovsk din 3 martie 1918 guvernul sovietic renunță la Ucraina, astfel că nu mai avea o legătură directă cu Basarabia. Totuși, amenințările din Est nu au încetat. Guvernul naționalist ucrainean a transmis la 16 martie 1918 telegrame către guvernele Germaniei, Austro-Ungariei, Turciei, Bulgariei și României în care susținea că „este adânc interesat de soarta unei regiuni limitrofe a Republiei Ucraine, de Basarabia”, care forma „o unitate indivizibilă cu teritoriul Ucrainei” și ca urmare cerea să participe la lucrările conferinței de pace de la București la care să se discute „asupra acestei chestiuni și soluționarea ei”²². În aceeași zi, Sfatul Țării a transmis Radei și guvernului Republicii Ucraina „protestul său energetic împotriva tentativelor asupra drepturilor de autodeterminare a poporului moldovenesc și a altor popoare, locuitoare pe teritoriul fostei

gubernii a Basarabiei”.²³ La rândul lor, Puterile Centrale nu au luat în seamă solicitarea guvernului de la Kiev.

O altă acțiune care punea în pericol Basarabia era cea inițiată de Antanta, în special de Franța, care – pentru a degaja frontul de Vest și a impune transferul de trupe ale Puterilor Centrale în Est – a inițiat crearea unui front pe teritoriul Basarabiei și în sudul Ucrainei alcătuit din ofițeri și soldații ruși care nu acceptau regimul bolșevic (alb gardiști), precum și din naționaliști ucraineni, la care să participe și armata română. Atât guvernul de la Iași, cât și cel de la Chișinău s-au opus categoric acestei inițiative, care a eșuat.

Era împede că Basarabia nu putea să facă față provocărilor multiple cu care se confrunta, astfel că unirea cu România se impunea ca singura soluție viabilă. În zilele de 20-23 martie 1918, Ion Inculeț, Daniel Ciugureanu și Pan Halippa s-au deplasat la Iași, unde au discutat cu Alexandru Marghiloman, Ion I. C Brătianu și alți lideri politici, precum și cu reprezentanții Antantei, despre modalitățile concrete de proclamare a Unirii Basarabiei cu România.

În ședința Sfatului Țării din 27 martie 1918 (stil vechi), Ion Buzdugan, în numele Blocului Moldovenesc, „care de astăzi înainte va fi Blocul Românesc, care va apăra drepturile întregului neam românesc”, a dat citire

²¹ Ibidem, p. 31.

²² Ibidem, pp. 135-136.

²³ Ibidem, p. 186.

Declarației privind Unirea Basarabiei cu România²⁴. „În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și a dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România”. După discuții, a urmat votul individual. Cu 86 voturi pentru, 36 abțineri și 3 împotrivă, Declarația a fost aprobată²⁵. Împotrivă au votat doi deputați ucraineni și unul rus, în timp ce un deputat ucrainean și unul rus au votat pentru unire. Cei care s-au abținut au motivat că nu aveau mandat pentru a vota unirea.

În ziua de 30 martie 1918 s-a deplasat la Iași o delegație reprezentativă a Basarabiei care a predat regelui Ferdinand documentul adoptat de Sfatul Țării. Prin decretul din 9/22 aprilie 1918, regele a ratificat Unirea Basarabiei cu România, iar printr-un alt decret, semnat în aceeași zi, doi reprezentați ai Basarabiei – Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu – au fost

numiți miniștri secretari de stat în guvernul României²⁶.

Spre sfârșitul anului 1918 s-a înregistrat dezagregarea Imperiului Habsburgic, cel de-al doilea imperiu european. În 1867 se realizase compromisul dintre clasele conducețoare de la Viena și Budapesta, luând astfel ființă Imperiul Austro-Ungar. Acest imperiu și-a legat numele de izbucnirea Primului Război Mondial, prin atacarea Serbiei la 28 iulie 1914. Moartea împăratului Franz Joseph în noiembrie 1916 a creat o stare de criză în armată: militarii juraseră credință acestui împărat, iar succesorul său, Carol I de Habsburg, nu avea credibilitate. Ca urmare, s-a înregistrat o creștere a numărului de dezertori, mulți dintre aceștia pronunțându-se împotriva monarhiei austro-ungare și pentru eliberarea popoarelor subjugate. La 20 noiembrie 1917 a avut loc la Kiev adunarea militarilor ardeleni și bucovineni din armata habsburgică, la care a fost adoptată o declarație în care se afirma: „ne socotim cetățeni ai aceluiaș stat românesc, ca cetățeni ai României”.

La 8 ianuarie 1918 au fost date publicitatea cele „14 puncte ale președintelui Wilson”²⁷, privind organizarea lumii după război. Punctul 10 prevedea:

²⁴ Ioan Scurtu (coordonator), *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 7.

²⁵ *Sfatul Țării. Documente. Procesele verbale ale ședințelor în plen*. Ediție de Ion Turcanu, Chișinău, Editura Știință, 2016, p. 561.

²⁶ „Monitorul Oficial”, nr. 6 din 10/23 aprilie 1918.

²⁷ Alexandru Vianu, Zorin Zamfir, Constantin Bușe, Gheorghe Bădescu, *Relații internaționale în acte și documente (1917-1939)*, București, 1974, pp. 11-14.

„Popoarelor Austro-Ungariei, cărora noi dorim să le vedem locul salvat și asigurat printre națiuni, va trebui să li se dea mai larg ocazia unei dezvoltări autonome”. Așadar, se avea în vedere ca românilor, cehilor, slovacilor, polonezilor, iugoslavilor, italienilor aflați în Imperiul Habsburgic să li se acorde o „dezvoltare autonomă”, deși aceștia se pronuțaseră pentru ieșirea lor dintr-o construcție statală multinațională, pentru autodeterminare și crearea de state proprii sau unirea cu statele naționale existente. Președintele Wilson dorea „autonomia internă a națiunilor supuse și menținerea unei «uniuni federale» aflate sub autoritatea Habsburgilor, nu o dezmembrare a ei, ci mai degrabă o democratizare a Austro-Ungariei”²⁸. Această poziție se înscria pe linia declarației din 4 decembrie 1917, când SUA au intrat în război de partea Antantei: „Noi nu dorim în nici un fel a slăbi sau reorganiza Imperiul Austro-Ungar”, ci eliberarea popoarelor sale de „nerușinata dominație a autocrației militare și comerciale prusace”.

Liderii popoarelor asuprute din Austro-Ungaria și-au intensificat colaborarea pentru a determina Marile Puteri, și în primul rând SUA, să le recunoască drepturile naționale. În același timp, s-a impus intensificarea propagandei în străinătate, care

²⁸ Charles Zorgbibe, *Wilson. Un Cruciat la Casa Albă*. Traducere Daniela Boriceanu. Fundația Europeană Titulescu, București, 2003, p. 229.

devenise tot mai bine organizată începând din 1916²⁹. În zilele de 8-10 aprilie 1918, s-a desfășurat, la Roma (Italia), Congresul naționalităților opriate din Austro-Ungaria. Cu acel prilej a fost adoptată o rezoluție prin care participanții își exprimau hotărârea de a obține constituirea statelor proprii sau unirea cu conaționalii lor din statele existente. După Congres reprezentanții cehoslovacilor (cehilor și slovacilor), polonezilor, românilor, iugoslavilor (sârbilor) au decis să acționeze în Europa, precum și în SUA, printr-o propagandă stăruitoare vizând convingerea opiniei publice și a liderilor politici ai Antantei de justățea acestei revendicări. În SUA, românii erau reprezentați de Vasile Stoica, cehii și slovacii de Thomas G. Masaryk, polonezii de Ignacy Jan Padarevski, iugoslavii de Hiko Hinkovici. Lor li s-a asociat italianul Giuseppe Bevione, care lupta pentru eliberarea teritoriilor italiene rămase sub ocupația Austro-Ungariei³⁰.

Aceștia au stabilit relații cu presa americană, precum și cu mai multe

²⁹ Gheorghe Sbârnă, *Premisele propagandei românești în străinătate*, în vol. Gheorghe Sbârnă și Ioan Opris (coordonatori), *România în anii premergători Marii Uniri. 1916-1917*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2017, pp. 392-302.

³⁰ Vezi, pe larg, Vasile Stoica, *În America pentru cauza românească*, București, 1926; Corneliu Mihail Lungu, *Făuritori ai Marii Uniri*, București, Editura Elion, 2003; Ioan Opris, *Vasile Stoica în serviciul României*, București, Editura Oscar Print, 2008.

organizații civice și oficiale. Un moment semnificativ s-a înregistrat la 15 septembrie 1918, când a fost organizat un mare miting în Carnegie Hall din Washington, la care publicul a fost invitat să asculte „voița popoarelor” din Austro-Ungaria. Au participat peste 4.000 de persoane. La sfârșitul întrunirii, Masaryk, Stoica, Hinkovici, Paderewski și Bevione au semnat o amplă rezoluție în care se preciza: „noi cerem dizolvarea actualului Imperiu [austro-ungar] și organizarea popoarelor sale eliberate în conformitate cu propria lor voiță”. Câte un exemplar din această rezoluție a fost transmis principalelor zare din SUA, președintelui Wilson și reprezentanților Puterilor Aliate la Washington. De asemenea, cei patru au solicitat o audiență la președintele SUA.

Informat despre această solicitare, precum și despre cuprinsul rezoluției, președintele Wilson i-a primit în ziua de vineri, 20 septembrie 1918. Acesta i-a ascultat cu atenție pe invitați, după care „a apreciat că Austro-Ungaria este o construcție care nu mai poate fi menținută”. I-a asigurat pe interlocutorii săi că „puteau fi siguri de ajutorul lui deplin”. Vasile Stoica preciza: „Ne-am despărțit în termenii cei mai cordiali. Audiența ne-a impresionat adânc. Președintele Wilson s-a exprimat pentru prima oară pentru împărțirea imperiului, care de mai multe secole era o închisoare a popoarelor”. Schimbarea poziției SUA față de Austro-Ungaria a avut un rol important în

stimularea luptei de eliberare a popoarelor asuprite, care peste câteva luni aveau să-și realizeze idealul național.

În toamna anului 1918, imperiul se afla în pragul falimentului istoric. În ziua de 4/17 octombrie 1918, împăratul Carol I a lansat un apel *Către popoarele mele credincioase*, propunând organizarea Austriei ca „stat federativ, în care fiecare popor să formeze o comunitate de stat proprie, în cuprinsul teritoriului său”. Se preciza că prin această nouă alcătuire „integritatea țărilor coroanei sfinte a Ungariei nu se atinge deloc”. În privința românilor apelul nu aducea nimic nou: Transilvania rămânea mai departe în Regatul Ungariei, iar Bucovina își păstra statutul de ducat în cadrul Austriei. Istoria a dovedit că tentativa lui Carol I de a salva imperiul semăna cu „niște manevre derizorii”³¹.

Înfrântă în bătălia de la Vittorio Veneto din 27-28 octombrie 1918, Austria a cerut armistițiul, declarând că recunoaște dreptul de autodeterminare al cehilor, slovacilor și slavilor de sud. La 30 octombrie a izbucnit revoluția la Viena. S-au constituit consiliu și gărzii naționale, care preluau puterea de la autoritățile habsburgice. În ziua de 11 noiembrie 1918, împăratul Carol I de Habsburg a abdicat, iar Adu-

³¹ Jean-Michel Gaillard și Anthony Rowley, *Istoria continentului european. De la 1856 până la sfârșitul secolului al XX-lea*. Traducere de Em. Galaicu-Păun, Chișinău, Editura Cartier, 2001, p.308.

narea Națională provizorie a decis să remită puterea executivă unui Consiliu de Stat în frunte cu Karl Renner (cancelar). La 12 noiembrie 1918, Austria a fost proclamată Republică. Astfel, monarhia habsburgică a încetat să mai existe.

Ungaria a cunoscut o evoluție similară. Ca urmare a dualismului din 1867, structura națională a Ungariei a devenit profund defavorabilă etnicilor maghiari. Regatul Ungariei anexase teritoriile locuite majoritar de români, sloveni, croați, slovaci, ruteni (ucrainieni). Multă lidershipă politică maghiară contestau dualismul și militau pentru o Ungarie independentă și democratică. La 25 octombrie 1918 s-a constituit Consiliul Național Maghiar, condus de contele Károlyi Mihaly. La 30 octombrie s-a declanșat revoluția la Budapesta, iar la 31 octombrie Consiliul Național, de factură social-democrată, a preluat puterea în Ungaria. La 16 noiembrie 1918, Ungaria a devenit Republică. Acest act marca denunțarea actului dualist din 1867. Societatea maghiară a cunoscut ample convulsiuni politice și sociale. La 21 martie 1919 a fost proclamată Republica Ungară a Sfaturilor, după modelul Rusiei sovietice. După același model, la 25 martie 1919 a fost creată Armata Roșie Ungară. De asemenea, s-a trecut la naționalizarea întreprinderilor cu mai mult de 30 de salariați și a proprietăților funciare de peste 57 ha. Urmărind să extindă revoluția, Arma-

ta Roșie Ungară a atacat România și Slovacia, angajându-se într-un război care avea să dureze până în august 1919, când Ungaria a fost înfrântă, regimul bolșevic a fost înălțat, iar puterea avea să fie preluată de amiralul Miklos Horthy.

Cehoslovacia s-a constituit prin unirea cehilor și slovacilor. Ca urmare a dualismului din 1867, Boemia și Moravia au rămas în cadrul Austriei, iar Slovacia a fost inclusă în Ungaria. La 14 octombrie 1918 s-a declanșat greva generală la Praga. Pe acest fond, Consiliul Național Ceh a preluat administrația civilă și militară și a proclamat la 28 octombrie independența Cehiei. Deoarece noul stat nu avea o forță de ordine proprie, a apelat la trupele române. Acestea erau alcătuite din militarii români care făcuseră parte din armata austriacă, iar după semnarea armistițiului au fost organizate de Iuliu Maniu, depunând jurământ de credință națiunii române. Răspunzând solicitării prietenului său Eduard Beneš, Iuliu Maniu a acționat pentru restabilirea ordinii în Praga. În ziua de 30 octombrie 1918, Consiliul Național Slovac a decis unirea Slovaciei cu Cehia, luând astfel ființă Cehoslovacia. La 15 noiembrie 1918, Adunarea Națională l-a ales pe Thomas G. Masaryk în funcția de președinte al Cehoslovaciei.

Polonia s-a reconstituit ca stat prin unirea teritoriilor ocupate de Rusia, Austria și Germania. La 8 octombrie

1918, Consiliul de Regență polonez a rupt relațiile cu Austria și a format un guvern de largă coaliție. Peste o lună, la 7 noiembrie 1918, Consiliul de Regență a proclamat independența Poloniei sub conducerea lui Joseph Pilsudski, devenit „șeful statului”. În ziua de 20 februarie 1919, Seimul (parlamentul) a adoptat „Mica Constituție” prin care se stabilea organizarea statului. În 1919-1921 polonezii au purtat război cu Rusia și Ucraina, având câștig de cauză. Prin pacea de la Riga părțile apusene ale Belorusiei și Ucrainei au revenit Poloniei.

Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor a fost rezultatul unirii cu Serbia a slavilor sud-dunăreni din cadrul monarhiei habsburgice. La 5 octombrie 1918 s-a constituit Vecea Populară Centrală, cu sediul la Zagreb, ca organ suprem reprezentativ al teritoriilor iugoslave din Austro-Ungaria. Vecea a proclamat în ziua de 18 noiembrie (1 decembrie, st. nou) Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Aceasta cuprindea Serbia, Macedonia, Slovenia, Croația, Dalmatia, Voievodina, Bosnia, Herțegovina reunite sub conducerea dinastiei Karagheorghevici. La 4 decembrie 1918, Muntenegru (stat independent) a decis să se alăture celorlalți slavi, integrându-se în regat. În 1929, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor și-a luat numele de Iugoslavia.

Românii din Austro-Ungaria s-au integrat în această luptă pentru eli-

berarea națională, având ca obiectiv Unirea Bucovinei și Transilvaniei (cu Banatul, Crișana și Maramureșul) cu România. *Bucovina*, care avea statutul de ducat în cadrul Austriei, a portnit pe această cale la 17 octombrie 1918³², când s-a constituit la Viena, Consiliul Național Român sub președinția lui Constantin Iosipescu-Grecul. A doua zi, Gheorghe Grigorovici declară în parlamentul de la Viena că „acest bătrân stat și-a dat sufletul” și că „la tendința de a uni poporul român nu va renunța niciodată nici un român”. La 22 octombrie 1918 a apărut la Cernăuți, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, gazeta „Glasul Bucovinei”, care milita pentru unirea acestei provincii cu România.

În ziua de 27 octombrie 1918, Adunarea Constituantă a românilor, întrunită la Cernăuți, a votat o moțiune prin care se pronunța pentru „Unirea Bucovinei integrale cu celealte țări românești într-un stat național independent”. A fost ales un Consiliu Național alcătuit din 50 de membri și un Consiliu al Secretarilor de Stat din 14 persoane, în frunte cu Iancu Flondor. Adunarea Constituantă a decis convocarea Congresului general al Bucovinei pentru ziua de 28 noiembrie 1918. Consiliul Național a solicitat guvernatorului Bucovinei să-i transfere puterea, dar acesta a refuzat,

³² Vezi, pe larg, Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918*, București, Editura Cartea Românească, 1928.

În condițiile în care la Cernăuți s-a constituit Vecea Populară ucraineană, care a declarat că Bucovina era „parte componentă” a Ucrainei. Grupuri înmormântate de ucraineni au acționat pentru instaurarea controlului asupra Bucovinei, recurgând la acte de forță împotriva românilor, inclusiv la asasinate. S-a ajuns la o stare de anarhie și de nesiguranță generală. Consiliul Național român, neavând la dispoziție forțe cu care să facă față acestor acte teroriste, a cerut ajutorul României. Ca urmare, la 6 noiembrie (27 octombrie stil vechi) 1918 armata română a intervenit, reușind să restabilească ordinea și liniștea publică în acest teritoriu național.

Pe baza deciziei Consiliului Național au avut loc alegeri pentru Congresul general al Bucovinei, la care au participat organizațiile politice, civice și profesionale reprezentate de Consiliile Naționale ale fiecărei naționalități. Întrunit în ziua de 28 noiembrie 1918, Congresul general cuprindea: 74 deputați reprezentând Consiliul Național Român, 6 – Consiliul Național Polon, 7 – Consiliul Național German, 13 primari reprezentând comunele de peste Prut cu populație majoritar ucraineană. Deputații au adoptat, în unanimitate, *Declarația*³³, prezentată de Iancu Flondor, care se încheia cu următoarea concluzie: „*Noi, Congresul general al Bucovinei, întrupând suprema putere*

a țării și fiind investiți singuri cu puterea legiuitoroare,

În numele suveranității naționale, *HOTĂRÂM: Unirea, necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colaciu și Nistru cu Regatul României*”.

O delegație, în frunte cu Iancu Flondor și Ion Nistor, s-a deplasat la Iași, unde a predat Actul Unirii regelui Ferdinand. Delegația a însoțit familia regală în trenul de la Iași la București, unde au ajuns în ziua de 1 decembrie 1918. La 18 decembrie, regele Ferdinand a semnat decretul privind Unirea Bucovinei cu România și decretul pentru numirea a doi reprezentanți ai acestei provincii – Ion Nistor și Iancu Flondor – în guvernul României.

Transilvania a fost cea de-a treia provincie care s-a unit cu România. În urma dualismului austro-ungar din 1867, acest străvechi teritoriu românesc a fost inclus în Regatul Ungariei, nemaibeneficiind de autonomia pe care o avusesese de-a lungul istoriei. Români au desfășurat o luptă îndărjită pentru apărarea ființei naționale și a instituțiilor proprii, împotriva politicii de maghiarizare cu obiectivul final – Unirea Transilvaniei cu România. La 12 octombrie 1918, conducerea Partidului Național Român s-a întrunit la Oradea, unde a adoptat *Declarația* privind hotărârea românilor din Transilvania de a-și decide singuri viitorul. Această *Declarație* a fost citită de Alexandru Vaida-Voevod în ședința din

³³ „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, din 29 noiembrie 1918.

18 octombrie a parlamentului de la Budapesta. Deputatul român a precizat: „Comitetul Executiv al Partidului Național Român din Ungaria și Transilvania, în calitatea sa de factor autorizat al organizației politice a națiunii române, constată în fața situației create prin războiul mondial că rezultatele războiului justifică posturile seculare ale națiunii române, spre deplină să libertate națională”. Pe fundalul vociferărilor și întreruperilor din partea majorității maghiare, Vaida a ținut să afirme că națiunea română pretinde dreptul „să-și poată determina însăși aşezămintele instituționale de stat”³⁴.

În contextul izbucnirii revoluției la Budapesta în ziua de 30 octombrie 1918, s-a constituit, în noaptea de 30/31 octombrie, Consiliul Național Român Central, alcătuit din şase fruntași ai Partidului Național Român și şase lideri ai Secției Române a Partidului Social-Democrat din Ungaria. În zilele următoare s-au înființat Consiliile Naționale Române și Gărzi Naționale Române, care au preluat conducerea Transilvaniei. Asemenea consiliile și gărzi au creat și minoritățile maghiară și germană din Transilvania.

La 9 noiembrie 1918, Consiliul Național Român Central a cerut guvernului Ungariei să-i recunoască „puterea deplină de guvernare asupra te-

rioriilor locuite de români”. Guvernul maghiar a propus organizarea unor tratative, care s-au desfășurat la Arad în zilele de 13-14 noiembrie 1918. Acestea nu au dus la un rezultat pozitiv, deoarece delegația maghiară a propus ca Transilvania să rămână în cadrul Ungariei, beneficiind de o „autonomie cantonală”, după modelul Elveției. După eşuarea tratativelor româno-maghiare, Consiliul Național Român Central a decis, la 20 noiembrie, convocarea Adunării Naționale la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918. S-a stabilit ca la acest forum național să participe reprezentanți ai bisericii, asociațiilor culturale și profesionale, ai muncitorilor, tinerimii universitare, precum și deputați aleși pe cercuri (circumscripții) electorale. Au fost adresate apeluri ca la Alba Iulia să participe un număr cât mai mare de români, care să fie prezenti la momentul adoptării deciziei istorice. Alegerile s-au desfășurat într-o atmosferă de profundă vibrație patriotică, cei desemnați primind mandate (credinționale) pentru a vota Unirea Transilvaniei cu România.

În ziua de 1 decembrie 1918, în sala Casinei Militare din Alba Iulia s-au întrunit 1.228 deputați, iar pe Câmpul lui Horea peste 100.000 de români. Deputații au votat *Rezoluția*³⁵ prezentată de Vasile Goldiș, care la primul punct prevedea: „Adunarea

³⁴ România. *Documentele Marii Uniri din 1918*. Ediție Ioan Scurtu, Iași, Editura Tipo Moldova, 2017, p. 125; Ioan Scurtu, *Alba Iulia. 1 Decembrie 1918*, București, Editura Sport-Turism 1988, p. 104-106.

³⁵ „Românul”, Arad, din 20 noiembrie/ 3 decembrie 1918.

Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndrepărtățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918 decretează Unirea celor români și a teritoriilor locuite de dânsii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg *Banatul, cuprins între Mureș, Tisa și Dunăre*". Moțiunea, susținută de Iuliu Maniu din partea Partidului Național Român și de Iosif Jumanca în numele social-democraților, a fost votată în unanimitate. Președintele Adunării, Gheorghe Pop de Băsești, a declarat: Unirea a fost decisă „pentru toate veacurile”.

Adunarea Națională a ales Marele Sfat Național (parlamentul), care a doua zi a desemnat Consiliul Dirigent, cu misiunea de a conduce administrația Transilvaniei până la întrunirea Adunării Naționale Constituante a României. Hotărârea a fost adusă la cunoștința celor peste 100 000 de români veniți la Alba Iulia pentru a susține și aclama decizia de Unire. Prezent la fața locului, Lucian Blaga avea să scrie că în acea zi de 1 decembrie 1918 a cunoscut „ce înseamnă entuziasmul național, sincer, irezistibil, organic, masiv”³⁶. La rândul său, Octavian Goga avea să aprecieze că „poporul român, în vîltoarea

unei conflagrații universale, și-a afirmat misiunea sa istorică”³⁷.

O delegație a Marelui Sfat Național s-a deplasat la București, unde a predat Rezoluția de Unire regelui Ferdinand în ziua de 1 / 14 decembrie 1918. Decretul de ratificare a Unirii a fost publicat în „Monitorul oficial” din 11/24 decembrie 1918. În aceeași zi a apărut și decretul prin care trei ardeleni – Ștefan Ciceo-Pop, Alexandru Vaida-Voevod și Vasile Goldiș – au fost numiți în guvernul României.

Conferința păcii, întrunită la Paris³⁸, a ratificat modificările teritoriale survenite la sfârșitul războiului. Tratatele de la Versailles cu Germania (28 iunie 1919), Saint Germaine cu Austria (10 septembrie 1919), Neuilly sur Seine cu Bulgaria (27 noiembrie 1919) și Trianon cu Ungaria (4 iunie 1920), precum și cel de la Paris încheiat de România cu Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia (28 octombrie 1920) au consfințit noile realități politico-statale din Europa.

În secolul naționalităților harta Europei s-a modificat radical, ca urmare

³⁷ O. Goga, *Mustul care fierbe*. Ediție Teodor Vârgolici, București, Editura Scripta, 1992, p. 151.

³⁸ Vezi, pe larg, Corneliu Mihail Lungu și Ioana Negreanu, *Trianon 4 iunie 1920. Un act de justiție pentru România*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2017; *România la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920). Documente diplomatice*, vol. I. 1 decembrie 1918-28 iunie 1919. Ediție de Dumitru Preda, Ioan Chiper și Alexandru Ghișă, București, Editura Semne, 2010.

³⁶ Lucian Blaga, *Hronicul sau cântecul vârstelor*, București, 2012, p. 72.

a constituirii (reconstituirii) statelor naționale. Între 1820 și 1914 au apărut 12 state independente, iar la sfârșitul Primului Război Mondial (1917-1919) alte 14 state, deci în total 26 de state. Românii au valorificat contextul istoric și s-au înscris în acest flux geopolitic, hotărând Unirea Moldovei cu Muntenia și constituirea statului național România (1859), care în 1877 și-a câștigat independența (1877). Un an mai târziu, în 1878, s-a realizat reunirea Dobrogei cu România. Punctul culminant a fost atins în 1918, când prin Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei s-a constituit statul național unitar român.

Se cuvine subliniat faptul că spiritul de unitate și solidaritate al românilor s-a manifestat plenar în momentele istorice fundamentale, spre deosebire de alte state, care au trecut prin grele războaie civile. Italia – pe teritoriul căreia în 1815 existau mai mult de zece orașe-state și teritorii independente, – a realizat unirea, sub numele de *risorgimento*, trecând prin războaie lungi și dificile. Unificarea s-a înfăptuit în jurul Piemontului, regele acestuia, Victor Emanuel II, fiind proclamat regele Italiei în 1861, dar abia în 1870 Roma a devenit capitala Italiei. Germania – care după pacea westfalică (1648) era formată din peste 300 de ducate, comitate și alte stătulete rivale – a cunoscut un proces de unificare abia după 1862, realizat „prin foc și sabie” din inițiativa lui Otto von Bismarck. La

18 ianuarie 1871, regele Prusiei a fost proclamat împăratul Germaniei sub numele de Wilhelm I. O evoluție similară au cunoscut și Statele Unite ale Americii, care au trecut printr-un sângeiros război civil (Nord contra Sud), care a durat patru ani (1861-1865), pentru a se ajunge la unirea acceptată și recunoscută sub președinția lui Abraham Lincoln. La sfârșitul Primului Război Mondial, Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Ucraina au cunoscut din plin ravagiile războaielor civile.

Românii nu au trecut prin asemenea drame. Unirea Moldovei cu Muntenia a fost rodul votului din 1857 al Adunărilor ad-hoc de la Iași și București. Aplicarea acestei decizii s-a concretizat în alegerea același persoane, Alexandru Ioan Cuza, în calitate de domnitor al Moldovei și al Munteniei la 5 și 24 ianuarie 1859. Acest consens a existat și în 1918. Este semnificativ faptul că o delegație a Sfatului Țării care la 27 martie a votat Unire Basarabiei cu România s-a deplasat la Cernăuți, unde a asistat, în ziua de 28 noiembrie 1918, la hotărârea Congresului general privind Unirea Bucovinei cu România. Apoi, delegația de basarabeni, împreună cu cea a bucovinenilor, a plecat la Alba Iulia. Acolo s-a întâlnit cu persoanele venite din Regat, astfel că românii din toate provinciile istorice au luat parte la mareea sărbătoare din 1 decembrie 1918, când la Adunarea Națională s-a

votat Unirea Transilvaniei cu România.

Anul 1918 a marcat finalizarea unui amplu proces istoric, la realizarea căruia a fost implicat întregul popor român. N. Iorga avea să scrie: „A fost atunci voia elementară a veacurilor de avânt zdrobit – și de speranțe împiedicate. Fără a uita pe nimeni din cei care au colaborat la această faptă a minunii, de la general și de la fruntaș ardelean până la ultimul ostaș și țean, omagiu recunoștinței noastre să

se îndrepte azi către poporul acesta întreg, de oriunde și din toate veacurile, martir și erou”³⁹. La rândul său, Ion I.C. Brătianu, în cuvântul său, rostit în primul parlament al României întregite, afirma: „Văd în fața mea pe toți acei care pentru această mare realizare au muncit, s-au jertfit, pe toți acei care au crezut în înfăptuirea pe care noi trebuie să o întărim și de care trebuie să se bucure șirurile generațiilor ce vor veni”⁴⁰.

³⁹ N. Iorga, *1-iu Decembrie 1918*, în „Neamul Românesc” din 2 decembrie 1928.

⁴⁰ Apud Gheorghe Sbârnă, *Marea Unire în Parlamentul României*. Ediția a II-a, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2017, p. 12.

Contextul intern și extern al Întregirii României în 1918

Corneliu-Mihail LUNGU

În pofida victoriilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz, situația de pe front și evoluția evenimentelor din Rusia în a doua jumătate a anului 1917 au influențat soarta României, aflată într-o stare de cumpănă sesizată de diplomația acelor vremuri. O primă remarcă în acest sens se desprinde din raportul atașatului militar al Belgiei la Paris, I. Lambert, care la 23 august/5 septembrie 1917 raporta că Germania făcea eforturi pentru „a provoca o schimbare de domnie în România în folosul unuia dintre fiii împăratului, dacă evenimentele militare îi permit să cucerească întreaga Moldovă”¹. Mai mult decât atât, atașatul militar belgian ajunsese la concluzia că Basarabia era considerată „ca teren de

practicare a unei politici ostile vecinilor lor”².

Despre intențiile Puterilor Centrale și pericolul ce plana asupra României relata, în septembrie 1917, și însărcinatul cu afaceri al Elveției în România, G. Boissier. Pe baza unor informații obținute „din surse de încredere” germanii făceau puternice concentrări de trupe în trei zone ale frontului românesc: spre Siret, în valea Oituz – lângă Târgu Ocna – și în Bucovina, în partea de nord a Moldovei”³. Autorul raportului era în măsură să aprecieze că în momentul în care germanii dispuneau de forțe și material suficiente ar fi fost „posibil să reușească să forțeze frontul și să invadeze Moldova, mai ales dacă concursul rușilor rămânea la fel de problematic”⁴.

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), Colecția Microfilme Belgia, rola 20, cadrul 179 (Ministère des Affaires Etrangères et du Commerce Extérieur, Correspondance générale).

² Ibidem.

³ 1918 la Români. Documente externe (1916-1918), vol. II, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 1005.

⁴ Ibidem.

Spre sfârșitul anului 1917 atitudinea Puterilor Centrale, în perspectiva impunerii României a unei aşa-zise păci, s-a transformat în presiuni dure exercitate, cu precădere, asupra regelui Ferdinand cu scopul de a se obține o rectificare de graniță în favoarea Austriei. Edificatoare în acest sens este telegrama din 2 decembrie 1917 trimisă de către O. Czernin, ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei în România, lui G. Hohenlohe, reprezentantul austriac la Berlin. O primă idee demnă de reținut se referă la intenția Puterilor Centrale de a purta „tratative de pace cu România **separat** de cele rusești pentru ca să rămână pe cât posibil izolată”⁵. Totodată, O. Czernin considera că modificările de graniță ar fi fost mai ușor de realizat dacă se trata direct cu regele Ferdinand amenințat cu înlăturarea dinastiei.

La începutul anului 1918 amenințările și presiunile exercitate asupra României au devenit atât de crunte încât chiar împăratul Austro-Ungariei, Carol I, printr-o telegramă din 3 februarie, îi cerea lui Wilhelm al II-lea să nu se impună României „condiții mai apăsătoare decât este necesar”⁶. Cu toate acestea, după cum dovezesc documentele vremii, atitudinea Puterilor Centrale se transformase în atacuri directe la ființa națională a

românilor, doavadă o altă telegramă din 14/27 februarie 1918 a ministrului plenipotențiar al Franței în România, Saint-Aulaire, care informa Ministerul său de Externe că O. Czernin a folosit un ton agresiv față de autoritățile române, atrăgând atenția că: „Dacă România nu se supune va fi zdrobita într-o lună și va dispărea pentru totdeauna de pe harta Europei”⁷. Chiar ministrul austro-ungar confirma gravitatea situației în **Notele** sale întocmite după întrevederile avute cu regele Ferdinand, în aceeași lună februarie a anului 1918, la Răcăciuni. După ce i s-a cerut suveranului să accepte pacea „imediat (subl. în text) în condițiile convenite de cele patru Puteri Aliate, condiții din care nu poate fi schimbată nici o iota”, Czernin a ținut să sublinieze că nu există o altă cale, deoarece „în curând România nu poate avea nici un fel de munitie și dacă reia lupta Regatul și dinastia vor înceta să existe în cel mult săse săptămâni”⁸.

În mod firesc, față de asemenea condiții inacceptabile, autoritățile române trebuiau să reacționeze după cum se cuvenea, în pofida conjuncturii vitrege impuse de război și de evenimentele scăpate de sub control din Rusia. Din aceleași relatari ale lui Czernin rezulta, conform spuselor sale, că „Regele nu a făcut în general

⁵ A.N.I.C., Colecția Microfilme Austria, rola 129, cadrul 189, Haus-Hof und Staatsarchiv Wien, Politisches Archiv, k. 1055.

⁶ 1918 la Români..., p. 1062.

⁷ Ibidem, p. 1076.

⁸ A.N.I.C., Colecția Microfilme Austria, rola 221, cadrele 679-680, Haus-Hof und Staatsarchiv Wien, Politisches Archiv, k. 520.

vreo obiecție”, remarcând însă: „condițiile sunt îngrozitor de dure”⁹.

În vremea respectivă România dispunea de oameni politici, de militari cu certă valoare și ținută morală, care au înfruntat trufia vrăjmașilor și au apărat ființa națională. Pe lângă Ion I.C. Brătianu, căruia îi datorăm întregirea României, au fost alte personalități marcante ce au contribuit la afirmarea identității și înfăptuirea idealului suprem. Stă mărturie în acest sens documentul din 11/24 februarie 1918 al delegatului Germaniei la tratativele de pace de la București, Richard von Kühlmann, care transmitea Ministerului de Externe german rezultatele con vorbirii cu generalul Al. Averescu. Cu prilejul întrevederii la care participa și O. Czernin, generalul român a replicat că: „România ajunsă într-o situație de constrângere fără vina ei, din cauza prăbușirii aliaților ei, în special a Rusiei, nu poate semna decât o pace onorabilă”. Iar prin pace onorabilă, în accepțunea lui Averescu nu însemna decât „aceea în care se păstrează un *statu-quو* teritorial”¹⁰.

Situația dificilă a României, implicit a Basarabiei și Bucovinei la sfârșitul anului 1917 și începutul lui 1918 era datorată nu numai atitudinii Puterilor Centrale și desfășurării operațiunilor militare pe front, ci în mare măsură și evoluției evenimentelor din Rusia, socotite în mod nejustificat prielnice

impulsionării luptei de eliberare națională a popoarelor de sub stăpânirea țaristă. În realitate, cu toate că mișcările naționale s-au intensificat, Guvernul rus a încercat să influențeze respectivele mișcări și să le orienteze spre modelul revoluției bolșevice. Un bun cunoșător și analist al evenimentelor s-a dovedit a fi șeful Misiunii Militare franceze în România, care raporta superiorilor săi, în noiembrie 1917, despre: „situația foarte gravă în care se afla România, ca urmare a ultimelor evenimente din Rusia”¹¹. În opinia sa periculos era faptul că: „bolșevicii și Guvernul provizoriu tratează cu dușmanul o pace separată a cărei încheiere ar aduce în România catastrofa finală”¹². Din nefericire, aşa cum rezultă dintr-o corespondență secretă dintre Clemenceau și generalul Berthelot se pusese și problema „dezarmării armatei române sau desființarea ei”¹³.

Apreciind gravitatea situației, Guvernul francez a transmis șefului Misiunii Militare franceze din România că: „nu poate fi vorba de lăsarea la vatră a armatei române. A dizolva o forță care a fost reconstituită cu succes ar însemna să sacrifice viitorul României”¹⁴. Mai mult decât atât, au-

⁹ A.N.I.C., Colecția Microfilme Franța, rola 176, cadrul 28 (Archives Historiques Militaires Vincennes, Ministère de la Guerre, Etat Major de l'Armée).

¹² Ibidem.

¹³ 1918 la Români..., p. 1018.

¹⁴ Ibidem, p. 1019.

⁹ Ibidem.

¹⁰ 1918 la Români..., p. 1066.

toritățile franceze apreciau că dacă armata ar fi fost obligată – pentru o perioadă – să evaceze teritoriul român, ea ar fi trebuit să continue lupta în Basarabia, mai cu seamă că guvernul francez declarase că nu recunoștea nici o putere în Rusia, care face tranzacții cu inamicul¹⁵.

În acele momente critice români aveau nevoie de asemenea încurajări întrucât, aşa cum aprecia maiorul Stanley Washburn, corespondentul de presă american pentru România și Rusia, ei „pierduseră practic toată zona lor agricolă, întreaga industrie și dețin acum nu mai mult de 15% din țara lor, iar acum și această parte este amenințată”¹⁶. Într-un asemenea context general ministrul plenipotențiar al Belgiei la Roma, van der Steen, remarcă pe drept cuvânt că: „Înconjurat de dușmani mincinoși, într-un teritoriu ocupat și cu prieteni nesiguri, românul se află părăsit”¹⁷.

Plaga roșie bolșevică devenise, mai cu seamă pentru Basarabia și Bucovina, pericolul cel mai mare întrucât sub masca „dreptului la autodeterminare al popoarelor până la separare” se ascundea intenția încadrării lor într-o Republie Federativă Rusă, fapt ce dovedea că se schimbase doar culoarea politică, nu și vechile metehne țariste. De altfel, tocmai acei bolșevici care recunoscuseră prin-

piul autodeterminării s-au dovedit a fi cei mai aprigi adversari ai separării Basarabiei. Mult mai grav, după cum rezultă dintr-o telegramă expediată la 23 ianuarie 1918 din Petersburg de către agentul diplomatic al Serbiei în Rusia, planul bolșevicilor constă în a provoca „o revoluție în România și intrarea acesteia împreună cu Basarabia, ca republică română unică, în componența Republicii Federative Ruse”¹⁸.

Față de acțiunile din celelalte provincii, mișcarea națională din Basarabia și Bucovina era considerată de guvernul provizoriu bolșevic drept o primejdie mai mare, existând perspectiva ca după separare să se unească cu România. Între planurile și manevrele Rusiei, desigur, nu era străină nici propunerea Radei ucraiene, din iulie 1917, ca Basarabia să facă parte dintr-o Ucraină autonomă. Întreaga populație, inclusiv minoritățile basarabene au respins cu hotărâre asemenea idee, susținându-se că „Basarabia nu a avut nici o legătură cu Ucraina”, iar „istoria nu cunoaște nici un moment când Basarabia ar fi fost subordonată din punct de vedere politic Ucrainei”¹⁹ (subl. în text).

Cei o sută șase ani de stăpânire rusească, ce nu puteau fi uitați, și ten-

¹⁵ Ibidem, p. 1061.

¹⁶ Dumitru Th. Pârvu, *Problema Basarabiei în lumina principiilor actelor juridice internaționale*, Edit. Bibliotecii Metropolitană, București, 2013, p. 215.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem, p. 996.

¹⁹ Ibidem, p. 1003.

dințele guvernului provizoriu au făcut – aşa cum remarcă dr. C. Uhling în lucrarea sa *Die Basarabische Frage: Eine geopolitische Betrachtung* – că: „Pentru o foarte mare parte a populației Basarabiei, bolșevismul este sinonim cu moarte și descompunere. Nici chiar autonomia culturală nu calmează aceste temeri”²⁰.

În pofida tuturor vicisitudinilor, a condițiilor interne și externe vitrege, lupta națională a românilor dintre Prut și Nistru a continuat și s-a integrat în mișcarea generală de eliberare a popoarelor aflate sub stăpânirea imperialilor acelor vremuri, dar urmându-și țelul suprem, comun cu cel al confrăților din Bucovina și Transilvania. Ideea autonomiei politice și teritoriale a Basarabiei, necesitatea constituirii unei Adunări care să reprezinte poporul, altfel spus un **Sfat al Țării**, și formarea unui organism administrativ propriu s-au afirmat cu hotărâre la Congresul ostășesc din 9 noiembrie 1917. Un pas important spre marele act a fost făcut la 2 decembrie 1917, când **Sfatul Țării** a votat Declarația prin care Basarabia devinea Republica Democratică Moldovenească²¹. Asemenea titulatură s-a menținut până la 24 ianuarie 1918, dată la care același **Sfat al Țării** a proclamat cu unanimitate de voturi independența Basarabiei.

În perioada următoare respectiva independentă a fost demonstrată și faptic, doavadă Declarația din 15/28 februarie 1918, când Guvernul Republicii Moldovenești a protestat „energetic pe lângă Guvernul austro-ungar împotriva violării drepturilor sale suverane, cerând ca trupele «pătrunse pe teritoriul Republicii» să fie retrase neîntârziat”²². O altă doavadă o constituie NOTA din 3 martie 1918 a Guvernului de la Chișinău, prin care se transmitea guvernelor țărilor europene și Statelor Unite ale Americii că: „prin hotărârea Parlamentului Moldovean, numit **Sfatul Țării**, Republica Moldovenească s-a declarat independentă”²³. În cuprinsul aceleiași NOTE era adresată rugămintea de a se lua la cunoștință despre actul săvârșit și să „**recunoască existența Republicii Moldovenești ca un stat independent, absolut suveran**”²⁴ (subl. în text).

Actul înfăptuit la 27 martie prin revenirea Basarabiei în hotarele firești ale Țării Mame, urmat de întoarcerea în aceleași hotare a Bucovinei, la 15/28 noiembrie, și a Transilvaniei, la 1 decembrie 1918, s-au realizat în condiții interne și internaționale deosebit de grele. Ele au fost posibile și s-au datorat voinței românilor care nu și-au uitat originea, limba, tradițiile, cultura și identitatea. Ele nu au fost

²⁰ Apud: Dumitru Th. Pârvan, *Problema Basarabiei...*, p. 211.

²¹ *Ibidem*, p. 218.

²² 1918 la Români..., vol. II, p. 1082.

²³ *Ibidem*, p. 1086.

²⁴ *Ibidem*, p. 1087.

primite în dar de la mariile puteri și nici nu au venit prin mărinimia cuiva. Este adevărat, aşa cum se remarcă în lucrarea mai sus citată, că: „Războiul mondial și nu mai puțin revoluția rusă au trezit conștiința maselor populare”. Dar mult mai demn de remarcat este că ideea de autonomie, de libertate națională, de autodeterminare „nu au pornit din partea unor propagandiști improvizati și au circulat ca formule revoluționare și naționale în mentalitatea popoarelor supuse. Conștiința națională există încă înainte de războiul mondial în stare latentă”²⁵.

Aceste realități sunt demonstrate de una din concluziile monumentalei *Istoriei a Basarabiei* a lui Ion Nistor, care aprecia că revenirea Basarabiei la Patria-Mamă s-a votat și s-a îndeplinit de țărăniminea basarabeană prin fruntașii și împăterniciții ei. Si aceasta înseamnă un pas gigantic în dezvoltarea conștiinței naționale”²⁶.

Nu în cele din urmă, pentru a așeza la loc cuvenit Mărețul Act de Întregire a României în 1918, este suficient să punem în valoare un raport din 5 decembrie 1918 al ministrului Spaniei la București, Manuel Multedo, care aprecia că: „Ceea ce s-a mai petrecut o singură dată și pe o perioadă mică de timp, cât a durat domnia principelui român Mihai Viteazul în anul 1600, anume faptul că tot neamul românesc s-a aflat unit în hotarele vechii Daciei a lui Traian, pare că se va realiza din nou și nu prin forța armelor, ci prin voința liberă a provinciilor care alcătuiesc această țară”²⁷.

²⁵ Dumitru Th. Pârvan, *Problema Basarabiei...*, p. 225.

²⁶ Ion Nistor, *Istoria Basarabiei* (ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe), Edit. Humanitas, București, 1991, p. 290.

²⁷ 1918 la Români..., vol. II, p. 1254.

Propaganda românească în străinătate în sprijinul Marii Uniri din 1918

Gheorghe SBÂRNĂ

Începutul anului 1918 găsea România într-o stare critică, izolată și încurajată din toate părțile de forțele Puterilor Centrale. În aceste condiții acțiunile de propagandă ale emigrantilor români întreprinse în anii anteriori¹ capătă noi dimensiuni devenind cruciale pentru împlinirea năzuințelor de unitate națională. Efortul intelectual, abilitățile diplomatice și patriotismul de care au dat dovadă acești români a fost remarcabil. Pe de o parte, s-au străduit să explice situația României și izolarea care o determină să facă eforturi desperate pentru menținerea existenței ființei statale, protestând energetic față de condițiile excesive pe care le impuneau țării noastre statele Puterilor Centrale. Pe de altă parte, a urmărit

să convingă opinia publică și oamenii politici că, dincolo de situația deosebit de grea în care se afla România, voința poporului român a rămas ne-stămat fidelă continuării luptei alături de Puterile Aliate, deoarece numai victoria acestora putea să asigure împlinirea idealului unității naționale.

Capitala Franței a fost centrul care a continuat să grupeze cel mai mare număr de intelectuali români și locul unde s-au desfășurat cele mai importante acțiuni de propagandă în străinătate ale emigrației române. La 17 ianuarie 1918, la Paris a apărut primul număr al ziarului „La Roumanie”, conceput ca organ săptămânal al „revendicărilor și intereselor românilor” cu scopul de a face cunoscute opiniei publice mondiale România și mai ales lupta dusă de români pentru înfăptuirea aspirațiilor lor de unitate național-statală.

Ziarul avea 4 pagini, cu un tiraj de 5-6.000 de exemplare și se afla

¹ Vezi: *Premisele propagandei românești în străinătate*, în vol. „România în anii premergători Marii Uniri 1916-1917, culegere de studii, Gheorghe Sbârnă, Ioan Opris (coordonatori), Ed. Muzeul Literaturii Române, București, 2017, pp. 291-302.

sub conducerea lui Paul Brătășanu, vicepreședinte al Camerei Deputaților și senator, alături de reputații ziariști: Constantin Mille, deputat și director al ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”, Constantin Banu, deputat, director la revista „Flacăra”, și Camil D. Fagure, redactor-șef la „Adevărul” și „Dimineața”.

În editorialul din primul număr, Constantin Mille definea scopul noii publicații: „ceea ce noi nu am putut întregi cu armele în mâini trebuie să se realizeze prin forța ideii de drept și prin concursul aliaților noștri în frunte cu Franța”².

Redacția ziarului a grupat toti universitarii, ziariștii, oamenii de litere, de știință și artă care se aflau la Paris. „În fiecare miercuri – își amintea profesorul Orest Tafrali – ne adunam la Hotel des Deux Mondes, unde era locuința d-lui Brătășanu. Aici făcusem redacția și administrația ziarului nostru. Discutam situațiunea, luam cunoștință de articole de ziar și de revistă, memoriale, hărțile, albumurile de propagandă ce apăreau zilnic. Ne divizam munca. Fiecare se însărcina cu scrierea unui articol de fond, de polemică, de recenzie, de statistică sau de istorie etc.

Articolele se citeau în comitet și ne cenzuram unii pe alții. Nici o supărare, nici un resentiment n-a ieșit din cenzurarea aceasta colegială, adeseori destul de aspră.

² „La Roumanie” (Paris), nr.1, din 17 ianuarie 1918, p. 1.

Era interesul patriei, al cauzei românești și noi eram soldați disciplinați, care ne dădeam perfect seama de răspunderea noastră față de neam și de istorie”³.

Membrii redacției erau specialiști recunoscuți în științe juridice, economie politică, istorie, literatură, geografie, etnografie, demografie, cartografie, statistică, finanțe, muzică, artă plastică. S-au constituit echipe specializate pentru documentare pe provincii și teme de cercetare, alcătuite din oameni de știință, profesori universitari, oameni de artă, specialiști de înalt prestigiu național și internațional acceptând cu responsabilitate și dăruire să devină conferențieri și ziariști în slujba idealurilor naționale.

Astfel, problematica Transilvaniei a fost susținută de O. Goga, I. Ursu, părintele V. Lucaci, Tr. Lalescu; cea a Bucovinei de: I. Găvănescu, V. Dimitriu, Tr. Lalescu, I. Ursu; a Banatului de: G. Mironescu, Sever Bocu, Tr. Lalescu, dr. N. Lupu, G. Aslan, O. Tafrali; a Dobrogei de: O. Tafrali, Tr. Lalescu, E.D. Fagure⁴. Ziarul era, aşadar, cum aprecia redactorul-șef, „opera colaborării tuturor convingerilor politice în vederea realizării scopului suprem, unirea tuturor românilor într-o Românie indivizibilă”⁵.

³ Orest Tafrali, *Propaganda românească în străinătate*, Craiova, 1920, p. 30.

⁴ Ibidem, p. 41.

⁵ Luchian Deaconu, *Franța și România unite în comunitatea de sacrificiu în anii 1916 – 1918. Documente externe din arhivele*

Săptămânalul „La Roumanie” era trimis gratuit parlamentarilor, oamenilor politici, publiciștilor, profesorilor, academicienilor, ziarelor și revistelor franceze, organizațiilor românilor din Anglia, Italia, Statelor Unite ale Americii, Elveția, Suedia, Finlanda, Argentina etc. Adeseori, ziarele din Franța și din alte țări au preluat și au publicat articole și informații apărute în ziarul emigației române.

Apariția ziarului a fost salutată de la început de importante personalități ale vieții politice franceze. Senatorul Eugene Reveiland scria redacției ziarului că a citit cu interes primul număr și că așa va face și cu celelalte. El considera că gazeta română de limbă franceză apără cauza românilor, care este tot așa de mult și a francezilor și că apariția lui la Paris este oportună⁶. La fel și deputatul Lucien Milleroye scria că: „Vă urmăm și nu vom neglijă nicio ocazie să afirmăm solidaritatea noastră, cu nobila voastră țară. Trăiască România întregită”⁷. Printre semnatarii articolelor s-au aflat alături de ziariști și personalități române și mulți colaboratori străini, cei mai mulți din Franța, dar și din alte state ale Alianței sau din țări neutre.

Sesizând pericolul în care se afla Țara, românii din Franța și de pe teritoriile celorlalte state aliate și neutre

și-au unit eforturile pentru a milita în vederea apărării intereselor naționale, iar guvernul și opinia publică franceză au receptat cu simpatie prezența și acțiunile organizate de emigația română din Paris.

La 24 ianuarie 1918, cei 40 de parlamentari și cei 30 de profesori universitari români aflați la Paris au fost invitați la două recepții oficiale de către Parlamentul francez. Misiunea română a fost primită mai întâi la sediul Comitetului de acțiune parlamentară în stăinătate și apoi în ședință solemnă la palatul Bourbon – Camera Deputaților – de cei doi președinti ai Corpurilor Legiuitoare, Paul Deschanel și Antonin Dubost, de președintele Consiliului de Miniștri Georges Clemenceau, înconjurat de membrii guvernului și de parlamentari francezi. S-au pronunțat de o parte și de alta cuvântări care au evidențiat relațiile de prietenie dintre cele două națiuni și asigurări solemne de sprijinire a României. „Există între români și noi un contract – sublinia ministrul de Externe francez Stephen Pichon – pe care nimeni nu poate să-l distrugă. Suntem împreună în bătălie, împreună o vom duce până la succesul comun al armatelor noastre. Împreună vom culege fructul sacrificiilor și suferințelor noastre. Cum nu vom părăsi Belgia, Serbia, Polonia și naționalitățile opriate, pentru libertatea căror luptăm în unire cu cele mai mari democrații ale lumii, nu vom părăsi nici România,

Consiliului Național al Unității Române de la Paris, vol.I, Ed. Sitech, Craiova, 2009.

⁶ „La Roumanie”, nr. 2 din 24 ianuarie 1918, p. 1.

⁷ Idem, p. 3.

care s-a sacrificat, ca și noi, pentru apărarea dreptului. Ea ne era atașată înainte de război prin legături de istorie, de rasă și de cultură, care ne-o fac scumpă nouă”⁸.

Câteva zile mai zile mai târziu, în cîinstea misiunii universitare române, Lucien Poincare, vice-rector, președintele Consiliului Universității din Paris, a remis un mesaj de solidaritate cu Universitățile din București și Iași. În acest mesaj, universitarii francezi își arătau profunda lor simpatie față de poporul român, evocând „amintirea vechilor relații intelectuale, morale, politice dintre Franța și România, consecințele naturale ale națiunii române”. În încheiere, se exprima speranța în întărirea relațiilor universitare româno-franceze și a prieteniei dintre cele două popoare, mesajul fiind semnat de marele istoric Ernest Lavisse, directorul Școlii Normale Supérieure, membru al Academiei Franceze, și de către Lucien Poincare ⁹.

Un rol important în coordonarea activității de propagandă din această perioadă l-a avut birou de presă român din Paris, care s-a preocupat de tipărirea a o serie de broșuri, manifeste, apeluri, pe care le-a răspândit în mediile politice și culturale din Franța. Totodată, a organizat mai multe conferințe publice în care cauza românească și realitățile cu care se confrunta națiunea română să fie

cât mai bine cunoscute. O conferință de acest gen a fost organizată în martie 1918, de „Asociația Națională pentru expansiunea morală și materială a Franței”, în care secretarul ei general Paul Galtier, autor al unei cunoscute lucrări „Barbaria germană asupra tragediei românești”, a vorbit despre situația din România, subliniind „necesitatea unei Români Mari pentru că este santinelă avansată a civilizației latine în Orientul Europei”¹⁰.

O atmosferă de înțelegere și prietenie a fost creată de emigratiile române și în Anglia, unde un rol deosebit în câștigarea opiniei publice în sprijinul revendicărilor românești a revenit „Societății anglo – române”, în care activau personalități importante, precum: lordul Cecil, episcopii din Oxford și Cambridge, profesorul Leeper, numit mai târziu delegat al Angliei în comisia frontierelor României, ilustrul savant Kennyon, directorul Muzeului Britanic din Londra și mulți alții¹¹.

Evenimentele de la începutul anului 1918 – începutul activității Legației diplomatice românești de la Washington, publicarea programului în 14 puncte al președintelui Woodrow Wilson și agravarea situației politice a României – au marcat începutul unei noi faze în activitatea de propagandă românească în America.

⁸ Orest Tafrali, *op. cit.*, p. 21.

⁹ „La Roumanie”, din 7 februarie 1918.

¹⁰ *Idem*, din 14 martie 1918; Constantin I. Stan, *Luptători sub steagul Marii Uniri*, Ed. Paideia, București, 2010, pp. 184-185.

¹¹ Orest Tafrali, *op. cit.*, p. 22.

La 15 ianuarie 1918 dr. Constantin Angelescu, ministrul român acreditat în Statele Unite ale Americii, și-a prezentat scrisorile de acreditare la Casa Albă președintelui Wilson. Cu acest prilej el a ținut un discurs în care, după ce a apreciat intrarea poporului american în război ca un moment esențial pentru stabilirea unei noi „ordini a lucrurilor, constituită pe libertatea națiunilor și echitatea internațională”, a arătat în continuare scopul pentru care România s-a alăturat Antantei în august 1916, afirmând că „noi români am intrat într-un război care amenință independența micilor state (...) pentru a elibera pe frații supuși în jugul greu de răbdat”. În răspunsul său președintele Wilson a apreciat contribuția românilor la cauza Antantei, subliniind că „țara dumneavoastră a suportat cu răbdare și stăpânire o serie de tiranii din partea unui agresor neîndurător” și îl asigura pe ministrul român că „Statele Unite sunt fericite să-și fi eliberat brațul pentru protecția țării dumneavoastră și a aliaților”¹².

Momentul acesta survenea la doar câteva zile după lansarea programului celor 14 puncte ale președintelui Wilson, în care se avea în vedere la punctul 10 doar „acordarea celei mai libere șanse de dezvoltare autonomă” popoarelor din Austro-Ungaria”. Această referire doar la autonomie, formulată ambiguu, nu sugera o lichidare a imperiului, ceea ce implica

o eventuală federalizare, dar nici nu respingea direct popoarelor interesațe libertatea de a se manifesta. Punctul de vedere al guvernului de la Washington era analizat și în ziarul „La Roumanie”, în primul său număr, sub titlul „Mesajul lui Wilson și românilor” în care se sublinia că soluția preconizată de președintele american în privința monarhiei austro-ungare „nu putea fi considerată ca o soluție definitivă” și că „întregul plan de pace wilsonian „trebuie mai degrabă interpretat ca o schiță decât ca un fundament definitiv al păcii viitoare”¹³.

Împotriva soluției preconizate la punctul 10 din programul președintelui S.U.A., au luat poziție categorică și parlamentarii români din Paris, într-o telegramă adresată lui Wilson la 17 ianuarie 1918, în care își exprimau îndoiala asupra eficacității amintitei soluții „pe care deja istoria Transilvaniei a cunoscut-o și care e deja consumată ca fază a problemei”¹⁴. Totodată, ei își exprimau speranța că președintele Wilson avea să se convingă de faptul că doar crearea de state libere și unitare în frontierele lor etnice va reprezenta calea reală a soluționării problemei monarhiei austro-ungare. De altfel, acest demers s-a înscris ca o primă acțiune pe care emigrația română din Franța avea să-l intreprindă pe lângă oficialitățile din

¹³ „La Roumanie”, din 17 ianuarie 1918, p. 1-2.

¹⁴ *Idem*, din 21 februarie 1918.

¹² Constantin I. Stan, *op. cit.*, p. 175.

America în 1918, alăturându-se eforturilor românilor din S.U.A.

Cu prilejul deschiderii oficiului diplomatic, dr. C. Angelescu transmitea presei americane un mesaj în care evidenția voința comună a ambelor state în lupta pentru dobândirea drepturilor și libertăților națiunilor mari și mici, precizând că în cazul națiunii române era vorba de „eliberarea celor mai mult de 4 milioane de conaționali de sub dominația străină”¹⁵.

Perioada scurtă, de doar trei luni, cât a durat misiunea diplomatică a dr. C. Angelescu, din cauza schimbărilor politice din țară în primăvara anului 1918, a marcat într-adevăr un nou progres în organizarea și amplificarea propagandei românești în America. Folosind autoritatea pe care i-o conferea poziția de reprezentant oficial al României, C. Angelescu, secundat îndeaproape de patriotul și diplomatul Vasile Stoica, a urmărit, în ciuda faptului că guvernul american nu recunoștea cauza națională a românilor, să trezească pentru aceasta un cât mai mare interes în cercurile politice, în paginile presei și în masa opiniei publice¹⁶.

Numerosele vizite în marile orașe americane, îndeosebi în cele în care se aflau colonii românești, precum Chicago, Indiana Harbour, Yo-

¹⁵ *Idem*, din 7 februarie 1918.

¹⁶ Vezi pe larg: Ion Stanciu, *Aliați fără alianță. România și S.U.A. (1914-1920)*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2010, pp. 170-189; Vasile Stoica, *În America pentru cauza Românească*, București, 1926.

ungstown, în care ministrul României a vorbit de starea grea în care se afla națiunea română și despre aspirațiile ei de libertate și unitate, au prilejuit manifestații patriotice și de atașament ale românilor din Statele Unite la cauza națională și înflăcărarea cu care ei erau gata să o sprijine¹⁷. Cea mai însemnată acțiune de propagandă românească în primele luni ale lui 1918 a fost pregătită de parohiile ortodoxe ale românilor din America, la 10 martie 1918, în orașul Youngstown, în prezența întregii legații a României și a unui mare număr de oameni politici și ziariști americani. La această adunare s-a adoptat „Hrisovul de închinare și credință”, prin care parohiile întruite în Congres bisericesc s-au declarat unite cu Mitropolia din București. Această manifestare clară a voinței liber exprimate de români din S.U.A. avea și o profundă semnificație politică, întrucât în documentul redactat cu acest prilej, la realizarea căruia un rol însemnat i-a revenit preotului Ioan Podea și lui Vasile Stoica, se sublinia că: „Se rosteau pentru această unire nu numai cei 150.000 de români aflați peste ocean, ci și milioanele de frați rămași sub stăpânire ungurească, al căror glas a fost tot una și este și astăzi mai mult decât oricând înăbușit de prigoane și cu care împreună de veacuri întregi ne-am străduit și ne-am

¹⁷ Arh. M.A.E., fond 71/1914, E 2, partea a II-a, dosar 302. Raportul lui C. Angelescu din 28 martie 1918.

jerfit pentru unirea încrucișată cu Regatul Românesc”¹⁸. O traducere în limba engleză a „Hrisovului de Închi-nare” a fost prezentată de o delegație de români și președintelui Wilson.

În aceeași perioadă în presa americană au continuat să apară articole favorabile „cauzei românești”, personalități ale vieții politice își manifestă simpatia față de lupta pentru libertate și unitate a națiunii române. Printre aceștia, Th. Roosevelt, fostul președinte al S.U.A., care și în trecut manifestase prietenie și prețuire pentru români, declara, în ianuarie 1918, că prețuiește mult poporul român și suferă din cauza nenorocirilor care s-au abătut asupra sa: „nu flatez pe nimeni – afirma el – , pe voi români vă iubesc pentru că totdeauna v-ați bătut pentru libertate și unitate (...).” Fostul președinte își manifesta încrederea că sacrificiile românești vor fi apreciate și revendicările recunoscute¹⁹. Într-un raport trimis guvernului de la Iași în februarie 1918, dr. C. Angelescu aprecia că s-a creat un curent de simpatie în America, pentru cauza românească, în rândurile opiniei publice și în lumea politică. „Din nefericire – avea să observe el o lună mai târziu – în momentul în care voi am să dau o extensiune și mai mare propagandei românești a intervenit pacea de la

București”, care l-a forțat să-și încheie misiunea în S.U.A.²⁰.

Formarea guvernului condus de Al. Marghiloman în martie 1918 și tratativele de pace cu Puterile Centrale, prelungite până la 7 mai, când a fost semnată Pacea de la București, au ridicat noi dificultăți activității de propagandă a românilor din străinătate. Revenea emigrației românești misiunea grea, dar nobilă, de a arăta că, dincolo de starea deosebit de apăsatătoare în care se afla acum națiunea română, voința de luptă rămânea fermă, iar strădaniile pentru promovarea perseverentă a aspirațiilor românești de unitate națională, treceau în mâiniile românilor de peste hotare.

Emigrația română de la Paris s-a pronunțat cu fermitate împotriva tratatului preliminar de pace, dezvăluind caracterul lui înnrobitor. Prin telegramme adresate regelui și prim-ministrului, 62 de personalități române și-au exprimat profundul regret pentru negocierile de pace, iar o delegație română a fost primită de prim-ministrul francez Clemanceau pentru a-i explica situația României. În telegramă adresată suveranului autorii au condamnat cu tărie tratatul din 5 martie 1918, arătând că el constituie „o atingere a idealului nostru național”. Ei și-au exprimat convingerea că șeful statului va face „toate sacrificiile pen-

¹⁸ Vasile Stoica, *op. cit.*, pp. 22-24.

¹⁹ „La Roumanie”, din 24 ianuarie 1918.

²⁰ Arh.M.A.E., fondul 71/1914, E 2, partea a II-a, dosar 302, Raportul lui C. Angelescu din 28 martie 1918.

tru a salva onoarea și independența țării". În telegrama înaintată Prim-ministrului Alexandru Averescu se exprima speranța „că nu se va găsi nici un român care să semneze o astfel de pace”, ceea ce ar constitui „o adevărată crimă pentru cei morți pentru patrie și pentru generațiile viitoare”²¹.

În același timp, emigranții români au pus problema întăririi colaborării cu reprezentanții naționalităților oprimate din monarchia dualistă austro-ungară, în acțiunea comună de convinere a marilor Puteri Aliate că noile organisme politice ce vor lua ființă pe teritoriul fostului imperiu bicefal vor putea asigura împreună stabilitatea în Europa Centrală. În ziarul „La Roumanie”, din 24 ianuarie 1918, Em. Antonescu, într-un articol „Către popoarele oprimate din Austro-Ungaria”, cerea unirea acestor popoare „nu numai în sentimente și opinii, dar și în acțiuni”. Tot un apel la unitate și pentru constituirea unei asocieri a „oprimaților habsburgilor”, italieni, români, sârbi, croați, cehi, slovaci, polonezi, a lansat Pavel Brătășanu în aceeași publicație românească. Această asociere trebuia să demonstreze oficialităților și opiniei publice de pretutindeni că „o pace care nu ar rezolva problema austriacă prin realizarea aspirațiilor noastre naționale ar fi o pace efemeră”²².

Colaborarea națiunilor oprimate din monarchia austro-ungară a căpătat

noi dimensiuni în condițiile afirmării solidarității acestor popoare în pregătirea și desfășurarea Congresului de la Roma din 9-10 aprilie 1918. Lucrările Congresului s-au desfășurat în trei comisii și aveau în vedere „acțiunea ce trebuie declanșată în țările aliate și inamice în scopul de a realiza aspirațiile naționale și de a menține via uniunea consacrată atât de solemn la acest Congres”²³. În cadrul ședinței plenare, în care au vorbit reprezentanții diferitelor națiuni participante la Congres, au luat cuvântul și personalități ale delegației române. Dr. N. Lupu și prof. G.G. Mironescu, primul în limba italiană, al doilea în limba franceză, au prezentat declarația oficială a delegației României, „animați de cele mai nobile sentimente ale justiției și umanitare – se specifică în declarație – noi suntem reuiniți în orașul etern de pe această colină a Capitoliului, pentru a consacra uniunea sacră a naționalităților asuprite din Austro-Ungaria și ferma lor decizie de a lupta împreună până la victoria completă”. Declarația condamna tratativele preliminare de pace, dezvăluind caracterul agresiv al politicii promovate perseverent de Puterile Centrale. Autorii documentului afirmau că „germano-maghiarii, veșnic surzi la stigătele popoarelor pe care le oprimă, smulg iarăși din trupul României sute de mii de fii ai săi spre a-i adăuga milioanelor de români

²¹ Orest Tafrali, *op.cit.*, p. 23-24.

²² „La Roumanie”, din 14 februarie 1918.

²³ *Idem*, din 18 aprilie 1918.

care aspiră la scuturarea jugului austro-ungar”²⁴.

La sfârșitul lucrărilor s-a votat o rezoluție privind lupta comună a popoarelor oprimate din imperiul dualist. În această rezoluție „reprezentanții naționalităților supuse în total sau în parte dominației austro-ungare” își exprimau hotărârea de a acționa în comun pe baza următoarelor principii: „1) Fiecare dintre aceste popoare își proclamă dreptul de a-și constitui statul național unitar, sau de a-l desăvârși pentru a putea realiza deplina sa independentă politică și economică; 2) Fiecare dintre aceste popoare recunoaște în monarhia austro-ungară instrumentul dominației germane și obstacolul fundamental în realizarea aspirațiilor lor și a drepturilor lor; 3) Congresul recunoaște, în consecință, necesitatea luptei comune contra opresorilor comuni până când fiecare dintre aceste popoare va obține eliberarea sa totală, unitatea sa națională și libertatea politică”²⁵.

Congresul de la Roma a constituit pentru națiunea română o tribună eficace pentru a manifesta în fața opiniei publice internaționale împotriva

²⁴ Mircea Timus, Andrei Caciora (editori), *Izvoare stăine despre Congresul de la Roma al naționalităților oprimate din imperiul austro-ungar (1918)*, în „Ziridava”, anul X, Muzeul Județean Arad, 1978, p. 399.

²⁵ Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 205.

condițiilor înrobitoare ale preliminariilor păcii de la București, precum și afirmarea hotărârii ferme de a continua lupta alături de națiunile oprimate din Monarhia Austro-Ungară pentru împlinirea idealului unității naționale. Importanța sa politică deosebită constă în reafirmarea în acele condiții foarte grele, când soarta războiului nu era decisă, a necesității consolidării colaborării între naționalitățile oprimate din Imperiul Austro-Ungar. Declarația finală adoptată a afirmat că delegații participanți, italieni, polonezi, români, cehi, slovaci, sârbi, croați, sloveni, nu pot accepta politica de aservire națională, de dominație militaristă, susținând „popoarele care vor să-și revendice independența și unitatea lor în scopul de a dispune în mod pașnic de ele însеле”.

Congresul a fost urmat, la scurt timp, de constituirea la Paris a Comitetului Național al românilor din Transilvania și Bucovina, în frunte cu Traian Vuia. În „Actul de constituire” era definit scopul activității noii organizații, de a folosi toate mijloacele pentru ca români să fie și în continuare considerați în luptă alături de aliați pentru a putea să-și spună doleanțele lor la încheierea păcii, pentru a putea obține dezideratul poporului român, desăvârșirea unității naționale²⁶. Comitetul a început editarea, la 15 mai 1918, a unei publicații bilunare – „La

²⁶ G. Lipovan, *Traian Vuia – un pioner al aviației moderne*, Timișoara, 1972, p. 162.

Transylvanie”, organ de informație și propagandă în sprijinul înfăptuirii idealului Marii Uniri. Revista a fost pusă sub patronajul unor personalități politice, științifice și militare franceze din acel timp, printre care: Paul Duschanel, Henri Franklin-Bouillon, Albert Thomas, Mario Roques. Articolele și materialele publicate în revistă erau menite să lămurească opinia publică europeană asupra situației reale din monarhia Austro-Ungară și să combată orice încercare de justificare a necesității menținerii acestui imperiu, aducând în același timp în atenție argumente temeinice asupra necesității imperioase a eliberării popoarelor oprimate și a dobândirii posibilităților ca ele să-și hotărască singure soarta lor²⁷.

În Italia, principalele acțiunile de propagandă românească au început după Congresul de la Roma, când profesorul Simion Mândrescu, cu sprijinul oficialităților italiene și al unor cercuri ale opiniei publice, reușește să organizeze o serie de manifestări în favoarea cauzei unității românilor. Astfel, la 30 mai 1918, în sala „Augusteum” din capitala Italiei a avut loc un mare miting în care s-a manifestat împotriva păcii de la București. La manifestație au luat parte, printre alții, conform mărturiilor documentare, și

un reprezentant al guvernului italian și membri ai Parlamentului, iar mai mulți miniștri și personalități italiene și-au trimis adeziunea în scris. Cu acest prilej a fost adresat președintelui Wilson un mesaj în care se spunea: „Poporul Romei, reunit la «Augusteum», în seara zilei de 30 mai 1918 pentru a afirma solemn solidaritatea latină cu generoasa Românie, reamintindu-și mesajul Dumneavoastră din 8 ianuarie 1918, adresat Congresului american, prin care cereați nu nu mai restituirea teritoriilor românești ocupate de inamic, dar și integrarea unică națională a României, pe baza frontierelor stabilite istoricește, exprimă dorința ca S.U.A. să afirme în consiliile Antantei necesitatea absolută de a asigura României, prin dezmembrarea Austro-Ungariei, unirea la Patria-mamă a provinciilor locuite de români”²⁸. Tot cu acest prilej s-a format „Comitetul italian Pro-România”, care la propunerea lui S. Mândrescu și-a schimbat denumirea în „Pro-Romeni”, pentru a-și manifesta în acest fel solidaritatea cu toți românii. S-au constituit apoi comitete „Pro-Romeni” și în alte localități italiene, precum: Milano, Torino, Genova, Ferrara. Președinte de onoare al acestui comitet a fost ales Prospero Colonna, primarul Romei.

În suita aceasta de manifestări, la 19 iunie 1918, în adunarea de la Cittaducale s-a format Comitetul de

²⁷ Vezi Elena Borugă, *Contribuția lui Traian Vuia la lupta pentru unitatea națională, oglindită în articolele publicate în revista „La Transylvanie” (1918-1919)*, în „Acta Musei Napocensis”, XV/1978, pp. 533-535.

²⁸ „La Roumanie”, din 13 iunie 1918.

acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina sub președinția prof. Simion Mândrescu. Scopul urmărit de noua organizație era de a continua și impulsiona lupta pentru unitatea politico-statală a românilor și de a-i strânge într-un mănușchi pe toți românii din Austro-Ungaria care se aflau în țările Antantei, de a-i organiza în legiuni și a face propagandă pentru realizarea unității lor politice.

La scurt timp după constituire, Mândrescu a adresat o scrisoare Regelui Ferdinand în care îi solicită să acționeze pentru „eliberarea părintilor, fraților și fiilor noștri care îndură jugul tiraniei austro-ungare”, căci considera el în continuare că România nu poate exista fără Transilvania și de aceea înfăptuirea unirii acestei provincii cu patria mamă este indispensabilă. În finalul mesajului se formula cererea de sprijin din partea șefului statului în numele celor 4 milioane de români din monarhia dualistă, care sufereau o grea opresiune, reafirmând că nu renunță la luptă decât atunci când dreptul național din imperiul va fi recunoscut.

Noua organizație a românilor a fost recunoscută oficial de guvernul italian printr-o scrisoare în care prim-ministrul Italian V.E. Orlando arăta că ia act de întemeierea organizației și exprima simpatia guvernului de la Roma pentru activitatea „pe care acest onorabil Comitet își propune să o desfășoare

în favoarea propriilor conaționali, toți supuși austro-ungari”²⁹.

O lună mai târziu, pe 9 august 1918, președintele Consiliului de Miniștri Italian avea să-i primească într-o audiență solemnă pe membrii Comitetului de acțiune a românilor din Transilvania, Banat și Bucovina. Președintele Comitetului a exprimat în numele poporului roman recunoștința pentru sprijinul dat de guvernul de la Roma și de opinia publică din Italia, subliniind că „românii nu-și vor uita niciodată originea latină și nimic din lume nu va fi în stare să rupă legăturile existente între poporul nostru și cel italian”, iar premierul Orlando a făcut declarații foarte satisfăcătoare pentru cauza românească, terminând cu cuvintele „nulla ci dividae, tutto ci unesce (nimic nu ne desparte, totul ne unește)”³⁰.

În S.U.A. răceala intervenită în relațiile între Washington și guvernul Marghiloman, marcată și de restrângerea personalului Legației române nu a fost urmată de încetarea acțiunilor de propagandă românească, ci chiar treptat de o intensificare a lor. Un loc important în organizarea unor noi acțiuni românești în spiritul idealurilor de libertate și unitate ale poporului roman avea să-l ocupe continuarea strădaniilor lui Vasile Stoica, la care s-a alăturat mai târziu Ludovic Mrazec și Constantin Danielopol. Îm-

²⁹ Apud, Constantin I. Stan, *op. cit.*, p. 239.

³⁰ 1918 la români...vol.II, p.1113, doc. 361.

preună au hotărât continuarea muncii de propagandă, apelând la realizarea unei năzuințe mai vechi, aceea a unirii tuturor românilor din Statele Unite.

O mare întrunire a românilor, convocată în acest scop la Cleveland, la 13 mai 1918, a fost urmată la câteva zile de lansarea unei „Chemări către toți românii din America”, în care se amintea că lupta lor nu încetase odată cu ieșirea României din război și că se impunea o mobilizare a tuturor energiilor de care dispuneau³¹.

După mai multe încercări, la 5 iulie 1918, în cadrul unui mare congres național întrunit la Youngstown, s-a decis crearea Ligii Naționale Române, care reunea aproape toate organizațiile și parohiile românești existente în acel timp în Statele Unite.

În vara și toamna lui 1918, activitatea de informare și influențare a opiniei publice și oficiale în sensul sprijinirii și recunoașterii cauzei unității naționale a românilor a sporit prin noi demersuri pe lângă persoane marcante ale vieții publice americane, prin conferințe, presă³². S-au stabilit contacte cu membrii comisiei Statelor Unite „Inquiry” pentru studierea problemelor viitoarei păci, cărora li s-au furnizat materiale documentare cu caracter istoric, economic, etnografic, statis-

tic³³. În același timp s-a desfășurat o largă difuzare de broșuri, dintre care o parte importantă a revenit seriei sub titlul „Românii și pământul lor”, apariții menite să dea informații cât mai clare și cuprinzătoare asupra fiecărui din teritoriile românești aflate sub stăpânire străină revendicate în numele dreptului lor etnic și istoric. Materialele documentare, hărți, statistici au fost tipărite și amplu răspândite, numărul total al broșurilor publicate fiind de 3.500, iar al materialelor difuzate de 60.000 exemplare³⁴.

Presă americană, marile cotidiene au arătat o tot mai favorabilă dispoziție problemei românești. Ea a contribuit, prin articolele publicate, ale unor ziariști americani, și materialele românești, la informarea tot mai precisă a opiniei publice americane despre aspectele luptei și cauzei românilor, arătând înțelegere pentru situația României, căreia îi fusese impusă de către Puterile Centrale cu forța pacea înrobitoare de la București³⁵.

Acțiunile românești au sporit în S.U.A. și prin stângerea legăturilor cu reprezentanții celoralte naționalități asuprите: Thomas Masaryk, I.I. Paderewski, H. Hinkovic, care activau în 1918 în spațiul american în același scop. Colaborarea românilor, cehilor, slovacilor, polonezilor, sărbilor,

³¹ Gerald Bobango, Ion Stanciu, *Romanian-American relations and the Union of 1918*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie”, Cluj-Napoca, XXIII/1980, p. 356.

³² Vasile Stoica, op.cit., p. 38-39.

³³ Ibidem.

³⁴ Idem, p. 66.

³⁵ Vezi B. Ranghet, *Relații româno-americane în perioada primului război mondial*, București, 1969, pp. 155-156.

croaților a permis organizarea mării adunări din 15 septembrie 1918 de la Carnegie Hall din New York, cu scopul de a descuraja o tentativă a monarhiei austro-ungare de a obține o pace separată. La adunare au participat reprezentanți ai tuturor naționalităților oprimate, iar moțiunea adoptată exprima voința lor de a se uni în state naționale. Ea a fost prezentată la 20 septembrie președintelui Wilson de o delegație formată din reprezentanții acestor naționalități. Luând cunoștință de conținutul acestei moțiuni, președintele a admis că dezmembrarea dublei monarhii era de neînlăturat³⁶.

În Franța, activitatea de informare și propagandă a emigrației românești pentru susținerea cauzei naționale în cercurile politice și cultural occidentale s-a amplificat și diversificat. Ziarile românești „La Roumanie” și „La Transylvanie” devin o veritabilă tribuna a afirmării aspirațiilor legitime de libertate și unitate națională. Alături de emigranții români, au continuat să colaboreze la aceste publicații și o serie de personalități de prestigiu, franceze și engleze, care își manifestau fățuș simpatia, solidaritatea și sprijinul pentru împlinirea idealului național al tuturor românilor. Articolul lui Raphael-Georges Levy, membru al Institutului francez, publicat la începutul lunii august 1918, era o pledoarie argumentată și convingătoare cu privire

la „necesitatea constituirii României care să înglobeze toate populațiile românești, care n-au încetat niciodată să aspire la unire”³⁷. Aceeași viziune se degaja și din articolul iscălit de A.W. Leeper, secretarul Asociației anglo-române. Demonstrând unitatea etnică și spirituală a românilor, omul politic englez afirma că nerezolvarea problemei unirii românilor din Imperiul Austro-Ungar cu România într-un singur stat omogen și independent înseamnă nerezolvarea celei mai arzătoare probleme din Europa Orientală. Unirea nu înseamnă anexarea Transilvaniei la România și nici a României la Transilvania, cum afirmau unii oameni care iubeau paradoxul. Unirea – sublinia el mai departe – înseamnă făurirea unei națiuni unite formată din populația României și a provinciilor din monarhia austro-ungară, înseamnă împlinirea idealului românilor din Austro-Ungaria³⁸. Cu aceeași convingere, președintele Asociației franco-române, Lacour-Gayet, evidenția justătea aspirațiilor de unire cu România a provinciilor locuite de români, care își îndreaptă privirile spre România ca spre pământul făgăduinței³⁹.

Pe lângă aceste două publicații, românii aflați în Franța au editat și o serie de cărți, broșuri, hărți pentru informarea opiniei publice Internaționale în legătură cu tradițiile și actualita-

³⁷ „La Roumanie”, din 1 august 1918.

³⁸ *Idem*, din 8 august 1918.

³⁹ *Ibidem*.

³⁶ V. Stoica, *op. cit.*, p. 56.

tea aspirațiilor de împlinire a unității naționale românești. În suita acestor lucrări s-au aflat: „La Transylvanie. Equisse historique, ethnographique, statistique”, de Dumitru Drăghicescu; „Pourquoi la Roumanie a fait la guerre”, de Ioan Ursu; „La Roumanie transdanubienne en 1918”, de Oreste Tafrali; „La Roumanie et la guerre”, de Sebastian Serbescu; „La question roumaine”, de Thoma Ionescu, și altele. În total, potrivit unor date, au fost tipărite și difuzate 40 de volume și broșuri numai în Franță⁴⁰.

Activitatea emigrației române din Franța a fost impulsionată și mai mult după sosirea la Paris, la 22 iulie 1918, a lui Take Ionescu, fost ministru de Externe și adept convins al alianței cu Antanta. Bucurându-se de o bună apreciere din partea oamenilor politici francezi și englezi, prezența sa în Occident a constituit un mare sprijin pentru sporirea propagandei cauzei naționale, ca și pentru organizarea emigrației românești. În prima jumătate a lunii august, el a făcut o călătorie în Anglia, unde a avut, pe lângă alte întâlniri cu personalități politice, o întrevedere cu prim-ministrul Lloyd George relativă la problema unității statale a României⁴¹. Revenit la Paris, Take Ionescu declară ziarului „La Roumanie” că este mulțumit de pro-

gresele pe care le-a făcut în Anglia ideea destrămării Austro-Ungariei și constituirii unor state naționale independente pe teritoriul ei și că a găsit „în Anglia o mare simpatie pentru România și o apreciere exactă, nu numai a suferințelor ei nemeritate, dar de asemenea, a părții pe care a luat-o în opera comună”⁴².

În această stare de spirit favorabilă cauzei unirii, Take Ionescu, alături de ceilalți compatrioți din emigrație, a continuat, pe de o parte, activitatea prin presă, conferințe și prin întâlniri cu oameni politici pentru a-i convinge de necesitatea dezmembrării monarhiei dualiste, iar pe de altă parte, efortul pentru constituirea unui organism unic destinat a reprezenta pe lângă guvernele statelor Aliate și opinia publică mondială adevăratele sentimente, interese și voință a românilor atât din Vechiul Regat, cât și din Austro-Ungaria.

De altfel, din vara anului 1918 tot mai multe consilii și comitete ale asociațiilor românești din vechiul Regat, din Franța, Italia, S.U.A., personalități academice, universitare, cultural, politice s-au pronunțat pentru unirea acestora într-o singură organizație care să poată reprezenta de o manieră autorizată unicul program național al poporului român.

Sosit la Paris la mijlocul lunii august 1918 din S.U.A., Vasile Lucaciu a lansat în cadrul unei adunări, la înce-

⁴⁰ Simion C. Mândrescu, *În Franța și Italia pentru cauza noastră*, București, 1919, p. 36.

⁴¹ Take Ionescu, *Politica externă a României și chestiunea Banatului*, București, 1920, p. 47.

⁴² „La Roumanie”, din 15 august 1918.

putul lunii septembrie, un vibrant apel pentru unitate și coeziune a tuturor fiilor României, care indiferent unde se aflau, în țară sau în afara ei, tineau spre aceeași unitate sufletească, în vederea realizării idealului comun. Chemarea părintelui Lucaciu, în calitate de președinte al „Ligii culturale” și reprezentant al românilor din Austro-Ungaria, era o pledoarie fermă, convingătoare în direcția unirii tuturor românilor în România Mare. Această conștiință era izvorâtă din „sacrificiile nelimitate consfințite de scumpa noastră Românie pe altarul idealului național, din sângele vîrsat de fii și frații noștri sub tricolorul nostru glorios mereu pentru acest ideal suprem”⁴³.

La 6 septembrie 1918 a avut loc adunarea românilor aflați în Franța, reprezentând „cugetarea liberă a românilor de pretutindeni”. Adunarea a elaborat și aprobat o moțiune semnată de 114 persoane reprezentative ale emigației românești. Documentul îi recomanda pe Vasile Lucaciu și pe profesorul Ion Cantacuzino de a discuta chestiunea românească cu autoritățile Aliate „ca să susțină în numele nostru interesele și idealurile neamului românesc pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat național”. În același timp, ei erau autorizați să acționeze pentru alcătuirea unui Consiliu național dintre români hotărâți a rămâne în țările Aliate până la pacea generală spre a

lupta statoric pentru luminarea opiniei publice mondiale asupra drepturilor firești ale neamului românesc prin constituirea României Mari”⁴⁴.

După o lună de pregătiri și dezbateri, la 3 octombrie 1918, a avut loc Adunarea generală a românilor din țările oprimate și Regatul Român aflați la Paris, în cadrul căreia s-a aprobat statutul, componența și structura Consiliului Național al Unității Române⁴⁵. Noul organism național a fost alcătuit din reprezentanții ai Regatului Român, ai consiliilor naționale din provinciile aflate sub dominație străină și ai emigației din Europa și S.U.A., el propunându-și să reprezinte în fața Puterilor Aliate „nu doar programul politic național, ci însăși uniunea morală a tuturor românilor, hotărârea unanimă a românilor liberi de a lucra cu toate forțele pentru realizarea unirii într-un singur stat”. Adunarea generală a desemnat conducerea Consiliului, președinte Take Ionescu, patru vicepreședinți: Vasile Lucaciu, O. Goga, dr. C. Angelescu, I.Th. Florescu și 24 de membri.

Formarea Consiliului Național al Unității Române a reprezentat un remarcabil succes al întregii activități desfășurate de români din străinătate în anii Marelui Război. El a avut practic rolul unui guvern în exil.

Crearea Consiliului a fost necesară și benefică, ea a răspuns imperati-

⁴⁴ *Idem*, din 19 septembrie 1918.

⁴⁵ *Idem*, din 10 octombrie 1918.

⁴³ *Idem*, din 5 septembrie 1918.

lor de a veni și mai energetic în întâmpinarea nevoii de informare calificată, profesionistă, obiectivă cu privire la drepturile și aspirațiile națiunii române pe care o resimțeau atât guvernele statelor Aliate, cât și opinia publică internațională. În egală măsură, el a contribuit, prin competența și prestigiul personalităților din componența sa, la intensa activitate de propagandă politică, combătând ultimele încercări de federalizare a monarhiei dualiste sau de menținere a „Ungariei Mari”.

Recunoașterea oficială a Consiliului Național al Unității Române de către guvernele țărilor Antantei ca organism reprezentativ al tuturor românilor a fost facilitată de precipitarea evenimentelor politice și militare din ultimele luni ale anului 1918.

La 12 octombrie 1918 ministrul de externe francez Stephan Pichon transmitea o telegramă conducerii Consiliului, apreciind că înființarea lui reprezenta rezultatul aspirațiilor seculare și legitime ale românilor spre libertatea și unitatea pământului românesc. El exprima, în continuare, speranța că în scurtă vreme România va intra în luptă făcând să „futurul din nou pe câmpurile de război colorile României, întărindu-se și mai mult prietenia tradițională româno-franceză”⁴⁶. Această recunoaștere a atras și adăugarea subtitlului ziaru-

lui „La Roumanie” de „Organ săptămânal al unității naționale române”.

La rândul său, la 6 noiembrie 1918, secretarul de stat al S.U.A. Robert Lansing a făcut cunoscută recunoașterea de către guvernul American a Consiliului Național, precizând că acesta „simpatizează adânc cu spiritul de unitate și cu aspirațiile românilor de pretutindeni și nu va neglija să-și întrebuneze la timpul potrivit influența sa ca justele drepturi politice și teritoriale ale neamului românesc să fie obținute și asigurate față de orice năvălire străină”⁴⁷.

Declarația a fost salutată cu satisfacție de Consiliul Național al Unității Române de la Paris, a fost bine primită și a trezit „o bucurie fără margini” în rândul românilor din S.U.A. care verdeau în ea unul dintre rezultatele principale ale eforturilor pentru împlinirea cauzei naționale.

Recunoașterea oficială a Consiliului de către guvernul Marii Britanii s-a făcut prin mesajul din 11 noiembrie 1918 al ministrului de externe Arthur James Balfour, prin care se declara sprijinul și asigurarea sa pentru misiunea pe care și-a asumat-o Consiliul Național, evidențierind că „voi avea cea mai mare plăcere să intru în relații cu o organizație care reprezintă atât de exact opinia publică română și este constituită sub președinția omului care n-a pierdut niciodată credința în

⁴⁶ 1918 la români..., vol.II, pp.1157-1158, doc. 109.

⁴⁷ Idem, p. 1187, doc. 387.

triumful final al justelor aspirații ale poporului român”⁴⁸.

Această recunoaștere a fost întărită și de mesajul adresat de monarhul Marii Britanii poporului român, despre a cărei semnificație ziarul „La Roumanie” scria: „Pentru cei ce știu să aprecieze caracterul profund constituțional al Coroanei britanice, Mesajul pe care Regele a binevoit să-l adreseze Regelui României, chiar în ziua încheierii armistițiului cu Germania, este un act de cea mai mare importanță pentru România și pentru cauza unității române”.

Cauza națională pentru care lupta națiunea română întrunise astfel unanimitatea puterilor învingătoare, ceea ce a constituit un sprijin direct și încurajator pentru continuarea de către noul organism național a misiunii sale pe căi multiple în direcția împlinirii idealului Marii Unități Naționale.

Pe măsură ce evoluția evenimentelor de la finele anului 1918 făcea din desăvârșirea unității statului național o realitate, grupuri de români care activaseră în afara granițelor țării în anii Marelui Război reveneau în patrie pentru a-și uni eforturile cu compatrioții din țară în vederea consolidării și apărării României reîntregite. Cei rămași în străinătate au continuat acțiunea, sprijinind delegația română la Conferința de Pace de la Paris în efortul de a face recunoscută pe plan internațional voința de unită-

te a națiunii române, exprimată deja liber și democratic în toate provinciile românești aflate sub stăpânire străină⁴⁹.

Activitatea de propagandă desfășurată de români din străinătate și în 1918 s-a întregat luptei națiunii române pentru împlinirea idealului național. Ea s-a realizat îndeosebi prin: informarea cercurilor politice și a opiniei publice din țările aliate și neutre asupra dreptății cauzei românești; prin asigurarea, după încheierea păcii de la București, a continuității luptei pentru împlinirea unității naționale și prin realizarea unirii tuturor românilor în structura Consiliului Național al Unității Române, chiar înainte ca ea să se împlinească în realitatea politico-statală la 1 Decembrie 1918: România Mare.

⁴⁸ Idem, p.1214, doc. 403.

⁴⁹ Vezi și Ion Stanciu, Fl. Constantiniu, *Lupta românilor din străinătate pentru cauza unității (1914-1918)*, în „Revista de istorie”, 1976, nr.12, pp. 1873-1887.

Dobrogea – anul 1918

Valentin CIORBEA

Evoluția Dobrogei pe parcursul anului 1918, ultimul al Marelui Război, cum l-au numit contemporanii, a fost marcată de efectul factorilor interni ce au acționat în regiune după intrarea României în conflagrație, în vara anului 1916, și aici prioritate a avut evoluția dramatică a frontului sud-dobrogean care a dus la ocuparea de către trupele Puterilor Centrale a celei mai mari părți a regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră, refugierea în masă a Dobrogenilor, cu precădere a românilor, în stânga fluviului, instalarea de către bulgari și germani a unui drastic regim militar de administrare cu scopul de a jefui bogățiile deținute de statul român și de locuitorii. Un efect direct l-au avut și factorii externi, cu precădere cei din Rusia. Revoluția din februarie 1917, urmată de lovitura de stat bolșevică din 25 octombrie/7 noiembrie, același an, au accelerat fenomenul de destructurare a unităților militare ruse de pe frontul de est, inclusiv din România. 1918 este anul în care numele Dobrogei a devenit mai cunoscut, după cum se va vedea mai jos, în mediile diplomatice și intelectuale vest-europene.

Prezentarea și mai ales descifrarea faptelor istorice din hronicul anului 1918 al istoriei Dobrogei impune o succintă evaluare a parcursului provinciei după intrarea țării în război.

Pentru frontul sud-dobrogean planul de campanie elaborat de Marele Stat Major a prevăzut acțiuni militare ce urmau să fie derulate în două faze: „defensivă strategică” împotriva reacției trupelor bulgare concomitent cu acoperirea instalării trupelor rusești, a Diviziei 1 sârbe voluntari și a militarilor cehi la sud de linia Constanța-Cernavodă, iar în cea de-a doua etapă „o ofensivă limitată” până la linia Rusciuk (Ruse) – Şumla – Varna în scopul de a fixa trupele Puterilor Centrale și a elibera un atac al acestora spre și peste Dunăre, prin care se putea amenința Bucureștiul și prejudicia operațiunea strategică derulată de unitățile române în Transilvania¹.

¹ Vezi Constantin Kirilescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1918*. Ediția a II-a refăcută în întregime și mult adăugită, vol. I, Editura Casei Școalelor, București, 1925, p. 444-445; 473-478; *Istoria militară a poporului român*, vol. V. *Evoluția organismului militar românesc de la cucerirea independenței*

În seara zilei de 14/27 august 1916 România a declanșat primele acțiuni militare de campanie prin atacarea Flotei austro-ungare de la Rusciuk și ofensiva de pătrundere a unităților terestre destinate prin trecătorile Carpaților în Ardeal. Precizăm că ofensiva bulgară în frontul sud-dobrogean a fost precedată de numeroase incidente la graniță provocate de trupele Bulgariei, urmate de atacul principal declanșat în noaptea de 19/20 august 1916 asupra capului de pod de la Turnucaia. Aici trupele române, din cauza unor grave erori de conducere, au suportat o grea și umilitoare înfrângere. Așa cum a evoluat linia frontului dobrogean ulterior nu a fost decât o sută de încercări de a opri ofensiva inamică. Deși, pe alocuri, pentru perioade scurte, unitățile românești, rusești și sărbești, sprijinite în flancul drept de Flotila de Operații a României și Rusiei, au opus o dârză rezistență, cea mai mare parte a Dobrogei a fost ocupată de trupele Puterilor Centrale. A rămas sub controlul autorităților românești doar Delta Dunării.

Înaintarea trupelor bulgare, germane și turce a provocat dobrogenilor o profundă îngrijorare, până la panică și deznașejde, când și-au părăsit gospodăriile îngropând în pripă ce s-a putut din bunuri și, cu o brumă de

avut, au plecat în băjenie peste Dunăre. Zeci de mii de oameni, autoritați locale au trecut în stânga fluviului, iar după pierderea Munteniei mulți s-au retrас spre Moldova.

Izolată de restul teritoriului, în Dobrogea s-au instalat autoritațile bulgare în județele Durostor și Caliacra, iar din octombrie 1916 și până în noiembrie 1918 Dobrogea Veche s-a aflat sub regimul de ocupație militară a trupelor germane și bulgare. Prin acțiuni de o violență întâlnită în vremurile când hoardele barbare pustiau Dobrogea în Evul Mediu timpuriu, cu brutalitate și sadism, administrația și militarii bulgari au maltratat populația românească prin crime oribile, violuri, bătăi și jafuri. Ancheta făcută după război în județul Tulcea de colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu este cunoscute și l-a dus la concluzia că evaluarea făcută, de departe de a fi completă, relevă „*în ce iad s-a zbătut nefericita populație românească rămasă la vître și pe ce mâini criminale a rămas ea și avutul ei*”².

În mare grabă guvernul Bulgariei a instalat propria administrație. Bu-

² Vezi Valentin Ciorbea, *Lumină Stelian, Evaluările lui Marin Ionescu-Dobrogianu privind ocupația bulgară în județul Tulcea (1916-1918) în Dobrogea în contextul Primului Război Mondial* (coord. Valentin Ciorbea, Corina Mihaela Apostoleanu, Delia Roxana Cornea). Editura Top Form, București, 2017, p. 287; Lidia Dima, *Primul Război Mondial și distrugerile provocate pe teritoriul nord dobrogean în Dobrogea în contextul Primului Război Mondial*, pp. 237-245.

năoară, la Constanța s-a creat o prefectură și șase subprefecturi, oficii de poliție, s-a introdus obligativitatea folosirii limbii bulgare ca mijloc oficial de comunicare. Autoritățile și militarii bulgari au trecut la jefuirea în folos propriu a bogățiilor statului român, a gospodăriilor părăsite, dar și ale celor rămași acasă, politică prin care își dezavantajau partenerii din coaliția Puterilor Centrale. Înțelegem de ce generalul Erich Ludendorff sublinia în memoriile publicate după război că „bulgarii făcură multe greutăți autorităților germane din Dobrogea”³.

Măsurile guvernului bulgar de a controla exclusiv Dobrogea veneau din poziția tradițională a Sofiei cum că străvechea provincie românească ar aparține istoric Bulgariei, eliberată acum de opresiunea României⁴.

Blocarea accesului partenerilor Bulgariei la bogățiile Dobrogei de către trupele și administrația sa a pus aliații pe poziții opuse și a făcut din statutul regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră cauza fricțiunilor dintre statele membre ale Puterilor Centrale⁵.

³ E. Ludendorff, *Memoriile generalului Ludendorff despre războiul mondial și prăbușirea Germaniei*, București, 1919-1920, p. 437-458.

⁴ Constantin Iordan, *L'historiographie bulgare post communiste sur l'entrée de la Roumanie dans la guerre, în Anul 1916 în dinamica războiului mondial. Intrarea României în „Marele Război”* (coord. General-major (r) Mihail E. Ionescu, București, Editura Militară, 2017, pp. 271-281).

⁵ Von Björn Opfer-Klinger, *Eine kleine Region den Verbund – Die Dobrudscha als*

Guvernul Germaniei, care avea nevoie stringentă de materiile prime și produsele agroalimentare existente în Dobrogea, a decis pe 24 octombrie 1916 constituirea propriei administrații militare în regiune. Denumită *Administrația Germană de Etapă din Dobrogea*, structura a avut sub control propriu 7.700 km² cuprinși între vechea frontieră româno-bulgară stabilită de Congresul de la Berlin (13 iulie 1878), care pornea de la est de orașul Silistra și debușa la Marea Neagră, puțin la sud de Mangalia⁶. Linia nordică era trasată imaginar între Capul Doloșman – Jurilovca – Slava Rusă – Cariera Ostrov⁷. La nord de această limită până la Dunăre, exclusiv Delta Dunării, zona a fost sub controlul trupelor bulgare.

Un document de o valoare istorică deosebită, „*Memoriu al Administrației Germane de Etapă din Dobrogea. Întocmit la mijlocul lui aprilie 1917*”, semnat de generalul-locotenent Kurt

Konfliktregion im Ersten Weltkrieg, în „Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik”; Heft No.1u.2/Herbst 2014, p.47.

⁶ Căpitanul M.D. Ionescu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea. Geografie matematică, fizică, politică, economică și militară*. București, 1904, p. 37.

⁷ *Denkschrift der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha. Abgeschlossen Mitte Aprilie 1917 / Memoriu al Administrației Germane de Etapă din Dobrogea. Întocmit la mijlocul lui aprilie 1917*. Traducere Gustav Rückert, Olga Kaiter. Editori: Valentin Ciorbea, Constantin Cheramidoglu, Walter Rastätter, Editura Ex Ponto, Constanța, 2012, p. 7.

von Unger, inspector al structurii, releva explicit și detaliat politica aplicată de autoritatea militară germană în zona dobrogeană controlată, scopul constituirii fiind evaluarea bogățiilor și a potențialului economic, organizarea transporturilor resurselor preluate de la statul român și de la locuitori prin rechiziții și contracost, și pentru adoptarea de măsuri în vederea redresării unor sectoare productive, atragerea populațiilor refugiate să revină la vîtrele lor, organizarea transporturilor și.a. Aflăm ce produse s-au rechiziționat din Etapă, cui s-au repartizat, ce a revenit Bulgariei, Turciei, Germaniei și Austro-Ungariei, câtă populație mai rămăsese în localitățile cuprinse în zona germană⁸. Un recensământ făcut la 15 mai 1917 relevă că totalul populației era de 169.322 locuitori din care: 87.900 români; turci-tătari 35.066; bulgari 28.910; ruși 6.065; germani 5.333 și alții: greci, armeni, evrei etc., în procent mai mic⁹.

Retragerea trupelor române și ruse în dreapta fluviului a făcut ca în Deltă, în anul 1917, apărarea și menținerea controlului să revină Flotei de Operații româno-ruse. Principalele misiuni îndeplinite de Marina Militară au constat din asigurarea transporturilor diverse efectuate din Rusia spre Galați în sprijinul trupelor româno-ruse fixate

pe linia Mărăști-Mărășești-Oituz. Monitoarele și canonierele românești au răspuns bombardamentelor efectuate de bateriile de artillerie bulgare sub coordonarea punctelor de observație și dirijare instalate de Flota de Operații¹⁰. Pentru a combate acțiunile de propagandă și spionaj în Delta Dunării s-a organizat sub conducerea lui Mihai Moruzov „serviciul de siguranță al Deltei” prin care s-au adus servicii deosebite țării și Dobrogei în cursul anului 1918¹¹.

O misiune aparte executată numai de marinarii români s-a realizat în timpul luptelor de la Mărășești. S-a simulat o debarcare pe un ostrov, în dreptul portului Tulcea, prin construirea unui pod pe brațul Chilia. Sub conducerea comandorului inginer Nicolae Alexandru s-a amplasat un pod de 5 șlepuri mari, lucrare realizată „într-o zi și o noapte”. Sute de căruțe au fost strânse de la locuitorii din Ismail și împrejurimi care treceau canalul simulând debarcarea. Căruțele goale au efectuat mai multe drumuri dus-întors. Manevra arăta inamicului pregătirea unei mari debarcări în con-

¹⁰ Comandor Negulescu Aurelian, *Dobrogea și Marina în 1878-1928, în Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, Cultura Națională, 1928, p. 372. Raymond Stănescu, Cristian Crăciunoiu, *Marina Română în Primul Război Mondial: 1916-1918*, Editura Modelism, București, 2000, p. 191.

¹¹ Cristian Troncotă, *Mihai Moruzov și Serviciul Secret al Armatei României*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Evenimentul Românesc, București, 1997, pp. 210-213.

⁸ Ibidem. (Passim).

⁹ C. Brătescu, *Două statistici etnografice germane în Dobrogea*, în „Arhiva Dobrogei”, vol. 2, nr. 1-2, p. 60.

dițiile în care simularea a fost susținută de un puternic baraj de artilerie realizat de pe monitoarele și baterii române și ruse montate pe barje. Comandamentul german a fost nevoit să aducă în Dobrogea, din rezerva sa de la Mărășești, o coloană de militari dirijând-o spre Tulcea, diminuându-se astfel frontul inamic din Vrancea¹².

Total avea să ia însă o întorsătură dramatică pe frontul românesc și în Delta Dunării ca urmare a consecințelor evenimentelor din Rusia. Revoluția din februarie 1917 a dus la răsturnarea țarismului și ulterior la lovitura de stat bolșevică din 25 octombrie/7 noiembrie 1917, urmată de radicalizarea soldaților, a unei părți a subofițerilor și ofițerilor. Multii au trecut în tabăra bolșevicilor au provocat distrugerea actului de comandă prin arestarea și torturarea generalilor și ofițerilor pentru nesupunere și neacceptarea dezordinii. Decizia generalului Șcerbacov de a lăsa la vatră militari cu vechimea a luat „pe la sfârșitul lui decembrie (1917) și începutul lui ianuarie (1918) caracterul unui torrent care se varsă spre Basarabia, comitând orori”¹³. Instituirea armistițiului între Rusia și Puterile Centrale în decembrie 1917, urmată de semnarea Tratatului de la Brest-Litowsk la 3 martie 1918, a pus România într-o situație militară difi-

cilă și disproportională în raport cu efectivele germane, austro-ungare și bulgare. Situația a impus guvernelor României măsuri politice pentru salvagardarea statului român și sprijinirea procesului de unitate a românilor din tre Prut și Nistru.

Guvernul României a răspuns autorităților românești de la Chișinău și necesității de a apăra depozitele Armatei Române și căile de comunicație, de a elimina pericolul bolșevic, trimițând peste Prut Divizia 13, comandată de generalul Broșteanu, care a împins trupele rusești peste Nistru. La începutul lui ianuarie 1918 în principalele localități din sudul Basarabiei, Bolgrad, Reni, Ismail și Chiilia Nouă, unde aproximativ 3000 de marinari ruși bolșevizați se concentraseră, au fost eliberați¹⁴.

După ruperea relațiilor diplomatice cu România de către guvernul bolșevic condus de Lenin, Ioan I.C. Brătianu a luat decizia de a-și retrage guvernul lăsând generalului Averescu formarea unei noi echipe guvernamentale cu principalul obiectiv de a negocia pacea cu Puterile Centrale. Brătianu l-a sfătuit pe Averescu să prelungească cât mai mult tratativele și dacă se pune problema cedărilor

¹² Virgil Alexandru Dragalina, *Escadrila de pe Nistru*, Editura Militară, București, 2011, p. 258-260.

¹³ Contraamiral N. Negrescu, *Criza Marinei Militare*, București, 1922, p. 69.

¹⁴ Vezi documentul nr. 60 *Operațiunile flotilei de Dunăre*, în Florian Tănăsescu și Ideologie și structuri comuniste în România 1917-1918, Institutul pentru Studiul Totalitarismului, București, 1995, p. 362-364.

teritoriale numai sudul Dobrogei să fie dat și acesta „la nevoie”¹⁵.

Dobrogea a intrat în negocieri diplomatice. O primă întâlnire cu comandantul trupelor Puterilor Centrale din România, feldmareșalul Mackensen, la Buftea îi relevă lui Averescu că vor trebui făcute cedări teritoriale în care Dobrogea era pierdută pentru statul român, care primea, pe culoarul Cernavodă-Constanța, o ieșire la Marea Neagră¹⁶. A urmat o nouă rundă de discuții purtate de Averescu la Buftea între 5/18 – 11/24 februarie 1918 cu Czernin, ministrul de Externe al Austro-Ungariei, și Kuhlman, al Germaniei. Cei doi au cerut prim-ministrului României cedarea în întregime a Dobrogei, regiunea urmând să fie administrată în regim de condominium până când se va stabili viitorul statut al provinciei. Cei doi reprezentanți ai Puterilor Centrale promiteau un drum comercial pe care România să-l controleze, de la Dunăre până la Constanța. Șeful diplomației austro-ungare a ridicat aceeași pretenție și în fața regelui Ferdinand în cadrul unei audiențe ce i-a fost acordată la 14/27 februarie 1918.

¹⁵ Claudiu-Lucian Topor, *Diplomația românească în vremea Marei Război. Miniștri de Externe, biografii sumare și portrete retușate (1914-1918), în Anul 1916 în dinamica războiului*, p. 168.

¹⁶ Mareșal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice de război*, vol. II, 1916-1918, *Războiul nostru*, Editura Militară, București, 1992, p. 249.

Discuțiile au fost continue de noul guvern condus de Alexandru Marghiloman (5 martie – 23 octombrie 1918), un germanofil recunoscut și preferat la Berlin și Viena. Varianta Marghiloman a fost acceptată și de Ion I.C. Brătianu pentru că, în situația de mare presiune asupra României, rămasă singură pe frontul de est, avea șanse să obțină condiții mult mai bune pentru țară. Negocierile au continuat și s-a relevat că cedarea în întregime a Dobrogei a fost „*condiția sine qua non impusă guvernului român încă de la început când se discuta începerea tratativelor*”¹⁷.

Cu tot efortul depus de delegația română, al argumentelor fundamentate pe dreptul istoric al României asupra străvechii sale provincii dintre Dunăre și Marea Neagră, Dobrogea a fost cedată prin documentul preliminar semnat la 25 februarie/5 martie 1918 la Buftea. S-a obținut totuși consemnarea în document a unor drepturi și libertăți pentru dobrogeni, recunoașterea proprietăților existente înainte de război și.a., cu unele modificări, respectivele prevederi regăsindu-se și în Tratatul de pace de la București semnat la Palatul Cotroceni în ziua de 24 aprilie/7 mai 1918. Bulgaria prima județele Durostor și Caliacra și zona de sud a județului Constanța. Cea mai mare parte a județului Constanța

¹⁷ Nicolina Ursu, *Dobrogea în negocierile de pace din martie-mai 1918*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, Tom IV, 2001, p. 211.

și a județului Tulcea treceau în condominiul celor patru state ale Puterilor Centrale implicate în Dobrogea: Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria, care și-au manifestat constant nemulțumirea¹⁸. Delta Dunării a fost și ea ocupată, fiind dislocate nave militare austro-ungare.

Încă din 1915 Bulgaria a declanșat o campanie pentru manipularea opiniei publice internaționale cu un obiectiv principal: „*Dobrogea nu este pământ românesc*” și trebuie recunoscut dreptul Sofiei asupra regiunii¹⁹. Guvernul de la Sofia a susținut finanțar deplasarea și activitatea unor grupuri de intelectuali bulgari stabiliți în străinătate, care au publicat studii, articole și cărți, au scris în periodice importante din Berlin, Viena, Berna și Lausanne, dezvoltând o puternică propagandă privind pretențiile teritoriale asupra Dobrogei. Pentru a-și susține obiectivul, în Dobrogea s-au inițiat acțiuni de bulgarizare și „demonstrare” a caracterului etnic bulgar preponderent al regiunii. Pe această linie s-au înscris cele două congrese ale reprezentanților dobrogenilor organizate la 16-17 decembrie 1917 și în luna iulie 1918

la Babadag. Nici un român n-a fost invitat. Majoritatea celor prezenți au fost bulgari²⁰.

Primul congres a împăternicit Consiliul Național Central al Dobrogei să întocmească un memoriu, care a fost publicat la 7 ianuarie 1918, în care susținea teza că „*Dobrogea este pământ bulgăresc și trebuie să rămână bulgăresc pentru totdeauna*”²¹. Documentul a fost înaintat reprezentanților Germaniei și Austro-Ungariei de la București, dar generalul Alexandru Averescu l-a respins cu fermitate.

Manevrele politice ale bulgarilor și-au găsit răspuns din partea românilor în cursul anilor 1917-1918 în țară și în străinătate, dar și a unor intelectuali străini, de mare prestigiu științific și al presei din Elveția. Iașiul, devenit capitala României pe timpul retragerii autoritaților în Moldova, a fost orașul unde intelectuali recunoscuți „*înarmăți cu armele științei au trebuit să respingă rând pe rând toate învinuirile perfide*” ale propagandei bulgare „*ce caută să inducă în eroare opinia publică contemporană*”²².

Nicolae Iorga a publicat în 1917, la Iași, o documentată lucrare cu titlu sugestiv adresată străinătății: „*Droits*

¹⁸ Valentin Ciorbea, *Evoluția Dobrogei între anii 1918-1944. Contribuții la cunoașterea problemelor geopolitice, economice, demografice, sociale și ale vieții politice și militare*. Cu-vânt-înainte de academician Florin Constantiniu, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005, p. 57.

¹⁹ Const. Moisil, *Lupta pentru apărarea drepturilor românești asupra Dobrogei*, în „*Arhiva Dobrogei*”, vol. III, 1919, p. 153.

²⁰ La primul congres au participat 245 de bulgari, 15 turci și 10 ruși (Const. Kirițescu, *op.cit.*, p. 163).

²¹ *Memoir from the Central National Council of Dobroudja to the representatives of the states called together to restore the peace among the nations*, Sofia, 1918, p. 38.

²² Const. Moisil, *op.cit.*, p. 153.

nationaux et politiques dans la Dobrogea". Este o pleoarie științifică prin care marele istoric demonstrează cu argumente istorice, etnografice și culturale dreptul României asupra teritoriului dintre Dunăre și Marea Neagră. Tot la Iași, în paginile periodicelor „Neamul românesc”, „Independentă economică” și „Mișcarea” s-a luat atitudine față de manevrele Bulgariei și pretențiile ei asupra Dobrogei. Constantin Brătescu, George Vâlsan și mai ales Ioan N. Roman, despre care N. Iorga afirma justificat că „se puse-se în fruntea rezistenței dobrogene”, au scris articole referitoare la vechimea prezenței românilor în Dobrogea, la drepturile dobrogenilor și.a. Ioan N. Roman, intelectual de mare valoare al provinciei transdunărene, a întocmit la Iași un memoriu concis, dar edicator prin titlu și conținut: „Drepturile, sacrificiile, munca noastră în Dobrogea față de pretențiile bulgarilor”. Cum s-a remarcat în epocă, a cuprins toate toate argumentele ce pledau pentru drepturile românești asupra Dobrogei²³.

În apărarea drepturilor teritoriale ale României s-a implicat și locotenent-colonelul Ion Antonescu, care, deși avea responsabilități militare complexe, și-a găsit timp pentru a scrie și publica broșura: *România: originea, trecutul, sacrificiile și drepturile*

*lor*²⁴. Punctând momentele esențiale din evoluția Dobrogei, Ion Antonescu sublinia importanța geostrategică a regiunii. Luptei pentru apărarea drepturilor istorice asupra pământurilor românești revendicate de adversarii României s-a alăturat și un grup de cadre universitare din Iași care a solicitat prim-ministrului Ion I.C. Brătianu sprijinul guvernului pentru contracarea din străinătate a propagandei bulgare. Între cei plecați în Vest pentru această importantă misiune a fost și profesorul universitar ieșean Oreste Tafrali, originar din Dobrogea. Articolele sale publicate la Paris în ziarul „La Roumanie” au combătut cu argumente științifice opiniile intelectualilor bulgari trimiși în Occident pentru a desfășura o propagandă viguroasă. Textele sale nu au rămas fără ecou în rândul francezilor și la Ministerul de Externe al Franței. Tot la Paris, Oreste Tafrali a tipărit cartea semnificativă prin titlu și conținut: *La Roumanie transdanubienne (La Dobroudja). Esquisse géographique, historique, ethnographique et économique*. Lucrarea a fost difuzată în mediile politice franceze, oamenilor de știință și ambasadorilor SUA, Marii Britanii și Italiei²⁵. Dimitrie Drăghiescu, reputat sociolog, a tipărit la Paris o broșură dedicată Dobrogei în 30.000 de exemplare.

²⁴ Ion Antonescu, *România: originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, Editura Clio, București 1990, p. 59-74; 89-91.

²⁵ Constantin Moisil, *op.cit.*, p. 180.

²³ Ibidem.

Intelectuali străini, prieteni ai României, care cunoșteau istoria poporului nostru, geografia noastră, s-au alăturat românilor în lupta cu propaganda bulgară. Emmanuelle de Martonne, reputat geograf francez, a publicat în 1918, la Paris, lucrarea *La Dobroudja*, pe care Constantin Moisil a apreciat-o ca „una din cele mai frumoase pledoarii ale drepturilor noastre asupra Dobrogei”²⁶. Francis Lebrune a dedicat în 1918 străvechii provincii românești dintre Dunăre și Marea Neagră cartea *La Dobroudja. Esquisse historique, géographique, ethnographique et statique*, în care a realizat o convingătoare retrospectivă a istoriei Dobrogei și a rolului civilizației bizantine între Dunăre și Marea Neagră²⁷.

Între apărătorii drepturilor României asupra Dobrogei s-au înscris și periodice străine. Bunăoară „Journal de Génève” menționa în numărul său din 7 martie 1918 că bulgarii „trag toate ițele în același timp invocând rând pe rând etnografia, istoria, strategia să-și mascheze contradicțiile (în judecată) și să-și supralicteze dreptul lor”²⁸. „La Matin”, prin corespondentul său la București, a dat publicitații o broșură în care, plecând de la argumente istorice și demografice, demonstra legi-

timitatea drepturilor românești asupra Dobrogei, care a cunoscut, după unirea cu România, mari transformări în sens pozitiv.

1918 a fost pentru dobrogeni, după cum l-a caracterizat I.N. Roman, „anul frământărilor sufletești”²⁹. În condițiile în care statutul Dobrogei era disputat pe plan internațional, reprezentanți ai refugiaților dintre Dunăre și Marea Neagră au acționat pe lângă autoritățile române și reprezentanții aliaților României, prin presă, pentru a se clarifica rapid situația și a putea reveni în siguranță la locuințele lor. O delegație formată din 30 de dobrogeni i-a înmânat prim-ministrului Alexandru Marghiloman un memoriu prin care s-a cerut răspicat apărarea drepturilor statului român asupra regiunii transdunărene, susținerea refugiaților care doreau să revină acasă pentru clarificarea statutului proprietăților lor și a cetățeniei³⁰. Delegația a fost primită în ziua de 16/29 iunie 1918 de Regele Ferdinand, care a promis că se va implica în rezolvarea pozitivă a statului Dobrogei și a locuitorilor ei³¹.

Anul 1918 consemnează apariția la Constanța a unui volum de excep-

²⁶ Ibidem.
²⁷ Ibidem.

²⁸ Apud Constantin Botoran, Olimpiu Motișescu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru afirmarea statului național unitar*, Cluj-Napoca, 1980, p. 179.

²⁹ I.N. Roman, *Amintiri și documente privitoare la Dobrogea din anul frământărilor sufletești 1918* în „Analele Dobrogei”, anul III, nr. 1, 1922, p. 8.
³⁰ Angela Pop, *Lupta pentru menținerea Dobrogei în cadrul statului român (1917-1919)* în „Analele Dobrogei”, seria nouă, an VII, 2002, p. 155.

³¹ I.N. Roman, *op. cit*, p. 8.

tie datorat conducerii Administrației Germane în Etape în Dobrogea: *Bilder aus der Dobrudscha – Herausgegeben von der Deutschen Etappen – Verwaltung in der Dobrudscha / Imagini din Dobrogea – editată de Etapele Germane în Dobrogea*, tipărită de Administrația Germană în Etape în Dobrogea³². Șapte personalități ale științei germane (câteva dintre ele fiind mobilizate, au fost aduse la Constanța) au fost solicitate să cerceteze și să redacteze studii asupra provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră.

Studiile profesorului Friedrich Cavaler de Heune de la Universitatea Tübingen, locotenent în trupele de geniu, deschid volumul: *Privire asupra geologiei Dobrogei* – în care după succinte considerații (p. 1-5) este împărțit în două: I. *Descrierea geologică a Dobrogei* (p. 5-25); II. *Privire istorică și tectonică* (p. 25-32). Schiță asupra istoriei geologice a regiunii l-au dus la concluzia că formarea Dobrogei „merge foarte departe în trecut și este foarte variată”³³.

Următorul articol se ocupă de *Mamiferele și păsările Dobrogei* (p. 32-44) și a fost scris de Robert Ritter von Dombrovsky, care notează în

deschiderea analizei sale: „Dobrogea! Acest cuvânt mi-a fost din tinerețe sinonim cu un El Dorado și când am înălțat douăzeci și cinci de ani, Dobrogea se afla dintr-odată în fața mea, cea a visului meu din tinerețe – ținutul, însă, arăta cu totul altfel decât cel imaginat de mine”³⁴. Cercetătorul conchide că „numărul total de specii de păsări din Dobrogea se apropie de 400. Deosebit de mare este numărul speciilor prădătoare, de apă și mlaștină. Foarte des cloresc vulturii imperiali și vulturii de mare. Dintre aceștia peste 100 își au cuibul în Dobrogea și zona Dunării. În afară de aceste două specii mai există alte zece, mai mult sau mai puțin frecvente”³⁵.

Locotenentul Dr. R. Marcus a adus în cuprinsul volumului două studii: *Dunărea și Marea Neagră* (p. 45-69) și *Pescuitul în Dobrogea* (p. 70-91), ambele dovedind o bună cunoaștere a cercetărilor făcute de oamenii de știință români și o înțelegere corectă a rolului Dunării și Mării Negre în evoluția regiunii. Datele, informațiile și aprecierile privind situația pescuitului fac din studiul lui R. Marcus o contribuție de neocolit pentru cel care se preocupă de evoluția acestei importante subräume a economiei Dobrogei.

Dr. H. Südhof, directorul Școlii Germane Superioare din București, pune în evidență „Importanța economică a Dobrogei” (p. 92-109). Încă de la în-

³² *Bilder aus der Dobrudscha – Herausgegeben von der Deutschen Etappen – Verwaltung in der Dobrudscha 1916-1918. Imagini din Dobrogea 1916-1918*. Traducere Gustav Rückert. Cuvânt introductiv prof.univ.dr. Valentin Ciorbea, dr. Constantin Cheramidoglu, Editura Ex Ponto, Constanța, 2011. (Passim).

³³ *Ibidem*, p. 32.

³⁴ *Ibidem*, p. 33.

³⁵ *Ibidem*, p. 39.

ceput cercetătorul subliniază că „*agricultura și zootehnia sunt de departe pe primul loc în viața economică a Dobrogei*”³⁶. Autorul aduce în atenție informații referitoare la structura solului și a climei, suprafeței de teren, aratului și.a. Dr. H. Südhof relevă rolul instituțiilor statului în dezvoltarea căilor de comunicație, condiție sine qua non pentru progresele economiei regiunii.

Carl Schuchhardt, director al Institutului de Etnologie din Berlin, reputat arheolog cu legături științifice în țara noastră încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, contribuie la cuprinsul volumului cu două articole. În primul, *Cercetări arheologice din Dobrogea* (p. 110-130), sintetizează observațiile și studiile sale asupra valurilor de pământ existente în regiune și despre care scrisese generalul german Helmuth von Moltke (1890-1891) în scrisorile sale încă din 1837. Savantul german conchide că în Dobrogea există trei valuri ridicate în perioade diferite, primul de localnici împotriva pericolelor ce amenințau din sudul regiunii, al doilea „probabil din vremea lui Domitian”, dotat cu castre mari și mici în care a găsit material arheologic important, și al treilea din perioada împăratului Constantin cel Mare³⁷. A

doua parte a studiului este dedicată de Schuchhardt „*monumentelor romane de la Adamclisi*”, iar cea de-a treia săpăturilor arheologice efectuate lângă Constanța și Cernavodă în toamna anului 1917. La Constanța savantul german a investigat moivele care conțineau morminte, iar la Cernavodă a efectuat săpături între fabrica de ciment și rafinăria de petrol unde a descoperit o importantă așezare tracică³⁸. Carl Schuchhardt a introdus în volum însemnările pe care le-a făcut în Dobrogea la sfârșitul secolului XIX. „*O călătorie în Dobrogea acum 32 de ani*” nareză periegheza efectuată în regiune, prilej pentru a povesti cele văzute la Cernavodă, Constanța și Hârșova, călătorind cu trenul și căruța. Aflăm că distanța între Cernavodă și Constanța dura „*ceva mai mult de două ore*”. Constanța este prezentată ca „*prietenosul oraș pontic*”. Aici constată că poetul Publius Ovidius Naso era cel „*mai de seamă cetățean al Constanței, realitate demonstrată de Hotel Ovidiu, strada Ovidiu și grădina publică Ovidiu. Savantul a reținut că o statuie turnată în Italia aștepta la Cernavodă să fie dusă la Constanța și instalată*”³⁹.

³⁶ *Ibidem*, p. 92.

³⁷ *Ibidem*, p. 117. Pentru contribuțiile lui Carl Schuchhardt (1859-1942) la cercetarea arheologică a Dobrogei vezi articolul profesorului de la Universitatea „Al. I. Cuza”, Octavian Bouneagu: *Carl Schuchhardt și cercetarea arheologică a Dobrogei (1884-1918)*, în

Dobrogea 1878-2008. Orizonturi deschise de mandatul european (coord. Prof. univ. dr. Valentin Ciorbea), Editura Ex Ponto, Constanța, 2006, pp. 385-389.

³⁸ *Bilder*, p. 130.

³⁹ Carl Schuchhardt se referă la statuia realizată de sculptorul italian Ettore Ferrari prin grija prefectului județului Constanța Remus

Cea mai amplă contribuție științifică îi aparține lui Dr. Paul Traeger din Zelendorf – Berlin. Intitulată *Studii despre Dobrogea* (pp. 131-292), analizează patru teme: I. *Pentru cunoașterea vechilor movele-mormânt (tumuli) din Dobrogea*; II. *Satele germane din Dobrogea*; III. *Sectele rusești din Dobrogea*; IV. *Privitor la istoria și etnografia Dobrogei*. Contribuțiile cercetătorului german dovedesc că a studiat cu atenție regiunea și ne-a lăsat considerații pertinente asupra disperierii tumulilor „*enigmaticii negi din Dobrogea și a rolului lor*”⁴⁰.

Partea a doua a studiului este dedicată aşezărilor germane în Dobrogea. Militarii germani din unitățile destinate ocupării Dobrogei au avut surpriza să întâlnească aşezări cu „*case cochetе, văruite alb cu frontoane colorate, așezate pe dreapta și stânga străzii la distanțe egale, ca la militărie, pe jumătate acoperite cu verdele proaspăt al pomilor. Și au fost salutați în tonurile patriei. Cine sunteți? Suntem germani. Cum ați ajuns aici? Părinții noștri au venit din Rusia*”⁴¹.

Paul Traeger a fost delegat de Muzeul și „Institutul pentru cunoaște-

Opreanu (vezi Valentin Ciorbea, *Repere pentru dosarul de presă și sursele arhivistice privind statuia lui Ovidius la Constanța, în Răzbunarea barbarilor. 2000 de ani fără Ovidius la Tomis* (ed. Dorin Popescu și Liviu Franga), Editura Ideea Europeană, București, 2017, pp. 217-236.

⁴⁰ *Bilder*, p. 138.

⁴¹ *Ibidem*, p. 141.

rea germanismului în străinătate din Stuttgart” în Dobrogea, unde, în primăvara, vara și toamna anului 1917, călătorește prin regiune „*cu scopul cunoașterii și cercetării germanilor de acolo, și pe teritoriul Administrației germane din spatele frontului, cât și în zona de operațiuni a Armatei 3 bulgără din nord, prin toate satele unde locuiesc germani în număr mai mic sau mai mare, sau unde am presupus că există*”⁴².

Savantul descrie cea mai veche aşezare germană din Dobrogea, Mălcoci, pendinte de comuna Nufăru, județul Tulcea, unde în 1843 au venit 20-25 de familii de germani din mai multe localități ale guberniei Cherson, regiunea Ucrainei, care după ce au încercat să se așeze „*pe la Focșani*”, lângă Călărași și Galați, au trecut în Dobrogea⁴³. Istoria localităților germane din Dobrogea continuă cu Atmagea, astăzi sat al comunei Ciucurova, Cataloi, județul Tulcea, Facria, denumirea germană a satului Făclia, comuna Saligny, județul Constanța. Următoarea localitate întemeiată de germani a fost Cogălăc, urmată de Tariverde, Caramurat (Mihail Kogălniceanu), Colelia (dispărută), Anadolchioi, la vremea respectivă aşezare lângă Constanța. Alte comunități germane s-au constituit la Horaslar (Poiana), Cogăli (Valea Neagră, Lumină), Ortachioi (Regina Maria – Ho-

⁴² *Ibidem*, p. 151.

⁴³ *Ibidem*, p. 153.

ria), Mamușlu (Coscioarele) județul Tulcea.

Comunități germane – „*parte în sate deja locuite, parte nou înființate*” – au fost studiate de Paul Traeger și la Sarighiol, Valala (Vâlcele), Mangalia, Cobadin, Osmancea, Osmanfacî (Bărăganu), Caracicula (Limanu), Ebeschioi (Lanurile) și Viile Noi (Constanța), Sofular (Credința), Mangeapunar (Schitu), Alcalap (Poarta Albă), Techirghiol, Palazu Mare, Brătianu, 2 Mai și Cernavodă în județul Constanța. Considerațiile cercetătorului Paul Traeger referitoare la așezările și comunitățile germane bazate pe studiile făcute pe teren, asupra limbii, credințelor religioase, școală, obiceiuri, folclor, viață cotidiană, caracteristicile specifice germanilor dobrogeni, îmbrăcăminte, profesii și.a. sunt de o valoare deosebită, esențiale, *sine qua non* pentru cunoașterea germanismului dobrogean⁴⁴.

A treia parte a studiului este dedicat de Paul Traeger sectelor rusești din Dobrogea. Pentru rușii lipoveni, Dobrogea a fost, după aprecierea autorului, „azil salvator de persecuții și subjugare” la care erau supuși în Rusia pentru credința lor⁴⁵. În Dobrogea constituau o comunitate importantă ce număra 12.000 de persoane. Cei mai mulți, în număr de 2.962, trăiau la Jurilovca. Descrierea portului specific credințelor și practicilor religioase a

sectei *scopiților* fac ca și contribuțiile lui Traeger să fie de neocolit pentru cei interesați de această comunitate dobrogeană, astăzi dispărută.

Partea a IV-a – *Privitor la istoria și etnografia Dobrogei* – este o succintă privire asupra evoluției istoriei regiunii pentru care primul eveniment mai important a fost campania lui Darius I împotriva sciților din 513 î.d.Hr. Autorul continuă cu alte momente semnificative din istoria Dobrogei. Paul Traeger dovedește o bună cunoaștere a vieții și operei create la Tomis de Publius Ovidius Naso, care rămân „o sursă importantă de cunoaștere a regiunii în vremea exilului marelui poet”⁴⁶. La Tomis, Ovidius a scris patru poeme: 5 cărți cu cântece de jale (*Tristia*), 4 cărți cu scrisori (*Epistulae Ex Ponto*), un poem-pamflet *Ibis și Halieutica*, un poem de învățături despre pescuitul în Marea Neagră, care conține o enumerare și o descriere interesantă a speciilor de pești ce se găsesc aici pe coasta Dobrogei. Ca sursă istorică se pot lua în considerație⁴⁷. Traeger citează pe larg versuri din *Tristele și Ponticele*. Considerații pertinente despre perioada migrațiilor și efectul lor asupra Dobrogei, situația regiunii în secolele următoare, demografia și alte concluzii probează că Paul Traeger cunoștea în amănunt istoria și etnografia regiunii. Pe bună dreptate, Hans Petri, autor al istoriei germanilor

⁴⁴ Ibidem, p. 179-184.

⁴⁵ Ibidem, p. 198.

⁴⁶ Ibidem, p. 216.

⁴⁷ Ibidem.

dobrogeni, îl consideră pe Paul Traeger, „primul care s-a ocupat temeinic de cercetarea istoriei și a vieții germanilor dobrogeni”, cu alte cuvinte întemeitorul germanisticii dobrogene⁴⁸.

Ultimul studiu inclus în volum, *Campania din Dobrogea. Rapoarte de război din Marele Cartier German*⁴⁹, scris la aproape trei ani de la luptele derulate în spațiul dobroghean, exprimă punctul de vedere german, autorul, al cărui nume nu este menționat, insistând asupra elementelor care au dus la victoria trupelor Puterilor Centrale⁵⁰.

Condițiile de editare ale volumului *Bilder aus de Dobrudscha 1916-1918* apărut în anul 1918 sunt remarcabile. Calitatea hârtiei utilizate, bogata ilustrație ce număra 328 de fotografii cu diverse imagini de epocă din Dobrogea, instituții, biserici, fotografii ale locuitorilor și reproducerile după lucrările pictorului H. Von R. Confinius, bine integrate în studii și articole, au transformat prima ediție într-o valo-roasă lucrare bibliofilă esențială pentru cunoașterea Dobrogei sub diverse aspecte.

Capitulările în lanț ale statelor membre ale coaliției Puterilor Cen-

trale, care au început cu Bulgaria (29 septembrie 1918) și au continuat cu Imperiul Otoman (30 octombrie 1918), Austro-Ungaria (3 noiembrie 1918) și în final cu Germania (11 noiembrie 1918), au marcat încheierea operațiunilor pe teatrele de operații.

În rândurile dobrogenilor speranțele revenirii administrației și a refugiaților la gospodăriile lor între Dunăre și Marea Neagră au sporit creând o stare generală de aşteptare a deciziilor guvernului, în condițiile în care trupe bulgare, dar și austriece au fost aduse în Dobrogea ca unități de ocupație. Elita dobrogheană nu a așteptat cu brațele în sân, ci a continuat lupta pentru apărarea drepturilor românești asupra Dobrogei.

La 17 noiembrie 1918 câțiva intelectuali dobrogeni au reluat apariția la București a ziarului prestigios „Dobrogea Jună” cu obiectivul de a acționa „să se știe că nu vom admite nici în ruptul capului ca petecul nostru de pământ să servească cumva sau cuiva ca obiect de târguială sau compensațiuine”⁵¹.

La sfârșitul lunii noiembrie o delegație a dobrogenilor, formată din C.N. Sarry, George Benderli, I. Butnărescu, Mustafa Hagi Aduraman ș.a., a solicitat generalului Constantin Coandă, președinte al Consiliului de Miniștri (24 octombrie – 28 noiembrie 1918), în cadrul unei audiențe, preci-

⁴⁸ Hans Petri, *Geschichte der deutschen Siedlungen in der Dobrudscha*, Editura Lüdost-deutsches, Kulturwerte, München, 1956, p. 86.

⁴⁹ *Bilder*, pp. 316-333.

⁵⁰ Vezi Valentin Ciorbea, *Surse germane de epocă despre Dobrogea sub război și ocupație – anul 1916 în Anul 1916 în dinamica războiului*, p. 317-321.

⁵¹ „Dobrogea Jună”, an XIII, nr. 1, 17 noiembrie 1918.

zări în legătură cu statutul Dobrogei și a depus un memoriu în care prezenta situația dramatică a dobrogenilor și a regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră, doleanțele și nevoile stringente⁵². Generalul Constantin Coandă a dat delegației dobrogenilor asigurări că guvernul este preocupat de situația regiunii, precizând că „*nici un deget de pământ nu se va pierde din Dobrogea*”⁵³. A recomandat delegației dobrogenilor să acționeze cu prudență, să evite intrarea în dreapta Dunării pentru a nu provoca reacții armate ale trupelor bulgare, riscând astfel să fie împușcați. Președintele Consiliului de Miniștri a informat delegația că s-a obținut concursul trupelor aliate pentru retragerea trupelor bulgare începând cu 5 decembrie 1918. În două-trei săptămâni „*punem posesiunea pe întreaga provincie de peste Dunăre*”⁵⁴. Exemplare ale memoriului au fost transmise ambasadorilor Marior Puteri, care și-au arătat disponibilitatea de a sprijini autoritățile române pentru rezolvarea problemei Dobrogei și pentru asigurarea cu alimente a populației afectată de foamete.

Intervențiile dobrogenilor, ca și cele ale guvernului pe lângă aliați au făcut ca problemele Dobrogei să înceapă să fie soluționate. O proclamație semnată de generalul Berthelot făcea publică decizia Consiliului militar

însărcinat de a înlocui administrația bulgară cu cea românească „*sub controlul trupelor aliate*”⁵⁵. Documentul anunță „*familiile istovite și înfometate*” ale dobrogenilor ce așteptau prin gări aprobarea de a reveni la casele și proprietățile lor să facă deplasarea la patru zile de la momentul instalării administrației române între Dunăre și Marea Neagră: Tulcea la 29 septembrie/12 decembrie 1918; Constanța 4/17 decembrie 1918; Durostor 9/22 decembrie și Caliacra 14/27 decembrie 1916, subliniind că trupele aliate „*nu vor tolera nici un fel de agitații*”⁵⁶.

Comandamentul trupelor aliate din regiune a stabilit că „*primarii din Dobrogea care ocupau această funcție înaintea războiului nu trebuiau schimbați indiferent care este naționalitatea lor. Aceia care au fost numiți în timpul războiului de către bulgari pot fi înlocuiți de români. Dl. General Gay trebuia să se bazeze pe acest principiu pentru a rezolva chestiunea primarilor*”. (Sic)⁵⁷.

În unele localități dobrogene s-au constituit comisii pentru menținerea ordinii până la sosirea autorităților române. La Tulcea comisia interimară a făcut, la 26 noiembrie 1918, împreună cu locitorii orașului „*o primire din cele mai entuziaste*” autorităților revenite cu vaporul „Vasile Lupu” în port⁵⁸.

⁵² Ibidem, nr. 3 din noiembrie 1918.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem, nr. 5 din 16 decembrie 1916.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem, nr. 4 din 9 decembrie 1918.

Situatia era dramatică, funcționarii s-au instalat în case ale particularilor întrucât „*edificiile publice au fost de asemenea distruse sau ruinate*”⁵⁹. Prefectul Gheorghe Șerban a consimțit să revină la Tulcea numai după ce „*guvernul I-a asigurat de o deosebită solicitudine pentru populația județului*”⁶⁰.

După un popas făcut la Cernavodă în noaptea de 28/29 noiembrie 1918 grupul de funcționari a ajuns la Constanța la 30 noiembrie 1918. La 2 decembrie 1918, Prefectura Constanța a lansat un apel populației în care se preciza că Dobrogea „*întră în legile țării noastre după o încercare grea, în care nu s-a clintit convingerea și dreptatea cauzei că provincia va fi readusă la corpul țării*”. Se solicită locuitorilor calm și încredere că viața lor va reveni la normalitate⁶¹. Funcționarii Primăriei Constanța au început serviciul într-o casă particulară. Populația i-a primit cu entuziasm. Același sentiment s-a manifestat și în alte localități. La Hârșova, bunăoară, funcționari ai Primăriei au revenit în oraș la 1 decembrie 1918. Izvoarele istorice au reținut că au fost primiți „*cu urale de populația aflată în localitate*”. Și s-a adus la cunoștință că orașul era „*într-o stare de plâns*”. Treptat au revenit la

⁵⁹ Ibidem, nr. 34 din 7/20 iulie 1919.

⁶⁰ „Lupta” (Tulcea), an IX, nr. 1 din 17 februarie 1919.

⁶¹ Serviciul județean Constanța al Arhivei Naționale, fond Primăria Hârșova, dosar 29/1918, f. 103.

casele lor peste 600 de hârșoveni. Au fost nevoiți să trăiască „*în cea mai neagră mizerie, lipsiți de îmbrăcăminte și hrana și îndurând greu timpul geros din care cauză epidemii de gripă fac ravagii*”⁶². O situație similară a fost și la Medgidia, unde Palatul comunal era într-o stare „*încât nu poate fi locuit de primărie, judecătorie, poliție, administrația plasei și alte servicii*”⁶³.

Și locuitorii ai Constanței reîntorși din refugiu și-au găsit casele distruse și-au fost nevoiți să-și încroească bordeie unde s-au îngrămadit câte 10-15 cunoscuți. Reputatul profesor Constantin Brătescu a redat sugestiv realitatea pe care a regăsit-o în Dobrogea la revenire în dreapta Dunării: „*orașele noastre nu mai erau orașele însuflețite și pline de zvonul vieții de odinioară, ci ne priveau uscate, cu ochii scoși din zidurile ruinate, din ferestrele și ușile oarbe, din fierările răsucite de dogoarea focului, din murdăria vremii așternute peste ele. Satele noastre nu mai erau satele multumite și fremătând de hărmicia zilelor de lucru și de bucuria zilelor de sărbătoare: ci multe dintre ele, cele mai multe, stau aproape pustii, ca niște cimitire vecchi. Și pe mulți dintre aceia care, prea legați de vatră, au rămas să îndure jugul unui dușman sălbatic, însuflețit de ură, de invidie neagră și de duhul distrugerii, nu i-am mai regăsit bucurându-se de lumina curată a cerului dobrogean. Am*

⁶² Ibidem, f. 117.

⁶³ Ibidem, fond Primăria Medgidia, dosar 1/1919, f. 3.

*regăsit ogoarele năpădite de buruieni sălbatici, căminele sparte, mii de orfani pe drumuri, averile risipite și prăpădite, frigul și valurile triste ale mării șuierând peste stepă, pustiind peste ruine*⁶⁴.

Anul 1918 se încheia pentru Dobrogea, după cum s-a prezentat mai sus, cu reîntoarcerea autorităților și treptat a locuitorilor care plecaseră în toamna lui 1916 în refugiu. Autoritățile s-au confruntat încă din primele zile după reinstalare cu o lipsă acută de alimente și spații de locuit, cu faptul că regiunea era ruptă de restul

țării din cauza distrugerii podului de la Borcea și a liniei ferate. În regiune au fost dislocate trupe engleze, franceze și italiene. Viitorul era sumbru și îngrijorător. La Conferința de Pace de la Paris, ale cărei lucrări s-au deschis la 18 ianuarie 1919, lupta diplomatică pentru Dobrogea întregită, aşa cum se realizase prin Pacea de la București din august 1913, să rămână în componența statului român, s-a înscris în efortul mai larg de făurire și consolidare a României Mari.

⁶⁴ C. Brătescu, *După război* (Introducere), în „Arhiva Dobrogei”, vol. II, 1919, p. 1-2.

Acte și acțiuni politico-administrative înfăptuite de Consiliul Național Român din Cernăuți și de guvernul bucovinean în vederea Unirii Bucovinei cu România

Vasile PASAILĂ

Marele Război, cel mai important eveniment istoric la începutul secolului XX, a determinat transformări fundamentale în viața popoarelor și a statelor lumii. Mari puteri care păreau eternizate pe harta politică mondială au primit lovitură decisive, încât pe parcursul și la sfârșitul conflictului global s-au prăbușit, lăsând să intre pe ferestrele istoriei un aer proaspăt, un *vânt de libertate* dătător de speranțe.

Războiul a cuprins toate teritoriiile istorice românești – Vechiul Regat, Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul – mișcarea de eliberare națională a românilor intrând într-o etapă deci-

sivă. Tactica adoptată de către elitele politice și culturale în realizarea statului național întregit a fost adaptată condițiilor istorice interne și internaționale concrete. Între altele, aceasta explică faptul că România întregită s-a realizat prin trei momente succesive, pe cale democratică, prin adunări cu caracter reprezentativ. Hotărârile și documentele adoptate la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia au exprimat poziția națiunii române în epocă, într-un proces care a cuprins o întinsă regiune a Europei, de la Marea Baltică la Marea Egee¹.

¹ Ion Agricoroaei, *Marea Unire, în Istoria Românilor*, vol. VIII, tom II, *De la independență*

În condițiile victoriilor militare ale Antantei în Balcani din luniile septembrie și octombrie 1918, națiunile din partea central-estică a Europei și-au proclamat independența statală: în 28 octombrie s-a proclamat independența Cehoslovacia, la 2 noiembrie făcea același lucru Ungaria, la 7 noiembrie Polonia s-a reconstituit în republică independentă, la 12 noiembrie se proclama Republica austriacă, iar la 24 noiembrie se forma statul Sârbilor, Croaților și Slovenilor.

Logic și inevitabil, și acțiunea românilor s-a îndreptat spre realizarea obiectivului final: unirea tuturor românilor într-un singur stat, aşa cum s-a mai spus în epocă, România Mare. Cum imperiile anacronice în care erau cuprinse părți ale națiunii române s-au prăbușit spre sfârșitul Războiului, drumul spre marea Unire era deschis, căile de realizare erau legitime. Putem aprecia că timpul nu mai avea răbdare², iar românii dacă doreau să trăiască în același stat, și o doreau cu toată forța lor, trebuiau să treacă la acțiune hotărâtă, folosindu-se de oportunitatea istorică oferită de înfrângerile militare și revoluțiile interne din Rusia și Austro-Ungaria.

la Marea Unire (1878-1918), Coordonator Acad. Gheorghe Platon, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 463.

² Radu Economu, *Unirea Bucovinei 1918*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994, p. 5; Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 378-379.

Românii din Bucovina nu au stat deosebit, mai ales după evenimentele din Rusia petrecute în perioada februarie 1917 și martie 1918, context în care ucrainenii se pronunțau tot mai ferm pentru constituirea unui stat autonom în cadrul monarhiei austro-ungare, formând o Constituantă, iar la Lemberg (Liov) luase ființă Rada Ucraineană, unde s-a pus problema unirii Galicii de Est și a Bucovinei cu Ucraina mare, cu centrul la Kiev.

Acste evenimente puneau în pericol unitatea Bucovinei, situația românilor din provincie, mai ales că, în 16 octombrie 1918, împăratul habsburg Carol I a lansat manifestul *Către popoarele mele credincioase*, prin care se proclama federalizarea imperiului, prin constituirea de state independente, fără a se recunoaște nici acum drepturile românilor³.

Parlamentarii români din Viena, într-o primă fază, mai ales deputatul C. I. Isopescu-Grecul, președinte al Clubului parlamentar român format din 6 deputați, au cerut autonomie pentru cei 6 milioane de români din monarhia austro-ungară, dar această autonomie trebuia să aibă loc în cadrul unei monarhii bicefale federalizate⁴.

O poziție mult mai apropiată de interesele naționale ale românilor bucovineni a fost exprimată de social democra-

³ Ion Agrigoroaiei, *op. cit.*, p. 499; Ion Nistor, *op. cit.*, p. 378.

⁴ Ion Nistor, *Unirea Bucovinei - 28 noiembrie 1918. Studii și documente*, Editura Cartea Românească, București 1918, p.78-79.

tul Gheorghe Grigorovici, alesul acestui partid din Cernăuți, care s-a pronunțat fără echivoc pentru menținerea unității Bucovinei: *Bucovina este o parte a Moldovei care a fost răpită fără ca Turcia să fi avut dreptul de a o ceda. Ceea ce este drept pentru Alsacia este și pentru Bucovina, să fie restituită, pentru ca tot el să conchidă că: Românii sunt astăzi un suflet și o gândire. Noi vrem Unirea și o vom avea!*⁵

Poziția echivocă a parlamentarilor bucovineni de la Viena în problema viitorului Bucovinei într-un preconizat stat austro-ungar federalizat a stârnit reacții de dezaprobată în rândurile refugiaților bucovineni de la Iași, ale voluntarilor bucovineni de la Kiev și ale întregii populații românești din Bucovina, în al cărei organ de presă *Viața Nouă*, ce apărea la Suceava, se scria la 27 octombrie 1918: *Cât pentru Bucovina, avem impresia că deputații noștri din Parlament s-au prea grăbit a consimțî la dezmembrarea Bucovinei prin cesiunea celor patru districte ucrainene de peste Prut. Bucovina este o unitate istorică și geografică; ea este pământ curat românesc nu numai de la Suceava până la Prut, dar de la Vatra Dornei și până la Nistru*⁶. Aceasta era singurul răspuns demn ce se putea da celor ce râvneau la Bucovina românească în întregimea ei sau la părți din ea.

O poziție la fel de hotărâtă împotriva soluțiilor propuse de cercurile oficiale austro-ungare și ale propunerilor ucrainenilor cu privire la Bucovina a fost formulată la Iași, într-o adunare a românilor refugiați din Austro-Ungaria din 6/ 19 octombrie 1918, cu care prilej s-a adoptat o *Declarație* prin care nu se recunoștea Monarhiei austro-ungare dreptul de a se ocupa de soarta românilor din Ardeal și Bucovina, respingând *toate încercările de federalizare ale Casei de Habsburg*, apreciate ca *gesturi disperate ale unei împărații osândite să se descompună și să piară*. Românii ardeleni și bucovineni își exprimau hotărârea să lupte *prin toate mijloacele și pe toate căile, ca întreg neamul românesc să fie constituit într-un singur stat național și liber, sub domnia Dinastiei române*⁷.

Evenimentele în derulare, în Bucovina, România, Lvov, Kiev, Iași și Viena au impus exprimări mult mai energice ale românilor din Monarhia bicefală. Astfel, Clubul parlamentarilor români din Viena s-a transformat în Consiliul Național Român, iar în scenă au intrat personalitățile politice și culturale românești bucovineni care aveau să-i conducă mult mai ferm pe români bucovineni spre unirea cu Patria-Mamă: Iancu Flondor (1865-1924), Ion Nistor (1876-1962), Sextil Pușcariu (1877-1950), Gheor-

⁵ *Universul*, nr. 69, 10/25 ianuarie 1919 și nr. 82 din 25 ianuarie/7februarie 1919.

⁶ Ion Nistor, *op. cit.* p. 379-380.

⁷ *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 (Acte și documente)*, București, 1943, p. 22-23; Ion Agrigoroaei, *op. cit.*, p. 500.

ghe Grigorovici (1871-1950) și mulți alții.

În acest context intern și internațional al evoluției evenimentelor, din inițiativa lui Iancu Flondor și Sextil Pușcariu, la 14/27 octombrie, s-a organizat la Cernăuți o importantă adunare națională, la care au participat deputații din Parlamentul vienez, foștii deputați din ultima Dietă a Bucovinei, primari din localitățile bucovinene, alți reprezentanți ai populației românești⁸. Aici s-a adoptat *Moțiunea* prin care reprezentanții poporului român din Bucovina se declarau *puterea suveranității naționale, Constituantă a acestei țări românești*⁹. Constituanta hotără *Unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent și urma să acționeze în continuare spre realizarea acestuia scop în deplină solidaritate cu românii din Transilvania și Ungaria*¹⁰. Președinte al adunării a fost ales consilierul, președinte de vîrstă Dionisie Bejan (1837-1923), care la rândul lui l-a propus ca președinte activ pe Iancu Flondor¹¹. Constituanta a instituit

un Consiliu Național, alcătuit din 50 de membri, reprezentând diferite categorii sociale, din toate județele Bucovinei. Președinte a fost ales Dionisie Bejan.

Consiliul Național Român, cu adresa nr. 1 din 2 noiembrie 1019, a trimis ministerului de Externe al României, aflat la Iași, o copie a *Moțiunii* adoptate de Adunarea Constituantă a Bucovinei. Prin adresa semnată de Iancu Flondor, în calitate de președinte, și Radu Sbiera, secretar, se cerea să fie admis ca agent diplomatic al CNR, pe lângă Guvernul român de la Iași, a lui Vasile Bodnărescu. Erau primele acte și acțiuni ale puterii românești provizorii în demersul spre Unirea deplină cu România¹².

CNR a instituit un organism cu caracter de guvern, Consiliul Secretarilor de Stat, compus din 14 secretari de stat, cu un Comitet Executiv, compus din Iancu Flondor (președinte), Dionisie Bejan, Doru Popovici, Sextil Pușcariu (vicepreședinți), Vasile Bodnărescu, Radu Sbiera și L. Tomoioagă (secretari)¹³. Președintele guvernului român bucovinean, Iancu Flondor, a adus la cunoștința guvernatorului austriac Etzdorf constituirea noului guvern al țării Bucovinei, somându-l să transmită puterea administrativă asupra guvernului constituit. Chiar dacă ultimul guvernator austriac al Bucovinei îi prefera pe ucraineni, până la urmă organismul românesc executiv

⁸ Ion Nistor, *op. cit.* p. 380-384; Radu Economu, *op. cit.* p. 6 -12; Iancu Flondor, *Bucovina și România Mare. Documente și scrisori*, Editura Humanitas, București, 2017, p. 36; Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei (1775-1944)*, EDP, R.A.; București, 1993, p. 91; *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, an I, nr. 3, 29 octombrie 1918.

⁹ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 381-382; Radu Economu, *op. cit.*, p. 7-9.

¹⁰ Ion Agrigoroaiei, *op. cit.*, p. 501.

¹¹ Radu Economu, *op. cit.*, p. 7.

¹² *Ibidem*.

¹³ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 381.

a preluat puterea sub amenințarea forțelor armate ucrainene.

Fostul guvernator Etzdorf, într-un raport din 27 decembrie 1918, întocmit la Linz (Austria), afirma că până la adunarea din 27 octombrie 1918 se știa că români sunt de acord cu împărțirea Bucovinei între ei și ucraineni. Abia în dimineața zilei de 27 octombrie 1918, Iancu Flondor a determinat o schimbare de atitudine, susținând ideea României Mari, între altele și pe baza faptului că Rusia promisese României întreaga Bucovină¹⁴.

A ieșit la iveală personalitatea de excepție a lui Iancu Flondor, hotărât să meargă până la capăt în lupta pentru Unirea cu România, înțelegând comandamentele epocii în care trăia. Valeriu Braniște l-a descris în cuvinte măgulitoare: *bărbat foarte instruit, de o inteligență superioară, ager la judecată și energie, la vorbe... elegant și enorm de îngrijit cum se prezenta în public... el era, deși sociolog în cugeare, aristocrat în simțire și gust*¹⁵. El a preluat destinele Bucovinei, împreună cu Ion Nistor, într-o perioadă foarte grea pentru români, reușind, în final, să contribuie la unirea Bucovinei cu Țara, în 28 noiembrie 1918.

¹⁴ Erich Procopovich, *Sfârșitul dominației austriece în Bucovina*, München, 1959, p. 39, apud, Radu Economu, *op. cit.*, p. 9.

¹⁵ Mihail Neamțu, *Un cavaler al României Mari: Iancu Flondor*, în volumul, *Bucovina și România Mare. Documente și scrisori*, Editura Humanitas, București, 2017, p. 10.

Bucovina trebuia guvernată, Bucovina trebuia apărată, iar guvernul României de la Iași și apoi de la București, regele Ferdinand I au ajutat pe bucovineni să scape de amenințările unei Ucraine agresive și s-o aducă sub protecția regatului român și apoi în granițele României întregite.

În mod concret, Iancu Flondor, în acord cu ceilalți lideri politici bucoveni, sub amenințarea bandelor de ucraineni înarmați, a cerut intervenția armatei române în Bucovina. Autoritățile române de la Iași au aprobat ca Divizia a VIII-a, sub comanda generalului Iacob Zadik să intre în Bucovina pentru a sprijini CNR împotriva ucraienilor înarmați.

Guvernul român i-a informat pe aliații săi despre intervenția armată din Bucovina, iar în 6 noiembrie 1918, primele unități ale armatei române au intrat în Suceava, Gura Humorului și Câmpulung, iar în 7 noiembrie 1918, generalul Zadik s-a instalat la Burdujeni¹⁶.

În Cernăuți CNR a preluat controlul orașului, prin urmare, înainte ca generalul Zadik să intre în capitala Bucovinei, în 11 noiembrie 1918, Cernăuțul era controlat de autoritățile române ale Bucovinei.

Armata română a fost întâmpinată cu bucurie de cernăuțeni, generalul Zadik și statul major al Diviziei a VI-II-a au fost primiți la Palatul Național de Iancu Flondor, intonându-se im-

¹⁶ Radu Economu, *op. cit.*, p. 18-19.

nul omagial *Salut armatei române*. În *Cuvântul* rostit cu acest prilej, șeful guvernului bucovinean a spus între altele: *Ca președinte al Consiliului Național am dorința să binecuvânteze falnică oaste română la intrarea în capitala Bucovinei, această Țară care păstrează în sânul ei sfintele moaște ale marelui nostru domn Ștefan.*

Suntem pe cale să întregim iarăși moștenirea lui, România Mare!... Domnule general, dați-mi voie să vă binecuvântează aşa cum fac doi frați iubitori care după o lungă și dureroasă despărțire, se întâlnesc pentru a nu se mai despărți niciodată¹⁷. În aceeași zi de 11 noiembrie împăratul Carol I a fost nevoit să abdice și a emigrat în Elveția, iar în 12 noiembrie 1918, Austria s-a proclamat republică¹⁸.

Cu aceeași ocazie CNR a trimis Regelui, la Iași, o telegramă, din care reținem: *falnică armată a Regelui României în capitala Cernăuți, întâmpinată cu entuziasm general, aducem majestății voastre, plini de credință și iubire, omagiile Bucovinei eliberate. Trăiască m/s. regele României Mari!*

Încă în cursul aceleiași zile memorabile, regele Ferdinand I a răspuns Consiliului Național din Cernăuți, subliniind că Bucovina va găsi mereu ocrotire, dreptate și libertate sub cetele drapelului național¹⁹.

¹⁷ *Monitorul Bucovinei*, Fascicula I, 14 noiembrie 1918.

¹⁸ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 385.

¹⁹ *Ibidem*, p. 387.

O altă telegramă a fost expediată Regelui și de către Ion Nistor, președintele Comitetului refugiaților bucovineni din Iași, în care se spunea, între altele: *românii bucovineni refugiați... vă roagă să primiți omagiul lor de nestrămutată credință, loialitate și adâncă recunoștință, asigurându-vă că sunt gata cu toții de a aduce jertfa supremă pentru încoronarea operei de întregire a neamului românesc...*²⁰ Regele a răspuns telegramei omagiale, arătând că: *În momentele acestea mărețe, când toată suflarea românească se îndreaptă cu rugi fierbinți, cu voință nestrămutată spre apropiata înfăptuire a visului de veacuri al neamului românesc, nu pot decât să mă bucur când văd cât de tare este între voi credința în ideal, credința în dreptate, credința în virtuțiile strămoșești*²¹.

În 12 noiembrie 1918 a avut loc a doua ședință a Consiliului Național sub președinția lui Iancu Flondor, cu care prilej s-a votat *Legea fundamentală provizorie asupra puterilor în Țara Bucovinei*²², iar după votarea Legii s-a constituit guvernul Bucovinei, președinte fiind ales Iancu Flondor²³, care a dat și o proclamație către poporul român din Bucovina²⁴, în care

²⁰ *Ibidem*, p. 387-388.

²¹ *Ibidem*, p. 388.

²² *Idem, Unirea Bucovinei-28 noiembrie 1918. Studii și documente*, Editura Cartea Românească, București 1928, p. 113-114.

²³ *Idem, Zece ani de la Unirea Bucovinei, Cernăuți*, 1928, p. 111.

²⁴ *Idem, Unirea Bucovinei*, p. 117.

se sublinia printre altele: *Românii bucovineni, folosindu-se și ei de dreptul suveranității naționale, recunoscut acum de toată lumea, au hotărât în Constituanta lor din 27 octombrie 1918 să stăpânească singuri țara lor, Bucovina, sfântul lor pământ strămoșesc*²⁵.

Imediat după ce armatele române au ajuns la Cernăuți, în 12 noiembrie 1918, Consiliul Național a început dezbatările asupra programului guvernului Flondor, care avea câteva priorități, dezbatute în ședința Consiliului Național: strângerea legăturilor cu guvernul de la Iași și cu ardeleni, reforme democratice (legea agrară, reforma electorală), asanarea finanțelor, reorganizarea justiției și a învățământului, autonomia cultelor, îmbunătățirea comunicațiilor etc.²⁶

În 13 noiembrie 1918, în cea de-a treia ședință a CNR, guvernul a depus jurământul în fața nouui președinte al Consiliului Național, Dionisie Bejan, iar Iancu Flondor, ca premier, a făcut o amplă prezentare a obiectivelor guvernului, între care măsurile militare cu ajutorul armatei române pentru: îndepărțarea pericolului ucrainean, mai ales peste Prut, până la Nistru.

S-au întărit legăturile cu guvernul român de la Iași, unde Sextil Pușcariu, secretar de stat la Externe în guvernul Bucovinei, s-a întâlnit cu oameni poli-

tici români, între care și cu I. I. C. Brătianu.

În 17 noiembrie 1918, Pușcariu a fost primit de către regele Ferdinand I, prilej cu care ministrul bucovinean a putut să constate că regele cunoștea foarte bine situația din Bucovina. A fost primit și de către regina Maria, care l-a impresionat profund pe filologul Sextil Pușcariu, uimit de *frumoasa limbă română vorbită de regină*²⁷.

Vizita la Iași a lui Sextil Pușcariu a fost foarte importantă în perspectiva viitorului Bucovinei, întrevederile la cel mai înalt nivel de la Iași limpezind relațiile cu Regatul României, cu refugiații bucovineni din Capitala provizorie a României – Consiliul Național și guvernul Bucovinei, a putut să-și reia activitatea și să îndeplinească misiunea lor firească, aceea de a infăptui în mod solemn și legal unirea Bucovinei cu patria-mamă²⁸. Discuțiile cu personalitățile politice de la Iași, purtate între Sextil Pușcariu, trimisul guvernului Flondor și autoritățile românești din Iași, cu Ion Nistor și refugiații bucovineni, au avut în vedere modalitatea concretă de infăptuire a unirii și viitoarea situație a Bucovinei în cadrul României întregite²⁹.

Momentul 23 noiembrie 1918 a fost un eveniment istoric important pentru

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol.II, București, 1982, p.126-127.

²⁷ Radu Economu, op. cit., p. 27; Sextil Pușcariu, *Memorii*, Editura Minerva, București, 1978, p. 360.

²⁸ I. G. Duca, *Amintiri politice*, 2, München, 1981, p. 143-144.

²⁹ Sextil Pușcariu, op. cit., p. 338-346.

Bucovina: s-au întors la Cernăuți Sextil Pușcariu de la Iași, împreună cu Ion Nistor și alții refugiați bucovineni, unde împreună cu Iancu Flondor au convenit asupra planului de acțiune de Unire cu România. Sosirea în Cernăuți a lui Ion Nistor și a altor refugiați bucovineni, cooperarea lor cu guvernul Flondor și Consiliul Național a adus un suflu nou, național, militându-se pentru o cât mai grabnică Unire necondiționată a Bucovinei cu România³⁰. Tot acum s-a decis ca 12 fruntași din rândul refugiaților bucovineni să fie cooptați în Consiliul Național, iar Adunarea Națională a Bucovinei care urma să hotărască viitorul statut al provinciei (Congresul general) să fie convocată pentru ziua de 28 noiembrie 1918, la Cernăuți³¹.

În ultima decadă a lunii noiembrie 1918 aproape toți liderii politici români bucovineni (cu excepția lui Aurel Onciu) erau convinși că țara Bucovinei nu putea să se dezvolte plenar, firesc, decât în granițele României Mari, ca parte a neamului românesc. Deosebiri de vederi în legătură cu această problemă existau, ele având ca suport principal și practic acceptarea unei integrări rapide în statul român întregit (așa cum susțineau cercurile politice bucovinene din jurul lui Ion Nistor) sau susținerea unei autonomii a Bucovinei

în cadrul României Mari, autoritățile provinciale trebuind să se bucure de executarea unor atribuții delegate ale guvernului de la București (această poziție era susținută, între alții, de către Iancu Flondor, șeful guvernului bucovinean, instituit de Consiliul Național).

În viitorul apropiat al României și Bucovinei se va putea observa această realitate: Ion Nistor cu partidul său politic bucovinean vor fuziona cu Partidul Național Liberal, condus de I. I. C. Brătianu, iar Iancu Flondor va fi mai rezervat față de partidele mari, naționale ale României, el demisionând de altfel din funcțiile administrative și politice imediat după realizarea Unirii Bucovinei cu România³².

Deocamdată, în pregătirea evenimentelor Unirii, cei doi lideri politici bucovineni, Ion Nistor și Iancu Flondor, au colaborat fructuos, o dovardă în acest sens fiind faptul că șeful guvernului bucovinean l-a însărcinat pe Ion Nistor cu redactarea *Actului Unirii*, care trebuia adoptat la viitorul Congres General al Bucovinei³³.

Începând cu 25 noiembrie 1918 pregătirile pentru actul istoric al Unirii au intrat în ultima fază, toată clasa politică bucovineană, locuitorii provinciei așteptau cu emoție, cu speranțe, încrezători, revenirea Bucovinei într-un

³⁰ Radu Economu, *op. cit.*, p. 27.

³¹ Ion Agrigoroaei, *op. cit.*, p. 505; Ion Nistor, *op. cit.*, p. 391-392; Radu Economu, *op. cit.*, p. 27-28; Iancu Flondor, *op. cit.*, p. 54-56.

³² Maria Ioana Miculescu, *Cuvânt înainte* la volumul: *Iancu Flondor, Bucovina și România Mare. Documente și scrisori*, Editura Humanitas, București, 2017, p. 57-61.

³³ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 392.

cadru statal românesc, din care fusese ruptă în anii 1774-1775.

În şedinţa Consiliului Naţional din 25 noiembrie 1918, Gheorghe Tofan (1880-1920), vicepreşedintele Comitetului refugiaţilor bucovineni, a rostit cuvinte de adâncă vibraţie patriotică în numele foştilor refugiaţi: *Procesul istoric de veacuri al neamului nostru se lichidează astăzi. În aceste momente înălătăoare, noi, refugiaţii şi voluntarii bucovineni, ne-am întors la vetele noastre părăsite. Având satisfacţia datoriei împlinite, noi întindem frăteşte mâna celor rămaşi acasă, care şi-au păstrat nepângărită conştiinţa, în dorinţa sinceră de a munci împreună la ridicarea ţării şi a neamului.... Suntem, înainte de toate, aderenţi intransigenţi ai Unirii necondiţionate şi desăvârşite a tuturor ţărilor româneşti în hotarele lor etnice, căci numai astfel poporul nostru va putea realiza menirea sa istorică*³⁴.

În aceeaşi şedinţă din 25 noiembrie 1918, Consiliul Naţional a hotărât convocarea la 28 noiembrie 1918 a Congresului General al Bucovinei pentru *stabilirea raportului politic al Bucovinei faţă de Regatul român*³⁵.

La Congresul General au fost invitaţi, în mod firesc, şi reprezentanţii ucrainenilor, germanilor, polonezilor şi evreilor. Invitaţia nu a fost, din păcate, onorată decât de reprezentanţii

germanilor, polonezilor şi câţiva lideri ucraineni, între care mulţi erau români de origine. La lucrările Consiliului naţional a participat cu drepturi depline şi Mitropolitul Bucovinei Vladimir Repta (1841-1926), suspendat anterior de autorităţile imperiale din funcţiile ecclaziastice³⁶.

Aşa cum a hotărât guvernul Bucovinei, Congresul General urma să se întrunească în 28 noiembrie 1918, ora 11, în sala sinodală a Palatului Metropolitan, având la ordinea de zi: *Stabilirea raportului politic între Țara Bucovinei şi România*³⁷.

Aşa cum se stabilise, la ora 11 din ziua de 28 noiembrie 1918, sub preşedinţia lui Dionisie Bejan, preşedintele Consiliului Naţional şi al Societăţii pentru Cultura şi Literatură Română în Bucovina, s-au deschis lucrările Congresului General al Bucovinei. Participau la eveniment membrii Consiliului Naţional (74 la număr), în componenţa căruia intra şi guvernul Bucovinei (14 membri), Consiliul Naţional Polon (6 membri), Consiliul Naţional German (7 membri), precum şi un număr de 13 primari şi reprezentanţi ai unor localităţi de pe stele Prut cu populaţie majoritară ucraineană (13 membri). Au fost invitaţi ca oaspeţi reprezentanţi ai armatei române, membrii Sfatului Ţării din Basara-

³⁴ Ibidem..

³⁵ Ibidem, p. 393; Radu Economu, op. cit., p. 28; Ion Agrigoroaei, op. cit., p. 505-506.

³⁶ Ion Nistor, *Unirea Bucovinei*, op. cit., p. 157-158.

³⁷ Radu Economu, op. cit., p. 28; Ion Nistor, *Unirea Bucovinei*, op. cit., p. 154-157.

bia, delegați ai Consiliului Național Român din Transilvania și Ungaria. Pe lângă delegații și invitații oficiali au fost prezenți în Cernăuți un mare număr de oameni, câteva mii, reprezentând toate naționalitățile și stările sociale din întreaga Bucovină³⁸.

Lucrările Congresului General au fost deschise de Dionisie Bejan, care a propus ca președinția forumului național bucovinean să fie încredințată lui Iancu Flondor³⁹. Secretar al Congresului a fost ales Radu Sbiera (1876-1946), care a dat citire unor telegrame și scriitori adresate Congresului. Au adus salutul lor P. Cazacu din Chișinău, în numele Consiliului Directorial al Basarabiei, dr. Baiulescu, care reprezenta pe refugiații ardeleni, și alți lideri politici din regatul României și Basarabia.

Iancu Flondor a adresat cuvinte calde de salut basarabenilor prezenți la Congresul general, subliniind soarta comună a celor două provincii: Basarabia și Bucovina, de-a lungul istoriei: *Frații noștri din Basarabia – arăta Flondor – cu prezența lor la Congresul bucovinean ne vestesc că sub razele strălucitoare ale coroanei române se va deștepta tot românul la o viață națională fericită*⁴⁰.

După aceste luări de cuvânt, Iancu Flondor a citit *Motiunea* propusă

³⁸ Radu Economu, *op. cit.*, p. 37-38; Ion Nistor, *Unirea Bucovinei*, *op. cit.*, p. 395-396.

³⁹ *Monitorul Bucovinei*, Fascicula 8, 5 ianuarie 1919, pct. 2- Congresul General al Bucovinei din 15/28 noiembrie 1918.

⁴⁰ Radu Economu, *op. cit.*, p. 38.

Congresului pentru adoptare, în care se afirma cu fermitate, printre altele: *Congresul General al Bucovinei, întrunit azi, joi, în 15/28 noiembrie 1918 în sala sinodală din Cernăuți, considerând că de la fundarea Principatelor Române, Bucovina, cu vechile ținuturi ale Sucevei și Cernăuților, au făcut parte din Moldova, care în jurul ei s-a încheiat ca stat; considerând că în cuprinsul hotarelor acestei țări se găsesc vechiul scaun de domnie de la Suceava, gropnițele domnești de la Rădăuți, Putna și Sucevița, precum și multe alte urme și amintiri scumpe din trecutul Moldovei; ...considerând că, în 1774, prin vicleșug, Bucovina a fost smulșă din trupul Moldovei și cu sila alipită Coroanei Habsburgilor; ...Constată că ceasul acesta mare (Unirea – n.n.) a sunat!... Drept acea noi, Congresul General al Bucovinei, întrupând suprema putere a țării și fiind investiți singuri cu puterea legiuitoră, în numele suveranității naționale hotărâm: Unirea neconditionată și pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colaciu și Nistru, cu regatul României. Acest act, votat în unanimitate, a reprezentat hotărârea liberă a poporului bucovinean și a fost înmânat de către o delegație Majestății Sale Regele Ferdinand I și adus la cunoștința reprezentanților Puterilor Aliate*⁴¹. Motivarea *Motiunii* a fost făcută de Ion

⁴¹ *Monitorul Bucovinei*, Fascicula 8, 5 ianuarie 1919, pct. 2, f. 3A; Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, *op. cit.*, p. 395-397.

Nistor, care a insistat asupra unității națiunii române, *una și nedespărțită de la Nistru până la Tisa*. O ediție specială a *Glasului Bucovinei* a salutat hotărârea celor 100 de delegați ai Congresului care au votat *Moțiunea de Unire cu România*, subliniind: *Visul nostru de aur s-a împlinit. Părintii noștri au murit de dorul acestui vis, de azi înainte vor găsi odihna cuvenită în pământul liber și dezrobit*⁴².

În continuarea lucrărilor Congresului au luat cuvântul: delegatul naționalității polone Stanislaus Kwiatkowski, care a exprimat acordul polonilor bucovineni pentru Unirea cu România; delegatul naționalității germane, dr. Alois Lebouton, care, la rându-i, a făcut cunoscut Congresului, în limba germană, adeziunea la unire a acestei naționalități. Ulterior, după votarea *Moțiunii Unirii*, și alte naționalități bucovinene au aderat la cele scrise în documentul amintit, în 5 decembrie 1919 a aderat la unirea Bucovinei cu România *Comunitatea armenească*, apoi și comunitățile evreiești din Rădăuți, Câmpulung și Suceava și-au dat acordul pentru Unire, urmate de adeziunea exprimată de senatorul M. Hecht, ales în primul parlament al României Mari, în 1919⁴³, după ce, la Paris, România a semnat *Tratatul pentru protecția Minorităților*.

Congresul a adresat o telegramă Regelui Ferdinand, prin care i se aducea la cunoștință *Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei în hotarele ei actuale cu Regatul României*, și o alta reprezentanților puterilor aliate aflați la Iași, rugându-i a notifica guvernelor respective *votul unanim al Congresului General al Bucovinei și a le tălmăci sentimentele noastre de veșnică mulțumire și recunoștință*⁴⁴. Cele două telegrame ale Congresului au fost citite, în entuziasmul general, de către Iancu Flondor. Președintele Congresului a mai dat citire unei telegrame, trimisă de mitropolitul Pimen al Moldovei de la Iași mitropolitului Vladimir Repta al Bucovinei, după care, același Flondor a rostit cuvântul de închidere a lucrărilor forumului național⁴⁵. Despre aceste evenimente istorice petrecute în 15/28 noiembrie 1918 s-a încheiat un proces-verbal⁴⁶.

În *Cuvântul de închidere a Congresului*, președintele său, Iancu Flondor, a subliniat importanța în lupta pentru Unire a armatei române și a familiei regale, în frunte cu Regele Ferdinand. Finalul cuvântării se încheie în felul următor: *Trăiască Majestatea Sa iubitul și marele nostru rege, Ferdinand !! Trăiască M. S. Regina Maria, Cră-*

⁴² Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 398-399.

⁴³ Radu Economu, *op. cit.*, p. 38; *Neamul evreiesc*, nr. 16, 16 1919.

⁴⁴ Ion Agrigoroaei, *op. cit.*, p. 506; Ion Nistor, *Unirea Bucovinei*, p. 180.

⁴⁵ Ion Nistor, *Unirea Bucovinei*, p. 179-180; Radu Economu, *op. cit.*, p. 39.

⁴⁶ Ion Nistor, *Unirea Bucovinei*, p. 163-180.

*iașa adorată de toți români! Trăiască Dinastia!*⁴⁷

Congresul a ales o delegație, din care făceau parte Iancu Flondor, Dionisie Bejan, Ion Nistor, Eudoxiu Hurmuzachi, Radu Sbiera, Vasile Bodnărescu, Stanislaus Kwiatkowski și alții, să prezinte la Iași Actul de Unire⁴⁸. Delegația era formată din 15 lideri politici bucovineni, cunoscuți militanți pentru Unirea Bucovinei cu România.

Rețin atenția cuvintele Regelui Ferdinand I surprinse în telegrama adresată bucovinenilor din Congres: *Salut cu nespusă bucurie actul măreț prin care Congresul General al Bucovinei, ca expresiune a voinei poporului întreg al acestui străvechi pământ românesc, a hotărât unirea completă a Bucovinei cu Regatul român. Din adâncul sufletului meu mulțumesc proniei cerești că mi-a îngăduit ca, sub domnia mea, fiica răpită acum 144 de ani să se reîntoarcă la sânum tării-mame, aducând noi forțe pentru propășirea neamului!*⁴⁹.

În aceeași seară de 28 noiembrie 1918, cei 15 delegați desemnați de Congres au plecat de la Cernăuți la Iași, în 29 noiembrie ajungând în capitala de atunci a României, unde a fost primită de către Regele Ferdinand I în clădirea Corpului IV de Armată, fiind de față Regina Maria, familia regală,

guvernul român, care se pregăteau să se întoarcă la București. Prezentând actul Unirii, consfințit prin *Rezoluția Congresului General al Bucovinei*, Iancu Flondor a rostit o emoționantă cuvântare, din care redăm câteva cuvinte: *Majestate, Aducem Majestății Voastre, Rege al tuturor românilor, inima unei țări întregi... Această țară ţi-o închinăm Măria Ta, noi toți, nu numai urmașii vajnicilor luptători de pe vremuri, ci și reprezentanții tuturor neamurilor... (Unirea) nu e o cucerire cu armele, ci întoarcerea la vatră a fraților despărțiti, care în Majestatea Voastră regăsesc pe părintele de mult pierdut și mult dorit*⁵⁰.

Emoționat, Regele Ferdinand I a răspuns că primește cu bucurie Actul de Unire al Bucovinei cu Regatul Român, asigurând pe noii săi credincioși de dragostea, ocrotirea și grija sa părintească. Delegația bucovinenilor a plecat apoi cu autoritățile române la București, unde a asistat la festivitățile din București în 1 Decembrie 1818, zi în care Marea Adunare Națională de la Alba Iulia hotără Unirea Transilvaniei cu România.

Este locul să readucem în memorie cuvintele deputatului țaran bucovinean Vasile Alboi Șandru în Congresul General al Bucovinei, rostite în acele zile istorice: *Nu era posibilă o Românie Mare fără mică Bucovină*⁵¹.

⁴⁷ Ibidem, p. 179-180.

⁴⁸ Ibidem, p. 67.

⁴⁹ Ibidem, p. 67-68; Radu Economu, op. cit., p. 40; Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 401-402.

⁵⁰ Radu Economu, op. cit., p. 40; Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 402.

⁵¹ Ibidem, p. 40.

La rândul său, Ion Nistor, referindu-se la desăvârșirea Actului Unirii, preciza atitudinea bucovinenilor în viitor, declarând în publicația *Glasul Bucovinei*, printre altele: *Am ajuns, în sfârșit, stăpâni slobozi pe hotarele noastre (...). Unindu-ne cu frații noștri din Regat, din Transilvania și Basarabia, în granițele României Mari, am încetat a face politică provincială inspirată numai de interesele locale. Se impune, deci, o schimbare radicală în concepția noastră politică izolată de până acum; nu ne mai putem gândi numai la noi singuri, ci trebuie să avem în vedere interesele neamului întreg. Trebuie să ne simțim ca parte a întregului și să îndrumăm acțiunea noastră în acest sens.*

Întreaga noastră activitate politică trebuie să o subordonăm intereselor superioare ale statului întregit. Politica locală bucovineană a încetat în Ziua Unirii⁵².

Actul plebiscitar al Unirii Bucovinei cu România exprimat prin votul unanim al Congresului General al Bucovinei din 15/28 noiembrie în realizarea căruia Consiliul Național Român și guvernul bucovinean din Cernăuți au avut un rol însemnat, cu un ecou imediat, semnificativ, în spațiul românesc și peste hotarele țării, a influențat pozitiv evenimentele Unirii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, acțiunile Directoratului românesc de la Chișinău în greaua sarcină de a in-

tegra Basarabia în structurile statale ale României întregite. Un exemplu în acest sens îl constituie *Scrisoarea Senatului Universității din București trimisă lui Iancu Flondor, prin care universitarii semnatari, printre care și istoricul bucovinean Dimitrie Oniciul (1856-1923), salută cu bucurie unirea Bucovinei cu România, documentul amintit exprimând și respectul pentru elitele intelectuale bucovinene formate la universitatea cernăuțeană și universitatea din Viena. În această scrisoare din 17/30 noiembrie, semnată de 13 universitari bucureșteni, se consemna, între altele: Domnule președinte, Universitatea din București salută cu drag Dulcea Bucovină, a României scumpă fiică ce păstrează în sânul său sfinte amintiri (...)* *Salutăm cu drag pe frații Bucovineni care, urmând glasul inimii și sentimentul neamului întreg, au proclamat Unirea, făcând primul pas din cuprinsul fostei monarhii austro-ungare și intruparea lui în Regatul Român, chemat să reunească sub sceptrul glorios al Regelui Ferdinand I pe toți fiii Patrie românești ce moștenire ne-au lăsat-o legionarii lui Traian Împăratul. Trăiască Regele tuturor românilor! Trăiască și infloreasă Patria Română, liberă și unită de-a pururea⁵³!*

Până în aprilie 1920 organismele administrativ-politice locale bucovi-

⁵² Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 402-403.

⁵³ Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Iancu Flondor, dosar 5, f.371, în volumul, *Iancu Flondor, Bucovina și România Mare*.

nene au gestionat problemele provinciei, atribuțiile acestora trecând, treptat, în sarcina guvernului de la București, acolo unde, din 12 decembrie 1918, premier era Ion. I. C. Brătianu (1864-1927). Astfel, în 18/31 decembrie regele Ferdinand I și prim-ministrul Ion. I. C. Brătianu au semnat *Decretul-Lege* referitor la consfințirea, pe plan intern, a Unirii Bucovinei. În aceeași zi a fost semnat și *Decretul-Lege* pentru Administrația Bucovinei, care prevedea că în Bucovina rămâneau în vigoare vechile legi și ordonanțe⁵⁴. Pentru Bucovina au intrat în guvernul central doi miniștri de stat fără portofoliu: unul delegat cu administrația la Cernăuți – Iancu Flondor, iar celălalt la București – Ion Nistor. De asemenea, s-a instituit, sub conducerea ministrului delegat, serviciul administrativ, cuprinzând nouă secretariate de serviciu în frunte cu un secretar șef (ministru). Secretarii șefi se întruneau în Consiliul (guvernul local) condus de ministrul delegat, respectiv, imediat după Unire, Iancu Flondor, care condusese și până atunci executivul bucovinean numit de Consiliul Național Român.

În 20 decembrie 1918 premierul României, Ion. I. C. Brătianu, l-a

Documente și scrisori, Editura Humanitas, București, 2017, p. 115.

⁵⁴ Ion Agrigoroaie, *op. cit.*, p. 507; Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 403; Radu Economu, *op. cit.*, p. 41-42; Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 96-97; *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 217, din 18 decembrie 1918/2 ianuarie 1919.

anunțat oficial pe Iancu Flondor că Regele l-a numit ministru secretar de stat fără portofoliu: *Domnul Meu, Majestatea Sa Regele prin Decretul no.3746 din decembrie 1918, binevoind a vă numi Ministrul Secretar de Stat fără portofoliu, subscrișul are onoarea de a vă notifica această înaltă dispoziție. Președintele Consiliului Ion. I. C. Brătianu*⁵⁵. Toate decretele-legi semnate imediat după Unire au constituit un pas important spre consolidarea Actului Unirii Bucovinei cu România, dar și spre centralizarea statului român, un adept important al acestei politici fiind Ion. I. C. Brătianu și cercurile PNL, cu mare influență asupra Regelui, opinie la care s-a raliat și Ion Nistor, conducătorul Partidului Democrat al Unirii din Bucovina (1919-1923), partid provincial care va fuziona cu PNL, Ion Nistor fiind cooptat ca ministru cu și fără portofoliu în mai multe guverne liberale interbelice⁵⁶. În perioada de integrare administrativ-politică a Bucovinei în cadrul statal românesc întregit (1918-1920), timp în care au funcționat organismele provinciale de administrație cu sediul la Cernăuți, miniștrii secretari de stat fiind Iancu Flondor și apoi Ion

⁵⁵ *Arhivele Naționale Istorice Centrale*, Fond Iancu Flondor, dosar 1, f.29, în volumul, Iancu Flondor, *Bucovina și România Mare. Documente și scrisori*, Editura Humanitas, București, 2017, p. 116.

⁵⁶ Stelian Neagoe, *Oameni politici. Enciclopedie*, Editura Machiavelli, București, 207, p. 529-532.

Nistor, s-au conturat mai multe păreri cu privire la modalitățile de trecere a provinciei sub suveranitatea României, precum și la ponderea și atribuțiile organismelor locale ale Bucovinei, în raport cu cele ale organelor centrale din București.

Dezbaterile din Consiliul Național Român din Cernăuți și din cadrul guvernului bucovinean au căptat aspecte mai disputate după ce ca premier în București a fost numit Ion I.C. Brătianu, în 12 decembrie 1918. Așa cum bine s-a apreciat, liderul liberal era partizanul unui regim politic centralizat, cu excluderea oricărei autonomii a noilor provincii unite cu România în 1918, admitând doar o descentralizare administrativă limitată la nivelul județelor. Aceste linii politice s-au impus inclusiv în Decretele – Lege nr. 3714 și 3715 pe 1918 privind Unirea Bucovinei cu România, respectiv pentru administrarea Bucovinei⁵⁷.

Această situație s-a reflectat în împărțirea atribuțiilor guvernului local și a celui central privitoare la Bucovina, conform Decretului – Lege care avea ca obiect administrarea Bucovinei (3715/1018). Astfel, afacerile străine, armata, siguranța generală a statului, căile ferate, postă, telegraful, telefonul, circulația financiară, vămile și împrumuturile publice în Bucovina – au trecut în competența ministerelor de resort din București.

⁵⁷ Radu Economu, *op. cit.*, p. 42; Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 405-414.

În schimb, pentru administrarea internelor, justiției, finanțelor, instrucțiunii publice, cultelor, lucrărilor publice, industriei, comerțului, îngrijirii sociale, precum și a salubrității publice, se instituia un *Serviciu administrativ* local sub conducerea și organizarea ministrului delegat din Cernăuți, cuprinzând 9 *secretariate de serviciu* conduse de către un *secretar-șef*. Foaia oficială a Serviciului administrativ era *Monitorul Bucovinei*, în care se publicau ordonanțele și deciziile oficiale⁵⁸. Aplicarea concepției centralizatoare în domeniul legislativ era însă necesară pentru consolidarea statului unitar român, concepție încoronată de adoptarea Constituției din 1923.

În prima fază a conducerii locale a Bucovinei, guvernul condus de Iancu Flondor și-a exercitat pe deplin atribuțiile sale de organ suprem al administrației prin emiterea de ordonanțe, date fie în plen, fie de șeful guvernului, în cele mai diverse domenii de activitate. Dintre multele probleme care trebuiau rezolvate în Bucovina după Marele Război două chestiuni se detașau ca importanță strategică națională și locală: problema agrară, respectiv reforma agrară și problema electorală, respectiv adoptarea votului universal, care în Bucovina avea un trecut ce cobora în anul 1907.

Ion I.C. Brătianu, premierul României, considera că atât împroprietări-

⁵⁸ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 405-406; Radu Economu, *op. cit.*, p. 42-43.

rea țăranilor, cât și sistemul electoral, dată fiind importanța lor deosebită, să fie legiferate și pe baza propunerilor făcute pe plan local, ținându-se seama de specificul fiecărei provincii unite, prin acte normative separate, înainte de adoptarea unei legi unice pentru întreg teritoriul României.

Iancu Flondor și guvernul său s-au preocupat de soluționarea acestei probleme de mare importanță economică, socială, politică și culturală. Așa, spre pildă, în 7 martie 1919 s-a discutat proiectul de lege pentru reforma agrară în Bucovina. Guvernul Bucovinei discutase această problemă încă din noiembrie 1918 și în programul anunțat de Iancu Flondor când se preconizase ca împroprietărirea urma a se face în loturi de moșii țărănești de 5 ha inalienabile și indivizibile. Se urmărea, în acest fel, crearea unor ferme-model. Cu aceste propunerii au fost de acord și reprezentanții celorlalte naționalități⁵⁹.

În ceea ce privește sistemul electoral în Bucovina, în ședința din 13 februarie 1919 a Consiliului Național, a fost aleasă o comisie formată din 24 membri, la care urmău a se adăuga și reprezentanții ai celorlalte naționalități, care trebuia să facă propunerea pentru noul sistem electoral. În timpul guvernării Flondor nu s-a finalizat nici o propunere în acest sens, după veni-

rea în funcția de șef al guvernului bucovinean a lui Ion Nistor acestea au fost adoptate în august 1919, pe baza cărora s-au desfășurat primele alegeri parlamentare în România Mare⁶⁰.

Totuși, în Bucovina se exprimau și unele rezerve față de politica de la București legată de provincia unită în 15/28 noiembrie 1918, chiar o anumită ostilitate față de noua administrație românească, susținută de așa-zиii *bucoviniști* austrofili. Vechea tensiune dintre *bucoviniști* și *naționali* s-a accentuat pe parcursul anului 1919, găsind sprijin chiar în guvernul Flondor. Așa s-a născut conflictul dintre Iancu Flondor și Ion Nistor, Flondor cerând la un moment dat la București demiterea din guvern a ministrilor Alexandru Constantinescu și Ion Nistor, demitere solicitată președintelui Consiliului de Miniștri ad interim Mihail Pherecide, care luase locul lui Ion. I. C. Brătianu, plecat la Conferința de Pace de la Paris, în fruntea delegației române.

Scrisă Flondor că după plecarea d-lui președinte Ion. I. C. Brătianu la Paris, aproape toate măsurile luate de Consiliul de Miniștri în chestiunea Bucovinei, în special din partea d-lui ministru Constantinescu cu ajutorul d-lui ministru Nistor, sunt de așa natură că, apropriate în mod obiectiv, ele se prezintă ca o distrugere a administrației țării⁶¹. Nemulțumirile lui Flondor priveau căile ferate bucovinene, organi-

⁵⁹ Radu Economu, *op. cit.*, p. 50; *Arhivele Naționale Istorice Centrale*, Fond Iancu Flondor, dosar 20, f.40.

⁶⁰ Radu Economu, *op. cit.*, p. 52.

⁶¹ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 408.

zarea jandarmeriei, alimentarea Bucovinei cu făină, tehnica agricolă. În condițiile care nu se luau măsurile cerute de Flondor, aceasta amenința cu demisia din funcția de ministru de stat, precizând ultimativ că cererile formulate trebuiau satisfăcute până la data de marți 1/15 aprilie 1919 ora 12 a. m. Nota era semnată de Iancu Flondor⁶².

Evident că guvernul Phereki de nu a primit propunerile lui Flondor, acesta fiind de fapt supărat că reformele administrative se derulau prea repe-de, pe fondul unei centralizări a statului național, în dauna autorităților provinciale.

În aceste condiții, din păcate, Iancu Flondor și-a declinat orice responsabilitate și s-a retras de la conducerea afacerilor bucovinene. A avut câștig de cauză Ion Nistor, care a fost însărcinat cu administrația Bucovinei, începând cu 4 aprilie 1919⁶³.

În urma acceptării demisiei lui Iancu Flondor, funcția sa de ministru-delegat cu administrarea Bucovinei cu sediul la Cernăuți a fost preluată de Ion Nistor, care a rămas și ministru-delegat cu problemele Bucovinei în guvernul de la București⁶⁴.

În procesul integrării Bucovinei în statul național român desăvârșit, criza bucovineană – ruptura dintre Iancu Flondor și Ion Nistor, retragerea

lui Flondor din viața publică -, deși a constituit un episod dureros în perioada imediat următoare Unirii, este un fapt istoric care nu poate fi evitat într-o expunere obiectivă și completă a acestei epoci de tranziție a puterii, de pe plan local, la nivel central. Așa cum aprecia Ion Nistor, tranziția s-a făcut în anumite etape pe care le putem urmări asemenea apelor Dunării, ce la vârsarea lor nu se amestecă de îndată cu apele mării, ci numai după câțiva timp⁶⁵.

După venirea la Cernăuți a lui Ion Nistor în funcția de șef al administrației Bucovinei a fost convocat un Consiliu pentru alcătuirea programului de guvernare, ceea ce a însemnat și o remaniere a guvernului. În urma remanierii, Secretariatul general al Consiliului administrativ a fost încredințat lui Iorgu Gh. Toma (1871-1935), iar la Instrucțiunea Publică a fost numit Gheorghe Tofan (1880-1920), la propagandă și presă au fost numiți Aurel Morariu, Dimitrie Marmeliuc, Vasile Grecu și Romul Cîndea, redactori și colaboratori la cotidianul *Glasul Bucovinei*, de acum oficiosul guvernului Nistor⁶⁶.

Printre cele mai însemnante decizii ale Consiliului secretarilor de serviciu a fost introducerea limbii române ca limbă oficială în administrație, justiție și școală, fixându-se un termen pentru deprinderea ei de către slujbașii

⁶² Iancu Flondor, *Bucovina și România Mare*, p. 149-151.

⁶³ *Ibidem*, p. 60.

⁶⁴ Radu Economu, *op. cit.*, p. 58.

⁶⁵ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 405.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 409; *Glasul Bucovinei*, nr. 133, 1 mai 1919.

publici. A fost reorganizată jandarmeria după sistemul românesc, au fost numiți noi judecători și procurori și a luat ființă Curtea de Apel a Bucovinei, cu sediul la Cernăuți⁶⁷. Au fost numiți, de asemenea, prefecti români în cele 11 județe bucovinene, care după reforma administrativă din 1925 au rămas doar 5: Cernăuți, Storojinet, Rădăuți, Suceava și Câmpulung⁶⁸. Moneda austriacă a mai rămas în circulație, cu valoare de 2 coroane la un leu⁶⁹.

Toată suflarea bucovineană a fost chemată să contribuie la refacerea provinciei, ziarul *Bucovina* lansând în acest sens un program mobilizator, sub lozincă: *Totul pentru rege, patrie, neam!*⁷⁰ Consemnăm câteva obiective ale acestui program: *Contopirea desăvârșită cu Vechiul Regat, într-un singur stat național, omogen; organizare, dar și descentralizare administrativă. Organizarea Bucovinei cu părțile Vechiului Regat și Basarabiei (părți din Județele Hotin, Dorohoi, Botoșani și Suceava), ca unitate administrativă; Reforma dreptului civil, penal și de procedură civilă; Menținerea religiei ortodoxe ca religiune dominantă în stat. Menținerea Mitropoliei Bucovinei, cu deplina libertate a*

*cultelor străine; Învățământ de toate gradele. Conservarea Universității din Cernăuți, plus o facultate de medicină. Universitatea să aibă un caracter curat românesc; Națiunilor conlocuitoare neromâne li se acordă dreptul cultivării limbii lor materne cu autonomie școlară națională pentru școlile primare și secundare, în cadrul interesarelor superioare ale statului*⁷¹.

Așa cum rezultă din programul prezentat în ziarul *Bucovina*, culturii, învățământului, Universității din Cernăuți li se acordă o mare însemnatate în propășirea Bucovinei și a României întregite. Autoritățile austriace au căutat să germanizeze Bucovina prin educație, prin învățământ. Trebuie remarcate și părțile bune ale organizării învățământului în țările administrative de Viena. În special, trebuie remarcat rolul important al universității cernăuțene, înființată în 1875.

O mare reușită a politicii culturale din Bucovina în guvernarea Nistor a fost Decretul – Lege nr. 4081 din 12 septembrie 1919, conform căruia Universitatea germană *Franz Joseph I* din Cernăuți s-a transformat de la 1 octombrie 1919 în universitate românească⁷².

Ion Nistor s-a implicat în reorganizarea Universității, devenind și primul rector de după Unire. În scurtă vreme această prestigioasă instituție de învățământ superior din România

⁶⁷ *Monitorul Oficial* din 15 mai 1919.

⁶⁸ Ioan Scurtu, *Decada brătenistă (decembrie 1918-noiembrie 1928)*, în vol. *Istoria Românilor*, VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003 p. 254-255.

⁶⁹ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 410.

⁷⁰ *Bucovina*, I, nr. 1, din 18 martie 1919, Cernăuți.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Radu Economu, *op. cit.*, p. 64-65.

era pregătită să fie inaugurată. Astfel la 24 octombrie 1920, în prezența Regelui și a familiei regale și a membrilor guvernului a fost inaugurată Universitatea românească *Ferdinand I* din Cernăuți. Cu această ocazie, noul rector al Universității, profesorul Ion Nistor, a rostit cuvântarea festivă din care reținem următoarele aprecieri: *Ziua de azi va rămâne pururea pentru noi o zi de mare sărbătoare culturală, fiindcă în această măreață zi vedem împlinită o veche și arzătoare dorință a noastră, deschiderea unei universități românești în acest încântător colț de țară, pe care geniul neamului nostru, luându-se la întrecere cu însăși firea, l-a păstrat cu tot ce a găsit mai trainic și mai desăvâșit în creațiunile sale*⁷³.

O altă măsură, controversată în epocă, a fost desființarea Consiliului Național Român, organul legislativ al Bucovinei, într-o perioadă când România nu avea încă un parlament. Acest fapt a determinat o adâncire a luptei de idei în legătură cu viitorul Bucovinei în statul român, *glasările* lui Ion Nistor opunându-se grupului *autonomist* moderat din jurul lui Iancu Flondor. Încercarea lui N. Iorga de a-i împăca pe cei doi lideri bucovineni a dat greș, Iancu Flondor nu a mai revenit în prim-planul vieții politice⁷⁴.

O mult așteptată măsură pe care populația română o dorea aplicată a fost Decretul – Lege nr. 3099 din 21

iulie 1919⁷⁵, pentru revenirea denumirilor unor comune urbane și rurale la vechile și tradiționalele toponimii românești. De exemplu, comuna Ghicera a devenit Dumbrava Roșie, comuna Camena a devenit Petricani, comuna Sf. Onufrei a devenit Mănăstioara, vechile nume românești⁷⁶.

O deosebit de necesară și prea mult întârziată măsură a fost organizarea primelor alegeri parlamentare pe teritoriul întregii Românie. În cele din urmă, guvernul condus de Ion. I. C. Brătianu a convocat, prin Decretul-Lege nr. 3589 din 15 august 1919⁷⁷, corpul electoral al întregii țări care urma să aleagă la 5-7 octombrie 1919, prin vot universal, egal și direct, noile corpuși legiuitorii. Pentru Bucovina s-a dat, în completare, un decret special pentru stabilirea modului de reprezentare atât în Camera Deputaților, cât și în Senat⁷⁸. Conform acestor reprezentări, Bucovina putea trimite în Parlamentul României Mari 26 de deputați și 11 senatori, dintre care unul ales de Universitatea din Cernăuți și al doilea, de drept, mitropolitul Bucovinei⁷⁹.

Alegerile parlamentare au avut loc întârziat, respectiv în zilele de 3-4 no-

⁷³ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 411.

⁷⁴ Radu Economu, *op. cit.*, p. 66-67.

⁷⁵ Radu Economu, *op. cit.*, p. 69-70.

⁷⁶ Monitorul Bucovinei, Fascicula 58, din 23 august 1919.

⁷⁷ Idem, Fascicula 61, din 3 septembrie 1919.

⁷⁸ Radu Economu, *op. cit.*, p. 70.

iembarie 1919, sub guvernarea generalului Arthur Văitoianu, chemat la putere după demisia guvernului condus de Ion. I. C. Brătianu la 27 septembrie 1919.

La alegeri, în Bucovina, a participat doar Partidul Democrat al Uniunii, condus de I. Nistor, și candidații independenti⁸⁰. Celelalte partide politice au declarat formal că se abțin de la alegeri⁸¹.

Ion Nistor a apreciat participarea la vot a bucovinenilor și considera în acest sens că alegerile pentru Parlamentul României Mari au avut cu adevărat un caracter plebiscitar de natură politică, fiindcă s-a înregistrat o participare largă la vot, de aproape 90%, în special în localitățile cu populație minoritară, respectiv cu pondere mai mare a naționalităților, altele decât cea română⁸².

Poate cea mai importantă lege a fost cea referitoare la reforma agrară în Bucovina⁸³. Toate terenurile expropriate în baza legii au format *Fondul de pământ Bucovinean al statului*, liber de orice fel de sarcini. Din acest fond s-a făcut împroprietărea capilor de familie țărănești, a parohiilor ortodoxe române, a personalului silvic. Au avut prioritate cei care au suferit dăune materiale în urma Marelui Război. Loturile țăranilor erau de 5 ha. Astfel,

dintr-un total de 68.684 ha, țărani ro-mâni au primit 39.594 ha, cei ucraineni 14.481 ha, germanii 5022 ha, polonezii 1446 ha, maghiarii 8072 ha, evreii 393 ha și alții 1876 ha⁸³.

Problema agrară în Bucovina s-a dezbatut cu multă seriozitate și fermitate în cea de-a cincea și ultima ședință a Consiliului Național din 13 februarie 1919, prilejuind alte divergențe între grupul din jurul lui Ion Nistor și cel condus de Iancu Flondor, pe atunci încă șeful guvernului bucovinean⁸⁴.

Un fapt istoric care trebuie semnat este acela că, după alegerile din noiembrie 1919, senatorul evreu H. Hecht, ales la Cernăuți, asigura că evreii din Bucovina sunt cetăteni loiali ai statului român și își dau adeziunea lor la Unirea Bucovinei cu România⁸⁵.

Un act de mare semnificație istorică a avut loc în Parlamentul României: ratificarea Decretelor-lege pentru Unirea Basarabiei, Bucovinei și a Transilvaniei cu România.

În ședința din 29 decembrie 1919 a Adunării Deputaților, sub președinția lui Nicolae Iorga, Ion Nistor, ministru secretar de stat al Bucovinei, a citit mesajul regal prin care se supunea spre dezbatere proiectul de lege pentru ratificarea Decretului-Lege nr. 3744/1918 privitor la Unirea Bucovinei cu Vechiul regat al României. Deputatul de

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ *Glasul Bucovinei*, nr. 280, 4 noiembrie 1919 și nr. 348 din 10 februarie 1920.

⁸² Radu Economu, op. cit., p. 71.

⁸³ Zece ani de la Unirea Bucovinei, 1918-1928, Cernăuți 1929.

⁸⁴ Radu Economu, op. cit., p. 72.

⁸⁵ Ibidem, p. 72.

Rădăuți, Romulus Reuț, a prezentat, în plenul Adunării Deputaților, *Raportul, Expunerea de motive și Proiectul de lege* cu privire la Unirea Bucovinei. Supuse la vot, Adunarea Deputaților le-a votat în unanimitate. Documentele au fost votate și de Senat, în aceeași zi, urmând ca *Proiectul de lege* să fie promulgat de către Rege⁸⁶.

După consacrarea Unirii Bucovinei în Parlamentul României, s-a produs o nouă orientare în guvernarea bucovineană condusă de Ion Nistor. Ordonanțele pe care le-a adoptat guvernul provincial s-au referit la problemele cu caracter strict local de ordin administrativ, legiferarea devenind atributul exclusiv al Parlamentului de la București.

Perioada de conducere administrativă a Bucovinei prin ministru-delegat pentru administrarea Bucovinei împreună cu Secretariatele de stat apoi de serviciu a încetat la 4 aprilie 1920. În această dată a intrat în viitor Decretul-lege nr. 1476 pentru desființarea Directoratelor din Basarabia și a Secretariatelor (serviciilor) de stat din Bucovina, adăugându-se Decretul-lege din 3 aprilie 1920, care prevedea desființarea Consiliului Dirigent din Transilvania⁸⁷.

Aceste măsuri au fost luate în timpul guvernării generalului Alexandru Averescu, la scurt timp după

numirea sa ca premier al României. Descărcarea Secretariatelor de serviciu desființate, precum și trecerea atribuțiilor lor asupra ministerelor s-au făcut de către o Comisie specială, iar Ion Nistor a rămas ministru de stat în noul guvern averescian.

Ca o încoronare a activității organismelor provinciale din perioada 27 octombrie 1918 – 4 aprilie 1920, trebuie să menționăm prima vizită în Bucovina a regelui Ferdinand I și a reginei Maria, împreună cu premierul, generalul Alexandru Averescu, însotiti de membrii ai guvernului și de înalte personalități din ierarhia bisericicească, la 16 mai 1920 la mănăstirea Putna, adevărată Meca a neamului românesc. Regele spunea cu acest prilej, adânc emoționat: *Călcând pentru întâia oară pământul frumoasei Bucovina, readuse la sănul Patriei Mame, am socotit ca o sfântă datorie ca întâiul meu pas să se îndrepte spre acest locaș atât de scump oricărei inimi românești, pentru a aduce umbrei marelui erou al Moldovei și al creștinătății, Ștefan cel Mare și Bun, prinosul de recunoștință națională și adânc simțită slăvire din partea întâiului rege al României întregite(...).* Să jurăm în fața mormântului acestui erou național că, în împrejurările grele, vom fi strâns uniți, având numai un singur gând și o singură simțire: fericirea scumpei noastre patrii pentru care suntem gata să facem orice sacrificiu⁸⁸.

⁸⁶ *Monitorul Oficial* nr. 206, 1 ianuarie 1920.

⁸⁷ *Idem*, nr. 4, din 4 aprilie 1920; Radu Economu, op. cit., p. 75.

⁸⁸ *Glasul Bucovinei*, nr. 424, 17 mai 1920.

Bucovina istorică s-a integrat, astfel, plenar, în structurile statale românești, într-o epocă nu lipsită de dificultăți, interne și externe, proces firesc pentru consolidarea statului român, în care organismele locale bucovinene – Consiliul Național Român și guvernul local în frunte cu Iancu Flondor și Ion Nistor (octombrie 1918 – aprilie 1920) – au avut un rol important în toate domeniile societății românești.

Pe plan internațional, Austria a recunoscut, prin tratatul semnat în 10 septembrie 1919 la Saint Germain-en-Laye, Unirea Bucovinei cu România. Referitor la Bucovina se preciza că *Austria renunță în ceea ce o privește, în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra părții fostului Ducat al Bucovinei cuprinsă dincoace de fruntariile României, astfel cum vor fi fixate ulterior de principalele puteri aliate și asociate*⁸⁹.

Delegatul României la Conferința de Pace, generalul C. Coandă, a semnat, la 10 decembrie 1919, tratatul cu Austria și cel al minorităților. Ion Nistor, deputat și ministru în guvernul României, referindu-se la importanța acestui eveniment istoric, declară în

Adunarea Deputaților, cu prilejul ratificării Tratatului cu Austria: *Cred că desființarea Austriei (monarhiei duale – n.n.) și ratificarea acestui tratat nu implică numai reîntoarcerea Bucovinei la patria-mamă, ci, mai mult, acest tratat are o însemnatate cu mult mai mare decât atâta. Dezmembrarea împărăției austro-ungare ne-a redat Bucovina, ne-a dat Transilvania și Banatul, această mult așteptată dezmembrare a făcut posibilă întregirea noastră națională*⁹⁰.

Tratatul cu Austria, după ratificarea sa în Parlamentul României -12 august 1920 în Adunarea Deputaților și 30 iulie 1920 în Senat – a intrat în vigoare pentru România la 4 septembrie 1920, dată la care au fost depuse la Paris instrumentele de ratificare⁹¹.

Bucovina își regăsea locul, oficial, în spațiul politico-geografic românesc, care avea, acum un secol, un nume, *România Întregită!*

⁸⁹ N. Dașcovici, *Intersele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași 1936, p. 22; Constantin Botoran, Valeriu Florin Dobrinescu, *Confirmarea internațională a actelor de Unire din 1918*, în volumul, *Istoria românilor*, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 10-13.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 13.

⁹¹ I. Ionașcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României*, București, vol. I, p. 426.

Centenarul Marii Uniri

Despre identitate

George APOSTOIU

Să ne folosim de o definiție a identității cu o răspândire mai largă, și anume să acceptăm că ne aflăm în fața unui ansamblu de caracteristici sau însușiri care particularizează și fac recognoscibilă o entitate. În cazul de față, un popor. Românii au conservat de-a lungul a două milenii elemente etnice ale dacilor și romanilor „*sub raportul rasei, al limbii, al organizării de stat, al civilizației și al culturii*”, scriu Constantin și Dinu Giurescu în „Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi”. Tradus, aceasta înseamnă că românii sunt un popor neolatin, ca italienii, francezii, spaniolii, portughezii, dar că sinteza realizată prin simbioza daco-romană le conferă o particularitate, îi deosebește de aceștia prin ceva. Prin ce anume? Sunt multe de spus.

O particularitate a identității românești a fost conservată prin *religie*. Iată, putem și noi vorbi de „exception roumaine”, după modelul faimoasei „exception française”. Unii susțin că am fi fost mai norocoși în istorie dacă treceam la catolicism! Rămân la constatarea flatantă a lui Gh. Brătianu că poporul român, ortodox și latin, este „o enigmă și un miracol

istoric”. Locuitorii ținuturilor de acum ale României s-au creștinat înainte ca procesul de osmoză să le fixeze definitiv chipul de azi. O altă caracteristică vine de la faptul că *vatra* pe care s-a format poporul român este geografic mai departe de „centrul năvigator”, ceea ce i-a întârziat accesul la inovație, implicit la modernizare. De aceea românii sunt, îndeobște, conservatori. Aflați departe de centrul de Occident adică, ei au suportat varii influențe și, firesc, au dobândit o sumă de însușiri care îi diferențiază de familia mare a popoarelor neo-latine. De aici apar unele confuzii ale străinilor privind originea lor latină și, nemeritat sau din ignoranță, este asimilată lumii slavilor. Toate acestea pot fi înțelese sau explicate. Esențialul identității îl conferă, ca la orice popor, *legătura românilor cu locul, filosofia lor de viață și ordinea pe care și-au ales-o pentru a trăi*.

Să zăbovим la unele dintre elementele ontologice definitorii.

*

Românii au ceea ce se cheamă *sentimentul locului*. Ei își închipuie

țara lor aşezată „pe un picior de plai”. Pentru că sunt convinși că „omul sfintește locul” și-au făcut aici un **rost**, adică *o familie, o gospodărie, un stat*. Acest sentiment nu a dispărut nici în momentele de invazie, nici în cele de emigratie puternică.

Românii au **conștiința vechimii și originii** lor conservată în mentalul colectiv prin – iau la întâmplare – legendele despre Dochia care ne trimit la daci, prin Plugușor, în care sunt invocați romani, „*Suntem neam/ de la Traian*; cronicarul va spune și el, mai târziu, „*Noi de la Râm ne tragem*”. Locuitorii pământului românesc au perpetuat cum și cât au putut limba, organizarea, cultura, civilizația cuceritorilor romani. În contact cu alte civilizații au fost și rămân deschiși, acceptă influențe, sunt toleranți, dar nu până la a-și pierde sigiliul latin dobândit. Dacă ajung la Roma, la Paris, la Lisabona, la Madrid și pronunță – iau la întâmplare – cuvintele *lege, stat, administrație, mod, idee, serie, inteligență, intuiție, artist, elegant, film, lectură, dans, psiholog, pianist, util, casă, carne, verde, cald, stradă* și multe altele sunt înțeleși fără să fie nevoie de traducere. Mecca românu lui este Columna lui Traian.

În filosofia lor de viață, românii au un acut **simț al destinului** pe care îl numesc *ursită*. Există o ursită a individualui, alta a colectivității. Binele și răul le explică sintetic prin „ce *ți-e scris, în frunte *ți-e pus**”. În fața morții sunt

adesea resemnați. Nu este nimic culabilizant în această atitudine dacă înțelegem mesajul filosofico-religios al Mioriței, nu dacă îl extrapolăm la politică, aşa cum se face mai nou. Au frică, dar nu sunt inhibați de Dumnezeu; există bigotism, dar la ce popor nu găsim acest tip de reacție în fața lui Dumnezeu-nevăzutul!

Românii **se bucură la căsătorie și la naștere; la moarte nu exultă** ca dacii, ci se întristează ca romani, și, deși plâng, acceptă moartea cu resemnare. Au strâns în balada **Miorița** întreaga lor supunere în fața *imanenței mortii*. Există vreun popor care a învins moartea?! Important: românii **nu se resemnează** în fața eșecului. Istoria i-a nedreptățit în multe rânduri, vecinii au râvnit la avereia lor și uneori i-au supus.

Deși o iartă, **nu uită nedreptatea**. Să recunoaștem, mai au ceva de împărțit cu vecinii și, pentru aceasta, cei care nu le cunosc istoria sau nu vor să accepte adevărul istoric îi taxează uneori de xenofobi. În realitate idiosincraziile românilor sunt un reflex de autoapărare creat în istorie. După evenimentele din martie 1990, de la Tg. Mureș, un francez, profesor universitar la Paris, m-a întrebăt:

– Ce aveți cu ungurii? Deliberat, i-am răspuns eliptic: nimic. Știam că nu-l mulțumește răspunsul.

– Sunteți xenofobi? Răspund în aceeași logică: Nu. Și pun, la rândul meu, o întrebare:

- Voi, francezii, sunteți xenofobi?
- Nu, vine rapid și ofuscat răspunsul.

– Știam, îi precizez, dar ai deschis o discuție despre un subiect sensibil. Te întreb și eu, dacă ar fi pus în discuție statutul Alsaciei și Lorenei, al Corsicăi, al Țării Basce cum ați reacționa voi, francezii?

– Asta este altceva, răspunde profesorul, și continuă: în cazul asta, da, suntem nu xenofobi, ci șovini.

I-am subliniat sinceritatea cu o singură vorbă: știam! Este mai complicat când ieșim din politică și intrăm în istorie, nu-i aşa? I-am amintit de spusa unui mare francez care cerea să convenim asupra termenilor ca să putem să ne înțelegem. Numai atunci, îi spun, vei înțelege dacă noi, români, sau dacă voi, francezii, avem sau aveți ceva cu vecinii sau dacă ei au ceva cu noi sau cu voi.

Românii au **revelația existențialului**, de aceea se străduiesc de tineri să-și facă un **rost**, adică o familie, să aibă copii. Extrapolând, la scară mare, ei simt nevoie unei bune **rânduieli**. Au repulsie pentru neorânduiala în stat: „*Bună țară/reă tocmeală/....*” Și înjură urât **rânduiala**, adică **ordinea**, pentru că nu este capabilă să așeze dreptatea în viața oamenilor.

Dacă îl întreb pe român ce este **națiunea**, el îți vorbește, mai simplu, de **neam**. Sensul se dezvoltă concentric de la neamul lui la neamul românesc. Este firesc, națiunea apare în

secolul al XIX-lea, iar filosofia lui de viață era de mult sintetizată. Astă nu înseamnă că nu știe ce-i națiunea.

II. Cum arată astăzi românii? Ce cred ei despre ei?

Nu se poate spune că în zilele noastre elementele de identitate ale românilor au dispărut.

Poporul căruia îi spun *neamul lor*, **pământul** căruia îi spun țară (Țara Românească, Țara Bârsei, Țara Oașului, Țara Făgărașului), **statul** lor pe care l-au întregit progresiv în 1859 și în 1918 pentru ca tot neamul lor să trăiască în aceeași rânduială, **limba lor** (mă, tu ești turc, nu înțelegi românește?), **datinile lor**, care îi adună veseli la nuntă, la botez, la sărbători și triști în fața mormintelor, sunt componente definitorii și ușor reperabile.

Sunt și alte elemente care țin de matricea românilor: **modificarea lejeră a tipului de civilizație și de cultură** ca urmare a contactului și confluenței cu alte popoare. **Conservatorismul** lor se explică prin îndepărțarea în spațiu de familia lor mai mare. Pe această temelie românii și-au creat valori care îi particularizează: **legendele**, care i-au salvat certificatul de naștere până la apariția scrisului, **doinele**, care au răspuns întrebărilor lui existențiale, **baladele**, care i-au îmbărbătat în fața necazurilor și agresiunilor. De îndată ce au putut scrie, diaconi le-au tradus Cazania, cronicarii le-au scris istoria, cărturarii le-au trezit conștiința națională, marii bărbați de stat i-au con-

dus pe drumul înfăptuirii năzuințelor și speranțelor lor de a fi independenti, de a avea un stat și de a se ține de neam. Din acest neam al lor s-au ivit un Cantemir, enciclopedist contemporan cu Montesquieu și Voltaire, un Eminescu, cel care realizează sinteza culturii naționale (în poezie, proză, gazetărie) pentru a o semnala Europei și mai departe, un Caragiale care din patriotism, nu din cinism, a batjocorit pe patriotarzi, un Brâncuși care a primit sculptura lumii, un Paulescu descopeitorul insulinei, cea care astăzi salvează milioane de oameni, un Odobleja care a pus bazele ciberneticii, un Vuia care a arătat că năzuința omului de a zbura este realizabilă. Aceste genii și atâtea alte talente – în sport Ilie Năstase, Nadia Comăneci, Ivan Patzaichin, Simona Halep – vorbesc lumii despre forța creatoare a românilor.

Să nu cădem, însă, în greșeala de a ne considera axis mundi. Chiar să ne bucurăm că nu suntem unici, ci că **arătăm ca alții** și, ca și ei, avem valori care ne exprimă. Apoi, să avem cuviința de a prețui în primul rând noi valorile noastre, pentru ca să le poată cunoaște și recunoaște și alții.

*

Odată cu intrarea în Uniunea Europeană nu suntem obligați să ne redefinim identitar, ci trebuie să găsim calea pentru acomodarea opțiunile naționale la nevoile cerute de solidaritatea cu noua noastră familie politică. Este o uriașă șansă de a depăși atât de mul-

te complexe, de a ne împlini atât de multe dorințe, de a demonstra că aparținem cu ce avem mai bun civilizației mari europene. În Uniunea Europeană am intrat ca români, aşa cum spaniolii au intrat ca spanioli, portughezii ca portughezi, grecii ca greci. Nimici nu ne pretind să devenim nemți, francezi, italieni. Nimic nu ne împiedică să rămânem ceea ce suntem: români. Depinde de noi să ne integrăm cu ce avem mai valoros din ceea ce există bun. Aceasta presupune un uriaș efort de modernizare a instituțiilor statului, ceea ce implică respect pentru ordine și pentru lege, unitate națională și solidaritate europeană. Sentimentul național a căpătat alt sens astăzi, dar el continuă să existe la toate popoarele europene. Aderarea la Uniunea Europeană nu a anulat identitatea olandezilor, suedezilor, finlandezilor, germanilor, francezilor. Dacă ar fi urmărit așa ceva, Europa nu mai există. Sau era cu totul altceva. Ieșea din logica istoriei. Aderarea la U.E. nu ne va anula identitatea dacă ne vom înscrie inteligent în legile istoriei.

*

Să recunoaștem, însă, că dintr-un mimetism condamnabil în România au fost și sunt derapaje care agresează identitatea noastră. Câteva exemple:

– Bătălia dusă pentru demilitizarea istoriei a fost declanșată la un simpozion ținut la Sibiu în 1993. Ni s-a reproșat că ne arătăm războinici și victorioși în războaie. Unul dintre cei care au cerut

demitizarea istoriei a fost recompensat cu funcția de ministru de externe și alte dregătorii în statul românesc.

– Insultarea românilor sub pretextul stupid că sunt un „popor vegetal” sau „mioritic”, copleșiți de „sentimentul resemnării”. Dacă ar fi fost un astfel de popor ar mai fi făcut românii Mica Unire, ar fi luptat la 1877 pentru independentă, ar fi luptat pentru Întregirea neamului la 1918, ar fi luptat pentru eliberarea Transilvaniei sau pentru răsturnarea dictaturii ceaușiste în 1989?

– Un filosof ajuns și el în dregătorii înalte, tot în statul românesc, obișnuia să ia în derâdere sentimentul mioritic punând mai mult preț pe o omletă adusă la timp la birou decât pe capacitatea țăranului român de a rămâne demn și calm în fața morții.

– Un alt filosof dintre „noii români” a scris negru pe alb: „Eminescu este cadavrul nostru din debara de care trebuie să ne debarasăm dacă vrem să intrăm în U. E.”; sau: „Români nu pot alcătui un popor pentru că valoarea cât o turmă”.

– Ani de zile, un regizor a produs filme – în coproducție sau subvenționate de francezi – în care românul este înfățișat ca om al dezordinii, necivilizat, violent, abia ieșit din grote; astăzi, misia lui este dusă mai departe de unele canale de televiziune din România.

– În 2005, la Muzeul Național de Artă Contemporană al României aflat în incinta Parlamentului, o Tânără artistă a expus o versiune picturală a

„Mioriței” în care bietul animal este posedat sodomic de cei trei ciobani.

– Etc. etc. etc.

Închei seria exemplelor spunând concluziv că politicienii noștri contribuie consistent, prin prestații lamentabile, la întârzierea modernizării României și sincronizării ei cu Europa.

*

Dezbinați ca acum nu au fost români niciodată în cei 100 de ani de la Marea Unire. Dezbinați,dezorientați, intransigienți, vindicativi. S-au înmulțit actele de contestare fără justificare logică. Intoleranța instalată în societatea românească nu este o întâmplare, ci rezultatul bătăliei surde pentru putere, în care sunt puternic interferate uriașe interese pentru avuția țării. Politica și istoria își găsesc teoreticieni în anonimi de ocazie, ignoranți dispuși să ofere lecții culese prin cafenele. Unii au ajuns să credă că instincțul politic al străzii este o alternativă a democrației. Greutatea aniversării Centenarului Unirii nu este trăită cu respectul pe care îl datorăm marelui act fondator de la 1 Decembrie 1918. O puzderie de petreceri banale sunt trecute în contul acesteia pentru a lăsa impresia că românul este trup și suflet angajat la celebrarea marii sărbători. În acest timp, instituțiile statului sunt discreditate chiar de cei care le conduc. Demnitatea unui popor, rău condus în lumea secolului XXI, este sacrificată pentru profituri politice meschine.

*

Am mai scris: Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 a fost un act istoric înfăptuit, dar Unirea rămâne încă o aspirație. România de azi nu mai este cea din 1918 și este de neînțeles cum de nu reușim să depășim crizele de autoritate statală iscate precum furtunile în zile senine. Perspectiva deschisă de Unire l-a făcut pe istoricul englez Seton Watson să considere că românii ajunseseră la capătul unui ciclu istoric. El scria: „Tratatul de la Trianon a încheiat cea mai importantă epocă din întreaga istorie a națiunii române”. Trăind vremurile de azi, pot spune că nu *națiunea română* este pusă în pericol – națiunea și-a conservat forța de coagulare, nu și-a pierdut-o –, ci *unitatea statului* este amenințată.

Am început, oare, un alt drum? Am crezut că aderarea la NATO și integrarea în Uniunea Europeană ne vor garanta prosperitatea și modernizarea țării. Suntem departe de a fi atins acest obiectiv. Mulți români nu-și mai regăsesc locul în „țara” care, cu un veac în urmă, devinea „stat”. Să fi fost scris în destinul nostru că România este atât în noi, cât și în afara noastră. Cea din noi se destramă în bătălii politice, cea din afară trăiește din nostalgie și revendicări. Am ajuns să avem două Români: „a lor”, a celor care ne conduc, și „a noastră”, a celor care nu mai văd națiunea de a fi români, cei care vor o „țară ca afară”.

Dar afară nu este o singură țară. Sunt țări și țări. Vrem o țară ca Germania? Să spunem că ar fi de vreun folos, dar noi nu suntem germani. Când am intrat în NATO și în Uniunea Europeană am intrat ca români, nimeni nu ne-a pretins să fim nemți. Vrem o Românie ca Franța, ca Spania, ca Olanda? Dar România nu a avut colonii, nu are o istorie de cuceritori și nici o bază economică similară pe care să construiască o lume ca cea galică sau ca cea hispanică, necum ca cea batavă. Să luăm și posibilul model al surorii noastre în latinitate, Italia? Cel de azi ne-ar duce la prăbușire sigură.

Această „a doua Românie” se vrea mai ales patria celor 3-4 milioane de români care trăiesc în realitate străine de rânduiala tradițională. Oare sunt ei mulțumiți cu adevărat de ordinea în care au intrat? Lăsând deoparte nostalgiile, dorul și nevoia de a trăi românește chiar și acolo unde se află, nu s-ar crede că aceștia sunt neapărat fericiți. Au și ei nemulțumirile lor. Mulți dintre români care alcătuiesc diaspora rezonează după ecurile bătăliilor din țara părăsită, par în căutarea rostului pierdut. Rostul la români însemna familie, casă, muncă pentru existență.

*

Mizele reale ale nemulțumirilor din România sunt infestate de intenții obscure pe care analiștii politici nu le susțin convingător. Efectul? Dezorientarea și violența câștigă sufletele mul-

tora dintre români și îi aruncă în bătălia care nu sunt ale lor și nu vor fi nici odată. O anchetă sociologică, făcută cu scopul unic de înțelegere și interpretare a evoluțiilor din societatea românească, ar releva faptul că românii nu-și găsesc locul în propria țară nu neapărat din cauza condițiilor de viață – ceea ce nu înseamnă că aceasta nu contează –, ci datorită avantajelor create de integrarea României în Uniunea Europeană, mai ales de cele asigurate de dreptul de circulație a forței de muncă. Explicația acestui fenomen, în toată complexitatea lui, de la satisfacții la nemulțumiri, nu o găsim în anchetele sociologilor noștri, aşa cum s-ar cuveni. Mai degrabă și mai convingător ne-o oferă străinii. François Denord, sociolog și economist la Centrul național de cercetare științifică din Paris, pornește de la un adevăr de necontestat, anume că fostele state comuniste, deci și România, au aderat la Uniunea Europeană într-o etapă în care aceasta își adapta politica la ideologia neo-liberală. A se înțelege că ieșea în bună măsură din programul părinților fondatori. O astfel de ideologie aşază societatea pe bazele super-dezvoltării și concurenței acerbe. Numai că, spre deosebire de statele din Vest, care au parcurs un drum ascendent din momentul înche-gării Comunităților europene, statele din Est, după intrarea în Uniunea Europeană, au parcurs un drum invers: au pierdut nivelul de dezvoltare la care

ajunseseră în comunism și s-au înglodat în datorii. Mai precis, ele nu s-au adaptat la economia neo-liberală, iar visul unei Europe sociale, în care au sperat, fusese pierdut pe drum chiar și de Occidentul dezvoltat (François Denord, *Europa socială nu va fi creată*). Denord continuă într-o altă carte: „După căderea Zidului Berlinului, în 1989, unda de șoc a atins statele din Europa de Est. Noile autorități alese au reformat în profunzime economiile acestor state și au antamat o apropiere de Uniunea Europeană. Aceste state au redus perimetru sectorului lor public și s-a ajuns la politici de austerație. Socialmente, bineînteleas, neo-liberalismul nu are nimic neutru. El mărește inegalitățile sociale și le legitimează. Forța lui rezidă, fără îndoială, în faptul că este dotat cu instituții, Organizația Mondială a Comerțului, de ex., care îl permanentizează (*La déferlante néolibérale des années 1980*).

Întrebare: au înțeles guvernantii români aceste evoluții?

*

În Europa revin în atenție dezbatările pe tema identității. Mari creatori de modele politice, francezii vorbesc frecvent de „identitatea franceză”, de „excepția franceză”, îmbogățind politic sensul acestor concepte cu idei precum cea de „identitate fericită” care, pe fond, înseamnă solidaritate națională. La noi, aruncarea în arenă a ideii de „identitate fericită” ar stârni

hazul băscălioșilor neamului. Tema identității românești sau identității naționale – cele două noțiuni nu sunt sinonime – a rămas constant astăzi doar în atenția marilor conștiințe din mediul academic sau universitar. Nu mai că vocea acestora are un ecou slab în cabinetele guvernanților. Când peste 100 de academicieni au semnat apelul *Identitate, suveranitate și unitate națională* atacurile nu au întârziat să apară. Este nevinovată, oare, reacția? Iată părerea academicianului Ioan Aurel Pop: „Academia, îngăduiți-mi să o spun, a reușit în acești ani să țină o ștachetă înaltă a valorii și a speranței, a încrederii în forța creației, în actul de cultură. Din păcate, mesajele Academiei nu ajung la masa publicului, aşa cum nici mesajele Bisericii nu ajung sau ajung distorsionate. În schimb, ajung mesajele unor personaje dubioase, fără educație și cultură, mesaje care elogiază partea materială, lucrativă, necinstea și frauda” (dialog pe tema *Credință și cultură azi*, Trinitas TV, 2016).

Merită să fim neliniștiți ori de câte ori apar fracturi la nivelul solidarității noastre naționale. Ele se manifestă nu de azi, de ieri și se acutizează în momentele de criză prin care trece Europa. Este timpul să renunțăm a mai crede că putem trăi în două Români, fie și doar politice. Acest adevarătrebuie să ne trezească. Reîntoarcerea la esențial, adică la unitate ca aspirație, este imperioasă pentru va-

lorile câștigate în lungul drum pentru făurirea statului român. Avem și noi, ca toate popoarele, valorile noastre. Unitatea este una dintre acestea. Nu este nevoie să ne întoarcem la justificarea realizării României Mari, Unirea este un dat istoric. Nu este nevoie să demonstrăm că minoritățile rămase în România după Marea Unire au avut și au drepturile respectate. Nu este, însă, bine nici să ne ascundem după avantajele dobândite prin integrarea în Uniunea Europeană și NATO, uitând că pentru acestea a trebuit să îndeplinim unele condiții care au presupus concesii, obligații, sacrificii. Putem fi de acord cu cei care susțin că tema identității nu mai trebuie abordată în termenii secolelor XIX și XX, dar nu cred că problema identității poate fi abandonată. Tocmai pentru a înțelege cum de am ajuns atât de dezbinăți.

*

Voi încheia spunând: ca să fim **noi**, trebuie să rămânem **ceea ce suntem**: latini prin limba noastră, prin cultură, prin spirit, prin caracter. Suntem ai acestui pământ cu tradițiile, obiceiurile și folclorul nostru. Cu marile noastre reușite, cu priceperea noastră de a ne croi drum în istorie. Prin și pentru toate acestea am fost și suntem europeni. Integrați de la geneza lor într-un astfel de tip de cultură, românii au aparținut în mod profund civilizației Europei.

Efigii pentru chipul întregit al țării: Muzeul Satului și Enciclopedia României

Ioan C. POPA

GENERAȚIILE MARII UNIRI

S-a încetătenit de multă vreme să se vorbească îndeobște de *Generația Unirii*, prin aceasta înțelegând în primul rând pe toți marii bărbați ai neamului (oameni politici, militari, înalte prelați etc.) care au contribuit prin eforturile și sacrificiile lor atingerea, în anul 1918, a acelui ideal național nutrit de veacuri de poporul român – adunarea tuturor românilor și a teritoriilor locuite de ei într-un stat național unitar modern. Pe lângă această generație, cunoscută din manualele școlare, există și alte generații care poartă, de asemenea, amprenta marelui eveniment de acum 100 de ani. Este vorba de cei care s-au născut în acei ani ai războiului de întregire, unii dintre ei sărbătoriți astăzi odată cu Centenarul Marii Uniri. Există, însă, și o altă generație care a contribuit în mod decisiv la organizarea osaturii și a structurii de rezistență a ceea ce a însemnat România Mare în perioada

interbelică: generația intelectualilor care au înțeles misiunea lor istorică de a contribui, cu toate puterile creative, la ridicarea și afirmarea Statului Român Modern. Această generație a intrat în acțiune chiar în anul de grătie 1918, când conducerea statului se afla încă în refugiu la Iași și când se prefigura noul destin al României. Despre această perioadă, Dimitrie Gusti își amintea:

„Cei ce am fost acolo (în Iași anul 1918, n.n.) își amintesc de pâcă groasă ce învăluia spiritele. Domnea neliniștea și o nemulțumire generală. Curgeau sub formă de potop critici și propunerile de reformă din partea celor chemați și mai ales a celor nechamați. Toți cereau o reformă a statului zguduit din temelii. Răsăreau reformatorii în toate colțurile vechei capitale a Moldovei... Toți se opreau asupra unei soluții, după ei salvatoare, crearea unui partid...

O seamă de tineri economiști, agronomi, juriști, doctori, profesori, administratori, industriași, funcționari..., au

privit cu curaj realitatea și au constatat că criza statului românesc avea cauze mai adânci; că năzuința de a remedia criza socială și spirituală prin mijloace exclusiv politice ar fi a combate focul prin foc și apa prin apă și că deci era nevoie de o reformă a omului și a societății prin mijloace apolitice, reformă care prin consecințele ei ar deveni apoi politică (...).

De aceea grupul de tineri nu aspira la crearea unui partid nou, ci la stabilirea unui raport nou între națiune și stat, ceea ce aducea după sine o nouă concepție de cârmuire și o nouă metodă de legiferare. Așa se înțelege de ce acel grup s-a transformat într-o Asociație pentru Studiul și Reforma Socială... S-a inaugurat atunci o altă politică, pe care o putem numi, cu un titlu poate prea pompos, dar exact, o *politică științifică românească*, înțemeiată pe cunoașterea trebuințelor și aspirațiilor națiunii. Aceasta a fost doctrina Asociației, și a rămas până astăzi aceeași, precizându-se doar mai bine metodele de cercetare – aşa-zisa metodă monografică – pentru a ajunge la o știință a națiunii”.

Atunci când rostea aceste cuvinte dedicate comemorării lui Virgil Madgearu – la un curs universitar din 1942, text publicat în revista *Sociologie Românească* nr. 7-12 din același an – se împlineau mai bine de două decenii de când noua generație de intelectuali pornise la drumul lung și anevoios al reconstrucției ecconomică, culturală și morale a societății românești. Dintre realizările de seamă ale generației de intelectuali grupați în

jurul Asociației pentru Studiul și Reforma Socială, devenită din 1921 Institutul Social Român, condus de către Dimitrie Gusti, ne vom referi la două care au conotații de veritabile efigii ale României Mari.

MUZEUL SATULUI: „CHIPUL ÎNTREG” AL ȚĂRII

În 1936, împreună cu scriitorul Victor Ion Popa și Henri H. Stahl, unul dintre discipolii săi preferați, Dimitrie Gusti întemeiază Muzeul Satului din București, împlinindu-se astfel „un gând foarte scump și vechiu al nostru și rodul unor străduință, pe care le urmărim stăruitor de ani de zile... Numai datorită unei pregătiri de peste zece ani, am putut construi în mai puțin de două luni *Muzeul Satului Românesc*, pentru care altfel ar fi fost nevoie de mulți ani”, după cum mărturisea profesorul la scurt timp după inaugurare¹. Referindu-se la concepția care a stat la baza acestui proiect, D. Gusti arăta:

„Muzeul Satului Românesc are deci rostul de a fi un loc unde se depozitează întreaga zestre de documente autentice, colectate în timpul cercetărilor făcute în sate. Aceasta nu înseamnă că ne aflăm în fața unui simplu depozit, în care colecțiile stau la păstrare,

¹ „Muzeul Satului Românesc”, articol publicat de către D. Gusti în *Sociologie Românească*, an. I, Nr. 5, Mai 1936, text republicat în *Sociologia Militans. Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii I. Cunoaștere*, Fundația Regele Mihai I, București, 1946, pp. 142-148, din care cităm în acest studiu.

și la îndemâna oricărui cercetător care ar vrea să le cunoască mai îndeaproape. Un Muzeu este, dimpotrivă, un mijloc de a înfățișa astfel colecțiile pentru ca din ele să se desprindă o învățătură plăcută și foarte sugestivă, pentru mărele public vizitator. În afară, deci, de o valoare pur științifică Muzeul Satului Românesc trebuie să fie și un adevărat Muzeu modern, adică o permanentă lecție vie și intuitivă, menită să atragă luarea aminte a opiniei publice și să arunce în circulație o serie de gânduri, de probleme și de lămuriri cu privire la viața noastră socială”².

Dimitrie Gusti vedea, totodată, Muzeul Satului ca un proiect cultural care să ofere, în miniatură, o imagine cuprinsătoare asupra vieții noastre sociale din toate provinciile țării grupate laolaltă – Bucovina, Moldova, Basarabia, Dobrogea, Muntenia, Oltenia, Transilvania și Banatul: „Pentru cel care a avut prilejul să călătorească prin țară, să vadă oameni și locuri, va fi de un neprețuit folos acest Muzeu, care reprezintă o antologie sistematică a tuturor tipurilor de gospodărie din toate locurile locuite de Români... O asemenea călătorie pe care o faci trencând din regiune în regiune, este cea mai frumoasă ce se poate închipui și cea mai plină de învățăminte, pentru că nicio călătorie pe drumurile țării nu poate da, atât de puternic strânsă laolaltă, toate regiunile ei și nu te poate face să înțelegi, ușor și limpede, ca în

Muzeul satului, chipul întreg al României Mari”³.

ENCICLOPEDIA ROMÂNIEI: „DATORIA ÎMPLINITĂ A UNEI GENERAȚII”

În perioada 1938-1943, Dimitrie Gusti a condus echipele care au editat *Enciclopedia Română* (primele patru volume din cele șase proiectate), lucrare rămasă până astăzi, prin concepție, calitate și dimensiuni, un fenomen singular în cultura română. În cuvântul introductiv care deschidea primul volum apărut în 1938, după șase ani de strădanii colective și la două decenii de la Marea Unire, profesorul Dimitrie Gusti, în calitate de președinte al Comitetului de direcție al Asociației științifice pentru Enciclopedia Română, sublinia:

„*Enciclopedia Română* este cartea cerută și așteptată, ca un izvor de documentare, de când neamul românesc, prin întregire și așezare în noile împrejurări politice și culturale, are un nou rost pe lume.

Ea va avea chemarea să facă întâi cunoscută și apoi iubită țara de la Carpați și de la Dunăre, cu trecutul ei plin de sbucium, cu puterile de creație în creștere, economice și spirituale, cu formele de organizare proprie, cu încercările de înviorare și îndrumare a vieții sociale spre un ideal național constructiv și ascendent.

La o vreme de răspântie, o carte de răspântie, o carte de unui singur om, ci

² Ibidem, p. 144.

³ Ibidem, p. 147.

rezultatul și semnul unei încordări collective (...).

Enciclopedia României este marea datorie împlinită a unei generații, ce are o profundă conștiință de propria-i forță și de propria-i misiune.

Ea urmărește a fi un instrument de cercetare și de informație, o lucrare temeinică și esențială, în care netăgăduitul avânt al zilelor noastre să găsească hrana spirituală și sănătoasă, care să-i dea vigoare și temeinicie, o perspectivă mai luminoasă asupra viitorului, printr-o cunoaștere mai adâncă a stărilor de fapt și a cunoașterii lor”⁴.

Același prim volum al Enciclopediei se deschidea cu două studii semnate de Dimitrie Gusti („Știința Națiunii”) și, respectiv, de Nicolae Iorga („Originea, firea și destinul neamul românesc”). Profesorul Gusti sublinia din nou, în studiul său despre știința națiunii, că Enciclopedia „a reușit să concentreze colaborarea tuturor specialiștilor din țară, făcând din ea o operă colectivă de cea mai înaltă competență științifică”. Gusti releva, de asemenea, originalitatea și chiar unicitatea acestui ambicioz proiect științific românesc:

„Enciclopedia României în forma aceasta neîntâlnită încă la noi, și de ce n-am spune-o, realizată după un plan original, al sociologiei românești, sub o formă deci neîntâlnită nici în străinătate, ne dă cel dintâi inventar științific al tuturor manifestărilor naționale și al

factorilor care le condiționează desfășurarea, formând primul capitol care deschide și face cu putință pe celelalte din știința națiunii românești.

De aceea această Enciclopedie nu trebuie confundată cu multimea operelor similare, căci nu este numai o opera de informare și de cunoaștere răpidă, ci are o mare valoare științifică și națională, este o lucrare de mare curaj intelectual și de mare merit patriotic pe terenul științei națiunii”⁵.

Într-o recenzie consacrată apariției primelor două volume ale Enciclopediei României (I. Statul; II. Țara), Anton Golopenția semnala și el noutatea proiectului enciclopedic românesc și scotea în evidență meritele câtorva dintre realizatori:

„Lucrarea aceasta își datorează apariția la trei forțe: profesorului Gusti, care cu elevii lui (în frunte cu Mircea Vulcănescu și Mitu Georgescu), a vrut cu acest prilej să contureze o monografie a acelei mari unități care este România; energiei stăruitoare a drului Leonte, directorul consiliului de administrație și ajutorului înțeleghător al conducătorilor vieții noastre, industriale, metalurgice și miniere. Apariția întâielor volume e una din sărbătorile care încoronează munca stăruitoare din ultimul deceniu a școlii române de sociologie”⁶.

⁴ D. Gusti, „O enciclopedie românească”, cuvânt introductiv la *Enciclopedia României*, vol.I, citat după ediția din 2010, Editura Tipăriș Moldova, Iași, p. IX.

⁵ *Ibidem*, p. 30.

⁶ A. Golopenția, „Enciclopedia României”, în *Sociologie Românească*, Anul III, Nr. 4-6, aprilie-iunie, 1938, pp. 279-280.

Hotare naturale și statalitate în viziunea școlii românești de geopolitică

Adrian POP

Dezvoltată în ajunul și în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale, școala românească de geopolitică s-a conturat ca o școală ad-hoc, prin contribuțiile uneori disparate răzlețe și nesistematice, dar nu mai puțin valoroase, ale geografilor Ion Conea, Simion Mehedinti, Nicolae Al. Rădulescu, Vintilă Mihăilescu, Mihai Popa-Veres, Mihai David, Nicolae M. Popp, Constantin Brătescu și Victor Tufescu, ale istoricilor Nicolae Iorga, Gheorghe I. Brătianu, Dimitrie Onciu, Ioan Lupaș, Constantin C. Giurescu, Ioan Moga și Petre P. Panaiteșcu, ale sociologului Anton Golopenția, ale demografului și statisticianului Sabin Manuilă și ale juristului, istoricului și ziaristului Romulus Seișanu.

Un volum de referință ce a impulsionat hotărâtor dezvoltarea ulterioară a cercetărilor geopolitice românești a fost cel semnat de către Ion Conea,

Anton Golopenția și Mihai Popa-Veres în contextul amputărilor teritoriale suferite de România în 1940¹. Volumul reunea în mare parte studii ce săvăsse deja lumina tiparului în diverse periodice (*Sociologie Românească* și *Independența Economică*) și care prezintau reperele de bază ale disciplinei ce se contura în epocă drept „o știință nouă”, pe cale de constituire – după cum sublinia titlul studiului lui Conea, ce deschidea volumul. Erau trecute în

¹ Ion Conea, Anton Golopenția, M. Popa-Veres, *Geopolitica*, Editura Ramuri, Craiova, 1940. O parte din studiile reunite în această lucrare au fost retipărite inițial în Emil I Emandi, Gh. Buzatu, Vasile S. Cucu, eds., *Geopolitica*, vol. I, Editura „Glasul Bucovinei”, Iași, 1994. Ulterior, lucrarea a fost redidată în ansamblul său, textul său fiind transcris conform normelor ortografice în vigoare. Vezi Ion Conea, Anton Golopenția, M. Popa-Veres, *Geopolitica*, ediția a II-a, studiu introductiv și îngrijire de ediție Constantin Schifirnet, Criterion Publishing, București, 2009.

revistă, rând pe rând, concepția germană asupra geopoliticii (Rudolf Kjellén, Friedrich Ratzel), critica franceză a acesteia (Jacques Ancel), concepțiile unui geopolitician englez (Ernest H. Short) și ale unui geopolitician italian (Ernesto Massi) despre geopolitică, dar erau schițate și câteva din repelele preliminare ale viziunii românești asupra geopoliticii care, în prelungirea celei franceze, se distanța ferm de model cum era înțeleasă ea de germani, neexcluzând însă o anume doză de militantism derivat din comandanțele interesului național.

Începând din 1941, școala geopolitică românească a cunoscut și un început de instituționalizare și sistematizare, prin apariția, sub egida Societății Române de Statistică, a primului periodic de profil din România, revista *Geopolitica și Geoistoria* (1941-1944). Departe de a fi întâmplător, titlul revistei exprima legătura strânsă dintre geopolitică și istorie, dintre prezent și trecut. În acest sens, „Cuvântul-înainte” al primului număr al revistei, preciza: „Geopolitica nu este altceva decât, în mare măsură, geoistoria prezentului (prin geoistorie trebuind să înțelegem atâta istorie, românească sau oricare alta, câtă se poate prin geografie explica) (...) geopolitica purcede, în parte, din geoistorie și numai la lumina acesteia, poate, geopolitica, lămuri îndeajuns prezentul”. În mod similar, I. Conea consideră că *istoria este în bună măsură*

geoistorie – istorie modelată de și explicată prin geografie – și, prin aceasta, *geopolitica trecutului*: „Geopolitica de astăzi va fi mâine istorie, aşa cum istoria oricărei epoci din trecut a fost geopolitică pentru timpul și în timpul când se petreceau faptele pe care noi azi le privim ca istorie (...) Geopolitica, azi, verifică adevărul că în trecut istoria – care nu e decât un flux geopolitic în vreme – istoria s-a țesut modelată în mare măsură după realitățile geografice”². La rândul său, subtitlul periodicalui, „Revistă română pentru sud-estul european”, indică clar arealul priorității către care intelectualii publici ai României vremii considerau că trebuiau să se focalizeze cercetările geopolitice românești³.

Între temele prioritare cultivate de către exponentii școlii geopolitice românești interbelice se evidențiază pregnant cea a rolului geopolitic și geo-economic al hotarelor naturale. Interesul cărturarilor români s-a focalizat, în primul rând, pe triada ce dă identitate spațiului carpato-danubiano-pontic – Carpații, Dunărea și Marea Neagră – care pentru orice om politic, după cum

² Ion Conea, „Geopolitica – o știință nouă”, în Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile S. Cucu, eds., *Geopolitica*, vol. I, Editura „Glasul Bucovinei”, Iași, 1994, pp. 62, 64-65.

³ M. Popa-Vereș, „Schemă privind cercetările geopolitice sub aspectul intereselor naționale”, în Ion Conea, Anton Golopenția, M. Popa-Vereș, *Geopolitica*, ediția a II-a, studiu introductiv și îngrijire de ediție Constantin Schifirnet, Criterion Publishing, București, 2009, pp. 93-94.

se exprima Simion Mehedinți, trebuie să reprezinte o *triplă îngrijorare*. Totodată însă, considerațiile lor geopolitice au vizat și istmul ponto-baltic, peninsula Crimeea, râurile Nistru și Tisa. Abordarea acestei tematici se justifica din perspectiva unei duble finalități politice: cea a legitimării noilor granițe ale României de după 1918 și cea a delegitimării decupajelor teritoriale suferite de România în 1940. Această împrejurare a conferit geopoliticii românești un rol „*educativ și național*” – după cum sublinia Gheorghe I. Brătianu în chiar titlul studiului cu care se deschidea primul număr al revistei *Geopolitica și Geoistoria*. Crezul său, împărtășit de toți corifeii școlii create în jurul acestei revistei, privind *geopolitica ca știință a națiunii*, era afirmat răspicat: „Ea [geopolitica, n.n.] ne întărește în credința că nimic nu este pierdut, cât timp păstrăm conștiința legăturii veșnice dintre acest neam și pământul său, cât timp se va găsi un glas care să revendice cu tărie în fața națiunii și a istoriei drepturile ce nu se pot prescrie, pe care împrejurimi potrivnice le pot acoperi vremelnic, fără a împiedeca însă triumful unei justiții care întârzie adesea, dar nu lipsește niciodată”⁴.

Subscriind la opinia geopoliticianului francez Jacques Ancel, conform căreia frontierele naturale „sunt mai

mult teoretice decât reale”⁵, Ion Conea preciza că nici fluviile și nici munții nu despart, ci, mai degrabă unesc, iar Rómulus Seișanu, că „*limitele blocului românesc nu sunt nicăieri niște fruntarii naturale*”⁶. Precizările veneau în replică la concepția interbelică prevalentă a munților hotare, instrumentalizată de către propaganda iridentistă maghiară a epocii, sub forma tezei Carpaților ca frontieră naturală. În studiu sugestiv intitulat „*Carpații, hotar natural?*”, Conea sublinia faptul că munții Carpați sunt mai mult decât un simplu lanț muntos. Ei reprezintă „o țară înaltă, o zonă sau un ansamblu de regiuni naturale” care de-a lungul istoriei a îndeplinit rolul de cetate de apărare, oferind, totodată, un mediu prielnic de dezvoltare vietii românilor. Prin intermediul „*fenomenului antropogeografic (social și economic deopotrivă)*”, pe care îl numim *transumanță*”, viața românilor a pendulat de o parte și de alta a Carpaților, ceea ce a conferit unitate poporului român, în povida stăpânirilor politice vremelnice. „*Transumanța* aceasta, dictată de configurația simetrică a pământului, de produsele lui diverse și de alternanța climatică între muntele și șesul cu largile lunci din margini, a realizat – ea, în mare parte – și a ținut totdeauna trează unitatea poporului care-și avea

⁵ Jacques Ancel, *Géopolitique*, Librairie Delagrave, Paris, 1936, p. 81.

⁶ Apud Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, eds., *Sociologia și geopolitica frontierei*, volumul I, Editura Floare Albastră, București, 1995, p. 120.

⁴ Gheorghe I. Brătianu, *Cuvinte pentru români. Zece conferințe și prelegeri*, București, 1942, p. 105.

patria permanentă în Carpați și se risipea mereu spre poale oridecâtori împrejurările istorice i-o permiteau”⁷. Pe această bază, în studiul „Destinul istoric al Carpaților”, Conea conchidea că munții Carpați „nu numai că n-au fost niciodată, cum am văzut, hotar etnic, dar ei au fost ca o adeverată coloană vertebrală a poporului românesc, după cum au fost și vor rămâne totdeauna coloană vertebrală a pământului românesc”⁸.

Interesante observații geografice cu relief și implicații geopolitice le datorăm și lui Vintilă Mihăilescu. În vizionarea sa, spațiul dintre Nistru, Marea Neagră, Dunăre și Tisa alcătuiește o singură unitate fizico-geografică, „o țară naturală” pe care autorul o denumește generic teritoriu „carpatic”, datorită genezei sale „prin polarizarea părților mai joase în jurul Transilvaniei și munților ei înconjurători”⁹. „Edificiul carpatic românesc” îi apărea asemenei unui „amfiteatru dispus concentric în jurul cetății transilvane”, socotită o adeverată axă de polarizare a neamului românesc. „Unitatea de construcție

originară a pământului carpatic românesc” ar fi conferit acestui teritoriu o *unitate complexă: climatică, hidrografică, biogeografică, etnică, economică și geopolitică*. Cea din urmă ar fi „determinată de funcțiunea europeană a răspândiei carpatice, răspândie care se apără de către un singur popor – poporul locului – și se apără la Nistru sau dincolo de el, la Siretul de jos, în defileul Dunării, în pasurile Carpaților și, la urmă, în cetatea naturală a Transilvaniei, cel mai înaintat bastion al Europei Centrale”¹⁰. În același timp, plasarea României la răspândia a trei spații geografice și de civilizație – Europa Centrală, continentală și meridională – a făcut ca pământul românesc să ființeze în orbita a trei arii geopolitice distincte. „Numai neamurile autohtone sau derivate din autohtonii (italienii, francezii, spaniolii germanii, români, grecii etc.) au unificat răspândii geografice și s-au păstrat suprapuse peste țări fizice complexe. Neamurile sosite mai târziu și sporite numeric este prin adaosuri necomplet digerate au rămas însă în faza veleităților de acoperire politică a unor spații prea întinse pentru trupul lor etnic”¹¹.

Vintilă Mihăilescu și Ion Conea erau, în același timp, adeptii teoriei lui Kjellén privitoare la rolul geopolitic al statelor tampon. Vintilă Mihăilescu considera că statele tampon asigură echilibrul de putere și stabilitatea

⁷ Ion Conea, „Transilvania, inimă a pământului și statului românesc”, în *Geopolitica și Geoistoria*, an I, nr. 1, 1941, pp. 18-34.

⁸ Idem, „Destinul istoric al Carpaților”, în Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile S. Cucu, eds., *op. cit.*, p. 124; vezi, de asemenea, Vintilă Mihăilescu, „Unitatea pământului și poporului românesc”, în același volum, p. 85.

⁹ Vintilă Mihăilescu, „Unitatea pământului și poporului românesc”, în Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile S. Cucu, eds., *op. cit.*, pp. 79-81.

¹⁰ *Ibidem*, p. 82.

¹¹ *Ibidem*, p. 85.

în zonele de intersectări imperiale în care ființează: „liniște, în această parte a continentului european, a fost când între imperiile din est, vest și sud, s-a intercalat un stat carpatic care a comandat până dincolo de Nistru, până la Dunăre, până la mlaștinile Tisei și până la țărmurile Mării Negre”. Conea, la rândul său, preluând noțiunea de *druckquotient*, ce exprimă coeficientul presiunii demografice exercitată la granițele unui stat, și care poate fi calculată, potrivit formulei matematice propuse de Alexander Georg Supan, împărțind suma populațiilor tuturor statelor înconjurătoare la populația statului considerat, arăta că, înaintea Primului Război Mondial, valoarea *druckquotient*-ului României (30,8) era mai bine de 10 ori mai mare decât cea a Marii Britanii (0,0), Statelor Unite ale Americii (0,2), Franței (3,3) și Rusiei țariste (3,1), de 7 ori mai mare decât cea a Imperiului German (4,4) și aproape de 5 ori și jumătate mai mare decât a Imperiului Austro-Ungar (5,7). Făcând referire la poziția geopolitică de stat tampon a României, Conea sublinia, totodată, că un stat care este supus unei presiuni geopolitice din sprijne un stat puternic se orientează, de obicei, către o alianță cu un alt stat puternic, „astfel că apăsarea geopolitică primejdioasă se diluează prin alianțele cu puteri din direcții opuse”.

O preocupare constantă a geopoliticii românești interbelice a constituit-o sublinierea importanței geostrategice

și geoconomice a Dunării și a gurilor sale pentru continentul european în general și pentru România în special. În lucrarea „Probleme românești dunărene” (1942), Nicolae Al. Rădulescu sublinia că „navigația pe Dunăre s-a putut face în deplină libertate numai în perioadele în care rușii au fost îndepărtați de la gurile Dunării; principiul acesta este cu atât mai mult valabil și în viitor”. La rândul său, Mihai David știa că „lupta de căpetenie se dă pentru stăpânirea gurilor Dunării” și consideră că România a rămas întreagă nu doar datorită rezistenței, ci și echilibrului dintre puterile care au răvnit de-a lungul timpului la părți din trupul său. Pierderea de către România a uneia sau alteia dintre regiunile sale s-a datorat întotdeauna unui dezechilibru survenit temporar între marile puteri europene. Nu în ultimul rând, Constantin C. Giurescu era adeptul ideii conform căreia aşezarea poporului român la Dunărea de Jos i-a hărăzit acestuia un rol geopolitic de prim ordin în istoria continentului european. Reluând, într-o altă formulare, o faimoasă teză geopolitică a lui Talleyrand, Giurescu observa: „*Cine stăpânește Dunărea în bazinul ei inferior și mai ales gurile ei, acela joacă un rol și are o mare răspundere nu numai în istoria locală, dar și în cea continentală*”¹².

¹² Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, ediția a treia revăzută și adăugită, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol”, București, 1938, pp. 7-8.

Un fir roșu care traversează multe din contribuțiile exponenților școlii românești de geopolitică îl constituie preocuparea față de valențele geopolitice, geostrategice și geoeconomice ale Mării Negre. Din acest punct de vedere capul de serie îl constituie, fără îndoială, opera lui Gheorghe I. Brătianu. Prin considerațiile sale consacrate zonei pontice, Gheorghe I. Brătianu nu făcea decât să continue preocupări similare ale mentorului său, Nicolae Iorga, care consacrase o lucrare similară – „Chestiunea Rinului” – unei zone geostrategice circumscrise de un alt hotar natural – Rinul –, dar la fel de vitală pentru Occident în epocă precum Marea Neagră. Dacă în plan strict istoriografic, considerațiile lui Gheorghe I. Brătianu privind Marea Neagră¹³ își găsesc similitudini în concepția lui Fernand Braudel, exponent de frunte al școlii istoriografice franceze a Analelor, conform căreia bazinul Mării Negre era doar o extensie a lumii mediteraneene¹⁴, cele geopolitice despre „spațiul vital”, „spațiul etnic” și „spațiul de securitate”¹⁵ al poporului

român, în jurul acestui bazin maritim, trebuie înțelese în contextul epocii în care au fost enunțate (1941-1942). De departe de a avea conotații ofensive și expansioniste, precum noțiunea omonimă de „spațiu vital” (*Lebensraum*), cultivată de școala geopolitică germană, conceptele geopolitice brătieniste aveau conotații eminentamente defensive și o funcție de legitimare a participării României la războiul anti-sovietic (începând din 22 iunie 1941), în vederea recuperării teritoriilor smulse samavolnic prin ultimatumurile sovietice din 26 și 28 iunie 1940. Spațiul etnic era „spațiul locuit de același popor, în sensul de națiune”, spațiul vital, „spațiul peste care se întinde la un moment dat expansiunea unei forțe”, iar spațiul de securitate, „acela care cuprinde acele regiuni și puncte fără de care o națiune nu poate îndeplini nici misiunea ei istorică, nici posibilitățile care alcătuiesc destinul ei”. La modul ideal, „spațiul de securitate coincide cu cel etnic” – preciza Brătianu. Dar există și „spații etnice care nu aparțin spațiului de securitate al unei națiuni” – spre exemplu, insulele de românitate din Balcani, de dincolo de Bug sau de Nistru –, după cum există și „regiuni care nu intră în spațiul etnic și totuși intră în mod imperativ în spațiul de securitate” – de pildă, regiunea secuiască din centrul podișului Transilvaniei. În ma-

¹³ Gheorghe I. Brătianu, *Marea Neagră: de la origini la cucerirea otomană*, volumul I, traducere de Mihaela Spinei, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie de Victor Spinei, Editura Meridiane, București, 1988.

¹⁴ Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, Fontana/Collins, London, 1976, p. 110.

¹⁵ Gheorghe I. Brătianu, *Originile și formarea unității românești. Prelegeri tăinute la Școala Superioară de Război*, ediția a doua,

nieră pragmatică în raport cu situația geostrategică din vremea sa, dar și anticipatoare în raport cu evoluțiile geostrategice viitoare, contemporane nouă, Brătianu atrăgea atenția asupra faptului că spațiul nostru de securitate „se întinde de la Dunăre și Nistru până în Crimeea (...) În spațiul nostru de securitate intră (...) problema Strâmtorilor, prelungirea Gurilor Dunării și a Porților de Fier, care-i regleză cursul, după cum intră și aceea a bazelor aeriene și navale ale Crimeii. Nu ne poate fi indiferent, chiar dincolo de hotarul nostru, cine le stăpânește”¹⁶. Iată de ce – conchidea Brătianu – două ar trebui să fie pentru România reperele cardinale ale oricărui calcul geostrategic: „1. Intrarea Bosforului și în general sistemul strâmtorilor care duce navegația dincolo de această mare încisă; și 2. Crimeea, care prin porturile ei naturale, prin cetățile ei din timpurile cele mai vechi, prin bastionul maritim înaintat pe care-l reprezintă în Marea Neagră este evident o poziție stăpânoitoare peste tot complexul maritim de aci. Cine are Crimeea poate stăpâni Marea Neagră. Cine n-o are n-o stăpânește”¹⁷. „Înseamnă aceasta că vom revendica Constantinopolul sau că vom transforma Crimeea într-o permanentă garnizoană românească? Desigur, nu. Nu putem complica

această problemă în acest fel (...) Un lucru însă rămâne sigur, că noțiunea spațiului de securitate presupune că noi nu putem rămâne indiferenți de ce se petrece în aceste două poziții-cheie ale unei mări atât de strâns legate de existența noastră” – preciza ilustrul istoric român.

Una din temele recurente ale școlii geopolitice interbelice românești o constituie postularea tezei despre „menirea” poporului român de străjer al civilizației europene, derivată din aşezarea României la frunțariile estice ale Europei. Ideea o regăsim clar formulată la Constantin C. Giurescu, Petre P. Panaiteescu și Simion Mehedinți. Giurescu nota: „Născuți ca popor din necesitatea de apărare a graniței imperiului roman, am păstrat această caracteristică și această obligație în tot cursul istoriei. A face pază la răsăritul Europei, a sta de strajă în fața lumii asiatice, e, fără îndoială, una din menirile noastre. Îndeplinirea acestei meniri a corespuns cu epociile de mărire și glorie ale neamului. Si de câte ori am uitat porunca destinului istoric, porunca ce se desprinde parcă din cele patru cetăți care de la Hotin până la țărmul mării păzesc simbolice vadurile Nistrului, de atâtea ori am scăzut și am fost nebăgați în seamă”¹⁸. În mod similar, Panaiteescu considera că situarea „la cheile strategice ale Europei, la gurile Dunării, ce-

¹⁶ Idem, *Chestiunea Mării Negre*, curs, 1941-1942, Universitatea București, Facultatea de Filosofie și Litere, editor Ioan Vernescu, p. 30.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 42-43.

¹⁸ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, I, ed. cit., p. 7.

tăuie înaltă între cele două stepe ale Rusiei și ale Ungariei”, dar și „dincoace de Dunăre, spre Occident, pe drumul civilizației” ar fi conferit poporului român un „destin de sentinelă”¹⁹. Iar Mehedinți adăuga că poporul român face „front spre stepa asiatică dintre Prut, Baltica și Urali”.

În acest context, Simion Mehedinți a subliniat semnificația aparte a fluviului Nistru. Considerând importanța Nistrului comparabilă cu cea a Dunării sau a Tisei, întrucât desparte statul român de „elementul slav”, Simion Mehedinți sublinia că Nistrul ar trebui să fie considerat un adevărat „simbol geopolitic”. Argumentele sale geografice și geopolitice erau dintre cele mai pertinente: cetatea Carpaților și împrejurimile sale alcătuiesc bastionul cel mai înaintat al Europei de răsărit; clima, flora și fauna la vest de Nistru au caracteristicile Europei peninsulare; marginea răsăriteană a pământului dacic a fost, începând din Antichitate, hotarul de răsărit al Europei; istmul ponto-baltic avut, de-a lungul istoriei, funcția de hotar; această fruntrarie a fost de la început de interes european, în Evul Mediu granița de răsărit a Moldovei fiind hotarul răsăritean al Europei, iar pe Nistru fiind amplasată cea mai înaintată linie de cetăți în fața stepei (Hotin, Soroca, Ti-

ghina, Cetatea Albă); hotarul estic românesc coincide cu bastionul cel mai înaintat al latinității către est și limita de est a catolicismului; și, nu în ultimul rând, faptul că Rusia, fiind de patru ori mai mare decât toată Europa amplasată la vest de istmul ponto-baltic și ocupând „tot sâmburele Eurasiei”, nu poate fi considerată parte a Europei.

Tezele lui Simion Mehedinți coincideau cu concluziile similare ale altor doi geografi, Constantin Brătescu și Nicolae M. Popp. Constantin Brătescu, într-o comunicare despre „Unitatea și individualitatea fizică a pământului românesc”, susținută la Societatea Regală Română de Geografie de la Fundația „Carol I” (1941), sublinia funcția geopolitică a Văii Nistrului de hotar răsăritean al României. Iar în lucrarea „Românii din Basarabia și Transnistria” (1942), Nicolae M. Popp demonstra, în baza analizei unor hărți sovietice și țărănești, nu doar că „în mod aproape neîntrerupt Nistrul apare ca hotar de răsărit al Daciei și al Moldovei”, ci și că „spațiul vital și etnic a depășit Nistrul, și pe vremea tracilor, și în epoca română”, împrejurare ce-i conferă Nistrului caracterul de „râu românesc”²⁰. Confirmând existența românilor peste Nistru și vechimea acestei prezențe, Nicolae M. Popp își nuanță, în același timp, concluzia, afirmând că „românii peste Nistru

¹⁹ Petre P. Panaiteescu, *Destin românesc*. Extras din revista „Convergiri Literare” nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1941, „Bucovina” I.E. Torouțiu, București, 1941, p. 6.

²⁰ Nicolae M. Popp, „Românii din Basarabia și Transnistria”, în Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile S. Cucu, eds., *op. cit.*, pp. 210-213.

s-au aşternut în trei pături suprapuse”, românilor autohtoni (sec. VII-XII) suprapunându-li-se românii veniți „pe cale naturală, individual” (sec. XII-XV) și, ulterior, românii colonizați „cu sau fără voia lor” (sec. XVI-XIX)²¹.

Prin însemnatatea și deschiderea lor către viitor, între contribuțiile consacrate hotarelor estice ale României, se remarcă îndeosebi cele privitoare la conotațiile geopolitice ale *istmului ponto-baltic*. Atât pentru Mihai David, cât și pentru Simion Mehedinți istmul ponto-baltic reprezenta linia despărțitoare dintre continentul european și cel asiatic. David argumenta ideea în primul rând pe baze geografice: „Spre răsărit dar de acest istm ponto-baltic o mare uniformitate de relief – câmp de ierburi nesfârșit, – iar spre apus i se opune o înfățișare atâtă de variată – de la câmpia sub formă de largi basine, până la dealurile și munții falnici ce le încing. De aici, dar, din istmul acesta se schimbă radical înfățișarea pământului cu tot ce aduce după sine, și cu drept cuvânt ar trebui socotit, că înspre apus, începe adevarata Europă”²². Mehedinți o argumenta nu doar pe baze geografice, ci și istorice: „*marginea de la răsărit a Daciei a fost încă din antichitate hom-*

tarul Europei față de Asia”²³. Iată de ce, pentru acesta din urmă, istmul ponto-baltic – alături de strâmtori, Dunăre și Carpați – reprezenta unul din cele patru repere fundamentale ale condiției geopolitice a spațiului românesc în context european, fiind parte intrinsecă, cel puțin din 1812, a ceea ce s-a numit „chestia orientală” (chestiunea orientală): „Pentru cel ce observă fenomele istorice din latura lor geografică, chestia orientală se leagă însă acum nu numai de strâmtorile dintre Egeea și Marea Neagră, ci și de istmul dintre Marea Neagră și Baltică; se întinde adică peste toată fațada continentală a Europei răsăritene”²⁴.

Este interesant de observat că în 1914, exact cu un secol înainte de anexarea peninsulei Crimeea de către Rusia (2014), acțiune ce inaugura *un alt tip de chestiune orientală* pe continentul european, punând capăt erei în care Occidentul s-a bucurat de „dividendele păcii” după Războiul Rece, Mehedinți remarcă că ceea ce se numea „chestia orientală se întinde de la Constantinopol până la Königsberg” și anticipă că „meridianul istoriei se mută iarăși spre răsărit”.

În completarea postulatelor lui Simion Mehedinți, Mihai David avansa

²¹ *Ibidem*, pp. 230-231.

²² Mihai D. David, „Probleme de ordin geopolitic ale locului și ale spațiului ocupate de statul român”, în Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile S. Cucu, eds., *op. cit.*, p. 100.

²³ Simion Mehedinți, „Fruntaria României spre răsărit”, în Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile S. Cucu, eds., *op. cit.*, p. 132.

²⁴ Simion Mehedinți, *Opere complete*, vol. I, Biblioteca Enciclopedică, Fundația Regală, București, 1943, p. 87.

ideea rolului românilor și polonezilor de „portari ai civilizației Europei”²⁵. Prin aceasta, el pare a fi anticipat una din teoriile geopolitice și geostrategice în vogă în perioada de dinaintea primei extinderi a NATO la summitul de la Madrid (1997), anume aceea a rolului pivotal pe care România și Polonia ar trebui să-l joace la Marea Neagră și, respectiv, Marea Baltică. Pe moment, în 1997, deciziile de la Madrid privitoare la extinderea Alianței Nord-Atlantice către est nu au condus decât parțial la întruparea teoriei în realitate, dar solul ideatic privitor la importanța axei geopolitice și geostrategice Marea Baltică – Marea Neagră pare să fi nutrit unele din argumentele de ordin geopolitic și geostrategic ale lansării următorului val de extindere al Alianței Nord-Atlantice, la summitul NATO de la Praga (2002). Într-adevăr, ceea ce Simion Mehedinți numea „meridianul istoriei”, referindu-se la frontiera ponto-baltică, coincide în linii generale cu frunzările țărilor invitate în 2002 să înceapă negocieri de aderare la NATO – Estonia, Letonia și Lituanie, în bazinul Mării Baltice, respectiv România și Bulgaria, în bazinul Mării Negre, iar Slovacia și Slovenia, ca elemente de legătură spre celelalte trei țări central-europene (Polonia, Ungaria, Republica Cehă),

ce alcătuise să arealul primei extinderi a NATO în perioada post-Război Rece. Mai mult decât atât, în contextul de după anexarea Crimeii de către Federația Rusă, NATO a înțeles să-și consolideze flancul estic, prin măsuri complexe de reasigurare și întărire a posturii sale de descurajare și apărare prin poziționarea unor capabilități militare, cu precădere în Țările Baltice, Polonia și România, adică exact pe aliniamentul țărilor membre ce alcătuiesc corridorul ponto-baltic. Nu întâmplător NATO a plasat opt unități de integrare/centre de comandă (*NATO Force Integration Units*) pe flancul estic al Alianței, în România, Bulgaria, Polonia, Ungaria, Slovacia și cele trei țări Baltice. Iar ulterior, la summitul NATO de la Varșovia (2016), Alianța Nord-Atlantică a decis desfășurarea, pe baze rotaționale și multinaționale, a patru batalioane în Polonia și Țările Baltice, ca avanposturi ale noii forțe de reacție rapidă a NATO (*Very High Readiness Joint Task Force*), a cărei înființare fusese decisă anterior la summitul NATO din Țara Galilor (2014). Și tot în contextul post-Crișmea, a fost lansată și noua inițiativă regională de securitate și apărare denumită Formatul București 9 (*B9 Format*) care reunește nouă țări membre NATO, anume Estonia, Letonia, Lituanie, Polonia, Republica Cehă, Slovacia, Ungaria, România și Bulgaria, și care reprezintă, în fapt, rezultatul instituționalizării noului sub-complex

²⁵ Mihai D. David, „Probleme de ordin geopolitic ale locului și ale spațiului ocupate de statul român”, în Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile S. Cucu, eds., *op. cit.*, p. 99.

de securitate al UE, creat de-a lungul frontierei euro-atlantice cuprinse între Marea Baltică și Marea Neagră²⁶. Componente importante ale sistemului balistic al NATO au fost amplasate în cele două țări pivotale ale corridorului ponto-baltic, în România – la Deveselu – și Polonia – la Redzikovo. Mai mult decât atât, sediul corpului multinațional nord-est de la Szczecin, în Polonia, a fost amenajat pentru a servi ca un potențial centru de comandă operațional, în vreme ce România găzduiește atât sediul diviziei multinaționale sud-est în capitala țării, precum și sediul brigăzii multinaționale sud-est în Craiova, în care sunt acoperite și antrenate forțele NATO. Și tot pentru a consolida descurajarea în regiunea Mării Negre, România a propus constituirea unei forțe maritime multinaționale a Mării Negre care să monitorizeze prezența militară rusă în regiune. Toate acestea sunt tot atâtea argumente ale validității și caracterului anticipator al tezelor școlii geopolitice românești privitoare la valențele geopolitice și geostrategice ale istmului ponto-baltic.

Pe lângă abordările geopolitice și geostrategice, o direcție fertilă de

cercetare cultivată de școala geopolitică românească au reprezentat-o și cercetările de sorginte și cu finalitate geoeconomică. În acest domeniu s-a remarcat Victor Tufescu, care și-a axat cercetările pe investigarea raporturilor dintre frontierele politice și funcțiunile economice ale statelor. În studiul intitulat „Funcțiunile economice ale României” (1943), Tufescu vorbea despre potențialul geoconomic al situației României „pe drumul Indiei”. Deși ideea nu-i aparținea, preluând-o de la cel ce o formulase cel dintâi – regele Carol I – și care îi consacrase eforturi susținute în vederea fructificării sale, atât prin mandatarea inginerului Anghel Saligny de a construi celebrul pod de la Cernavodă, cât și prin amenajarea Constanței ca cel mai important port la Marea Neagră, reluarea sa în contextul specific epocii și, mai ales, proiectarea sa în viitor îi conferă acesteia valențe deosebite. Reluând formula consacrată de către Mehedinți în 1914, Tufescu anticipa europeanizarea unei părți a Eurasiei: „Meridianul istoriei se mută spre răsărit, iar noi suntem în punctul critic unde acest meridian va trece curând (...) lată pentru ce, una din problemele ce-și propune Europa viitoare este europeanizarea acestei jumătăți a continentului nostru, întoarcerea lui cu față spre vest, nu cu spatele cum stătea până acum; schimbarea mentalității asiatică, cu alte cuvinte, strămutarea hotarului Europei cu ade-

²⁶ Adrian Pop, „From cooperation to confrontation: the impact of bilateral perceptions and interactions on the EU-Russia relations in the context of shared neighbourhood”, în *Eastern Journal of European Studies*, Vol 7, Issue 2, December 2016, pp. 48, 57-61, http://ejes.uaic.ro/articles/EJES2016_0702_POP.pdf. [Accesat 30 august 2018].

vărat la Caspica și Urali”²⁷. Într-adevăr, ce reprezintă, în ultimă instanță, Parteneriatul Estic, inițiativa lansată de Uniunea Europeană în 2009 și adresată celor 6 state din vecinătatea comună cu Federația Rusă (Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina), dacă nu o tentativă de euopenizare a unei părți a spațiului ex-sovietic? Acest proces de euopenizare urma să propulseze din nou România drept zonă de transit economic între Occident și Oriental Apropiat, „dând însemnatate cuvenită litoralului românesc”.

Inedită și valoroasă din perspectiva conturării, azi, a unei arii geo-economice ce leagă Marea Mediterană de Marea Neagră și Marea Baltică, prin intermediul Inițiativei celor Trei Mări, este și ideea lui M. Popa-Vereș potrivit căreia, „din punct de vedere economic, spațiul geografic, în centrul căruia se găsește bazinul oriental al Mării Mediterane constituie spațiul nostru vital”²⁸ – idee care nu făcea decât să întărească, cu argumente geo-economice, teza braudeliană a Mării Negre ca prelungire a Mării Mediterane, îmbrățișată și de Gh. I. Brătianu.

FACTORII GEOPOLITICI ȘI GEOECONOMICI AI STATALITĂȚII ROMÂNEȘTI

Cel care a imprimat linia directoare reflectiei geopolitice asupra factorilor ce și-au pus amprenta asupra statalității românești a fost Ion Conea. Pentru geograful și geopoliticul român, noțiunea de granițe naturale avea mai mult un înțeles etnic decât unul geografic, întrucât „un stat trebuie să se întindă în spațiu atât cât se întinde neamul sau poporul a cărui expresie politică el este”. În deplin acord cu Vintilă Mihăilescu, care remarcă „suprapunerea spațiului etnic peste spațiul carpatic românesc”, precum și Sabin Manuilă, care observa că „linia de frontieră a României (...) a urmat, în general, limita posibilă de demarcații etnică între elementul românesc și elementele etnice limitrofe”²⁹, Conea considera că statalitatea românească era caracterizată de „corespondență geo-etnică”, întrucât, cel puțin în cazul României Mari, „hotarul politic nu face altceva decât să acopere aria etnică a poporului românesc”.

În prelungirea conceptiilor geopolitice ale lui Friedrich Ratzel, care considera că entitățile statale se clădesc pornind de la un nucleu originar – *Mittelpunkte* – și Rudolf Kjellén, care sublinia că „orice stat își are ținutul lui sămbure” – *Kernland* – Conea arăta că Transilvania reprezintă un „sâmb-

²⁷ Victor Tufescu, „Funcțiunile economice ale României”, apud Ilie Bădescu, Dan Dumgaciu, *op.cit.*, pp. 112-113

²⁸ M. Popa-Vereș, „Schemă privind cercetările geopolitice sub aspectul intereselor naționale”, în Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile S. Cucu, eds., *op. cit.*, p. 77.

²⁹ Sabin Manuilă, „Studiu etnografic asupra populației României (I)”, în Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile S. Cucu, eds., *op. cit.*, p. 184.

bure geopolitic destinat să rodească și să contureze jur-împrejur de sine o formătie de stat". Fiind „sortită de la începutul lumii să fie sâmbure de țară, cum vedem că e în România Mare – și nu piesă de margine, secundară, cum a fost – și ar fi! – într-o Ungarie Mare”, nu este deloc întâmplător faptul că locul originar al statalității și etnogenezei românești a fost în apropierea munților, la Sarmisegetusa, în Transilvania³⁰. În chip similar, într-un context polemic ulterior (1967), convingerile sale despre spațiul nord-dunărean ca arie de etnogenезă a românilor le va reitera într-un studiu al cărui titlu vorbește de la sine – „Cu privire la „teritoriul-nucleu” de formare a poporului român” în care susținea răspicat teza conform căreia „formarea poporului român a avut loc în spațiul de la nord de fluviu, având ca teritoriu-nucleu ținuturile de deal și munte ale Daciei”³¹.

Nu mai puțin interesante sunt considerațiile cu relief geopolitic ale lui Dimitrie Onciu privitoare la triada factorilor ce și-a pus amprenta asupra statalității românești: așezarea geografică, *mediul etnic* (vecinii poporului român) și *calitatea rasei* (însușirile poporului român)³². Primul factor îl con-

sideră predestinat a favoriza unirea Principatelor Române în jurul fortăreței naturale reprezentate de platoul transilvan, cel de al doilea a fi întârziat mult acest proces, iar cel de-al treilea a fi diminuat impactul negativ al celui de al doilea. „Istoria Principatelor Române ne dă o strălucită mărturie că națiunea română, mai mult decât popoarele vecine ce n-au știut să-și mențină individualitatea lor de stat, este o națiune eminentă politică. Din această calitate a rasei, sprijinită de așezarea geografică și de interesele divergente ale mediului etnic, a rezultat necesitatea de existență, rațiunea de a fi a statului român”³³.

Tot dintr-o perspectivă geopolitică a abordat chestiunea influenței mediului geografic asupra statalității românești și istoricul transilvănean Ioan Lupaș. În viziunea sa, situaarea geografică specifică a teritoriului de formare și locuire a poporului român, împreună cu bogăția acestuia, au fost principalele elemente favorizante ale deselor năvăliri și războaie care i-au frământat existența. Împrejurarea explică de ce „așezarea și orânduirea statorică a Principatelor Române se înfățișează ca un fenomen aşa de întârziat în dezvoltarea neamului nostru”³⁴.

³⁰ Ion Conea, „Transilvania, inimă a pământului românesc”, în *Geopolitica și Geostoria*, an I, nr. 1, 1941, pp. 18-34.

³¹ Idem, „Cu privire la „teritoriul-nucleu” de formare a poporului român”, apud Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, eds., *op. cit.*, p. 83.

³² Dimitrie Onciu, *Scrieri istorice*, vol. I, Editura Științifică, București, 1968, p. 61.

³³ Idem, *Studii de istorie*, Editura Albatros, București, 1971, p. 230.

³⁴ Ioan Lupaș, *Factorii istorici ai vieții naționale românești*. Extras din «Anuarul Institutului de Istorie Națională» din Cluj pe anul 1921,

La rândul său, Nicolae Al. Rădulescu, în articolul „Hotarul românesc dunărean” (1941), consideră că Dunărea a îndeplinit nu doar rolurile de arteră de navigație și hotar între Europa balcanică și cea centro-orientală, ci și pe cel de „polarizare politică a statului românesc”. Într-o manieră similară, Simion Mehedinți a subliniat funcția istorică a Dunării de catalizator al întregirii teritoriale a statului român în cursul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX.

Demne de reținut sunt și ipotezele avansate de Gheorghe I. Brătianu în „Chestiunea Mării Negre”, conform cărora întreg destinul istoriei românilor, și, cu precădere, evoluția statalității sale au fost marcate inexorabil de munte și mare. „Din puncte diferite au pornit întemeietorii statului nostru, descălecătorii, și se pare că și-au atins obiectivul atunci când și-au putut întinde stăpânirea de la munte la mare, până la «Marea cea Mare». Însăși una dintre cele mai mari provincii istorice românești, Moldova, a apărut în Evul Mediu din nevoie de a organiza „drumul către mare”: „drumul către mare a cerut aici o ordine de stat și aceasta a înfăptuit-o poporul român”. Concluzia sa, cu relief geopolitic și geostrategic, s-a impus firesc: „marea liberă și munții în mijlocile noastre sunt pentru noi nu numai spațiu vital, dar condiționi vitale, sau,

mai bine zis, însăși elementele existenței noastre”.

În același spirit al determinismului geografic de nuanță moderată, Nicolae Iorga vorbea de „o acțiune organică, exercitată asupra aceluiași fond și prin efectul acelorași influențe, dincolo de secole și milenii”³⁵. Mai mult decât atât, marele istoric român considera că între direcțiile tradiționale de comerț și statalitatea românească medievală există o legătură strânsă: „Statele noastre, două pentru că erau două direcții de comerț, n-ar fi existat fără această fericită fatalitate geografică”³⁶. După decantări successive, concepția iorghistă asupra factorilor constanți ai istoriei – *pământul, rasa, ideea* – a atins maturitatea în comunicarea pe care Iorga o făcut-o în plenul Congresului internațional de istorie de la Zürich (1938). Rezumând influența celui dintâi factor, Iorga arăta: „felul de viață al fiecărui neam va trebui să corespundă aproape în întregime cu hotărârile supreme ale pământului (...) *Fiindcă pământul suveran, cu vecinătățile și cu orizontul lui, își va impune voia*”³⁷. Pe seama pământului trebuie pusă însăși modelarea *direcțiilor politice* „care se suc-

³⁵ Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains et de la Romanité Orientale*, Vol. I, Partie I, Imprimerie de l'État, Bucarest, 1937, p. 16.

³⁶ Idem, *Istoria comerțului românesc. Epoaca veche*, Tipografia „Tiparul românesc”, București, 1947, p. 5.

³⁷ Idem, *Generalități cu privire la studiile istorice*, ediția a III-a, București, 1944, p. 243.

cedă, sub nume naționale foarte diferite”, din veac în veac³⁸. În acest sens, Iorga punea în evidență „o continuă coborâre a popoarelor din Nord (...) către apele albastre ale Mării Egee”³⁹. În mod similar, în istoria românilor, Iorga vedea o certă legătură de continuitate între regalitatea lui Decebal și cea a lui Ferdinand. Dintr-o atare perspectivă, alcătuirile statale întemeiate succesiv de huni, avari, carolingieni și maghiari, la Dunărea de mijloc și pe Tisa, ori cele ale căror baze au fost puse de Mihai Viteazul și Ferdinand în spațiul carpato-danubiano-pontic nu le considera decât tot atâtia avatari succesivi ai statalității originale, de sorginte dacică. Urmărind prin secole această „necesitate” a asocierii teritoriale care ar domina, în opinia sa, istoria românilor, Iorga constata o succesiivă permutare a centrului statal polarizator pe o imaginată linie NV-SV, din pusta maghiară în Transilvania și de aici, mai departe, în câmpia valahă. „Din stepă, centrul a trecut în Ardeal și din Ardeal s-a fixat în câmpia muntoasă. Astfel, în epoca noastră, România tratatelor care cîrmuiesc Europa, nu e altceva decât reîntruchiparea, prin voința Carpaților și a Dunării, a monarhiei imperiale a dacilor”⁴⁰.

³⁸ *Ibidem*, p. 244

³⁹ Idem, *Les permanences de l'histoire. Extrait de la „Revue Historique du Sud-Est Européen”*, nos. 7-8, 1938,

p. 8.

⁴⁰ Idem, *Generalități cu privire la studiile istorice*, p. 247.

Plasată în contextul european căreia îi aparține, teoria lui Iorga despre „permanențele istoriei” se învederează a fi anticipat, pe una din dimensiunile sale de bază, conceptul „duratei lungi” propus de Fernand Braudel. Dincolo de soluțiile formal-conceptuale diferite, în fond, și la istoricul român, și la cel francez, esența teoretizării o constituie cadența procesului istoric. Din păcate însă, valențele explicative ale teoriei iorghiste nu au fost valorificate suficient în istoriografia română, singura tentativă mai notabilă de aplicare a sa explicită – dar numai la istoria Transilvaniei – datorându-se istoricului ardelean Ioan Moga⁴¹.

Nicolae Iorga este și autorul unei replici teoretice directe la expansiонismul promovat de școala geopolitică germană. În locul noțiunii de *Raum*, istoricul a propus o „altă noțiune, care este și foarte naturală și învederătă istoric”, o noțiune „care nu supără pe nimeni și permite oricărui popor care este într-adevăr înzestrat, și deci n-are nevoie de o invazie călcând peste mine și peste cadavre, să-și afirme drepturile în viața omenirii”⁴² – *vitalitatea*. În formularea lui Iorga, teoria *vitalității popoarelor* postulează că există și altfel de cuceriri decât cele realizate cu forța armelor, „cuceririle acestea care folosesc omenirii însăși

⁴¹ Ioan Moga, *Scrisori istorice 1926-1946*, Editura Dacia, Cluj, 1973, pp. 26-32.

⁴² Nicolae Iorga, *Hotare și spații naționale*, Așezământul grafic „Datina Românească”, Vălenii de Munte, 1938, p. 23.

și care nu lasă pe urma lor nici bălti de sânge, nici catedrale ruinate, nici populații nenorocite, nici amenințări care durează din an în an și otrăvesc viața însăși a omenirii” – cele pașnice, de sorginte cultural-spirituală, realizate prin prezență lingvistică, religioasă și culturală⁴³. Din acest punct de vedere, „noi toți cucerim fără să vrem și noi toți suntem cuceriti fără să ne dăm seama: aceasta se petrece necontenit”⁴⁴. Una dintre cele mai pertinente ilustrări ale acestei teorii o consideră a fi însăși evoluția istorică a poporului român: „noi nu am căutat să ne întindem nici în locuri unde ne chema existența poporului nostru, și chiar în acelea unde viața poporului nostru, supus la un regim neprielnic de prigonire, era amenințată (...) fără a lua arma în mâna, fără a face să fluture steagurile în vânt, fără să ne impunem unor oameni care nu ne voiau pe pământul lor, am fost în stare să întindem vitalitatea noastră ca să influențăm viața popoarelor vecine cu noi (...) Noi am putut să exercităm o influență culturală (...) pe trei căi: prin limba noastră, prin concepția noastră despre religie și (...) prin sarcina de mijlocitori ai culturii apusene. Bună sau rea (...) cultura aceasta apuseană a pătruns în aceste locuri de veche cultură patriarhală și de cultură orientală, prin noi, și în această calitate am exercitat a treia influență culturală (...)

⁴³ Ibidem, p. 24.

⁴⁴ Ibidem, p. 33.

Așa încât – conchidea lorga – fără o singură amenințare, fără o singură pătrundere pe un alt teritoriu decât teritoriul nostru, prin limba noastră, prin legea noastră și prin legăturile noastre cu Apusul, noi am cucerit, generație de generație, mii și mii de oameni, care au fost ai noștri prin spiritul nostru care a intrat în ei”⁴⁵. Prin vizuinea sa originală, *teoria vitalității popoarelor* poate fi interpretată și ca o alternativă benignă la conceptul de *subminare geopolitică* sau *străpunge-re prietenoasă* enunțat de Karl Hau-shofer.

Și istoricul Constantin C. Giurescu consideră că mediu geografic are un impact geopolitic deosebit, precizând însă că însemnatatea sa scade pe măsura evoluției istorice. Asupra istoriei naționale, înrăurirea pământului săsău fi făcut simțită prin intermediul aşezării, *înfățișării* și *bogăției* sale⁴⁶. Dacă aşezarea la hotarul răsăritean al Europei ar fi conferit poporului român rolul de apărător al civilizației europene, *înfățisarea* pământului românesc săsău fi repercutat ambivalent, asupra evoluției poporului român. Pe de o parte, *aspectul său unitar* a făcut ca și poporul care l-a locuit să fie unitar. Pe de altă parte, *forma și direcția* Carpaților ca element „*polarizator al românilor* (...) au contribuit în chip esențial la despărțirea noastră politi-

⁴⁵ Ibidem, pp. 70-71, 108, 125.

⁴⁶ Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, ed.cit., p. 7.

că. Un stat s-a format de-a lungul Carpaților Meridionali: Muntenia; un altul de-a lungul celor Orientali: Moldova; în sfârșit, a treia organizație politică s-a închegat înăuntru arcului carpatic: Ardealul. Caracteristic e faptul că hotarul dintre Muntenia și Moldova a fost statornicit, atunci când cele două state și-au atins limitele naturale, tocmai la curbura Carpaților, adică în punctul unde *direcția* munților se modifică⁴⁷. Nu în ultimul rând, *bogăției* pământului românesc C. C. Giurescu îi atribuia rolul de chezaș economic al continuității poporului român în vatra Daciei Traiane⁴⁸.

La rândul său, istoricul Petre P. Panaitescu este autorul unei teorii a factorilor determinanți (geografici, rasiali și cultural-spirituali) ai destinului poporului român. Aceștia ar fi, potrivit lui Panaitescu: așezarea și *structura* teritoriului, *rasa*, *cultura ortodoxă*, *ideea latină*, *satul românesc* și *limba română*. În vreme ce factorii geografici constituie *elementele statice* ce dău seama de destinul istoric al unui popor, cei rasiali și cultural-spirituali explică *dinamismul* acestuia din urmă⁴⁹. În creionarea teoriei sale, autorul pornea de la distincția dintre *așezarea* – raportarea unei țări la factorii externi (vecini, drumuri comerciale, mari curente de civilizație) – și *structura* unei

țări – configurația sa internă (relieful și impactul său asupra vieții politice și capacitatea de apărare, bogățiile, căile interioare de acces). Dacă așezarea poporului român „în calea” și „în fața răutăților”, altfel spus „la marginea civilizației europene și creștine, dar de partea ceastă lăltă a baricadei”, ar fi conferit poporului român un „*destin de sentinelă*”, situarea, în plan cultural, „între Apus și Răsărit, între Apusul rationalist și abstractizant și Răsăritul iubitor de valori plastice, de culori și forme, între Apusul neliniștit și agitat și Răsăritul trăind în taina datinei luminoase și statice” ar fi conferit românilor *un destin de „intermediari de cultură”*⁵⁰. În ceea ce privește structura pământului românesc, Panaitescu relua teza caracterului său unitar, care „cere o unitate politică” pe măsură. Din această perspectivă, existența Principatelor Române ca state deosebite era pusă pe seama „formei în unghi a pământului românesc, rămas liber după ocuparea podișului transilvan de către unguri”. Tot aici Panaitescu menționa bogățiile subsolului, în special petrolul, creator de „destin de muncă industrială”.

În ideea latină, ca „idee forță a culturii noastre”⁵¹, Panaitescu vedea „o infuzie de încredere” și o îndatorire de destin pentru poporul român. Iar aceasta în sensul creării unei duble conștiințe de tip *noblesse oblige*: ace-

⁴⁷ Ibidem, pp.8-10.

⁴⁸ Ibidem, p. 12.

⁴⁹ Petre P. Panaitescu, *Destin românesc*, pp. 5, 22-23.

⁵⁰ Ibidem, pp. 6-7.

⁵¹ Ibidem, p. 19.

ea de urmaș al Romei, pe de-o parte, și aceea de a fi „de altă esență” decât maghiarii, slavii și ceilalți ortodocși înconjurați, pe de altă parte. Aceasta e și rațiunea pentru care – credea Panaiteescu – „Poporul român nu mai putea gravita în orbita panslavismului și a pravoslaviei rusești și balcanice”. Cu toate acestea, istoricul de coloratură politică legionară deplânghea excesele latiniste și, mai ales, urmările acestora – „ruperea noastră politică și culturală de Sud-Estul Europei”.

În mereu reînnoita dezbatere privitoare la identitatea spațiului românesc, Panaiteescu venea cu un punct de vedere care poate fi discutat și contestat, dar căruia nu i se poate nega originalitatea: „Nu trebuia să devinim un popor nebalcanic, ci să fim, dacă această expresie e îngăduită, *un popor suprabalcanic* (subl. ns.)”⁵². Mai mult decât atât, în lumina conceptului de destin național și a factorilor meniți a-l susține, Panaiteescu se credea îndreptățit să conchidă că *românii sunt chemați a domina spațiul sud-est european* (subl. ns.)!

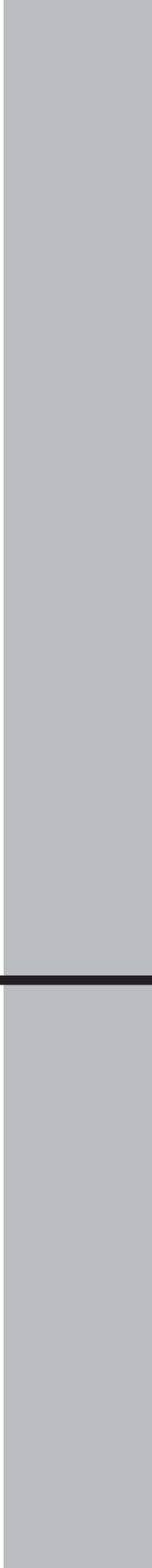
Fără îndoială, concepția panaitesciană despre factorii „destinului românesc” se revendică din arsenalul ideologiei de extremă dreaptă a vremii. De altminteri, Panaiteescu însuși nu făcea un secret din aceasta, atunci când numea conceptul de destin național, simptomatic discursului acestei ideologii, „religia de forță a vremurilor

noastre”⁵³. Cu toate acestea, lăsând deoparte ideile extremiste presărate ici-colo, îndeosebi cele referitoare la rasă, unele din argumentele sale, mai ales cele privitoare la ideea latină la români sau așezarea acestora în spațiu, își păstrează nealterată relevanță.

Privite retrospectiv, considerațiile exponentilor școlii interbelice românești de geopolitică asupra semnificațiilor geopolitice și geostrategice ale frontierelor naturale, rolul acestora în modelarea destinului istoric al poporului român și factorii ce i-au marcat statalitatea învederează un cert filon național-patriotic, derivat din contextul geopolitic și geostrategic complicat al epocii în care au fost formulate. Însă, în egală măsură, prin caracterul lor anticipator, ele nu fac decât să confirme vechiul adagiu conform căruia fiecare stat face politica propriei sale geografiei.

⁵² Ibidem, p. 20.

⁵³ Ibidem, p. 23.

**Fondul și
forma**

Globalism versus particularism

Toma ROMAN

Modernitatea a schimbat sensul termenilor de cultură și civilizație. O definiție simplă a culturii o indică drept totalitatea valorilor definitorii pentru societate în toate momentele existenței sale, civilizația fiind, din aceeași perspectivă simplificatoare, transpunerea acestor valori în bunuri consumabile, utilizate cotidian. Există, susțin destui cercetători ai ierarhiilor axiologice ale diverselor comunități umane inventariate de Istorie, valori general-umane, cu caracter invariant, ținând, în principiu, de etica raporturilor interumane în genere, și valori marcate temporal, dependente de conjuncturile specifice și de etapele evoluției comunităților. Cu alte cuvinte, orice comunitate își structurează în timp, dincolo de invarianții ce țin de însăși umanitatea lor, sinteze și ierarhii axiologice specifice, definibile, la fel de simplist ca în cazul termenilor de cultură și civilizație, drept „spirit al comunității (*volkgeist*)”, și ~ suprapus și, uneori, opus acestuia, pe verticală Istoriei ~, drept „spirit al tim-

pului (*zeitgeist*)”. Mărturie a sintezei dintre cele două ierarhii stau produsele civilizației, bunurile în care sunt concretizate, stratificate în evoluția comunităților în funcție de perioadele lor de avânt sau de decădere. O comunitate își transpunea propriul spirit în tradiții și obiceiuri specifice, constituindu-și ceea ce sociologul american Abram Kardiner a denumit „personalitatea de bază”, în funcție de la indivizi ce o alcătuiau își construiesc comportamentele, sistemul de reacție la provocările mediului. Cultura proprie dădea sens existenței lor, le asigura securitatea și confortul prin certitudinea răspunsurilor la așteptări, „străin” fiind individul al căruia comportament apărea drept deviant în raport cu cele normate de grila axiologică unanim acceptată. În principiu, oricare comunitate este conservatoare, respingând (sau acceptând cu greu) modificări ale ierarhiei valorice constituite prin care se definește. Pentru funcționarea ei este greu acceptabil ca sistemul de roluri, pus la dispoziția

indivizilor ce fac parte din ea, să fie modificat într-un fel sau altul, fie prin contactul cu alte comunități, fie prin „inovațiile” produse de vreunul dintre actorii ce concretizează „șcenariul” regizat de ea. Tradițiile și obiceurile concretizau paradigmă în limitele căreia actorii își „jucau” viața, interdicțiile, normate, care le prescriau comportamentele fiind dătătoare de sens. Actorii își intemeiau „rațiunea existenței” pe setul de roluri pentru care puteau opta și pe care le puteau interpreta. Puterea lor era, în consecință, limitată de „contractul” încheiat de ei cu propria comunitate, care, la rându-i, le garanta că, dacă urmează „planul general”, cuprins în ceea ce s-a numit „memoria colectivă”, depozitarea ierarhiilor axiologice proprii, se vor împlini aici și acum, sau – dacă împrejurările naturale sau sociale nu o permitteau – într-o comunitate virtuală, de „dincolo”, în care fiecare își va primi răsplata în funcție de acceptarea (sau neacceptare) comportamentelor prescrise. Renunțarea individului la puterea și libertatea conferită lui de Natură era, aşadar, dătătoare de sens, faptele la care putea recurge fiind limitate de setul de prescrieri etice emnând de la ierarhiile axiologice identitare. Câtă vreme, de-a lungul Istoriei, aceste ierarhii au fost „întărите” de credință că ele au fost impuse fatalmente de acțiunea unor entități supranaturale, legile naturii însăși fiind expresia puterii acestora, echilibrul

cultură comunitară (cu pandantul ei în civilizația aferentă) – cultura individuală (transpusă îm opțiunea pentru anume rouluri asumate din setul prescris existent) a funcționat, asigurând stabilitate comunităților, continuitatea lor istorică, autosuficiența lor.

Epoca modernă a debutat cu punerea la îndoială a transcendenței ce întărea „planul” din spatele ierarhiei axiologice identitare a comunităților existente. Transcendența justifică „contractul” prin care omul își limită libertatea și puterea proprie în favoarea structurilor ierarhice ale comunității, supunându-și și modelându-și viața după normele ce caracterizau valorile definitorii ale acestora. Jean-Jacques Rousseau a dezvăluit posibilitatea indivizilor de a renegocia contractul, excludând în primul rând acel „plan” supranatural, producător de sens al vieții prin prescrierile inflexibile ale comportamentelor asumate de indivizi. Rousseau a fost portavocea unei descătușări civilizaționale produse de nevoie firească a comunităților umane de a satisface aspirațiile materiale ale indivizilor, de a le concretiza în bunele valorice de la care ele însese se reclamau. Aspirațiile conservatoare, vizând păstrarea stabilității și echilibrului social al acestor comunități, au avut (și au) întotdeauna un germene contradictoriu pentru că armonia vizată prin sistemul propriu de valori nu putea (și nu poate) fi garantată decât prin transpunerea și diseminarea lor

tot mai largă în bunuri civilizaționale, în elemente de confort material care să sprijine și să întărească confortul spiritual dat de interiorizarea și asumarea culturală a acestui sistem. Obiectele satisfacerii necesităților terestre, materiale ale indivizilor au forțat limitele producției, au împins-o spre dimensiunile industriale, stimulând cunoașterea aprofundată a legilor naturii și utilizarea oportunității inevitabilității lor. Satisfacerea presiunii sociale generate de nevoie echilibrării raporturilor dintre consumul cultural și cel civilizațional, începută cu inovarea tradițiilor – cu scopul paradoxal al asigurării continuității lor – a generat automatizarea unor valori subordonate până la un moment istoric dat „planului transcendent”, dătător de sens, valorile științei, tot mai dinamice pe măsura descătușării de prescriere a cunoașterii. „Revoluția industrială și cea științifică” au fost declanșatoarele epocii moderne, schimbând în profunzime comunitățile în care s-au produs. Ceea ce mulți teoreticieni au numit „revoluția socială” ceea ce s-a produs în consecință, explozia descătușată a producției materiale și dinamizarea valorilor științei, inclusiv prin deschiderea (necesară și firească) a accesului la ele, impunând răsturnarea ierarhiei valorilor pentru o nouă ordine culturală și pentru un contract social de alt tip. Ideile lui Rousseau și ale continuatorilor lui au rezultat din constatarea acestui

proces inevitabil, care a transformat comunitățile umane atenuând sau reducând diferențierile lor interne, pe verticală și orizontală, prin stimularea mobilității sociale și a posibilității de acces la toate rolurile definite de noua ierarhie a valorilor. Comunitățile în care s-au inițiat aceste „revoluții” au devenit comunități naționale, cultura lor a căpătat adjecțivul de rațional, chiar dacă mecanismele care au produs-o au fost cam aceleași, asumarea lor fiind diferențiată prin violență – mai mare sau mai mică – cu care s-au pus în operă. Viața indivizilor a căpătat un sens nou, valoare definitorie ce le reglementă comportamentul și le dictează opțiunile fiind supremăția națiunii, asigurare a preeminanței a acesteia. Apariția națiunilor – și concurența declanșată între ele – au potențat împingerea în vârful piramidei axiologice definitoarei a ideologiilor, a deformărilor interesante a culturilor specifice și a experiențelor istorice aparte ale comunităților în favoarea unui anume tip de organizare socială și de protecție culturală venit să garanteze stabilitatea și continuitatea comunităților astfel unificate. Revoluțiile industriale și științifică au precipitat cursul Istoriei și au declanșat o primă (și, de această dată, reală) tendință de globalizare prin construirea pieței mondiale pe care să fie valorificate bunurile civilizaționale oferite în exces de producția proprie. Piața a înpus nu numai concurența produselor, ci și

concurența valorilor, dialogul culturilor și constituirea unui „circuit universal” al acestora. Ea a potențiat rolul ideologiilor ca suport al valorilor proprii, în special al valorilor politice, considerate drept martor al generalizării unui tip de stabilitate și echilibru în dinamica concurențială generată de revoluțiile productive.

Ca produs și, totodată, normă culturală, ideologiile au reprezentat o revalorificare și, în unele cazuri, o recompunere a miturilor fondatoare ale comunităților naționale constituite (sau a unor componente categoriale ale acestora), cu scopul de a oferi sensuri noi personalității lor de bază. Crescute pe solul umanismului (care a înlocuit treptat credința în Dumnezeu cu credința în posibilitățile omului de a da singur sens propriei vieți), ideologiile – în special în varianta lor politică – au devenit, pe fondul concurenței declanșate de producția pe piață liberă între concretizările civilizaționale ale unor valori definitorii, vârful de lance al unor ofensive culturale menite să impună un „om nou”, care nu mai caută sensul într-un „plan” exterior lui, ci îl găsește în propriile experiențe. Liberalismul, ca expresie politică a acestui umanism universal, a potențiat această deschidere, inclusiv în „dialogul culturilor”, intuind că întemeierea și funcționarea unui „circuit universal” al valorilor definitorii ale acestora va genera, în timp, o apropiere a comunităților, care

– după „moartea lui Dumnezeu” – au devenit sursa sensului și a autorității. Miturile locale, cu valoare identitară pentru comunitățile naționale în formare, s-au pomenit amenințate de un mit global, cel al individului care găsește în sine justă măsură pentru toate opțiunile sale și pentru toate manifestările sale comportamentale. Un asemenea mit, emanând de la noua dinamică a producției – materiale și spirituale – și de la competiția pe care o declanșează, a schimbat chiar conținutul semantic al noțiunilor de bine și rău, frumos și urât, dreptate și nedreptate, definibile acum prin raportare la trăirile interioare ale individului, la asumarea, prin dare de sens, a lumii de către acesta. Fenomenul este sesizabil în productele artistice ale modernității din care dispar – în realizare – canoanele externe, „măsura clasica”, ce asigurau confortul judecăților estetice. Artistul nu mai reprezintă, în forme prestabile, un principiu exterior care conferă sens măiestriei sale, ci se reprezintă pe sine, sentimentele și trăsăturile sale ce dău sens lumii pe care o trăiește. „Revoluția culturală”, ce însoțește și potențează „revoluția producției” (revoluția industrială și tehnologică fiind doar o componentă a transformării modului de a produce), a schimbat, astăzi, ierarhiile axiologice identitare ale diverselor comunități existente, împingând, în prim-planul Iсторiei, individul, omnipotent în plan creator

după descoperirea „conținutului său interior”. Paradigma universalistă a umanismului și ideologia liberalistă nu au dus, automat, la eliminarea componentei religioase a piramidelor axiologice diferențiate de condițiile (sau „cadrele”, ca să folosim formula lui Dimitrie Gusti) naturale și istorice ale diverselor comunități și nici nu a pulverizat particularismele culturale ale acestora, dar a furnizat terenul pe care acestea să dialogheze și, eventual, să fie anexate unei culturi globale în perspectivă.

Liberalismul a conținut însă în sine și sămânța propriei negări. Dacă „piața liberă”, stimulată de producția în continuă creștere, presupune concurență (ea însăși stimulată de raportul cerere - ofertă), care orientează, direcționează și diversifică producția – prin „jocurile schimbului” –, atunci stabilitatea și echilibrul sistemului social depind de sursele și temeiul autorității, care își asumă și rolul de dătătoare de sens. Concurența și individualismul, ce au dinamitat stratificarea socială a premodernismului (cu justificarea ei transcendentă), înlocuind-o cu o mobilitate socială accentuată și cu o „tulburare” continuă a ierarhiei valorilor. Umanismul liberalist a accentuat polarizarea socială și culturală, a generat – fără ca acest fenomen să fie în intenția sa – un conflict al valorilor, câștigat, desigur, de valoare „tari”, de autoritatea lor certificată de „piață”. Sfâșiat între anomalia axi-

ologică pe care, fără să vrea, o promovează și „ordinea” pe care valorile tari o impun, cu atât mai mult cu cât acestea, asumate de comunitatea în care indiviziile le-au produs, capătă o „vocăție imperialistă” universalistă, umanismul liberalist a fost contestat, în plan politic, dar și în reprezentările sale culturale, atât de la dreapta, cât și de la stânga. Două „isme”, nazismul (facismul ca variantă) și comunismul, s-au autoproclamat moștenitoare ale lui după ce i-au administrat „corecțiile” necesare, atât în privința individului ca sursă a sensului și autorității, cât și în privința comunității din care acesta face parte și care îi potențează experimentele. Ambele au conceput un „om nou” și ambele au vizat o societate globală, fie ea „fără clase sociale”, fie ea fără minorități etnice, cu particularitățile lor culturale aferente. Proiectul „omului nou”, sugerat ca o continuare și îmbunătățire a celui instituit de liberalism, era în fapt o revenire la „omul captiv” al premodernității, ale cărei comportamente erau prescrise de ierarhia imuabilă a valorilor, ce dădea – din exterior, pe baza unui „plan transcendent” – sens existenței lui. Nazismul și comunismul produceau, în locul acestei piramide axiologice – din care componenta religioasă supremă era disereditată – o altă grilă valorică în care „eterne” devineau „națiunea etnică unitară” sau „societatea acasială”, individul redevenind purtătorul unui sens al existenței exte-

rior lui, având consumul material și spiritual strict orientat și comportamentele (sau asumările de rol) strict prescrise. În planul producției de valori, țelul universalist al celor două „umanisme” se traducea în controlul riguros al acesteia, chiar și valorile dinamice, precum cele ale științei fiind „canonizate” pentru a nu tulbura ierarhia înghețată ce impune un echilibru netulburat al raporturilor sociale. Nazismul a respins științele și artele „evreiești”, comunismul „științele capitaliste” și „artele cosmopolite”. Dreapta măsură, criteriul rigid al judecării valorilor culturale, își făcuse, prin cele două experimente sistemic, o triumfală revenire. În fond, atât nazismul, cât și comunismul erau, ca sisteme sociale, societăți profund conservatoare, păstrând din setul de valori propus în Istorie de umanismul liberalist doar aspirația, adoptată ideologic, către un imperialism universalist, fixat „milenar”, prin care se impunea o uniformizare culturală cu orizonturi de așteptare prestabilite în urma fortării unor „selectii” etnice sau clasiale. Locul „legii lui Dumnezeu” sau al „legilor Naturii”, pe care premodernitatea (și, cu rezerve, chiar și umanismul liberalist) le considera temeiul căutării unui sens pentru viața umană, a fost luat prin credință în posibilitatea existenței ideologiei perfecționării „selectiei naturale”, teoretizată de „darwinismul social” (în viziunile lui Gobineau sau H. Stewart Chamberlain), care justifică

ca violența purificării etnice sau a „luptei de clasă”. Prăbușirea celor două sisteme, incapabile să reziste asaltului producției de valori, ca să nu mai vorbim de bunurile civilizaționale în care piața solicită să fie transpușe, declanșat de „revoluția umanistă”, a lăsat loc pentru înlocuirea ideologilor globaliste – prin care ele își justificau ierarhiile axiologice tutelare – cu două direcții contrare în proiectele de construcție socială a postmodernității. Prima, prin definiție conservatoare, urmărește un fel de revenire la statul quo-ante, comunitatea autarhică, autosuficientă, închisă circuitului universal al valorilor și „pieței” patentate de el. Fenomenul este vizibil la comunitățile întârziate istoric, la națiunile recente, amenințate, după gânditorii politici cantonați în el, de o „anihilare pașnică”, în principal pentru că, pe „piata valorilor”, contribuția lor este destul de redusă. Ideologii acestei direcții traduc complexele de inferioritate insinuate de accesul relativ târziu la „masa Istoriei” fie prin descoperirea unor contribuții „protocroniste” ale comunităților în cauză la grila axiologică mundană, propusă de umanismul liberalist, fie printr-o respingere de plano a accesării istorice presupuse de alinierea la această grilă, de sincronizare cu ierarhiile valorice propuse de ea și, evident, cu „ciclurile productive aferente”. Dezbaterile declanșate de adeptii direcției numite, urmărind afirmarea poziției preponde-

rente a propriilor comunități naționale (sau, pur și simplu, etnice) în constituirea unei grile axiologice asumate de umanitate în ansamblul ei, ascund în realitate o perspectivă antiglobalistă, xenofobă în manifestările politice, justificând tentativele de izolare a comunităților în cauză. Pretextul salvării „specificului” ascunde o aspirație de regăsire a stabilității și echilibrului societal premodern, când „jocurile schimbului” erau minimale și controlate din perspectiva unei piramide a valorilor rigidă, fundamentată într-un principiu exterior tare, de la care emanau norme și reguli comportamentale ferme „eterne” ca valorile pe care le concretizau. Ideologia raționalist – particularistă, cu accente salvaționiste (comunitatea națională sau etnică trebuia apărată de consecințele agluminante, generatoare de „forme fără fond” ale sincronizării cu grila axiologică globală impusă de modernitate și asumată de postmodernitate!), contradicțorie în sine (protocratismul universalist este, în fapt, opus specificului, particularismului!), vizează o „stază” imposibilă, o revenire la acel „om captiv”, previzibil și predictibil în manifestările comportamentale, ușor manipulabil în raport cu prescrierile ce îi sunt inoculate prin familie, educație, comunitate. Nostalgici și paseiști, apelând inclusiv la transcendentul religios sau la interpretarea în sensul acestuia a „legilor naturii”, ideologii acestei viziuni sociale urmăresc, la

urma urmei, țeluri foarte concrete, acoperite astfel și de nazism sau comunism, și anume o comunitate anistorică, suficientă să fie strict ierarhizată, dominându-și rigid membrii, inclusiv prin controlul procesului de cunoaștere care le conferă umanitatea. Individii, asistați de comunitate, nu pot – și nici nu trebuie să încerce – să ajungă la îndoiala metodică ce le-ar putea dinamiza experiența, le-ar forța limitele acesteia, dincolo de prescrierile ce o limitează la confirmarea setului de valori tutelar. Cea de a doua direcție presupune revenirea „dialectică” la sursele umanismului liberalist printr-o dezangajare față de „efectele perverse” ale „umanismelor” alternative, nazist și comunist. Individualismul propriu liberalismului, generator de anarhie axiologică și alienare socială, din perspectiva criticii lui politici și culturali de toate culorile, poate fi „îmbunătățit”, propensiunea lui globalistă poate fi, din perspectiva unor susținători ai lui, controlată. Ultima presupunere este, în principiu, iluzorie pentru că atât „productia”, cât și „comerțul” cu valorile existente în grila extrem de dinamică a postmodernității nu pot fi controlate, nu suferă decât momente de normare tranzitorie. „Multiculturalismul” sau/și „corectitudinea politică”, luăm ca exemplu doar aceste construcții cu iz paradigmatic, vizând o stabilizare a ierarhiilor valorilor dinamice ale societății postmoderne s-au dovedit a fi deja eșecuri. For-

mula, avansată pentru individul recent postmodern de un cercetător ca Yuval Noah Harari (în „homo deus”), și anume cunoaștere = experiențe * sensibilitate, produsă de „revoluția umanistă”, a schimbat atât „cultura populară”, cât și percepția evenimentelor sociale majore. Indivizii sunt liberi, în funcție de educație și experiențele lor, să filtreze prin propria sensibilitate grilele de valori intrate în circuitul „pieței”, opțând – după punerea lor în dialog și la cântarul propriu – pentru una sau alta, fără a căuta metode și principii „tari” prin care să le impună celorlalți. Comunicarea – ca rezultat al informării continue – permite „transferul de cunoaștere” și, în consecință, posibilitatea de a crește și eficientiza „producția proprie”. Globalizarea, în fond, înseamnă „piață globală” și mai puțin „sat global”. Piața valorilor (a informațiilor, cunoștințelor și experiențelor producătoare) este cea care impune (valorifică, altfel spus) valorile momentan definitoare, le împinge „în față” pe unele și le transmite „la arhivă” pe altele, susceptibile oricând de reluare la revigorarea cererii. Postmodernitatea nu anulează ceea ce numim „culturi locale”, particularisme naționale, istorice, spațiale sau etnice, ci le include în „joc”, activându-le sau conservându-le pentru mai târziu pe o „piață dereglementată” sau ur-

mând reguli care se construiesc și prăbușesc ad-hoc. Cine nu participă (individ sau comunitate) la acest „comerț” dinamic, ce reprezintă adevarata globalizare, este condamnat la „temnițele uitării”.

La ce va duce această cultură mundană dinamică, cu civilizația ei abundantă și, aparent, uniformizatoare? Liberalismul (individualismul), democrația și piețele libere, sursele și motoarele postmodernității, și postamentele mecanismelor uniform accesibile ale globalizării, pun Omul într-o situație cu care nu s-a mai întâlnit niciodată în „scurta sa istorie”. Liber să confere sens lumii în care trăiește, universului care-l înconjoară, omul s-ar putea regăsi în fața împlinirii tuturor idealurilor sale tradiționale (sănătate, fericire, îndumnezeire) prin cunoașterea nelimitată și tehnologiile ce o servesc. Va pulveriza atunci individualismul printr-o nouă ierarhizare axiologică generatoare de stratificare socială și va bloca sau limita libertatea la care, datorită umanismului liberalist, a aspirat atât? Se va retrage cumva în față unor procese pe care nu va mai putea să le stăpânească, devenind astfel el însuși un „condamnat la uitare”? Viitorul o va arăta, un viitor în accelerăție spre împlinire pentru că globalizarea cunoașterii și dinamica valorilor presupuse de ea nu mai pot fi oprite.

BIBLIOGRAFIE

- Attali, Jacques, Scurtă istorie a viitorului – Ed. Polirom, Iași, 2016
Ferguson, Niall, Civilizația. Vestul și Restul – Ed. Polirom, Iași, 2014
Harari, Yuval Noah, Homo Sapiens, Scurtă istorie a omenirii – Ed. Polirom, Iași, 2017
Harari, Yuval Noah, Homo deus, Scurtă istorie a viitorului – Ed. Polirom, Iași, 2018
Kardiner, Abram, The Individual and His Society, Columbia University Press, 1939
Spiro, Melford, Culture, Language and personality, Berkeley University of California, 1949
Wallace, Anthony, Culture and personality, New York, Random, 1961

Conexiuni euro-comunitare și nord-atlantice

Președinția României la Consiliul Uniunii Europene (oportunități și provocări)

Mihai-Bogdan MARIAN

Cuvinte-cheie: România, președinție, Uniunea Europeană, Consiliul UE, Brexit.

Rezumat: Țara noastră urmează să preia președinția Consiliului UE în ianuarie 2019, deschizând un trio, format din România, Finlanda și Croația, care primește ștafeta de la trioul alcătuit din Estonia, Bulgaria și Austria. Într-un context internațional în care abundă evoluțiile cu grad mare de incertitudine și potențial de criză, exercițiul președinției Consiliului UE constituie pentru România atât o provocare majoră, de ordin managerial și politic, cât și o oportunitate istorică de consolidare a profilului său de stat membru al UE și de susținere și promovare a propriilor interese naționale. În perspectiva exercitării cu succes a acestui mandat, în interes european, dar și național deopotrivă, este imperios necesar ca la nivel național să se realizeze un larg consens între forțele politice, ori măcar un armistițiu de moment, pentru canalizarea energiilor interne către managementul agendei europene.

1. REPERE GENERALE ALE EXERCIȚIULUI PREȘEDINȚIEI CONSILIULUI UNIUNII EUROPENE

La 12 ani de la aderarea la Uniunea Europeană (UE), România va prelua, în luna ianuarie 2019, Președinția Consiliului UE. Ce înseamnă acest lucru? În primul rând, o mare provocare și o sarcină extrem de dificilă într-un context în care abundă evoluțiile cu grad mare de incertitudine și potențial de criză, dar, în același timp, și o oportunitate istorică pe măsură pentru România de a-și aduce o contribuție notabilă în planul construcției europene, în sensul consolidării profilului său de stat cu drepturi și obligații depline în cadrul marii familii europene.

În acest sens, trebuie să precizăm faptul că, alături de Parlamentul European, Consiliul UE constituie principalul organism cu putere decizională al UE, fiind instituția care reprezintă guvernele statelor membre, adică locul unde se reunesc miniștrii de resort ai acestora pentru a adopta legi și pentru a coordona politici. Consiliul UE descinde din Consiliul Comunității Economice Europene, înființat în anul 1958, și, în prezent, îi revin ca principale atribuții următoarele: **1. negociază și adoptă legislația UE, de cele mai multe ori împreună cu Parlamentul European, în temeiul propunerilor înaintate de Comisia Europeană; 2. coordonează politicile statelor membre în domenii specifice**

precum politicele economice și bugetare, educație, cultură, tineret și sport, politica de ocupare a forței de muncă; **3. dezvoltă politica externă și de securitate comună a UE, asigurând, împreună cu Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politică de securitate, unitatea, coerenta și eficacitatea acțiunii externe a UE;** **4. încheie acorduri internaționale, mandatând Comisia Europeană să poarte negocieri în numele UE și, totodată, având decizia finală de perfecțare a acordurilor după ratificarea lor în Parlamentul European; 5. adoptă bugetul UE împreună cu Parlamentul UE, fiecare perioadă bugetară acoperind un an calendaristic.**

Prin urmare, după cum lesne se poate intui din cele de mai sus, exercitarea Președinției Consiliului UE se dovedește a fi o sarcină complexă nu numai într-un context precum cel prezent, dar și în mod uzual, miniștrii statului aflat în exercițiu asigurând președinția fiecărui format de lucru din cadrul Consiliului. Astfel, Președinția este responsabilă de avansarea lucrărilor Consiliului privind legislația UE, de asigurarea continuității agendei UE, precum și a unor procese legislative bine organizate și a cooperării dintre statele membre. Pentru aceasta, Președinția trebuie să acționeze ca un intermediar onest și neutru, sens în care îi revin două misiuni principale: **1. planifică și conduce reunurile din cadrul Consi-**

liului și al grupurilor sale de pregătire, asigurând respectarea procedurilor și metodelor de lucru, și organizează reuniuni formale și informale la Bruxelles și în țara care asigură președinția prin rotație (Președinția conduce reuniunile din cadrul diferitelor formațiuni ale Consiliului, cu excepția Consiliului Afaceri Externe, și al grupurilor de pregătire ale Consiliului, care includ comitete permanente, precum Comitetul Reprezentanților Permanenți – COREPER, dar și grupuri de lucru și comitete care se ocupă de chestiuni cu un grad concret de specificitate);

2. reprezintă Consiliul în relațiile cu celelalte instituții ale UE, în special cu Parlamentul UE și Comisia Europeană, având rolul de a obține acorduri privind dosarele legislative prin triloguri, reuniuni de negociere informale și prin reuniuni ale Comitetului de conciliere (în acest sens, Președinția cooperează strâns cu Președintele Consiliului European și Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politică de securitate).

Din punct de vedere funcțional, Președinția Consiliului se asigură de către statele membre ale UE prin rotație, pe o perioadă de 6 luni, acestea lucrând îndeaproape în grupuri de câte trei state, denumite „triouri”, conform sistemului introdus prin Tratatul de la Lisabona din 2009. Trioul stabilește obiective pe termen lung și pregătește o agendă comună, determinând subiectele și aspectele majo-

re care vor fi abordate de Consiliu pe o perioadă de 18 luni. Pe baza acestui program, fiecare dintre cele trei țări membre ale trioului în exercițiul își pregătește propriul program, mai detaliat, pentru 6 luni. În acest sens, este de menționat că o mare parte a agendei unei Președinții a Consiliului UE este preluată de la Președinția anterioară, fără însă a exclude introducerea și promovarea pe durata mandatului de 6 luni a unor teme de interes prioritar pentru statul aflat în exercițiu.

2. PRIORITĂȚILE MANDATULUI ROMÂNIEI

Astfel, țara noastră va prelua președinția Consiliului UE în ianuarie 2019, deschizând un trio format din România, Finlanda și Croația, care primește ștafeta de la trioul alcătuit din Estonia, Bulgaria și Austria. Printre prioritățile Președinției în curs a Consiliului UE, care probabil se vor prelungi și în mandatul țării noastre, se numără conservarea valorilor comune, precum prosperitatea, securitatea, pacea și stabilitatea în Europa, și menținerea unității Europei prin intermediul unor decizii practice, sens în care domeniile cheie de acțiune viziază **a) o economie europeană deschisă și inovatoare, b) o Europă sigură și securizată, c) Europa digitală și libera circulație a datelor și d) o Europă durabilă și favorabilă incluziunii.**

În ceea ce privește prioritățile mandatului României, dincolo de tematicile de interes comun pentru toate statele membre UE, ce decurg din Agenda Strategică a Consiliului European și a Programului Anual de lucru al Comisiei Europene, precum și din dosarele principale aflate în negociere legislativă, se vor regăsi, potrivit *Planului de acțiune – Președinția României la Consiliul Uniunii Europene, Context, oportunități și demersuri de pregătire*, elaborat de Ministerul Delegat pentru Afaceri Europene din cadrul Ministerului român al Afacerilor Externe, și tematici de un interes aparte pentru țara noastră, precum: **1.** evoluția politicilor tradiționale ale Uniunii, printre care se numără politica de coeziune și politica agricolă comună **2.** sprijinirea aderării la UE a statelor din Balcanii de Vest **3.** consolidarea Politicii de vecinătate a UE **4.** susținerea eforturilor de reformă a statelor terțe membre ale

Parteneriatului Estic al UE, cu un interes particular pe evoluția relației UE – Republica Moldova **5.** piața internă digitală, cu importanța dimensiune a securității cibernetice, sau **6.** dezvoltarea coridoarelor de infrastructură Nord – Sud și tematica egalității de şanse.

Astfel, ansamblul tematicilor de interes pentru Președinția României la Consiliul UE, potrivit site-ului oficial de pregătire a Președinției României la Consiliul UE – <http://www.romania2019.eu/#s-home> – se structurează pe patru mari coordinate, după cum urmează:

i. Europa convergenței: creștere, coeziune, competitivitate, conectivitate

a) Dezvoltare durabilă, reducerea decalajelor de dezvoltare, convergență, ocupare și drepturi sociale;

b) Inovare și digitalizare;

c) Conectivitate, competitivitate și piețe.

ii. Europa siguranței

a) Securitatea internă a UE, gestionarea frontierelor externe, funcționarea spațiului Schengen și provocările curente;

b) Securitatea cibernetică;

c) Viitorul spațiului de libertate, securitate și justiție.

iii. Europa, actor global

a) Politica de Securitate și Apărare Comună și eficiența acțiunii externe a UE;

b) Consistența politicii UE în vecinătatea sa;

c) Onorarea angajamentelor internaționale ale UE.

iv. Europa valorilor comune

a) Solidaritate, coeziune, egalitate de șanse și justiție socială;

b) Democrație, libertate și respectarea demnitatei umane;

c) Combaterea racismului, intoleranței, xenofobiei, populismului și antisemitismului.

Dincolo de prioritățile tematice, în mod practic, prima sarcină formală a Președinției României la Consiliul UE din 2019 (PRES RO 2019) constă în inițierea acțiunii de definire a *Programului de lucru* pe o perioadă de 18 luni, împreună cu Finlanda și Croația. Dialogul pe această temă deja a fost demarat în luna iulie 2017, urmând ca programul să fie aprobat în reuniunea Consiliului Afaceri Generale cel mai târziu în decembrie 2018. Cea de a

două sarcină formală rezidă în definitivarea *Programului de lucru semestrial al Președinției României la Consiliul UE în primul semestrul 2019*. Prin acest document sunt fixate obiectivele și temele prioritare pe perioada respectivelor 6 luni în activitatea Consiliului UE, circumscrise fiecărui format de Consiliu UE. Documentul va include priorități definite la nivel politic de instituțiile europene prin Acordul inter-instituțional și, adițional, priorități specifice alese de România din agenda Consiliului UE. Alegerea efectivă a acestora din urmă va fi limitată de calendarul instituțional al instituțiilor europene în primul semestrul 2019 și de situațiile de urgență, predictibile sau nu, care pot afecta semnificativ, în această perioadă, activitatea UE. În acest document trebuie prezentat în variantă finală Consiliului UE cel mai târziu în decembrie 2018, o variantă intermediară, de lucru, fiind înaintată Parlamentului UE și Comisiei Europene în luna octombrie 2018. În tot acest proces de definitivare a agendei Președinției, consultarea publică, precum și dezbaterea cu partenerii sociali și instituționali ocupă un rol central.

3. CÂTEVA DINTRE PROVOCĂRILE PREȘEDINȚIEI ROMÂNIEI LA CONSILIUL UE

Principalele provocări ale mandatului pe care îl va exercita România la Președinția Consiliului UE în 2019 decurg atât din complexitatea unor

dosare externe aflate în derulare ori a contextului de final de mandat pentru actualul Parlament European, cât și din aspecte care țin de evoluția planului intern, de la nivel național, și de logistica și resursele ce se impun a fi alocate pentru susținerea unei asemenea misiuni. Apoi, nu este de neglijat nici faptul că România se află pentru prima dată în postura de a detine Președinția Consiliului UE, neavând ca reper un exercițiu propriu anterior de acest fel.

Astfel, dintre dosarele externe cu o complexitate aparte se remarcă cele referitoare la Brexit, la Cadrul financiar multi-anual post 2020 ori la problema migrației ilegale sau a regimului de sancțiuni aplicat de UE pe relația cu Federația Rusă. La acestea se pot adăuga și alte situații de criză politică, socială sau de securitate, mai mult sau mai puțin predictibile, precum cele ce ar putea fi generate de proliferarea tendințelor secesioniste în cadrul statelor UE, pe modelul inaugurat de Catalonia în Spania, ori de accentuarea divergențelor referitoare la viitorul

UE între statele care asigură nucleul dur al UE, pe de o parte, și cele ale aşa-numitului *Grup de la Vișegrad*, pe de altă parte, care ar putea determina eventuale alte exit-uri, sau escaladarea unor conflicte armate în proximitatea imediată a UE (a se vedea situația din Ucraina, spre exemplu) etc. Nu în ultimul rând, finalul de ciclu legislativ european și alegerile pentru Parlamentul UE, care se vor suprapune cu mandatul României, vor genera, la rândul lor, o mare presiune pe activitatea instituțională organizatorică și de negociere legislativă, sens în care România va trebui să facă dovada unei bune capacități administrative și a unor echipe de experti bine pregătite.

În ceea ce privește provocările de ordin intern, acestea rezidă în principal în necesarul de resurse umane, financiare și logistice pe care trebuie să le aloce România, precum și în contextul electoral al anului 2019 de la nivel național, când în țara noastră vor avea loc alegeri prezidențiale și, bineînțeles, europarlamentare, iar atenția și energia decidenților politici ar putea fi deturnate de la misiunea europeană spre a fi risipite în disputa electorală internă.

4. OPORTUNITĂȚILE MANDATULUI ROMÂNIEI LA PREȘEDINȚIA CONSILIULUI UE

Dar ceea ce se constituie ca o provocare, totodată, reprezintă și o oportunitate. Așadar, dincolo de

consolidarea staturii sale europene, care ar avea loc prin gestionarea cu brio a provocărilor sus-menționate, România are șansa unei ferestre de oportunitate pentru a promova unele dosare de interes prioritar pentru sine și de a-și pune amprenta într-un mod semnificativ în ceea ce privește viitorul construcției europene. Astfel, calitatea de stat care preia ștafeta Președinției Consiliului UE în 2019 chiar în deschiderea trioului pentru următorul exercițiu de 18 luni, dar și suprapunerea cu contextul de final de ciclu instituțional la nivelul Uniunii Europene și, respectiv, de alegeri pentru următorul ciclu, care presupune inclusiv reconfigurări și reașezări de planuri, perspective și opțiuni, precum și contextul de dezbatere existent la ora actuală în cadrul Uniunii cu privire la viitorul construcției europene, se constituie în tot atât oportunități pentru țara noastră.

În acest sens, faptul că România preia Președinția Consiliului UE în 2019 chiar în deschiderea următorului interval de 18 luni oferă șansa de a imprima o notă distinctivă pentru agen-

da întregului interval de referință, cu reverberații pe termen mediu și lung, concomitent cu promovarea imaginii de țară, a propriilor valori culturale și interese naționale. De asemenea, contextul de schimbare de ștafetă la nivel instituțional în cadrul UE, precum și cel caracterizat de o serie de dezbateri largi care se află în prezent pe agenda europeană cu privire la viitorul construcției europene, care, cel puțin la prima vedere, pare a antagoniza statele aparținând nucleului dur al UE cu cele asociate așa-numitului Grup Vișegrad, oferă României șansa prețioasă de a juca un constructiv rol de mediator între cele două tabere și, eventual, pe aceea de a încinta balanța acestei dispute în conformitate cu propriile sale interese. Nu în ultimul rând, România ar putea să valorifice această oportunitate pentru a încerca să impună și/sau să susțină anumite evoluții pe relația UE cu Republica Moldova.

5. LA FINAL

În considerarea celor ce preced, conchidem cu speranța că timpul ce a mai rămas până la preluarea mandatului Președinției Consiliului UE de către țara noastră va reprezenta un răgaz binevenit atât pentru stabilizarea și dezamorsarea unor situații cu potențial crescut de criză, încă emergente în prezent, cât și pentru realizarea unui consens național referitor la interesele, obiectivele și prioritățile

pe care România va trebui să le urmărească în exercitarea mandatului său european și, respectiv, perfectarea pregătirilor necesare pentru va-

lorificarea corespunzătoare a acestui mandat, în interes european, dar și național deopotrivă.

BIBLIOGRAFIE

- https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/council-eu_ro
<http://www.consilium.europa.eu/ro/council-eu>
<http://www.consilium.europa.eu/ro>
<http://www.consilium.europa.eu/ro/council-eu/presidency-council-eu>
https://afacerieeuropene.mae.ro/sites/ae.mae.ro/files/pdf%60s/plan_de_actiune_pres_019.pdf
<http://www.romania2019.eu/tematici-de-interes/>
<http://www.europuls.ro/wp-content/uploads/2017/11/GhidRO2019-Final.pdf>

Surse Imagini

- <https://www.caleaeuropeana.ro/live-14-00-reprezentanta-comisiei-europene-in-romania-organizeaza-conferinta-the-road-to-sibiu-from-sofia-via-vienna/>
<http://www.micul-dac.ro/?p=1057>
https://www.google.com/search?client=firefox-b-ab&tbs=sur:fc&tbm=isch&q=brexit&chips=q:brexit,online_chips:brexit+exit&usg=AI4_-kQdETzmSddYJT_l6W3zx_o776OcEQ&sa=X&ved=0ahUKEwiYxKHjoPeAhVro4sKHfFzAo4Q4lYIKigD&biw=1357&dpr=1#imgrc=k64YbnlzPbnFSM
https://www.realitatea.md/romania-vrea-sa-convinga-tarile-din-ue-ca-moldova-sa-devina-membru-al-comunitatii_5042.html?

Spitzenkandidaten sau despre jocurile de putere de la Bruxelles

Eugen GASNAŞ

Sistemul Spitzenkandidaten, aplicat pentru prima dată în 2014, se bazează pe principiul ca persoana care se află în fruntea listei partidului care a adunat cele mai multe voturi în cadrul alegerilor europene să devină președintele Comisiei Europene. Jean-Claude Juncker a devenit șef al Comisiei prin aplicarea acestui sistem, după ce partidul său, PPE, a trecut primul linia de sosire în euroalegerile din 2014. În anii anterioiri, președintele Comisiei Europene, liderul cu cea mai mare putere de la Bruxelles, era desemnat în mod discreționar de către șefii de stat, Parlamentul de la Strasbourg având doar competența de a valida numirea sa.

„Afacerea Spitzenkandidaten”, aşa cum o numesc deja unii analiști, pare, în aceste zile, să acționeze mai degrabă ca un catalizator al unor nemulțumiri în creștere între grupurile europarlamentare consacrate, cum ar fi PPE sau S&D și formațiunea

La République en marche (LREM) a președintelui francez.

Însă, Emmanuel Macron nu este singurul șef de stat care se opune principiului Spitzenkandidaten. La rândul ei, Angela Merkel și-a exprimat deja anumite reticențe față de acest mod de numire a celui mai puternic lider de la Bruxelles. Venind în întâmpinarea acestor nemulțumiri, Comisia Europeană a luat deja inițiativa în încercarea de a găsi o cale de compromis cu privire la Spitzenkandidaten. La începutul acestui an, Jean-Claude Juncker a prezentat o comunicare privind viitorul instituțional al Comisiei, propunând o nouă abordare, potrivit căreia succesorul lui Juncker „nu va mai fi automat candidatul unui partid care a venit pe primul loc la euroalegeri, ci unul care poate forma o coaliție cu un program agreat de grupurile politice”¹. Această nouă abor-

¹ www.euractiv.com

dare a ajuns deja pe agenda reuniunii șefilor de stat.

Este de așteptat că, la nivelul Parlamentului European, echilibrul actual de forțe va suferi profunde reconfiguri în 2019: 1) datorită Brexit-ului, care va avea drept rezultat plecarea deputaților britanici din Parlamentul European și slabirea grupurilor care se bazau pe prezența acestora; și 2) prin apariția unor mișcări politice noi care vor accelera declinul partidelor tradiționale din Europa.

În prezent, locurile în Parlamentul European sunt alocate pe baza mărimei populației statelor membre, dar, de fapt, țările mici primesc mai multe locuri în raport cu populația lor decât țările mari. Recent, Parlamentul European a elaborat o propunere de redistribuire a locurilor rămase în urma Brexit-ului către statele membre UE subrepräsentate în prezent, cum ar fi Franța, Spania, Italia și Olanda. Redistribuirea, cuplată cu plecarea deputaților britanici din Parlamentul European, va avea, fără îndoială, un impact considerabil asupra spectrului politic european.

Și de această dată, Emmanuel Macron a încercat să conturbe grupul majoritar al PPE din Parlamentul European, propunând ca locurile rămase vacante după Brexit să fie alocate unei nou înființate circumscripții comune europene cu liste transnaționale, care să fie deschisă special pentru accesul alegeri. Deși inițiativa a fost salu-

tată cu entuziasm de liderul grupului ALDE, belgianul Guy Verhofstadt, de liderul social-democraților, italianul Gianni Pittella și de grupul verzilor, PPE, de centru-dreapta, a făcut tot posibilul și a reușit să înăbușe în față această propunere, etichetând-o drept „o construcție artificială, centralizată și elitistă”.

Poate și pe considerentul că sistemul Spitzenkandidaten pare a sta în calea ambiciozilor europene ale lui Macron, unii analiști consideră că o posibilă mișcare a lui Macron spre o fuziune cu ALDE ar putea duce la surclasarea PPE în euro-alegerile din 2019, deschizând calea pentru Margrethe Vestager, actualul comisar pentru concurență, pentru Guy Verhofstadt sau alt potențial candidat care va reprezenta această coaliție. Trebuie însă adăugat că președintele francez va trebui să convingă și alte partide politice să se alăture mișcării sale, dacă chiar are intenția de a disloca PPE de la conducerea Comisiei Europene. Există și alte personalități bine plasate în cursa pentru cel mai râvnit post în UE în 2019, dar planurile lor ar putea fi blocate de doi dintre cei mai puternici lideri naționali din UE, și anume Emmanuel Macron și Angela Merkel. În timp ce se zvonește că Angela Merkel o preferă pe franceza Christine Lagarde, o altă femeie politiciană, daneza Margrethe Vestager pare să deschidă lista de preferințe a lui Macron.

„Dle Macron, dacă dorîți să consolidați democrația europeană, nu puteți fi împotriva Spitzenkandidaten”, a declarat Manfred Weber, liderul grupului PPE din Parlamentul European, în sesiunea plenară a Parlamentului European din februarie a.c., când votul a fost majoritar împotriva creării listelor transnaționale pentru alegerile europene, propusă de președintele francez în ideea că un sistem bazat pe desemnarea unui cap de listă europeană va avea cu adevărat sens doar dacă vor fi votate liste transnaționale având la bază coaliții europene. Principiul Spitzenkandidaten ar putea funcționa doar în aceste condiții, susțin apropiatii președintelui francez.

De la alegerea sa, Emmanuel Macron refuză să aleagă pe ce parte a eșchierul politic european va juca, în ciuda faptului că liderul liberalilor din Parlament, Guy Verhofstadt, a declarat de nenumărate ori că îl așteaptă cu brațele deschise. Susținătorii mișcării La Republique En Marche nu fac nici un secret din ambiția lor de a se ridica pe propriile picioare și de a crea o mișcare mult mai amplă „Europe En Marche!”. Și asta, înainte de alegerile europene din 2019. „Trebue să integrăm mișcarea noastră pe eșchierul politic european. Acest lucru se va întâmpla fie prin crearea unei noi structuri, fie prin integrarea într-o schemă existentă”, a declarat un apropiat al președintelui francez².

O astfel de mișcare europeană, unificatoare, ar putea nutri ambiția de a recupera eurodeputați din toate formațiunile, fie de centru dreapta sau de centru stânga. Ar fi, însă, un pariu deosebit de riscant. Euroalegerile se desfășoară pe baza scrutinului proporțional, spre deosebire de alegerile parlamentare din Franța, bazat pe un scrutin uninominal majoritar în două tururi. Dacă susținătorii mișcării La Republique En Marche nu se poziționează la timp, riscă să rămână „neînregistrată” pentru alegerile europene. Și, prin urmare, să nu aibă nici o pondere politică în Parlamentul European.

Așa cum era de așteptat, în prima jumătate a lunii noiembrie, principalii jucători la nivel european și-au clarificat agenda pentru apropiatele alegeri europene. La Congresul din 8 noiembrie 2018 de la Helsinki, PPE l-a „încoronat” Spitzenkandidat pe germanul Manfred Weber, însă sunt analiști care se întreabă cât de probabil este ca și Consiliul European să îl susțină pe Weber pentru președinția Comisiei. Weber însuși a părut puțin îngrijorat când a declarat: „Eu sunt ales de cea mai mare familie politică drept candidat la această poziție”, adăugând că alegerea următorului președinte al Comisiei este în mâinile alegătorilor europeni. „Nu îmi pot imagina că cineva din Consiliul European ar putea spune – «Nu-mi pasă de rezultatul alegerilor europene»”. Can-

² www.lemonde.fr/idees

celarul german Angela Merkel și-a exprimat intenția de a-l susține, însă nu trebuie uitat faptul că aceasta și-a anunțat recent decizia de a se retrage la sfârșitul actualului său mandat. Și aici apare surpriza. „Va fi foarte dificil ca Macron să se împace cu ideea unui președinte german al Comisiei” este concluzia multor analiști politici. În cazul în care Consiliul se va abate de la principiul Spitenkandidaten, o altă figură apare ca „omul din umbără”, și anume Michel Barnier. Negociatorul principal pentru Brexit are mult mai multe șanse să fie favorizat de Macron decât Weber. De remarcat că, deși francezul nu a intrat în cursa pentru desemnarea Spitenkandidaten, el nu a spus în mod expres că nu ar râvni la poziția din capul mesei.

Frans Timmermans, omul doi din ierarhia Comisiei, râvnește și el la același tron. El a confirmat miercuri (10 octombrie) că dorește să îi succeată lui Jean-Claude Juncker în funcția de președinte al Comisiei Europene anul viitor, respingând acuzațiile că și-a făcut prea mulți dușmani pentru a avea șansa de a accede la această funcție. Social-democrații au lansat o cursă deschisă pentru desemnarea Spitenkandidat și, în urma retragerii și ultimului posibil candidat, Timmermans a devenit principalul candidat care să obțină binecuvântarea oficială la Congresul de la Lisabona al Partidului Socialistilor Europeani din decembrie a.c..

La rândul lor, liberali-democrații europeni (ALDE) s-au reunit la Madrid (9 noiembrie a.c.) pentru a se pregăti pentru viitoarele alegeri europene. În acest sens, ALDE a adoptat un manifest care vizează construirea unei alianțe ample de luptă împotriva naționalismului și a populismului, la care mișcarea președintelui francez, La République en Marche (LREM), și-a exprimat dorința să adere. Obiectivul este constituirea unui grup de centru în Parlamentul European care să poată inversa actuala balanță de forțe la nivel european. De asemenea, ALDE a refuzat să prezinte un singur candidat pentru președinția Comisiei Europene („Spitenkandidat”), preferând o echipă, care va fi desemnată în cadrul unui congres electoral programat să aibă loc la Berlin la începutul anului următor.

*

Cum va schimba Brexit-ul procesul de elaborare a politicilor UE? Cum afectează tendințele naționaliste dinamica formării unor coaliții la nivelul instituțiilor UE? Va fi procesul de luare a deciziilor în cadrul Consiliului UE mai puțin consensual din cauza naționalismului? Fricțiunile tot mai evidente dintre Vest și Est se vor reflecta și în comportamentul la vot în cadrul Consiliului UE? Este în scădere coeziunea grupurilor politice din Parlamentul European din cauza creșterii sentimentului naționalist? Vor reuși forțele eurosceptice să-și valorifice forța elec-

torală în creștere pentru a influența politicile în Parlamentul European?

*Vote Watch Europe*³ dedică o serie de studii intitulale „Alegeri 2019”, în încercarea de a găsi răspunsuri la aceste întrebări, dar și de a oferi programe privind direcția și celeritatea politicilor UE în domenii cheie, cum ar fi mediul, energia, comerțul, alimentația, bugetul etc. Conform analiștilor acestui think tank, principalele evenimente care au marcat perioada de la ultimele alegeri europene din mai 2014 până în prezent sunt: reacția puternică împotriva măsurilor de austерitate în statele din sudul și centrul Europei, referendumul privind Brexit-ul, disputa dintre Comisia Europeană și unele state din Centrul și Estul Europei privind statul de drept, creșterea forțelor de extremă dreaptă de pe întreg continentul.

În vederea realizării studiilor propuse, *VoteWatch Europe* a cules opiniiile exprimate de europarlamentari și funcționari publici europeni, experti în afaceri publice, cercetători din mediul academic, reprezentanți ai comunității de afaceri, jurnaliști etc.

Majoritatea respondenților sunt de părere că alegerile pentru Parlamentul European de anul viitor și finalizarea Brexit-ului, două evenimente majore în viața Uniunii Europene, au potențialul,

prin juxtapunerea lor, să provoace perturbații majore asupra modelelor actuale de elaborare a politicilor și luare a deciziilor la nivelul instituțiilor UE.

Care sunt așteptările decidenților politici și analiștilor pentru anul viitor? O majoritate covârșitoare de 80% consideră că Partidul Popular European (PPE) va câștiga suficiente locuri în Parlamentul European (PE) pentru a-și păstra președinția Comisiei Europene. Din rândul candidaților PPE, bavarezul Manfred Weber este, în aceste zile, văzut ca având cele mai mari șanse să fie nominalizat pentru poziția de spitzenkandidat de colegii săi din PPE și, astfel, să devină următorul șef al Comisiei Europene după alegeri. Potențialii săi competitori se află mult în urmă. Cota francezului Michel Barnier a scăzut destul de serios în ultimele luni, deoarece negocierile referitoare la Brexit continuă să fie neconcludente. Dacă ne uităm și la celelalte familii politice, singurul concurent serios pare a fi actualul comisar pentru concurență, daneza Margrethe Vestager, ALDE. Politicianul danez ar putea beneficia de sprijinul neașteptat al președintelui francez Emmanuel Macron, în cazul în care acesta va lua decizia de a adera la grupul ALDE. Margrethe Vestager ar putea fi, de asemenea, candidatul favorit al celor care vor să blocheze accesul PPE la șefia Comisiei Europene, dar, pentru a fi realizabil acest obiectiv, ar fi nevoie să se renunțe și la sistemul Spitzenkandidaten.

³ votewatcheurope.eu. Vote Watch Europe este think tank care furnizează informații și analize privind deciziile politice și activitățile Parlamentului European și Consiliului de Miniștri al UE

Interesant este și faptul că liderul PPE, Manfred Weber, este favorit și pentru a-i succeda italianului Antonio Tajani la conducerea Parlamentului European, anul viitor. Majoritatea respondenților par să se aștepte ca, în cazul în care Weber nu va reuși să obțină suficient sprijin pentru a prelua Comisia, el ar putea ateriza la președinția Parlamentului ca urmare a unui compromis între diferitele familii politice. În acest caz, principalul său concurent ar fi liderul grupului ALDE, Guy Verhofstadt, care este, în prezent, negociatorul principal pentru Brexit din partea PE.

Majoritatea analiștilor consideră că grupurile politice pro-UE vor prezenta spitzenkandidaten pentru viitoarele alegeri. Așa cum spuneam, sistemul Spitzenkandidaten impune ca atât Consiliul European, cât și Parlamentul European să numească în poziție de președinte al Comisiei Europene pe primul candidat al grupului care a câștigat euroalegerile. În ciuda scepticismului exprimat de anumiți lideri europeni, printre care și președintele Franței, majoritatea parlamentarilor din UE susțin sistemul și și-au exprimat adesea tranșant decizia de a respinge un candidat care ar fi desemnat doar de Consiliu.

Deși puțini respondenți consideră că grupurile eurosceptice vor prezenta un candidat pentru următoarele alegeri, aceste forțe politice opunându-se sistemului Spitzenkandidaten, pe care îl consideră a fi o farsă, totuși

există posibilitatea ca aceste grupuri să decidă să prezinte un candidat, ca o mișcare de PR în timpul campaniei electorale.

În ciuda plecării delegației britanice (UKIP) din PE, majoritatea respondenților se așteaptă ca partidele eurosceptice să-și păstreze locurile la următoarele euroalegeri. Chiar dacă au întâmpinat unele obstacole, în mai multe state membre partidele eurosceptice au crescut de la ultimele alegeri din 2014, mai ales în state mari, cum ar fi Germania (Alternativa pentru Germania), Italia (Liga Nordică) și Polonia (Lege și justiție).

Deși sondajele de opinie arată că PPE se află, în mod evident, în poziția de lider, este puțin probabil ca PPE să obțină singur majoritatea, ceea ce înseamnă că se impune, și de această dată, formarea unei coaliții pentru a putea fi luate deciziile așteptate. În cadrul acestor alegeri, PPE va beneficia de Brexit, deoarece nici un deputat britanic nu era afiliat la PPE, în timp ce alte grupuri politice, cum este cazul S&D, vor pierde un număr considerabil de locuri.

Așa cum arătam, părerile sunt împărțite între analiștii politici cu privire la afilierea europeană a viitoarei mișcări fondate de Emmanuel Macron. Pe de o parte, Macron se bucură de relații foarte bune cu grupul ALDE, care i-a sprijinit în mod explicit platforma electorală în 2017. Pe de altă parte, lipsa unui semnal clar din partea lui Macron a stimulat

speculațiile asupra planurilor sale de a înființa un nou grup de centru, în colaborare cu Partidul Democrat din Italia și Ciudadanos din Spania. În rândul expertilor UE, există o ușoară tendință de a favoriza scenariul apropierei dintre Macron și ALDE (44%). Împreună cu Macron, ALDE ar putea chiar să aibă drept obiectiv obținerea a peste 100 de locuri la următoarele alegeri pentru Parlamentul European, devenind astfel un grup mult mai mare decât a visat vreodată. Însă, delegația franceză ar deveni, în acest caz, cea mai numeroasă din acest grup, având forța potențială de a schimba actualul echilibru de forțe din grupul centrist. Există și o însemnată parte dintre expertii UE (42%) care sunt convinși că Macron va încerca să bulverseze status quo-ul actual la nivelul UE, prin formarea unui nou grup. O astfel de mișcare, dacă va avea succes, va conduce la realinierea familiilor politice pro-UE, ducând nu numai la noi alianțe, dar și la divorțuri politice.

De asemenea, se așteaptă ca Brexit-ul să schimbe procesul de elaborare a politicilor UE, ducând la o integrare mai rapidă a blocului continental (54% dintre respondenți). Decizia Marii Britanii de a părăsi UE va afecta actualul echilibru de forțe la nivelul UE, prin reducerea opozitiei față de integrarea politică. Totuși, 23% dintre cei intervievați consideră că peisajul nu va suferi chiar atâtea modificări, pentru că vor veni alte țări, cum ar fi Polonia, care vor prelua rolul Marii Britanii

de „trouble-maker”. Brexit-ul ar putea avea ca efect și regândirea ideii unei Europe cu mai multe viteze, deoarece Marea Britanie a fost unul dintre puținele state membre UE care s-au prevădat în mod repetat de dreptul de opt-outs: spațiul Schengen, spațiul de libertate, securitate și justiție, Carta europeană a drepturilor fundamentale, Uniunea economică și monetară. Unii respondenți prognosează și faptul că fracturile dintre Vest și Est vor continua să crească, zona euro devenind tot mai integrată în detrimentul coeziunii Uniunii Europene ca un întreg.

Analiștii europeni dau șanse scăzute unui potențial candidat S&D care să ajungă în poziția de șef al Comisiei Europene. Cel puțin aşa arată sondajele de opinie, dar un an în politică este o perioadă îndelungată, iar partidele social-democrate ar putea încerca să-și maximizeze șansele în timpul campaniei electorale. Din rândul politicianilor social-democrați, olandezul Frans Timmermans (actualul prim-vicepreședinte al Comisiei Europene) și italiană Federica Mogherini (actualul înalt reprezentant pentru afaceri externe și politica de securitate) au șanse să fie aleși spitzenkandidat din partea S&D. De-a lungul timpului, S&D a stabilit o politică de cooperare cu omologul principal din aripa de centru-dreapta a spectrului politic, PPE, deoarece cele două grupuri pot depăși grupurile mai mici doar împreună. În prezent, deși fostul lider al grupului S&D, italianul Gianni

Pittella, a hotărât să pună stop colaborării cu PPE, pentru a rebrandui S&D ca o alternativă progresistă care poate surclasă PPE, cele două grupuri adună împreună voturile pentru a depăși impasurile legislative.

Așa cum stau lucrurile acum, din cauza scăderii sprijinului pentru aceste două familii politice, o posibilă coaliție PPE - S&D se va plasa, mai mult ca probabil, cu mult sub 50% din numărul de locuri la euroalegerile de anul viitor.

Aproape jumătate dintre cei chestionați se așteaptă ca S&D să își păstreze poziția de al doilea grup ca mărime din cadrul PE, și asta pentru că este format din deputați provenind din toate statele membre, iar partidele social-democrate sunt cele mai mari forțe politice din țări precum România, Portugalia, Slovacia, Danemarca, Suedia sau Malta.

Forța grupului S&D, ca și cea a grupului PPE, de altfel, ar putea fi afectată de atât de probabila reconfigurare a spectrului politic european, în urma inițiativei lui Macron, precum și de posibilele schimbări ale afilierilor politice ale altor partide naționale.

Expertii UE au analizat și direcția în care vor merge reglementările UE după Brexit. 30% dintre respondenți se așteaptă ca UE să adopte o abordare mai intervenționistă. Potrivit acestora, reglementările urmează să se intensifice, în special, în domenii precum afacerile sociale, uniunea economică și monetară și politica de apărare.

În cadrul acestor sondaje, a fost și o altă întrebare care este pe buzele tuturor: „Sunt germanii prea puternici?” „Exercită Germania prea multă putere la nivelul UE?” Răspunsurile evidențiază diviziuni geografice și profesionale stricte. Respondenții la acest sondaj sunt aproape în mod egal împărțiți pe acest subiect, 50% argumentând că germanii dețin pe drept atâtă putere la nivelul UE, având în vedere dimensiunea țării și mărimea populației, în timp ce 47% sunt convinși că influența germană este într-adevăr suprareprezentată la nivelul UE. De fapt, dacă sunt excluși respondenții germani, opinia că „germanii sunt prea puternici la nivelul UE” devine majoritară printre respondenții din celelalte țări.

*

Pentru a avea o imagine cât mai clară asupra spațiului public european, VoteWatch Europe va operaționaliza, în curând, o platformă web specială care să permită cetățenilor de pe întreg continentul să monitorizeze activitatea fiecărui europarlamentar, pentru a vedea cum sunt apărate efectiv interesele lor prin activități concrete. Această platformă, YouVote2019, va permite, de asemenea, organizațiilor societății civile să prezinte diverse propunerile decidenților politici și să ofere consultații alegătorilor.

Tineret peste ani și politici publice: 1968-2018

Sorin MITULESCU

Abstract: The students' revolt on May '68 in Paris was a shock for the governors. The echoes of such event have also been felt in Bucharest. But while Western democracies have taken into account the signals from the youth and have reoriented their public policies, especially in the field of education, in the area behind the Iron Curtain the receptivity has been low. But even today, over the years, when a country like Romania has become an integrated democracy in the European Union, youth policy does not meet the expectations or even the possibilities.

În 2018 s-au împlinit, iată, 50 de ani de la evenimentele care în 1968 aduceau tineretul în avanscena politică a lumii. Din Franța, unde studenții parizieni se ridicau spontan împotriva unui autoritarism universitar considerat inacceptabil, și până pe celălalt mal al oceanului, unde alte grupuri de studenți și tineri manifestau împotriva războiului din Vietnam, dar și pentru drepturile minorităților (împotriva răsismului la Los Angeles). Începutul fusese marcat se pare, cu câțiva ani mai devreme, în Marea Britanie, la începutul anilor '60, prin muzica celor de la Beatles și prin acceptarea publică a literaturii de genul romanului *Iubitul doamnei Chatterley*, care făceau ca tabuurile sociale și sexuale

păstrate din epoca victoriană să înceapă a se sfărâma. Cu alte cuvinte, asistam în acei ani la o mișcare amplă – culturală și socială – a tinerei generații care s-a continuat rapid sub diferite forme și în Italia (cu numeroase mișcări studențești de stânga și extrema stângă până la Brigăzile roșii) sau Germania (culminând cu revoluționarii anarhiști, conduși de Ulrike Meinhof, responsabili de actele teroriste din anii '70). Erau, desigur, motive de îngrijorare în lumea acestor timpuri din perspectiva continuării Războiului Rece și a unor tensiuni geopolitice din Vietnam în Mexic și din China revoluției culturale în Europa de Est; și toate astea când economia occidentală tocmai intrase pe un

făgaș de creștere destul de solidă ce avea să se mențină până la primul șoc petrolier. Ridicarea atât de hotărâtă a aproape întregii societăți franceze pe urmele studentilor a fost deci un șoc pentru responsabilității politici. Se știe cât de afectat s-a arătat președintele Franței tocmai aflat în vizită în România, încheindu-și precipitat călătoria în estul Europei și întorcându-se degrabă la Paris, unde studentii barricadaseră Cartierul Latin și – aşa cum se exprima un comentator recent „căutau (la propriu – nota mea) *plaja de sub pava*”¹. Vrând-nevrând, în aceste circumstanțe, și dictatorul român (Nicolae Ceaușescu), aflat în plină ascensiune internă și afirmare internațională, a trebuit să reflecteze măcar o clipă la ce pot însemna tinerii într-o societate prea apăsată de reguli și tabuuri. De altfel, diplomații ambasadelor din capitalele europene transmiteau cu conștiință informații despre tulburările studențești atrăgând atenția asupra riscului unor reacții neașteptate din partea acestora, prea puțin luate în seamă în mod obișnuit de către politicieni. Într-o telegramă diplomatică trimisă de la Paris (8 iunie 1968) ambasadorul român de atunci lăuda Partidul Socialist francez că este atent la „preocupările, manifestările și demonstrațiile studențești”, în timp ce Partidul Comunist nu

reușea să se apropie de tineret, fiind limitat de dogmatism și căutând răspunsurile exclusiv „în opera lui Marx și în istoria PCUS”².

Însă proaspătul lider comunist nu se putea desprinde de obișnuința de a vedea (și) tineretul doar ca pe un instrument al înfăptuirii scopurilor ideologice ale partidului. Și apoi mai erau diferitele interese politice de moment care influențau receptarea din partea guvernărilor. Așa cum apreciază un analist recent, regimul de la București se confrunta cu adevărate dileme în poziționarea față de evenimentele din Franța: pe de o parte, voia să menajeze persoana generalului de Gaulle – prieten proaspăt și valoros capital politic pentru Ceaușescu – dar pe de altă parte, solidaritatea cu stânga franceză și în special PCF ar fi obligat la recunoașterea legitimității cererilor studentimii³. Urmărind presa vremii (Scânteia Tineretului) constatăm că pe parcursul lunilor aprilie și mai 1968 până la câteva zile după terminarea vizitei lui de Gaulle în România (14-18 mai), presa noastră nu suflă nici o știre despre revolta studentilor francezi. În schimb se dau informații despre mișcări studențești mai puțin energice: din Anglia (în 4 aprilie), din Germania (în 14 aprilie), ba chiar și din Spania (9 mai). Iar când mișcările

¹ B. V. Maillet, 1968-2018: d'une jeunesse a l'autre, *Le Débat* no. 197, nov-dec 2017 pp. 143-150

² Ovidiu Bozgan, 2013, *Franța 1968. Istoria unei crize în documentele diplomatice române*, Monitorul Oficial, p. 136

³ Idem, p. XXVIII

de la Nanterre și Paris sunt în toi – nimic. Abia pe 21 mai apare o scurtă notă – *Mișcarea grevistă din Franța* și în 23 mai o alta – *Frământările din Franța*. Iar în 24 mai se însiră din nou știri despre o serie de conflicte studențiști din Europa (Milano, Bruxelles, Geneva, Luxembourg, Geneva, Germania; dar mai puțin Franța (?)). De-abia în 25 iunie se publică un material care începe cu prezentarea discursului rostit de către general propunând „*reconstruirea universității în funcție de nevoile reale ale evoluției țării și de debușeele efective ale tineretului studios*”. Și, în fine, în 29 iunie un articol mai amplu – „*Frământările sociale din Franța*”, iar câteva zile mai târziu anunțul că „*situatia din Franța se normalizează*”. E clar că Franța și generalul de Gaulle se bucurau de un tratament preferențial în presa de la București, iar mișcările studenților din Paris nu rămân cu totul fără consecințe pe planul intern din România.

Dacă în ajunul vizitei lui de Gaulle ziarele românești anunțau ca pe o nouă manifestare a grijii partidului față de Tânără generație, legiferarea Învățământului obligatoriu de 10 ani, după o vreme de la consumarea manifestărilor violente de la Paris (noiembrie 1968), în 7 iunie, un articol pe prima pagină anunță că „în entuziasme adunări, studenții tuturor centrelor universitare au luat cunoștință de primele măsuri inițiate în vederea traducerii în viață a Legii Învățământului”. Altfel

spus, fusese acceptată posibilitatea repartizării absolvenților merituoși direct în activitatea de cercetare (sărind peste acel stagiu în producție) și fusese redus numărul examenelor.

Este semnificativ și faptul că autoritățile de la București decid să înființeze un institut (centru) de cercetare care să „vegheze” asupra „problemelor tineretului” sub directa coordonare a ministrului pentru problemele tineretului⁴. Era un semn de „deschidere”, dar și de preocupare a regimului de a nu fi luat prin surprindere de cine știe ce manifestări prea „tinerești”. Dar din perspectiva manifestării „grijii” autorităților comuniste pentru Tânără generație, anul 1968 rămâne consimnat ca fiind anul în care se adoptă Legea privind pregătirea tineretului pentru apărarea patriei (Legea 33 din noiembrie 1968). Ceaușescu se simțea poate mai amenințat (decât de eventuale mișcări de tineret) de o posibilă (la un moment dat chiar iminentă) invazie sovietică și voia să prevină greșeli comise de colegii lui de la Praga în vara lui 1968. Ca urmare, Gărzile patriotice (inclusiv cele formate din tineri) puteau reprezenta măcar

⁴ Vezi <http://www.monitoruljuridic.ro/act/hotarare-nr-2-567-din-18-noiembrie-1968-privind-autorizarea-infiintarii-centrului-de-cercetari-pentru-problemele-tineretului-emisent-consiliul-de-ministri-28020.html>

Trebue adăugat că înființarea CCPT fusese prevăzută în Hotărârea Plenarei CC al PCR din 29 noiembrie - 1 decembrie 1967. Dar este posibil ca evenimentele din 1968 să fi grăbit punerea în aplicare.

un semn de legitimitate și totodată de punere în gardă în limbajul cifrat al aliaților comuniști din acea perioadă. Si desigur încă o bună perioadă de vreme lucrurile au funcționat normal din perspectiva autorităților și fără a manifesta o preocupare cu adevărat adecvată pentru nevoile și aspirațiile tinerilor. Ce s-a întâmplat și cum s-au manifestat aceștia peste 20 de ani la adresa regimului, se cunoaște foarte bine.

În ciuda dovezilor de grija și „generozitate” față de studenți și tineri marcate în vara și toamna lui '68, istoria consemnează⁵ doar peste câteva luni de la evenimentele din primăvara și vara europeană, o manifestare spontană a tinerilor (studenților) de la București (e adevărat, timidă – maxim 1000 de participanți – dar fără precedent în epoca comunistă). În ajunul Crăciunului '68, un grup de studenți pornea din Grozăvești către centrul capitalei cântând și dansând Hora Unirii și strigând „Libertate” (printre altele) și în dreptul unor ambasade (a Cehoslovaciei și – se pare și – a Statelor Unite). Răspunsul autorităților a constat în mustrarea aspră a studenților pentru „huliganism”, destituirea unor ziariști (de la Scânteia Tineretului și Viața Studențească), dar și acordarea (pentru prima dată în perioada comu-

nistă) a vacanței de iarnă studențești înaintea Crăciunului.

Ridicarea tinerilor de la București s-a produs, chiar dacă era imposibil ca în România de atunci să fi fost înțeles foarte corect mesajul evenimentelor din Franța. Dacă acolo se dorea modernizare, deschidere și chiar mondializare, la noi aspirațiile se limitau la un naționalism luminat și o revenire măcar, dacă ar fi fost posibil, la valorile începutului de secol. Dar tinerii de la București au fost lipsiți de sansă. Nu au primit decât foarte puțin din puținul pe care l-au cerut⁶.

O scurtă paralelă între cele două episoade – chiar dacă foarte deosebite ca amploare – ar fi totuși semnificativă asupra defazării României din acea vreme față de Europa Occidentală. Este neîndoios că izbucnirea studenților de la București era legată /influențată de climatul general efervescent al studențimii europene la care se adăugau frământările din lumea comunistă. Dar în timp ce studenții francezi se răzvrăteau în ciuda faptului că erau răsfătați cu inaugările de piscine și trăiau în campusuri moderne (chiar dacă aglomerate) în care erau cât se poate de liberi – doar căminele băieților erau separate de

⁵ Vezi Adam Burakowski, Un eveniment important aproape necunoscut: demonstrația studenților din București 24 decembrie 1968, în *Arhivele totalitarismului* nr 1-2 / 2006, pp. 238-247

⁶ Deși o sansă tot au avut, aceea de a nu fi fost arestați, ci doar trimiși acasă și interogați ulterior de securiști. Si asta pentru că activiștii direct responsabili au ezitat să-l anunțe pe Ceaușescu în chiar noaptea evenimentelor, lăsând lucrurile să se rezolve pașnic până dimineață.

ale fetelor, colegii lor de la București erau struniți de activiști de partid și trăiau mai mult decât modest în căminele din Regie, chiar dacă aveau totuși asigurat locul de muncă. În timp ce studenții francezi mărșăluiau cântând Internaționala (de sorginte comunistă, nu?) și cereau libertate sexuală (dar și multe altele), cei de la București cântau Hora Unirii și voiau (doar) să poată sărbători Crăciunul după datina veche. Și dacă în urma evenimentelor de la Paris (și din alte locuri din Europa) societatea occidentală a devenit mai deschisă, mai permisivă, în România demonstrația de Crăciun a convins conducerea de partid că mergește chiar prea departe cu liberalizarea începută la mijlocul anilor '60 și au urmat „tezele din 1971”.

În România aflată după Cortina de Fier nu se putea pleca urechea la adevaratele frământări ale tinerilor. Iar episodul „revoltei” studenților bucureșteni din decembrie 1968 a fost doar o furtună într-un pahar cu apă (colinde la căminul fetelor). Nici nu a fost o revoltă propriu-zisă, ci doar o manifestare nonconformistă, o sfidare de moment a regulilor rigide, absurde instituite de birocratia de partid. Pe care studenții (dar nu numai ei) abia le mai puteau suporta. Dar oficialii nu au înțeles mai nimic din acea manifestare. Ei au înțeles doar că trebuie să întărească educația politico-ideologică și că trebuie să „combată” manifestările obscurantiste/înapoiate ale unora dintre tineri.

Dacă în '68 asemenea remedii autoritariste combinate cu oferirea unor mici compensații (o vacanță mai lungă – din **decembrie '68**) au putut să asigure linștea guvernărilor, peste încă două decenii – în **decembrie '89** – suta de lei în plus la salarii, cum se știe, nu le-a mai fost suficientă.

NOILE POLITICI

Revenind la tulburările tineretului în Europa occidentală, acolo ele nu au putut fi trecute cu vederea; anii '70 au însemnat în multe țări europene adoptarea unor prime programe de „politici de tineret” și totodată de democratizare a învățământului. Luând act de atitudinea refractară a tinerilor în raport cu metodele autoritare de educație și reținând unul dintre sloganurile des folosite de protestatarii parizieni – *learning by doing*⁷ – responsabilii politici din mai multe țări occidentale au încurajat noile metode de formare a tinerilor. A fost dezvoltată ca disciplină academică și totodată aplicativă „pedagogia socială”, având la bază o nouă filosofie a educației. La acest efort a fost din plin asociat Consiliul Europei, care a pus chiar în acei ani bazele Centrului European de Tineret de la Strasbourg, instituție prestigioasă orientată către sprijinirea educației non-formale pentru

⁷ Cf Werner Muller, *What Did They Think They Were Doing ?* în Vl. Tismăneanu, *Promises of 1968. Crisis, Illusion, Utopia*, CEU Press, Budapest New York, 2011

toleranță, democrație, comunicare interculturală. Oficiali ai Consiliului European din acea perioadă ca Peter Lauritzen argumentau în fața politicienilor care făceau greșeala de a confunda răbufnirile (normale) ale tinerilor cu terorismul și îi sfătuia să răspundă tinerilor revoltati nu prin măsuri de forță, ci prin deschiderea dialogului și oferirea unui grad mai ridicat de autonomie⁸.

Câțiva ani mai târziu, același oficial al Consiliului European putea constata că tineretul occidental și-a schimbat atitudinea, nu mai este cel din 1968: „Comparat cu mișcările de tineret din 1968 care au fost orientate de ideea largirii democrației, de protestul și revolta împotriva structurilor osificate și de interesul pentru dezbatere și critică, generația de astăzi (1983 – nota mea) cu vîrstă în jur de 20 de ani pare a fi conformistă și apolitică, pentru unii chiar reacționară... Tinerii arată o disponibilitate scăzută de a se implica în organizații politice sau sindicale, preferând să se concentreze asupra grupurilor de apropiați și asupra vieții lor private”. Politicienii vorbesc cu ușurare de inversarea tendințelor (față de '68 – nota mea). Și dacă nu ar fi reticența în creștere a tinerilor de a vota în alegerile parlamentare, societatea s-ar putea declara mai mulțumită de tinerii de astăzi

⁸ Yael Ohana, Antje Rothemund (ed.), Eggs in a Pan. Speeches, Writings and reflections by Peter Lauritzen, Council of Europe, Budapest, 2008, p. 313

decât a fost față de ei în urmă cu ceva timp.

Dar – atrăgea în acea vreme atenția Lauritzen – cei care se grăbesc să condamne tineretul pentru lipsă de „conștiință politică” riscă să fie cuprinși (fără diferență) între cei pe care îi condamnă textul din cântecul formației Pink Floyd devenit între timp imnul adolescentilor din întreaga lume: *Nu avem nevoie de educație/ Nu avem nevoie de control al gândirii / Nu vrem glume sarcastice în clasă/ Profesori – lăsați-ne pe noi copiii în pace.*

Și, după cum parea, nu mai conta dacă mesajul educativ era într-un sens sau în altul (emancipare sau conservatorism). Ce era de respins, era chiar atitudinea profesorilor în sine.

Autorul citat pune în legătură apolitismul tinerilor instaurat la numai un deceniu după răbufnirea din 1968 cu eșecul educației (oficiale) de a conferi mijloace de reușită profesională și socială certă. Ceea ce îi îndeamnă pe tineri la conformism – consideră el – este mai degrabă situația precară de pe piața muncii. Așa că tinerii nu mai sunt toți de aceeași parte a baricadei cum păreau a fi în anii '60: o parte sunt preoccupați de educație și angajare și acceptă principiile competitivității și performanței; în timp ce o altă parte pare convinsă că modelul social bazat pe creștere economică nu are viitor și în consecință caută să adopte noile

stiluri de viață⁹. Față de asemenea noi provocări din partea generațiilor successive de tineri, Consiliul European (la care se va alătura în curând și Comisia Europeană) va pune bazele dezvoltării pe baze trainice a unei politici în domeniul tineretului întemeiată pe cunoaștere, realizată atât la nivelul celor două structuri europene, cât și la cel al mai multor state membre. Experiența primilor ani a arătat dificultatea de a asigura o înțelegere corectă, adecvată și suficient de nuanțată la nivelul inițiatorilor de politici a problematicii tinerei generații, ceea ce s-a văzut adesea în rezultatul subașteptării al acestor politici. Și nu se putea nega, în anii care au urmat, îndepărțarea tinerilor de la participarea politică și inițiativa civică (excepție, periodicele răbufniri de mai mică sau mai mare amploare), fenomen care putea fi interpretat ca o reacție de respingere tocmai a mesajelor și măsurilor inițiate de politicieni.

Responsabilitățile oficiale ai domeniului își dădeau seama că dificultățile de înțelegere adecvată puteau apărea chiar și atunci când se dispunea de date de cercetare sau statistici, dar lipsea experiență directă legată de contactul cu tinerii. A apărut în acest context conștiința acută a nevoii de a reuni experiențe diferite și de a asigura dintre responsabilitățile politicii, pe de o parte, și practicieni (lucrători de tineret), respectiv beneficiari ai politicilor (tine-

rii și reprezentanții acestora – liderii de organizații). Pornind de la această înțelegere, principalele foruri europene (dar și mondiale – de exemplu, ONU) își vor orienta eforturile de gândire a propriilor lor politici în domeniul tineretului în cadrul „trialogului”. Se poate menționa ca exemplu de bună practică cooperarea permanentă a Comisiei cu Forumul European al Tineretului (Youth Forum), asigurându-se în acest fel integrarea realităților și nevoilor tinerilor de la nivel local, regional sau național în producerea măsurilor și programelor europene.

S-a putut constata că – în ciuda unei desfașurări oarecum anarchice și în lipsa unui program coherent, mișcările sociale din 1968 desfășurate în Europa occidentală nu au fost inutile. Astăzi, când se discută despre consecințele mișcărilor de tineret, cei de la extrema dreaptă condamnă „evenimentele” de atunci ca fiind la originea slăbirii structurilor tradiționale de socializare – școala, familia, națiunea¹⁰; în timp ce extrema stângă din zilele noastre le consideră un moment important de emancipare în fața raporturilor sociale (prea) ierarhice, autoritare și opresive¹¹. După acel moment s-a produs în societatea occidentală o „liberalizare fundamentală” (Habermas) și a început un pro-

¹⁰ Nicolas Szarczy în timpul campaniei sale electorale din 2007 acuza mișcarea din 68 ca fiind responsabilă de „relativismul, cinismul și capitalismul financiar care au urmat”

¹¹ Op. cit. Le Debat

⁹ Idem, p. 146

ces amplu de democratizare, modernizare politică și chiar de americanizare a Europei (Cohn Bendit).

CE SE ÎNTÂMPLĂ DUPĂ '89?

Căderea dictaturii făcea posibilă o mai mare sensibilitate a societății românești la problemele reale ale tinerilor. Mai ales că libertatea fusese cucerită (mai mult sau mai puțin) prin efortul ridicării maselor și oricum plătită cu viața de foarte mulți dintre tinerii ieșiți în stradă. Măcar aceste considerente ar fi trebuit să ducă la o politică a noilor autoritați în favoarea tinerilor. Și nu oricum, ci prin stimularea acestor structuri democratice care să îi atragă la implicare civică și, totodată, la dezvoltare personală. După 1989 era normal să dispară modelul intervenției nelimitate a statului. Dar odată cu abandonarea economiei de comandă și a paternalismului totalitar de partid și de stat, intervenția politică, inclusiv sub forma politicii de tineret, ar fi trebuit reconsiderată. În loc de asta, de la politica „interventionistă” s-a trecut la aproape nici un fel de politică constructivă, pozitivă și mai ales „facilitatoare” în raport cu tinerii. Să reținem aici ca semnificative câteva din constatăriile unui grup de experți europeni însărcinați în cursul anului 2000 să evaluateze politica de tineret a autoritaților de la București¹². Experții

internaționali găseau România într-o situație de conglomerat social, cu mulți tineri locuind în mediul rural, nemaigăsind oportunități în industria aflată în declin și atrași tot mai agresiv pe panta post-modernă a consumerismului. Ei constată că politica de tineret din România s-a constituit pe parcursul tranzitiei în absența unei viziuni integrate și coerente asupra tineretului. Mijloacele puține alocate în anii '90 unor programe de tineret incipiente erau alocate fără prea mult discernământ și uneori preferențial. Evaluatori citează datele Raportului Național al Dezvoltării Umane care consemnase că, în 1993, 10 județe nu primiseră nici un leu din fonduri publice pentru acțiuni de tineret, în timp ce un județ beneficiase de 10% din totalul finanțării anuale. O asemenea repartizare inechitabilă avea, desigur, legătură și cu dezvoltarea egală în teritoriu a societății civile după '90 și până la urmă cu inegalitățile profunde care afectau România în acei ani (dar care nu s-au redus foarte mult nici în prezent). Inegalitatea marcată între urban și rural era, de asemenea, consemnată odată cu uimirea că politica locală de tineret era ca și inexistentă. Firavele structuri civice ale tinerilor trebuiau să aștepte sprijin de la nivelul central, ceea ce era cu atât mai greu de obținut cu cât structura era mai

¹² Ulla Helsihgus (coord.), Manuella du Bois Reymond (raportor) și.a., 2001, Youth

Policy in Romania. Report by an international group of experts appointed by the council of Europe, Council of Europe Publishing.

proaspătă și mai puțin legată de puterea locală conservatoare. Astfel că tinerii consultați într-un sondaj de opinie declarau în proporție de 81% că nu au auzit despre existența vreunei organizații neguvernamentale de tineret capabile să-i sprijine în rezolvarea unor probleme personale¹³.

În condițiile tranzitiei prelungite pe care a parcurs-o societatea românească, politica de tineret s-a arătat fragmentată, lipsită de viziune pe termen lung și de coordonare între diferitele componente. Neexistând multă vreme o strategie generală menită să promoveze educația și integrarea socială a tinerilor, politicile au fost desfășurate haotic și fără eficiență. În lipsa unui organism guvernamental cu putere de coordonare asupra politicilor sectoriale care afectau tineretul, fiecare minister sau agenție a manifestat în limita competențelor acțiuni cu oarecare tangență în raport cu tinerii: educație, formare, sănătate etc. Iar Ministerul Tineretului și Sportului, aşa cum a fost el dorit de autoritățile perioadei, s-a limitat la activități sportive și de petrecerea timpului liber și de relațiile cu organizațiile neguvernamentale; dar a fost cu bună știință lipsit de orice capacitate de a coordona politicile sectoriale și de a produce o viziune complexă și pe termen lung asupra nevoilor și perspectivelor de dezvoltare ale tinerei generații. În asemenea condiții, lipsa de impact,

de eficiență au fost mai mult decât normale. Așa că nu poate surprinde afirmația Raportului întocmit de experții Consiliului European în 2001 după care „se poate spune că din 1989 nu a existat o adevărată politică de tineret...”¹⁴ În condițiile în care ministerul și-a bazat politicile aproape exclusiv pe inițiativele câtorva ong-uri, marea masă a tinerilor, necuprinsă și neatinsă de acțiunile acestora, nici nu a beneficiat în vreun fel de politicile publice de tineret.

O oarecare adiere de speranță a adus pentru mulți tineri din România cooperarea de nivel european (din momentul în care s-a pregătit aderarea României la Uniunea Europeană), dar era evident că aceste programe nu puteau suplini lipsa de acțiune și de susținere internă. Amplificarea acestei cooperări era una dintre recomandările făcute de grupul de experți, împreună cu altele care țineau de autoritățile române:

- Dezvoltarea unor politici locale în favoarea tinerilor;
- Acordarea unei atenții sporite de către agențiile guvernamentale tineretului rural;
- Integrarea în politica de tineret a unor aspecte ale politicilor educaționale, de ocupare și de asistență pentru familie și copil cu scopul de a diminua: părăsirea timpurie a școlii și lipsa de performanță școlară, slaba ori-

¹³ Idem, p. 48

¹⁴ Idem, p. 57

entare profesională a tinerilor, plecarea timpurie peste granițe a resurselor intelectuale și de creativitate, dependența și deficitul de promovare socială în rândul tinerelor femei.

Dacă privim la perioada care s-a scurs din 2001 este evident că aproape nici una dintre recomandările făcute cu profesionalism și cu bună credință nu au fost puse în aplicare.

Față de momentul când experții Consiliului Europei făceau aceste recomandări, România a mai parcurs câteva etape.

- În etapa preaderării – din 2000 până în 2007, când România a încercat să se apropie (sau a mimat aproape credibil) și părea că vrea să atingă de standardele europene în materie de tineret: de pildă, prin adoptarea și revederea legii voluntariatului (2001 și 2006). Dar când, în 2005, apărea un nou raport¹⁵ asupra politicii de tineret, de data asta realizat de o echipă internă de tineri cercetători și activiști pentru drepturile tinerilor, constatăriile erau asemănătoare: „România prezintă aceleasi caracteristici ca și orice alt stat european unde politicile de tineret au fost mai demult și cu

mai mare acuratețe dezvoltate. Dar noi încă folosim acele politici care încearcă să rezolve toate tipurile de probleme sociale cu resurse financiare modeste” (P 10). Și, comparând realitatea din România cu standardele consfințite în Declarația de la Lisabona adoptată în 1998 de Conferința Internațională a Ministerelor de Tineret, constată că nici una dintre cerințele minime pe care ar fi trebuit să le satisfacă o politică de tineret nu erau îndeplinite: nici voința politică de a asigura resursele necesare, nici măsuri adecvate și transparente pentru creșterea standardului de viață al tinerilor, nici realizarea unor cercetări corespunzătoare asupra nevoilor și problemelor tinerilor (cu excepția a două sondaje de opinie), nici încurajarea dialogului cu reprezentanții tinerilor – în lipsa unui statut legal și a unei susțineri pentru Consiliul Național al Tinerilor. În fine, comunicarea dintre sectorul guvernamental și cel non-guvernamental lăsa foarte mult de dorit, iar strategia națională adoptată oficial cuprindea prea multe generalități și nu era efectiv asumată de instituțiile implicate, ceea ce o lipsea total de eficacitate (pp. 26-28).

¹⁵ Marian Rujoiu coord. Ș.a., Romanian Youth Policies. Research and Evaluation Report of Romanian Youth Policies – 2005, Pro-Youth, 2005

- Iar după 2008 autoritățile – care își atinseseră obiectivul minimal privind aderarea – nu au mai prezentat nici măcar un interes de fațadă pentru politica de tineret; cu excepția „scierii” unei noi strategii¹⁶, dar fără nici o intenție vizibilă de a o aplica/monitoriza/evalua, în lipsa oricărora termeni sau indicatori de control și a prevederii vreunei proceduri de evaluare dezinteresul era evident; de altfel – poate în mod simbolic și semnificativ – structura de cercetare care ar fi putut îndeplini o asemenea sarcină de evaluare a desfășurării unui program guvernamental responsabil tocmai fusese desființată (în 2009) de autoritățile României europene și democratice, la puțin peste 40 de ani de când dictatorul de tristă amintire o înființase (totuși), în 1968.

SITUAȚIA TINERETULUI

Desigur, între tineretul de astăzi și cel de acum 50 de ani nu par să mai fie prea multe asemănări. Și nici referirea la Mai '68 nu mai pare să fie de impact în termenii comunicării politice cu tinerii de astăzi. Pentru autorul articolelor din *Le Debat* citat la început

¹⁶ Strategia Națională în domeniul tineretului 2014-2020 a fost realizată în 2014 prin stăruință și cu asigurarea consultanței tehnice de către UNICEF - România

tul acestui text, tinerii din '68 apăreau interesați exclusiv de aspectele morale, de valori, de dimensiunea culturală și în schimb erau dezinteresați de aspectele economice și sociale; foarte puțin pragmatici și neangajați în adevăratele decizii politice. În schimb, noua generație Tânără apare la prima vedere ca una „resemnată, oboosită, disperată”, având în vedere că amenințările pe care le simțeau tinerii din '68 nu au dispărut, ci, dimpotrivă, s-au accentuat. Și totuși, exprimă o speranță autorul, „poate că în realitate avem de-a face cu o generație mai orientată către pragmatismul unor transformări concrete ale condițiilor sale de viață”.

Această nouă generație Tânără, spre deosebire de cea precedentă (68), nu (mai) are de ales. A devenit evident luxul prea mare al indeciziei în fața pericolelor clare ale șomajului, creșterii inegalităților, amenințărilor teroiste și dereglațiilor climatice.

Ce se recomandă în asemenea condiții responsabilitilor de politici publice confruntați cu noua generație de „nativi digitali” exprimând un mare grad de exigentă (neliniște) și respingând evident sfera publică pentru lipsa ei de reactivitate și eficacitate? Autorul consideră că simplificarea proceselor de decizie, un plus de intuitivitate în demersurile administrative, o mai transparentă evaluare a eficacității politicilor publice ar pu-

tea restabili o relație de încredere cu acest nou tineret.

Sunt aceste recomandări valabile și pentru oficialii de la București? Da, zicem noi, în măsura în care tinerii din România nu mai sunt atât de diferiți de congenerii lor din Europa occidentală. În epoca internetului și a mediilor sociale ei au aproximativ aceleași criterii de apreciere și aceleași așteptări și se simt cu atât mai frustrați cu cât se confruntă cu o administrație mai învechită, mai conservatoare și mai decalată față de instituțiile de nivel european.

CONCLUZIE?

Autoritățile de la noi (și în cei aproape 30 de ani diferențele culorii politice sub care s-au prezentat acestea nu au contat), în loc să dezvolte o adeverărată politică de tineret, în loc să fie atente la aspirațiile tinerilor să-limită doar să exprime intenții, angajamente și strategii pe care nu le pun în aplicare. Din nefericire, de prea

multă vreme se bate pasul pe loc oscilându-se exasperant între demagogie și *laissez-faire*, între festivism și heirupism de fațadă care mai degradă și îndepărtează pe tineri. Poate ar trebui luat exemplul unor țări pornite din aceeași zonă a paternalismului comunist, dar care au reușit să găsească mijloacele pentru a se înscrive pe o linie nouă, mai creativă a unor politici de tineret participative și eficiente (Slovenia, Țările baltice: Letonia și Estonia în special, și Malta), unde, fără investiții impresionante, munca de tineret se realizează cu inventivitate și profesionalism.

Și poate amintirea evenimentelor de acum 50 de ani să le trezească la realitate și să le inspire intenții mai serioase în ce-i privește pe tineri. Aceasta nu se va întâmpla până când politica de tineret nu va mai apărea în ochii autorităților de la București un lux pe care nu și-l pot permite și pentru care nu se găsesc niciodată fonduri publice suficiente.

Eveniment

70 de ani de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului

Irina MOROIANU ZLĂTESCU

Keywords: the Universal Declaration of Human Rights, human rights, promotion, protection,

Abstract: Life has shown that the 70 years since the United Nations General Assembly proclaimed the Universal Declaration of Human Rights increased and strengthened the force of the message conveyed by this exceptionally important document, conceived to consecrate an ideal shared by all nations, the foundation on which the edifice of human rights has been built. The Declaration remaining the final aim of the efforts taken by the international community, the States and the civil society.

Anul celei de-a șaptezecea aniversări a Declarației Universale a Drepturilor Omului a fost inaugurat la Paris. Aici este locul istoric unde, la Palatul Chaillot, la 10 decembrie 1948, Adunarea Generală a Națiunilor Unite, prin Rezoluția nr. 217A(III), a proclamat Declarația ca fiind un „ideal comun” către care trebuie să tindă popoarele și națiunile, toate structurile societății și toți indivizii. Cu prilejul inaugurării, diplomatul iordanian, prințul Zeid Ra'ad Al Hussein, la ora aceea, Înalt Comisar ONU pentru

Drepturile Omului¹, atrăgea atenția omenirii asupra unor obiective pe care ea trebuia să le aibă în vedere permanent cei interesați de drepturile omului, și anume lupta împotriva discriminării și pentru promovarea justiției. Ulterior, în cadrul Consiliului ONU

¹ Acesta a fost Înalt Comisar ONU pentru Drepturile Omului în perioada 1 septembrie 2014-31 august 2018. Nu a mai candidat pentru al doilea mandat și Adunarea Generală ONU a ales-o, în această funcție, pe dr. Michelle Bachelet, fostă președintă a Chile, cunoscută luptătoare pentru drepturile omului, care a preluat mandatul la 1 septembrie 2018.

pentru Drepturile Omului, el amintea că „rațiunea de a fi a Națiunilor Unite” este aceea „de a proteja pacea, drepturile omului, justiția și progresul social”. Data adoptării Declarației Universale a Drepturilor Omului este o dată de referință pentru întreaga lume și este cunoscută pretutindeni ca Ziua Internațională a Drepturilor Omului. Declarația rămâne și astăzi, la 70 de ani de la proclamarea sa solemnă, expresia idealului spre care tind toate popoarele. Ea a fost rezultatul unor eforturi comune ale unor eminenți specialiști, care au colaborat la elaborarea unui document în cadrul Comisiei ONU pentru Drepturile Omului, a cărei președintă a fost Eleanor Roosevelt. Ea a afirmat, chiar în momentul adoptării Declarației, că aceasta „nu este și nici nu pretinde să fie o declarație de principii fundamentale de drept sau o obligație juridică”. Declarația face parte din corpusul juridic de drept intern al ONU, chiar dacă prin ea însăși nu are forță juridică. Acest document a căpătat forță juridică prin Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice și, respectiv, Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale, care preiau conținutul Declarației și care au fost urmate de mai multe protocoale. De altfel, ea însăși a fost urmată și de adoptarea unor instrumente regionale în domeniul drepturilor omului și pe planul intern al statelor membre ONU, de in-

cluderea în constituțiile lor a textelor din Declarație. Aceasta îi călăuzește pe toți locuitorii acestei planete în înaintarea lor pe calea respectului efectiv al demnității umane, al înaltelor valori și principii pe care le împărtășesc.

Evident, alături de Carta Națiunilor Unite, Declarația stă la baza întregii activități pe care înaltul for mondial a dedicat-o și o dedică promovării și protecției drepturilor omului. Adoptarea ei a constituit momentul decisiv în procesul de internaționalizare a drepturilor omului, Declarației urmându-i și alte documente, toate având drept fundamente Carta Națiunilor Unite.

Sunt foarte puțini cei care știu că la elaborarea Declarației Universale a Drepturilor Omului a lucrat și un jurist român, chiar dacă România nu era încă membră ONU, fiind primită abia în 1955 în această organizație. Faptul este atestat de documentele existente în Arhiva ONU. Este vorba de un eminent jurist, regretatul prof.univ dr. Nicolas Mateesco Matte (1913-2016), devenit după aceea profesor universitar în Canada, personalitate marcantă a dreptului aerospațial, membru de onoare al Academiei Române.

Este demn de reținut faptul că Declarația a fost adoptată la puțin timp după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial și înaintea Războiului Rece.

Deși rolul și sfera de acțiune a ONU în domeniul promovării și protecției drepturilor omului continuă

să se amplifice, mandatul esențial rămâne acela de a asigura omenirea că demnitatea umană a celor ce formează „popoarele Națiunilor Unite”, în numele cărora a fost scrisă Carta, să fie respectată. ONU acționează datorită instrumentelor internaționale care au fost elaborate în cadrul său de-a lungul timpului, în mai multe direcții. De exemplu, acționează drept *conștiință globală*, declarațiile și convențiile din domeniul drepturilor omului fiind adoptate de Adunarea Generală a ONU, fapt care le pune în evidență universalitatea. *Acționează ca legiuitor*, astfel, drepturile care privesc femeile, copiii, vârstnicii, persoanele cu dizabilități, prizonierii și detinuții etc., precum și încălcările, cum ar fi genocidul, discriminarea rasială, tortura și multe altele, constituie o parte semnificativă a dreptului internațional. Organizația desfășoară *activitate de monitorizare*, urmărind aplicarea în practică a drepturilor omului. Pactele internaționale privind drepturile omului împuñnicește organismele internaționale să monitorizeze statele în privința respectării angajamentelor asumate. Un rol important au, în acest sens, organismele înființate în baza altor tratate, raportorii speciali, grupurile de lucru, plângerile individuale. De asemenea, aceasta este coordonator central, prin Oficiul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului care primește comunicări din partea grupurilor și persoanelor individuale ce se-

sizează încălcări ale drepturilor omului. Totodată, organizația are *rol de apărător* în situațiile în care primește informații privind încălcări grave ale drepturilor omului, adresând un mesaj de urgență statului respectiv, cercând precizări și făcând apel pentru garantarea drepturilor presupuselor victime. De asemenea, organizația desfășoară *activitate de cercetare*, datele compilate de ONU în domeniul drepturilor omului fiind extrem de utile dezvoltării și aplicării legislației în materie. Organizația acționează ca *forum de apel și ca organ de anchetă* în baza instrumentelor și mecanismelor internaționale existente, dar și ca *diplomat* discret. Secretarul General, Înaltul Comisar pentru Drepturile Omului și Consiliul ONU contribuie la diminuarea încălcărilor grave în materie de drepturile omului.

Anii care au trecut de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului nu au scăzut cu nimic forța mesajului acestui document de însemnatate excepțională, conceput spre a consacra un scop comun pentru toate națiunile, temelie pe care s-a înălțat edificiul drepturilor omului. Redactorul principal al acesteia, René Cassin, compara, de altfel, Declarația Universală a Drepturilor Omului cu porticul unui templu susținut de patru coloane. Prima este aceea a drepturilor și libertăților de ordin personal: viață, libertate, siguranță și demnitatea persoanei, protecția egală în față

legii, garanția împotriva sclaviei, torturii, arestărilor și pedepselor arbitrale, recurs judiciar împotriva abuzurilor. A doua coloană este reprezentată de drepturile individului în raport cu grupurile din care face parte și cu elementele lumii exterioare. Bărbatul și femeia au pe picior de egalitate dreptul de a se căsători, de a întemeia o familie, de a avea un cămin, un domiciliu, un azil în caz de persecuție. Cea de-a treia coloană este a facultăților spirituale, a libertății de exprimare, de reunire, de asociere, a dreptului de a lua parte la treburile publice și de a participa la alegeri periodice corecte. Voința poporului este proclamată ca fundament al autorității puterii publice. A patra coloană este cea a drepturilor economice, sociale și culturale: dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la securitate socială, la libertăți sindicale, precum și dreptul la educație, la recreere, la viață culturală, la protecția creației culturale sau artistice. Se poate remarcă faptul că Declarația se referă la ansamblul drepturilor omului considerat ca ființă socială și ca individ, ceea ce îi conferă un caracter general. În viziunea lui René Cassin, deasupra celor patru coloane reprezentând drepturile trebuie să fie amplasat un fronton care să marcheze legăturile dintre individ și societate. De altfel, ultimele articole ale Declarației proclamă existența unor îndatoriri față de comunitate, stabilind anumite limite pe care omul

nu le poate depăși. Acestea trebuie să respecte drepturile și libertățile celorlalți și nu poate ignora cerințele moralei, ale ordinii publice și bunăstării într-o societate democratică, așa cum nu poate atenta nici la scopurile și principiile ONU.

Raportarea la textul acestui document scoate în evidență progresele realizate și în special distanța de parcurs între realitățile prezente și idealul proclamat prin Declarația Universală a Drepturilor Omului, document în care, de altfel, se regăsesc principiile de bază ale drepturilor omului: universalitatea, indivizibilitatea, interdependentă și inalienabilitatea. Referindu-se la o personalitate din sistemul ONU care susținea că drepturile omului nu sunt universale și că nu ar fi decât „imaginea occidentală”, la mijlocul anului 2018, cu puțin timp înainte de expirarea mandatului său de Înalt Comisar ONU pentru Drepturile Omului, Zeid Ra'ad Al Hussein, luând cuvântul la începerea sesiunii Consiliului ONU pentru Drepturile Omului, a respins cu tărie această afirmație, amintind că însăși Organizația Națiunilor Unite este „expresia acestui universalism”. El își punea întrebarea „de ce Declarația Universală, ca și întreg corpusul de drepturile omului adoptat după ea sunt victimele unor astfel de atacuri în zilele noastre – nu numai din partea extremiștilor, ci și din partea altor persoane, cum ar fi conducători au-

toritari, populiști, demagogi, relativiști culturali, anumiți universitari occiden-tali – și chiar funcționari ai Națiunilor Unite?”

Acesta este un nou moment în care Declarația trebuie să ne responsabilizeze pe noi toți, mai ales că, aşa cum remarcă mai demult fostul Director General UNESCO, Federico Mayor, două pericole pândesc în permanență drepturile omului, cel al apatiei și cel al optimismului. Amândouă conduc în final spre același efect, și anume că totul poate merge de la sine. Dar lucrurile nu pot merge niciodată de la sine, doavadă fiind apariția unor noi tipuri de încălcări, ca, de exemplu, terorismul, coruția, cyber-criminalitatea etc. Este foarte adevarat că apar și noi drepturi, cum ar fi dreptul la fericire.

Acest moment al aniversării a 70 de ani de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului dă posibilitatea organizațiilor internaționale, agenților acestora, statelor, indiviziilor nu numai să evaluateze situația în care se află în privința protecției și promovării drepturilor omului în general și în lupta pentru construirea unei societăți bazată pe statul de drept, democrație și drepturile omului, ci și să găsească direcțiile de acțiune. Esențiale fiind, în acest sens, promovarea conștientizării egalității între toți

indivizi, înlăturarea stereotipurilor în sistemul de învățământ și educație, combaterea discursului motivat pe ură, identificarea și prezentarea în mass-media a practicilor pozitive, monitorizarea și evidențierea progreselor realizate în lupta pentru realizarea unei lumi bazate pe demnitate, justiție și respectarea tuturor drepturilor omului.

Evident, trebuie să existe o preocupare pentru educație, educația pentru drepturile omului fiind o componentă majoră a ei. Această preocupare trebuie să existe atât în privința educației formale, cât și informale, și în special în privința educației continue. Educația pentru drepturile omului nu poate fi redusă la studierea unor texte de lege sau chiar a instrumentelor și mecanismelor de protecție a drepturilor omului.

Dar cheia transformării Declarației Universale a Drepturilor Omului dintr-un ideal în realitate a fost și a rămas, aşa cum afirma fostul Secretar General ONU Ban Ki-moon, „voița politică a statelor membre. Statele sunt cele care, în primul rând, sunt obligate să protejeze drepturile omului, să prevină încălcările acestora la nivel național și să ia poziție atunci când alte state nu reușesc să se ridice la înălțimea angajamentelor pe care și le-au asumat”.

Identități naționale și grupuri etnice

Terorism și religie

Andrei MARGA

Acțiunile teroriste, constând din atacuri executate de autori nemascați, care nu cer negocieri, ci omoară și-l invocă, odată cu propria dispariție, pe Allah, readuc în discuție legătura dintre terorism și religie.

Fundalul, acum „criza siriană”, nu este, desigur, simplu de descifrat. Un aspect al crizei ține de regimurile cleptocratice ce s-au dezvoltat cu timpul în Orientalul Mijlociu și de fricțiunile în care au intrat comunitățile respective. Un alt aspect, geopolitic, este conferit de ponderea economică și strategică mondială a regiunii, care se află de milenii în sfera de intervenție a mariorilor puteri. Aspectul religios, legat mai nou de conflictul deschis dintre sunniți și šiiti înăuntrul Islamului, dar mai ales de conflictul pe care o direcție a Islamului îl întreține cu restul lumii, este parte a situației. Un aspect militar, reprezentat de forțele organizate pe teren și, inevitabil, de intensul comerț internațional cu arme, se adaugă la toate acestea.

Fără a ceda unui idealism desuet exagerând rolul viziunilor asupra lumi, dar și fără a ne face iluzii ignorând

faptul că oamenii se lasă conduși de imagini, afirm că aspectul religios rămâne, în momentul actual, totuși, una din cheile situației. Nu va fi pacificare în regiune fără a se asuma limpezirea apelor în religie. Aceasta mai ales în situația în care Islamul, cum se observă în declarațiile unor imami și șeici, nu ascunde unitatea dintre religie, politică și acțiune în forță. De aceea, au dreptate cei care propun o discuție lămuritoare cu Islamul în dreptul acestor teme ce rămân susceptibile să alimenteze terorismul.

Desigur că soluția la conflictul din Orientalul Mijlociu presupune considerarea punctelor de vedere ale părților din perspectiva unui acord. Dacă privim astfel situația, atunci Islamul – firește, nu în totalitate, căci este anevoie să generalizezi atunci când este vorba de o religie ce a traversat secole și a înregistrat diversificări, dar cel puțin pe partea interpretărilor ce vor să-i imprime tonul astăzi – oferă motive de îngrijorare. Când spun aceasta mă bazez pe una dintre cele mai concludente sinteze ale opinioilor din Islam despre lumea actuală (Suha

Taji-Farouki, Basheer M. Nafi, *Islamic Thought in the Twentieth Century*, J.B. Tauris, London, New York, 2004). Foarte documentata scriere atestă că Islamul se află într-o situație cu promisiuni, dar și cu multe crize insuficient prelucrate și cu imagini conducătoare ce pot duce la conflicte.

Firește, în cursul ultimului secol, în țările Islamului a avut loc, ca și în alte regiuni ale lumii, o urbanizare accelerată: bunăoară, în 1900, în Orientalul Mijlociu, sub 10% dintre oameni trăiau la oraș, în 1980, deja 47%, iar ulterior procentul nu a contenit să crească. Repercusiunile, inclusiv în mentalitate, ale acestei schimbări sunt deja sesizabile. A rămas însă o veche și tenace problemă – aceea că modernizarea este percepță nu ca o nevoie intrinsecă a propriei societăți și culturi, ci ca ceva străin. *Ulama*, vechea clasă a interpretilor canonici ai *Coranului*, a fost completată în secolul al XX-lea cu vizionari tradiționaliști, cu marxiști, cu naționaliști, cu liberali și cu militanți Sufi. Studenți trecuți prin universitățile islamic din Cairo, Istanbul, Aligarh, Alger, care au continuat apoi la Paris, Londra și în Statele Unite, au schimbat, la întoarcere, limbajul în care se discută despre societate, încât multe lucruri sunt puse în mișcare. Dar, ca urmare a tuturor acestora, s-a produs mai curând „fragmentarea Islamului” (p. 9), încât un centru coordonator cu autoritate extinsă este greu de găsit. Relativ la Islam, suntem acum, în

orice caz, contemporanii expansiunii reflecțiilor asupra statului modern și a organizării lumii, în cadrul căreia critica modernizării, a liberalismului și a globalizării a intrat în avanscenă.

După ce au fost semne ale disponibilității Islamului de a prelua formulele modernității – constituții, naționalism, republică, socialism, democrație, societate civilă – a urmat șoul „revoluției islamică” din Iran, care a fost succedat la scurt timp de șoul căderii Uniunii Sovietice, care sponsoriza unele regimuri. Acestea s-au adăugat la cotituri mai vechi ale istoriei – precum deznodământul celui de-al Doilea Război Mondial în Europa și restabilirea statului evreilor. În Islam, șourile au întărit, cel puțin prin reconfigurarea geografiei politice a lumii, replierea în tradiție și perceptia după care Vestul, creștinismul și iudaismul ar fi pericol pentru valorile proprii.

La orice inventar al faptelor, se poate observa că Islamul conține și curente care țintesc la luarea sub control a modernității. Ele pun în față concepte din *Coran* (precum *tawhid* și *khilafa*) ce trimit la economie inspirată de valori umanitare și la dezvoltare caracterizată de echitate și justiție. Din nefericire, însă, nu acesta este curentul majoritar, dătător de ton. Alte forțe imprimă deocamdată direcția. Ca urmare, imaginile conducătoare, care se distribuie astăzi în comunitățile muslime, răscolesc afinități pătimășe.

Nu numai că tradiția delimitării polemice de ceilalți oameni a fost reluată, dar „sunt puține indicii că, în prezent, are loc vreo schimbare ce ar putea în cele din urmă să facă în aşa fel încât această tradiție să dea înapoi. În fapt, climatul internațional curent pare setat să adauge la complicarea (*entre-chmennt*) și intensificarea sa. Puține imagini sunt atât de puternice în Islamul contemporan precum Moscheea al-Aqsa sub evreii sioniști și sprijinitorii lor din Vest” (p. 349-350).

Este evident că în optica multor musilimi, chestiunile concrete de viață depind de simboluri. Si atacul cel mai recent de la Paris probează că insatisfactiile și dificultățile vieții din diferite țări sunt ridicate la nivelul mai cuprinzător al religiei, iar educația pe care aceasta a indus-o în țările respective le-a fixat astfel. S-a stilizat imaginea unui „război religios”, care înaintează nestingherită în ultimele decenii. De aceea, multe acțiuni teroiste la care suntem martori în acești ani aduc în discuție interpretarea pe care unii islamiști o dau propriilor scripturi.

Pe bună dreptate, ziaristul și fostul parlamentar german Jürgen Todenhöfer, într-un reportaj bine documentat (*Inside IS – 10 Tage im islamischen Staat*, C.Bertelsmann, München, 2015), după ce a avut permisiunea scrisă a lui Al Bagdadi de a vizita „statul islamic”, i-a scris acestuia în mod public și a remarcat

(pp. 269-278), între altele, că în Islam nu stă scris că poate fi coerciție în materie de credință (Sura 2, 256), că se interzice clar războiul de agresiune (Sura 22, 39), că este condamnată omorârea de civili, femei, copii și vârstnici (Sura 24, 33), că nu este permisă distrugerea așezămintelor religioase (Sura 22, 40). Apoi i-a reproșat califului că nu cunoaște *Coranul* sub cel puțin zece puncte: nu este îngăduită cearta cu poporul scripturii (29:46), Dumnezeu este același cu Dumnezeul lui Moise și Iisus (10:99), Dumnezeu este cel care judecă credincioșii (2:62), Dumnezeu pretinde oamenilor fapte bune (16:90), trebuie să te aperi de rău făcând bine (6:160), îl servește pe Dumnezeu cel care pe Pământ este prietenos (31:19), cine face bine o face pentru sufletul său (45:15), nu face rău pe Pământ, ci caută pacea (2:224), crima pentru o faptă rea este rău în aceeași măsură (4:128), când un om este omorât este ca și cum omorî întreaga umanitate (6:151).

Nu departe de acest punct de vedere sunt memoriile unui fost terorist muslim, convertit ulterior la creștinism (Mark A. Gabriel, *Motive Islamischer Terroristen. Eine Reise in ihre religiöse Gedankenwelt*, Reisch, Gräfelfing, 2006), care, după ce evocă traseul lui și sfârșitul funest al unui apropiat cuprins în mișcarea Fraților Musulmani, trage concluzia distanței dintre „comunitatea musilimilor” și „extremiști”. „Muslimul normal

nu are deloc de a face cu ideologia extremitășilor. El este mâños și frustat în privința extremitășilor exact ca și restul lumii” (p. 266). De aici nu rezultă însă că „factorul credință” ar putea fi ignorat. „Societatea muslimă are nevoie de o interpretare a *Coranului* pentru secolul al XXI-lea. Societatea muslimă trebuie să facă ea însăși această schimbare” (p. 267). Numai astfel se va putea ieși din impasul grav al terorismului islamic.

Credințele sunt, desigur, mai mult decât istorie. Pe de altă parte, rămâne valabil argumentul – evident distant față de o tradiție (începută cu Clement al VII-lea și Luther, în contextul asediului otomane a Vienei), ostilă *Coranului* și gata să-l bagatelizeze – că și în cazul Islamului este vorba de o religie, cu atribute ale acesteia. Hans Küng (care a dat, cu *Der Islam*, Piper, München, Zürich, 2004, cea mai amplă cercetare a Islamului întreprinsă de un creștin) a arătat în mod concludent cum stau lucrurile, dintr-o perspectivă ecumenică.

Islamul are, cum se cunoaște, straturi istorice și interpretări diverse, ca oricare altă religie. El dispune de opțiuni ce se dovedesc importante atunci când se discută orientarea culturii – mai acuta afirmare a transcendenței, o anumită circumsciere a moralei, obligația oricărei persoane de a da seama de ceea ce face etc. În fapt, prevederi ale decalogului din *Coran*, precum „nu vă ucideți

prinții de frica sărăciei și nu ucideți omul, căci Dumnezeu nu îngăduie aceasta”, sau „nu umbla pe pământ cu ifose, căci tu nu poți sfâșia pământul, și nici să atingi muntele în înălțime”, ar trebui să conducă la cu totul alte acțiuni decât cele ale terorismului.

Dar Islamul conține, tot ca efect al istoriei, și sedimentele unei voințe de putere politică prin propovăduirea „supunerii necondiționate” a credinciosului (cum ne spune și Albert Hourani, *La Pensee arabe et l'Occident*, Naufal Europe Sarl, Paris, 1991). Nu discutăm aici concepția Islamului asupra societății, statului și dreptului. Aceasta ține de specificul unei religii și, în definitiv, religia respectivă însăși trebuie să-și dezvolte răspunsuri din sine și să-și asigure răsfrângerile istorice pozitive. Nu discutăm diferența dintre sunniți și šiiti, care capătă din nou relevanță (cum arată Lesley Hazleton, *After the Profet. The Epic Story of the Shia-Sunni Split*, Anchor Books, New York, 2010). Nu discutăm nici diversificarea școlilor de drept în cadrul Islamului: hanafită, malikită, scafavită, hanbalită (la sunniți) și djafariță (la šiiti), care confirmă diversificarea opțiilor asupra fundamentării sistemului de drept. Văzând însă prelungirea în terorism a invocării lui Allah, este de subliniat că nu va fi posibilă scoaterea din discuția cu islamiștii își și a consecințelor politice și civice ale unor orientări din Islam sau cel

puțin ale unora dintre interpretările ce i se dau.

În opinia mea, în contextul terorismului actual, sunt de fapt cinci teme ce se impun oricărui cetățean cu convingeri democratice, religios sau laic, și pretind lămuriri. Ele se referă la importanța rațiunii proprii în viață, la relația cu Iudaismul, Creștinismul și alte religii, la raportul cu modernitatea, la „războiul sfânt (jihad)” și la recunoașterea frontierelor. Să le profilăm, pe scurt.

Activismul Islamului este de mult remarcat. Deja în scripturi, după recunoașterea suveranității lui Dumnezeu milos și milostiv, Islamul se poziționează nu atât prin îmbrățișarea unei valori – cum era, de pildă, „dreptatea” la iudei, „iubirea aproapelui” la creștini, „armonia” la confucianiști, „cufundarea în absolut” la hindu – cât pe direcția delimitării acuzatoare de ceilalți. *Coranul* începe cu aceste rânduri: „În numele lui Allah, cel milos și milostiv! Slavă lui Dumnezeu, cel Milos și Milostiv!, Stăpânul Zilei de apoi! Numai Ție ne rugăm și numai în tine avem nădejde! Călăuzește-ne pe noi pe calea cea dreaptă; calea celor care se bucură de mila Ta! Nu calea celor asupra căror se varsă mânia Ta și nici calea celor rătăciți!” (traducere de Mustafa Ali Mehmet, *Coran. Ultima carte sfântă*, Istanbul, 2007). Muslimul este îndrumat spre calea în viață revelată de Dumnezeu (*sharia*),

dar, în același timp, ceilalți oameni, care văd diferit, sunt priviți acuzator.

Nu insist asupra faptului că Islamul clasic dă puțină importanță înfățișării lui Dumnezeu și o scoate de fapt din discuție cu argumentul metafizic că ființa supremă scapă determinărilor și adjecțiivelor noastre fatalmente sărace, chiar limbilor noastre. Islamul este interesat mai mult de relația cu Dumnezeu. În această relație a apărut, însă, întrebarea asupra ponderii rațiunii, care este pusă deja de multă vreme. Teologi de prim-plan ai iudeo-creștinismului (de pildă, în anii recenti, Benedikt XVI, *Glaube und Vernunft. Die Regensburger Vorlesung*, 2006) au readus în discuție faptul că „a nu acționa conform rațiunii contrazice esența lui Dumnezeu” (p. 16-17), care este fundamental rațiune și pretinde din partea omului folosirea rațiunii cu care este înzestrat și raportare rațională la ceea ce este în jur. Oarecum în contrast, aşa cum s-a semnalat în vremuri mai noi (vezi R. Analdez, *Grammaire et Théologie chez Ibn Hazm de Cordoue*, Paris, 1956), unii islamiști au mers atât de departe încât au susținut că Dumnezeu nu are a-și respecta nici propriul cuvânt și, de fapt, nu este nicidcum dator să reveleze omului adevărul.

Cei mai proeminenți islamologi de astăzi (vezi Adel Theodor Khoury, *Ist Gott ein absoluter, ungebundener Wille? Bemerkungen zum islamischen*

Voluntarismus) amintesc că sunt și în Islam școli care spun că omul este înzestrat de Dumnezeu cu rațiune, pe care este chemat să o folosească (mutazilitii), și chiar că omul nu trebuie să urmeze orbește tradiția (Al Ashari). Dar aici nu esența lui Dumnezeu este în discuție, ci voînta lui, cum a spus cu multă vreme în urmă veneratul Al Ghazzali. Revelația nu-și propune explicarea rațională a lumii, ci indicarea căii mânăstirii.

În acest punct, totuși, se poate spune că nu altcineva decât Averroes a inițiat teoria celor două adevăruri – cel al revelației și cel al rațiunii umane – și că această optică a fost asociată afirmării culturii islamică ca moment memorabil al culturii universale. Nu ar fi cazul să se tragă consecințe din această experiență?

Astăzi știm mai bine decât oricând înainte că, prin *Coran*, Islamul s-a desprins, la rândul său, din tradiția religioasă pe care o exprimă *Vechiul Testament și Noul Testament și apartinenține constelației* din care mai fac parte iudaismul și creștinismul. Nu repet aici argumentația pe care am folosit-o în alt loc (Andrei Marga, *Religia în era globalizării*, Editura Academiei Române, București, 2014) în favoarea acestei idei. Așa cum scrie, dintre muslimii de astăzi, Mohammed Salim Abdullah, „noi avem o origine comună (cu iudeii și creștinii, n.n.). Profetul a indicat că învățătura sa este o religie în sfera biblică. Noi suntem fiili lui Is-

mail. Această li s-a promis că, într-o zi, vor sta alături de frații lor. *Coranul* spune, în Sura a 5-a, că toate cele trei căi, creștinismul, iudaismul și islamul, sunt legitime. Multitudinea de religii este voită, încât copiii lui Abraham să se poată întrece între ei în a înfăptui binele. Aceasta înseamnă că Dumnezeu mă va judeca după felul cum mă voi purta cu evreii și cu creștinii. Iar în cazul invers, este exact la fel.”

Dar o asemenea optică, așezată pe date profunde și înțeleaptă, este contrabalansată de revenirea la o privire acuzatoare a celorlalți, care, dacă nu este istorizată destul, duce la neînțelegeri. Abraham, de pildă, este descris în *Coran* ca cel care l-a descoperit pe Dumnezeul adevărat și-i urmează neabătut poruncile. El este socotit primul muslim. În Sura a 3-a, 67-68, evident polemic, *Coranul* spune însă că „Abraham nu a fost nici evreu, nici nazaretian, ci el a fost un drept-credincios, supus lui Dumnezeu. El nu a fost dintre închinătorii la idoli. Cei mai apropiatai de Abraham sunt cei care l-au urmat, precum și acest Profet și cei care cred. Dumnezeu este obiectul credincioșilor”. Această atitudine reactivă s-a transformat în cursul istoriei cel puțin în pretext pentru acțiuni de „curățire” a lumii și inspiră, din nefericire, și astăzi.

Raportul cu modernitatea începe, cum se știe, cu evaluarea bunurilor acestei lumi. În Islam s-a produs o schimbare, în 622, când Profetul a tre-

cut de la Mekka la Medina. La Mekka (610-622), Dumnezeu era reprezentat ca supărat, chiar mânios, încât judecata de Apoi urma să vină curând. Oamenii erau chemați să se întoarcă de la bunurile acestei lumi la pregătirea pentru lumea de dincolo. Cei care sunt în stare să renunțe la bunurile acestei lumi ar urma să fie răsplătiți. Asceza și ruga adresată lui Dumnezeu erau socotite indispensabile. La Medina a avut loc, însă, reevaluarea bunurilor acestei lumi, păstrând, desigur, ideea că Dumnezeu îl judecă pe fiecare. Dumnezeu, în milostivenia sa, a făcut dar oamenilor lumea, comunitatea și grația. Aceasta din urmă revine doar acelora care îndeplinesc datoria și stau, în lupta pentru a aplica poruncile lui Dumnezeu și slujirea interesului Islamului, de partea Profetului. Oamenii nu sunt creați de Dumnezeu ca un joc fără sens, ci pentru a realiza ceva. Ei trebuie să se bucure pe Pământ, dar și să-l îngrijească. De aceea, fiecare este pus la probă continuu, iar lumea de dincoace este lumea punerii la probă.

Omul este, conform Islamului, mai curând slab, nestatornic, iar „când îl ocupă răul, este fără curaj” (70, 19-20). Răul este, însă, mai curând în omul însuși (12;53). Omul nu poartă marca păcatului originar, căci nimeni nu poartă marca păcatului altuia, dar Satana caută mereu să-l abată de la îndeplinirea poruncilor lui Dumnezeu. Omul are din capul locului capacitate

ce îl pot scăpa de Satana, dar nu este în stare să atingă limanul de unul singur, ci numai cu ajutorul revelației, care stabilește adevărul esențial.

Așa cum arată aproape toate analizele recente de referință, modernizarea, percepță în Islam ca ceva străin, agită neîncetată spiritele. Nu se întrevede deocamdată eventualitatea asumării unei modernizări fără resturi. Ceva din tradiție rămâne și se promovează de către imam în moschee, în sistemul de drept de către judecătorii desemnați, în educație de către promotorii educației islamicе. Khomeini era categoric în acest punct: „Guvernul islamic nu poate fi nici totalitar și nici despotic, ci numai constituțional și democratic. Totuși, în această democrație, legile nu vin din voința poporului, ci numai și numai din Coran și *sunna* Profetului” (Ayatolah Khomeini, *Meine Worte. Weisheiten, Warnungen, Weissungen*, Moewig, München, 1980, p.17). Nu toți musulmii îl urmează pe celebrul ayatolah și foarte mulți fac, desigur, eforturi de adaptare la societatea modernă, dar ducerea până la capăt a modernizării întâmpină opozitii considerabile. Așa stănd lucrurile, clișeu unui Islam stagnant este, totuși, infirmat sub cel puțin trei aspecte: Islamul are purtători de cuvânt în discuția asupra modernității; Islamul s-a diversificat lăuntric; are loc o interacțiune complicată între Islam și gândirea de pe arena globală. Problema practică este aceea că,

În continuare, purtătorii de cuvânt ai înnoirii sunt de departe covârșiți de tradiționaliști.

Jihad înseamnă, cum se știe, străduință (*Anstrengung, exercion, striving*). La origine, înseamnă „baia sfântă”, pentru propria curățire, lăuntrică și exterioară, dar și „războiul sfânt” pentru a „curăți” lumea din jur de „infideli”, „apostați” și „ipocriți”. În formulări militante, „jihadul este războiul sfânt, războiul celui drept, lupta contra tiraniei”. Islamiștii ne spun că „este o pasiune indiferentă la destinul bătăliei, căci jihadul câștigă oricum: pe termen lung, războiul va fi câștigat; iar pe termen scurt, moartea va aduce martiriu și paradis. În același timp, străduința este, de asemenea, curățirea sufletului, căci nici un martiriu nu este posibil fără această puritate lăuntrică”. Reprezentanți ai Islamului (vezi, de exemplu, M. J. Akbar, *The Shade of Swords. Jihad and the Conflict between Islam and Christianity*, Roli Books, New Delhi, 2003) admit că jihadul a fost adesea instrumentat politic, în interese egoiste, în diferite împrejurări istorice. Ei insistă însă că jihadul este mai mult decât se observă în acțiunile violente, anume, o trăire ce depășește acțiunea violentă și luptele politice. „Jihadul a fost interpretat, sau interpretat greșit, în feluri foarte diferite, de către sultani și emiri care au ales să-l confundă cu interesele lor egoiste și au atribuit adesea spuse improbabile Profetului pentru a

justifica războaiele lor mai puțin decât pioase. Dar nu este confuzie asupra legitimității jihadului când o *Dar ul Islam* sau o Casă a Islamului a fost subjugată de cei ostili Islamului. Aceasta ar face țara o *Dar ul Harb* sau o Casă a Războiului” (p. XXVIII). Islamul nu ar conta, aşadar, doar pe forță fizică, ci, înainte de orice, pe credință. „Mărtirul zâmbește pe drumul său către moarte, iar moartea îi deschide ușa spre paradis. Credinciosul nu se predă nimănuil, în afară de Allah.... Allah i-a promis muslimului victoria, dar nu mai dacă credinciosul își păstrează credința în El” (p.XVI).

Autorul citat mai sus atrage atenția Europei, Americii și lumii libere să nu „subestimeze voința muslimului de martiriu”, care este una din armele specifice ale Islamului (p. XXII). În fapt, ne spune acest lider islamic, muslimul nu capitează vreun moment, ci pregătește „succesul politic” prin „rezistență morală” (p. 3). Organizațiile teroriste au mereu teren în față, căci nu au nevoie de o țară sau un guvern, „recrutarea fiind făcută în minte”. Contra lor „nu se poate purta o bătălie doar cu forțe speciale și rachete de croazieră” (p. 265). Sinuciderile nu sunt tehnici noi de ducere a războiului (p. 271), ele fiind exersate după 638, când perșii, incomparabil mai bine înarmați, au fost învinși la Najaf cu echipe muslime suicidare. Nu este important dacă atacatorii sunt convinși sau nu de obiectivele luptei,

căci „războiul este dus de credincioși, în Washington sau pe strada muslimă”. Oarecum paradoxal, conchide același lider islamic, „George Bush a multiplicat efectivul muslimilor care cred în jihad. Pentru asemenea muslimi, acest jihad se va sfârși abia atunci când ei sunt convinși că țările lor au fost eliberate de dominația americană și sunt din nou adevărate *Dar ul Islam*” (p. 336).

Dincoace de această poziționare a Islamului, se pune întrebarea simplă: cine stabilește unde este granița dintre „Casa Islamului” și „Casa Războiului” și cu cine se poartă discuția? Fiecare ne putem replia în noi însine și putem avea o părere sau alta, dar de aici nu rezultă nicidcum că orice părere este demnă de recunoaștere. Nici o decizie nu mai este înțeleaptă nesocotindu-i pe ceilalți. Căci într-o lume hipercomplexă, în care depindeam unii de alții, prin miile de fire văzute și nevăzute ale economiei, politicii și comunicării, solipsismul decizilor este în sine un pericol. Islamul este solicitat să ia în seamă acest fapt.

În Islam, există tentația ca recunoașterea frontierelor să fie circumstanțiată; frontierele sunt socotite mai mult o convenție sau, oricum, ceva provizoriu. Știm prea bine că Orientalul Mijlociu a fost terenul trasării de frontieră de către diferitele imperii, nu o dată de-a lungul timpului. Cred însă că este prea facil să se tragă de aici concluzia că frontierele în general țin

doar de convenții de la capătul luptelor sau de aranjamente ale învingătorilor. Cu câteva luni în urmă, după o foarte amplă examinare, un diplomat francez (Michel Raimbaud, *Tempete sur le Grand Moyen Orient*, Ellipses, Paris, 2015) spunea că geografia politică a regiunii va arăta altfel după „criza siriană” (p. 421). Este destul de sigur că într-acolo se îndreaptă lucrurile. Dar pentru orice abordare este limpede că, pe lângă frontierele ce se stabilesc prin compromisurile de la sfârșitul războaielor sau între forțe concurente, există frontierele istorice în sensul propriu al cuvântului. Acestea nu sunt convenții. De aceea, nu este de bun augur informația ce se transmite abundant în manualele unor țări din Orientalul Mijlociu cu privire la istoria acestuia. Ziaristii francezi aveau dreptate când, în aceste zile de după acțiunea teroristă de la Paris, atrăgeau atenția că interpretările istorice aflate în circulație în acele țări nu sunt inocente, iar educația ce se aplică noilor generații trebuie chestionată. Oricum s-ar răstălmăci faptele, Ierusalimul este fundația lui David, regele iudeilor, și Israelul se află pe teritoriul străvechi al evreilor. Nu se poate contesta continuitatea de la evreii biblici la evreii actuali – cum nu se poate nici în cazul chinezilor, nici în cel al grecilor și nici în cel al altor popoare. Oricum se resimte istoria, Europa se află înainte de toate în frontierele strămoșilor actualilor europeni,

atestați de istorie. Poate că dreptul istoric nu este singura sursă de drept actual, dar rămâne sursa hotărâtoare.

Conform Islamului, ne spun islamologii cei mai proeminenți din zilele noastre, lumea se împarte în „domeniul Islamului” și „domeniul războiului” (Adel Theodor Khoury, *Das Ethos des Islams*, în Adel Theodor Khoury, Hg., *Die Weltreligionen und die Ethik*, Herder, Freiburg, Basel Wien, 1993, p.199). Comunitatea muslimilor ar trăi, ca urmare, datoria de a extinde Islamul pentru a asigura aplicarea poruncilor lui Dumnezeu în lume. Scopul final s-ar atinge când Islamul va fi acoperit întregul Pământ. Unii muslimi identifică starea de pace finală cu victoria universală a Islamului. Este adevărat că sunt alții care consideră pacea ca fiind starea de absență a conflictului cu ceilalți. Numai că adeptii acestei din urmă optici, evident de salutat, sunt, în continuare, o minoritate.

Iată, aşadar, teme care vor trebui discutate cu exponentii Islamului. Suntem într-o lume a pluralismului vederilor și organizărilor, a interacțiunilor și coabitării abordărilor rivale, încât nici o parte nu are cum să câștige, oricare ar fi strategiile puse în joc, ignorând opinia celorlalți. Suntem, în definitiv, ființe care trăim în comuni-

care recurgând la temeiuri, care sunt altceva decât iritări ale percepției.

Fiecare dintre aspectele pe care le-am delimitat mai sus – statal, geopolitic, religios, militar – are nevoie de o abordare precisă. Nici o abordare a vreunui aspect nu dă rezultate dacă nu este pusă în legătură cu abordările celoralte aspecte. Nici aspectul religios nu este, desigur, totul. El este o cheie, dar mânuirea ei are nevoie în acest moment de acțiuni în altă parte – în spațiul politic, în orice caz. În fapt, oricât de hotărâtor este ca părțile aflate în conflict să ajungă ele însеле la discuții, aici comunitatea internațională ar putea interveni și presa la înaintarea spre un statu quo pacificat. Conlucrarea dintre SUA, Uniunea Europeană, China și Rusia rămâne premsa oricărei soluții viabile. Supraputerile și puterile cu status global ar putea juca aceste două cărti: să-i aducă pe cei care s-au dovedit responsabili la recunoaștere reciprocă și să-i convingă măcar de lipsa de perspectivă a confruntării. Economiielor din regiune li s-ar putea arăta că ar putea profita de o pace bazată pe acorduri explicite, iar cetățenilor acestor țări că s-ar putea bucura de Pământul încredințat lor de către Allah, spre îngrijire.

Ce s-a ales de „Primăverile arabe”? Egipt: revoluția neterminată – tranziția neîncheiată

Adrian Mac LIMAN

În românește de Lucia Uricaru

În primele săptămâni ale lui 2011 am primit, la fel ca alți colegi ai mei, numeroase apele de la organisme oficiale, instituții de învățământ și mijloace de comunicare. Întrebările formulate de interlocutori erau, aproape invariabil, identice: „Ce sunt «Primăverile arabe»? E vorba de mișcări spontane? Ce ideologie au? Ce legătură au cu revoluțiile colorate?¹ Ce se află în spatele acestei mișcări?”

Dincolo de deruta inițială, trebuie să recunoaștem că declanșarea „Primăverilor” ne-a luat cumva prin surprindere, ne-a trebuit puțin timp pentru a găsi componentele de bază ale acestei mișcări. Arhivele cercetătorului ascund de obicei multe secrete...

Într-adevăr, manualul și instrucțiunile de folosire se regăseau în două documente cheie: eseul „From dictatorship to democracy” al politologului nord-american Gene Sharp² și documentul prezentat de administrația Bush în 2004: *Greater Middle East Initiative (GMEI)* (în varianta acceptată de G-8: Broader Middle East and North Africa Initiative (BMENAI)³). În ele, ideologia (Sharp) și tehnologia (Bush) își dau mâna pentru a fixa bazele așa-zisei mișcări spontane populare.

În timp ce eseul lui Sharp pretendea că oferă soluții aplicabile mai ales în țările mici și mijlocii (de văzut cazul Tunisiei sau, mai aproape de noi, procesul de tranziție dus până la

¹https://en.wikipedia.org/wiki/Colour_revolution#List_of_colour_revolutions

² Albert Einstein Foundation, 1994
³ https://en.wikipedia.org/wiki/Greater_Middle_East#Countries_and_territories

capăt în Serbia, urmând literă de literă indicațiile politologului american), autorii documentului *Greater Middle East Initiative (GMEI)* includ în lista viitorilor beneficiari ai proiectului Afganistanul, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Bahrein, Egipt, Iran, Iordania, Kuweit, Liban, Mauritania, Maroc, Oman și Yemen. Totuși, Casa Albă și Departamentul de Stat au decis să nu detoneze „Primăverile arabe” în țările aliate cele mai fidele: Arabia Saudită, Kuweit, Iordania etc.⁴.

Experimentul a început la sfârșitul lui 2011 și s-a încheiat, după unii analiști, în toamna lui 2014, dată la care Departamentul de Științe Politice de la Universitatea din Varșovia a scos din matriță termenul „lernile arabe”. Totuși, expresia folosită în mod obișnuit de mijloacele de comunicare occidentale este „Toamnele arabe”. Nu cade bine să distrugi un mit...

În continuare vom oferi un studiu de caz de țară (country case) în care se va detalia evoluția acestui proces eșuat în cea mai mare țară musulmană din Africa de Nord: Republica Arabă Egipt.

În decembrie 1981, la puține săptămâni după ce a asumat puterea în urma asasinării antecesorului său, Anwar el Sadat, președintele Hosni Mubarak susținea prima sa conferință de presă. Interlocutorii săi, unspreze-

⁴ În cazul Siriei, rezultatul e bine știut. Interpretarea greșită a scenariului imaginat de Sharp a dus la o baie de sânge.

ce jurnaliști occidentali aleși cu grijă de misiunea diplomatică a Egiptului la Națiunile Unite, între care se găsea și autorul acestor rânduri, voiau să știe dacă președintele, fost elev al Academiei Militare Frunze de la Moscova, paria pe ajutorul substanțial acordat de Washington după semnarea Acordurilor de la Camp David (1978).

Mubarak a răspuns scurt: „Atât timp cât Washington continuă să plătească mai mult de un milion de dolari pe zi pentru a susține eforturile de pace ale Guvernului nostru, stabilitatea Egiptului nu e în pericol”⁵. Ajutorul american a continuat să vină până în 2011, data răsturnării sale, și chiar după. Statele Unite consideră că țara faraonilor continuă să fie o piesă cheie pentru menținerea status quo-ului (nici pace, nici război) în regiune.

Revoluția egipteană a început în 25 ianuarie 2011. Timp de 18 zile, contestatarii s-au adunat în Piața Tahrir din Cairo, inima protestelor. Barbați și femei de condiții sociale diferite, musulmani și creștini copți, cereau schimbări substanțiale în sistemul de guvernare, măsuri categorice în lupta împotriva corupției, mai puțină birocrație, mai multă libertate de expresie. La fel ca în Tunisia, ținta manifestanților era președintele: Muhammad Hosni Sayyid Mubarak, mili-

⁵ De la semnarea acordurilor de la Camp David, Egiptul a primit de la Statele Unite mai mult de 77 de miliarde de dolari ca ajutor economic și militar, devenind al doilea beneficiar al subvențiilor americane, după Israel.

tarul care era la putere de treizeci de ani, autocratul care devenise simbolul stabilității regimurilor arabe.

Acuzele contra lui Mubarak sau, mai bine zis, contra sistemului rigid impus din anii '50 ai secolului trecut de mișcarea „Ofițerilor liberi” fondată de Gamal Abdel Nasser și condusă de generalul Muhammad Naguib au devenit mantra populației egiptene.

Astfel, obiectivele mișcării erau:

- Epurarea în rândurile armatei după stabilirea responsabilităților în urma înfrângerii din primul război contra Israelului
- Eliberarea de sub tutela britanică
- Instaurarea unui Guvern corect/drept

Insurecția militară din 23 iulie 1952, care a dus la răsturnarea ultimului monarh al dinastiei Mahmet Ali, regele Faruk I, n-a rezolvat problemele pădurilor celor mai defavorizate ale societății, care trăiau în mizerie. De fapt, inițiatorii loviturii de stat proveneau, în majoritate, din clasa medie bine aşezată, neinteresată de pădurile sărace ale populației.

Falia dintre clasele sociale sau caste s-a accentuat spre sfârșitul mandatului lui Nasser, ducând la situații de nerezolvat sub președinții Sadat și Mubarak. Birocracia, absența politicilor sociale coerente din partea Statului și corupția au fost criticate și denunțate în numeroase ocazii de opozitie, care reclama noi mode-

le de guvernare. Cerință pe care cei emanați de mișcarea „Ofițerii liberi” nu a știut și nu a putut să-o împlinească. Există, totuși, o opțiune, o alternativă disprețuită de generalul Naguib, săcâitoare pentru Nasser: „Societatea Fraților Musulmani”⁶.

Legăturile „Fraților Musulmani” cu „Mișcarea Ofițerilor Liberi” încep în anii '40 ai secolului trecut. Uneori, cordiale, alteori tumultuoase, au lăsat urme în societatea egipteană. După debutul revoluției din Piața Tahrir, cele două mișcari au intrat deschis în conflict.

La 28 ianuarie 2011, după o încercare nereușită a Guvernului de a limita accesul populației la Internet, președintele Mubarak a anunțat numirea unui vicepreședinte, Omar Suleyman, și o remaniere în rândurile guvernului. Dar măsurile „cosmetice” n-au satisfăcut mulțimea adunată în Piața Tahrir. La 10 februarie, după evacuarea personalului Ambasadei SUA și a funcționarilor internaționali detașați în capitala egipteană, președintele a decis să facă un ciudat transfer de putere, delegând funcțiile Guvernului vicepreședintelui Suleyman. În felul acesta, Mubarak voia să se mențină în funcție până la sfârșitul mandatului său. În ziua următoare, după o recrudescență a dezordinilor, Suleyman anunță demisia președintelui, odată cu transferul puterii executive în mâinile Armatei.

⁶ *Yami'at al-Ijwan al-Muslimin*, fondată la Ismailia în 1928

Militarii au ordonat dizolvarea Parlamentului și suspendarea Constituției. Totodată, se angajau să suspende legile exceptionale în vi-goare de mai mult de trei decenii. Un civil, Essam Sharaf, a fost numit în funcția de prim-ministru, în 4 martie. Decizia a fost primită cu bucurie de manifestanții din Piața Tahrir. Procesul spre adevărata reînnoire democratică părea pe drumul bun.

Totuși, alegerile prezidențiale din 2011 le-a rezervat o surpriză politologilor occidentali care parăiseră din primul moment pe un candidat independent: Mohamed El-Baradei, fost director al Organizației pentru Energia Atomică a Națiunilor Unite, laureat al premiului Nobel pentru Pace în 2005. El-Baradei s-a întors în Egipt în 27 ianuarie 2011. Înainte de a părăsi Viena, a declarat presei internaționale: „Dacă oamenii doresc asta, înainte de toate tinerii, pot să coordonez tranziția. Nu-i voi lăsa în voia sortii!”.

El-Baradei a ales să se retragă din competiția la președinție denunțând neregularități în procesul electoral și, de asemenea, manipularea procesului din partea cercurilor militare. A câștigat alegerile Mohamed Morsi, liderul „Fraților Musulmani”.

După opinia lui El-Baradei, victoria lui Morsi a fost neconstituțională. În iulie 2013, El-Baradei a fost ales vicepreședinte interimar al Egiptului, însărcinare la care a renunțat după câteva săptămâni, din motive „etice”,

întorcându-se la Viena. Speranțele unor Cabinete europene de a conta pe un Guvern pro-occidental la Cairo s-au spulberat.

Pentru mulți, Mohamed Morsi⁷, militant al Partidului Libertate și Justiție, era o mare necunoscută. Presa americană s-a grăbit să ofere o imagine liniștităre a acestui inginer, doctor al Universității California de Sud (U.S.C.) și profesor la California State University. Ales în Parlamentul egiptean în 2000, a luptat cu fostul ministru Ahmed Shafik, fost comandant al Forțelor Aeriene Egiptene, pentru Președinția națiunii. Victoria sa, și proclamarea sa ca președinte, a deschis drumul unui nou experiment politic: Guvernul islamic.

Pentru a înțelege acțiunea și motivațiile lui Mohamed Morsi, e necesar să ne întoarcem la geneza „Societății Fraților Musulmani”, organizație politico-religioasă a cărei ideologie era bazată pe învățărurile Islamului.

Fondată în 1928 de Hasan al-Banna, un Tânăr învățător charismatic de 21 de ani, organizația susține recurgerea la Coran și la Sunna pentru organizarea vieții familiei musulmane, a individului și a Statului. Telul său: să convertească toate țările și teritoriile musulmane în „califate” islamicе, izolând femeia și pe non musulmani din viața publică.

⁷ Mohamed Morsi Isa Al-Ayyat, născut la 20 august 1951 la El Adwah (Egipt).

Frăția a fost acuzată de a fi încurajat violentă împotriva israelienilor în timpul primei și celei de-a doua Intifida⁸ și de a fi participat la crearea Al-Qaeda⁹. E sigur că Osama Bin Laden era partizanul întoarcerii la „adevărul Islam”, adoptând deviza lui Al-Banna: „Islamul e soluția”. Pentru cel care va deveni „Conducătorul Suprem” al Frăției, mesajul Islamului trebuia să pătrundă în domeniul politiciei, al economiei, al dreptului, al societății și al culturii.

Osama Bin Laden a preluat aceste argumente în timpul războiului din Afganistan, încercând să convingă șefii de trib și mișcările de guerilla afgane că soluția globală constă în implementarea unui „Islam autentic, pur”.

În timpul anilor '30, '40 ai secolului trecut, „Frații Musulmani” au stabilit relații cordiale cu „Mișcarea Ofițerilor Liberi”, cu toate că liniile de acțiune a celor două mișcări nu erau convergente. Al-Banna a fondat o aripă paramilitară a Frăției, Secția Specială, care organiza atacuri împotriva forțelor britanice staționate în țară. Dar actele de violență erau îndreptate și împotriva politicienilor și magistraților egipteni. În 1948, prim-ministrul de atunci, Mahmud al-Nukrashi Pasha, a ordonat dizolvarea Frăției, confiscarea bunurilor sale, arestarea și trimiterea în închisoare.

⁸ Deși Frăția nu a luat parte direct la conflictul israelo-arab.

⁹ Ideologul Frăției, Sayyid Qutb, a avut influență în formarea lui Osama Bin Laden.

re a liderilor¹⁰. Al-Nukrashi a fost ucis câteva luni mai târziu de un militant al Frăției. În 12 decembrie 1949, Hassan al-Banna a fost la rândul său asasinate. Succesorul său, Hasan al-Hudaybi, a continuat activitatea clandestină până în 1951, când Legea Organizațiilor a permis legalizarea activităților „Fraților Musulmani”.

„Mișcarea Ofițerilor Liberi” a ajuns la putere în iunie 1952. Șase luni mai târziu, în ianuarie 1953, noul Guvern a ordonat dizolvarea tuturor grupărilor politice. Totuși, date fiind afinitățile ideologice și bunele relațiile cu „Frații Musulmani”, organizația a continuat să funcționeze ca entitate politică. Primele fricțiuni au apărut când al-Hudaybi a pretins aplicarea legii islamică în țară, precum și dreptul de a cenzura politica Guvernului. Pentru militari, aceste cereri erau inaceptabile.

În ianuarie 1954, „Frăția” a fost scoasă în afara legii. Cu toate acestea, în urma totalului dezacord dintre generalul Muhammad Naguib, care ocupa funcția de președinte al Egiptului, și adjunctul său, Gamal Abdel Nasser, Societatea și-a recuperat drepturile și statutul de grupare non-politică. Exasperați de refuzul direct al lui Nasser, „Frații” au fost protagonistii unei tentative eşuate de asasinat în octombrie 1954. Drept consecință, mai mult de o mie de membri ai „Frăției” au fost închiși. Unii au fost

¹⁰ Să notăm că în acel timp organizația număra două milioane de membri.

condamnați la moarte. Însuși al-Husaybi a fost condamnat la moarte, deși pedeapsa a fost comutată la închisoare pe viață. Mișcarea a luat drumul radicalizării.

Între militanții deținuți în 1954 se afla scriitorul și criticul literar Sayyid Qutb, intelectual cunoscut și viitor teoretician al islamismului modern. Critic vehement al monarhiei egiptene, a plecat în Statele Unite la sfârșitul anilor '40. S-a întors în Egipt în 1950 și a aderat la mișcarea „Frații Musulmani”. Partizan al restaurării conceptelor islamice fundamentale, Qutb considera că soluția se găsea în a practica *takfir*¹¹ și în *jihad*¹². Qutb, considerat unul dintre principalii gânditori islamici, a fost arestat în 1965, imediat după o nouă tentativă eşuată de atentat contra lui Nasser. A fost condamnat la moarte și spânzurat în 29 august 1966. Dispariția sa a dus la un exod în rândurile militanților „Frăției”. Unii militanți au întemeiat noi organizații, mai radicale, ca „Yihad Islamiyya” sau „Gama'a al Islamiyya”.

În anii '70, Mișcarea a decis o schimbare de strategie. Era vorba de a atenua lacunele politicii statale, creând un sistem paralel de servicii sociale (sănătate, educație, sport etc.) capabil să atragă păturile cele mai sărace ale societății. O experiență foarte asemănătoare mișcării Hezbollah

libaneze (șiiță) și Hamas-ului palestinian (sunită).

În anii '70 și '80, „Societatea” a continuat să parieze pe îndemnul la calea pașnică, contrar căii urmate de „Yihad Islamiyya” și „Gama'a al-Islamiya”, partizani ai acțiunilor militare violente.

Începând din anii '90 ai secolului trecut, „Frații Musulmani” demarează un proces renovator, acceptând contactele cu comunitatea coptă creștină și cu membrii Partidului Comunist. În ceea ce privește afilierea, lipsesc candidații proveniți din clasa de mijloc. Noua strategie diferă mult față de structura primitivă, stabilită în epoca lui Hassan al-Banna, care prevedea:

- Afiliere. Se iau în considerare cererea prezentată de orice musulman dispus să ducă o viață corectă.
- Acceptare ca membru. Pe lângă îndeplinirea cerințelor de bază, trebuie să făgăduiască ocrotirea credinței.
- Membru activ. Trebuie să procure orice informație personală solicitată de grup, să studieze doctrina organizației, să asiste la reuniunile săptămânaile dedicate studiului Coranului, să se angajeze să vorbească în arabă clasică ori de câte ori e posibil, să se intereseze de problemele sociale și să memoreze patruzeci de *hadith* din Profet.
- Membru *yihadi*. Poate face parte din această categorie cine a

¹¹ Expulzarea din comunitatea islamică a apostatailor.

¹² Lupta pentru construirea Statului islamic.

respectat constant angajamentul față de Biroul Central. Obiectivele sale sunt: să adere la Sunna, să se roage noaptea, să evite plăcerile lumești în orice forme de relații și adorație neislamice, să facă donații financiare Biroului Central, să se comporte adecvat și să respingă actele păcătoase, să aibă asupra sa Coranul pentru a cunoaște datoria ce îi revine potrivit Coranului și pentru a se supune unei perioade de indoctrinare.

Biroul Central a recomandat că membrii săi să adopte următorul program pentru a fi siguri că au asimilat doctrina:

- Ziua de consiliere: membrii „Frăției” îi instruiesc pe vecini despre ce este permis și ce nu. Îi îndeamnă să facă bine.
- Ziua vieții de după viață: Membrii sunt somați să viziteze cimitirele cu scopul de a predica despre ce urmează după viață.
- Ziua vizitei medicale: Membrii fac vizite la sanatorii și spitale petrecând o parte din timp cu bolnavii musulmani.
- Ziua cunoșcuților: Se încurajează interacțiunea între membri pentru a întări legăturile de prietenie.

În două ocazii, alegerile din 2005 și cele din 2010, „Frații Musulmani” au reușit să obțină locuri în Parlament. În timpul alegerilor din 2010, când islamiștii și aliații lor au reușit să

ocupe 20% din fotolii, s-a insinuat că Mubarak manipulase rezultatele pentru a se menține la putere.

După declanșarea „Revoluției egiptene”, care s-a încheiat cu răsturnarea și arestarea lui Hosni Mubarak, „Partidul Libertate și Justiție”, creat de „Frăție”, participă la primul vot liber pentru prezidențiale cu un candidat moderat, Mohamed Morsi. Nu era un necunoscut în lumea politicii. Morsi fusese ales pentru prima dată în Parlament în 2000. Avea faimă de persoană echilibrată, care s-a impus cu 51,9% de voturi în fața candidatului „vechiului regim”, Ahmed Shafik, fost comandant al Forțelor Aeriene Egiptene.

Deși în politica națională președintele partidului „Libertate și Justiție” va face tot posibilul pentru a întări rolul Islamului în societate¹³, una dintre primele măsuri anunțate de purtătorul de cuvânt al Președinției a fost numirea unei femei copte (creștină) în echipa Vicepreședinției.

„Creștinii copti au drepturi inerente, dat fiind că fac parte din structura societății egiptene de mai mult de 1400 de ani”, a declarat Morsi într-un interviu acordat postului CNN.

Dintre inițiativele Guvernului Morsi ies în evidență:

- Redactarea unei noi Constituții care să întărească drepturile civile, inspirată din Sharia;

¹³ Acțiune care însema ignorarea unor mari segmente ale populației egiptene.

- Un proiect de lege – niciodată aprobat – destinat să protejeze președintele în fața oricărei acțiuni legale;
- Demiterea a numeroase cadre din Armată, între care se găsea mareșalul Mohamed Hussein Tantawi, fost prim-ministru și fost președinte al Consiliului Suprem al Forțelor Armate;
- Medierea între Israel și Hamas.

Decizii ciudate și contradictorii, ținând cont de faptul că Morsi se pronunțase anterior împotriva prezenței femeii în sferele înalte ale politicii naționale și că îi etichetase drept „vampiri” și „asasini” pe liderii de la Tel Aviv.

E cazul să semnalăm, pe de altă parte, că Mohamed Morsi avea o concepție foarte specială despre democrație. „Nu există democrație islamică, există numai democrație. Poporul este izvorul autorității”, afirma el.

În timpul mandatului său, Morsi s-a văzut obligat să înfrunte o serie de provocări importante: inflație, taxă de schimb ridicată, corupție, lipsa de aprovizionare, criza combustibilului etc. Să fi declanșat acestea deriva autoritară a președintelui? În interviul acordat CNN-ului la începutul mandatului, Morsi afirma: „Nu e nici un motiv de îngrijorare pentru un posibil abuz de putere. Ar fi imposibil să permiti acest tip de abuzuri într-un stat constituțional, un stat legitim, un stat care protejează demnitatea

ființei umane.” Totuși, tentația totalitară s-a impus în noiembrie 2012, când președintele a emis un decret care interzicea tribunalelor orice tip de punere în discuție a deciziilor sale, în decembrie al aceluiași an, când Morsi a ordonat reprimarea protestelor populare, în iulie 2013, în timpul înfruntărilor dintre partizanii și defăimătorii președintelui, de la Universitatea din Cairo, care au provocat moartea a 16 persoane. Numărul de răniți s-a ridicat la 200. Părea să fie picătura care a umplut paharul.

Consiliul Suprem al Forțelor Armate, care a întreținut o relație foarte ambiguă cu Guvernul „Frăților”, a dat publicitatii un comunicat rău prevestitor: „Jurăm pe Alah că suntem pregătiți să ne vârsăm sângele pentru Egipt și poporul său, împotriva oricărui terorist, extremist sau nechibzuit.” Dar Mohamed Morsi n-a ascultat avertismentul și a refuzat să demisioneze. La 3 iulie 2013, Forțele Armate l-au arestat pe președinte. După patru luni, în 4 noiembrie, a început procesul împotriva șefului de stat răsturnat și a altor membri ai „Frăției”, dizolvată de militari. Fostul președinte a fost acuzat de moartea manifestanților de la protestele populare din 2012 și condamnat la moarte¹⁴. Aceeași acuzație și aceeași condamnare pronunțate împotriva ex-președintelui Mubarak, absolvit de Justiția egipteană în no-

¹⁴ Colaboratorii săi au fost acuzați de „spionaj în favoarea unei puteri străine”.

iembarie 2014. La aflarea sentinței, Hosni Mubarak a comentat scurt: „Nu s-a întâmplat nimic.”

În cazul lui Mohamed Morsi, condamnarea – clonată după sentința pronunțată contra fostului președinte – nu e definitivă. Unii analiști consideră că tribunalul va ajunge să reviziască sentința împotriva liderului partidului „Libertate și Justiție”. Dar asta depinde în mare măsură de „cronograma” echipei conduse de mareșalul Abdel Fatah al-Sisi.

Episodul răsturnării lui Morsi e foarte cunoscut. După valul de proteste care a zguduit Egiptul începând din iulie 2013, Ministrul Apărării în guvernul Morsi, Abdel Fatah al-Sisi, a cerut guvernului „să ia în seamă cererea poporului și să abandoneze puterea.” În 3 iulie, data la care președintele ar fi trebuit să dea public un răspuns, al-Sisi s-a întâlnit cu reprezentanți ai grupărilor din spectrul politic național, încercând să pună bazele unei acțiuni împotriva imobilismului președintelui. La reuniune au fost prezenți: Mohamed el-Baradei, șeful Moscheii Al-Azhar, Ahmed el Tayeb, Capul bisericii copte, Teodoro II, conducătorul mișcării civice Tamarod (Răscoala), Mahmud Badr, coordonatorul contestării lui Morsi. Către orele 5 după-masă, coincizând cu desfășurarea conciliabulelor organizate de mareșal, mulțimea a început să se strângă din nou în Piața Tahrir. Militarii au luat sub control numeroase puncte strategice:

studiori de televiziune, poduri peste Nil, arterele principale ale orașului etc. Manifestanții au înconjurat reședința preșidențială: lovitura de stat se încheiaște.

După succesul revoltei, al-Sisis s-a îndreptat spre studiorile de televiziune, însotit de El-Baradei, El-Tayeb, Teodoro II și Badr. În fața camerelor, mareșalul anunță:

- Răsturnarea lui Mohamed Morsi și dizolvarea Cabinetului său
- Suspendarea Constituției
- Convocarea unor noi alegeri
- Numirea șefului Tribunalului Constituțional, Adli Mansour, ca președinte interimar al Egiptului.

Însuși al-Sisi și-a asumat funcția de vice prim-ministru interimar, șefia Guvernului îi revenea lui Hazem El-Beblawi, un economist liberal, președinte al Băncii Egiptene pentru Export și membru al Fondului Monetar Arab.

Trebuie notat că lovitura lui al-Sisi a contat din primul moment pe sprijinul ferm, deși discret, al Casei Albe. Administrația Obama e conștientă de importanța strategică a Egiptului.

Violarea drepturilor omului, arestările și tortura au fost la ordinea zilei în timpul mandatelor prezidențiale ale lui Mubarak, Morsi și, cum se va vedea, și al lui al-Sisi. Dar această temă e lăsată deoparte.

La 25 iulie, mareșalul se adresează participanților pro-Morsi adunați în Piața Tahrir pentru a manifesta împotriva loviturii de stat, chemându-i în-

sistent să intre în rândurile *patrioților* egipteni. În caz contrar, avertizează, militarii vor schimba strategia în fața violenței. Amenințările s-au împlinit: în timpul înfruntărilor cu fortele de ordine au murit 595 civili, 43 de polițiști și doi ziariști străini. Opinia publică e împărțită: al-Sisi, salvator al Patrie? Autocrat?

Moștenirea primită de actualul președinte nu e deloc atrăgătoare. Pe plan politic, represiunea exercitată de forțele armate după răsturnarea lui Morsi, înfruntarea cu militanții Societății islamică, scăzuta marjă de manevră a partidelor tradiționale lasă să se întrevadă, dacă nu falimentul, cel puțin înțepenirea „Revoluției egipțene”. Întoarcerea la *Primăvara* din 2011 pare o himeră.

Din punct de vedere politic și social, în 2016 s-a înregistrat o vizibilă deteriorare a situației economice și financiare. Țara, care din 2011 a început să suporte efectele diminuării investițiilor străine și ale scăderii drastice a activității turistice, n-a reușit să combată efectele negative ale penuriei de devize. În martie 2016, Banca Centrală a Egiptului a devalorizat lira egipteană, fixând cotația oficială la 8,78 în raport cu dolarul.

Restricțiile la repatrierea profiturilor în devize, introdusă în al doilea semestru, a provocat suspendarea activităților marilor firme internaționale. E destul să amintim decizia companiei aeriene olandeze

KLM de a-și suspenda zborurile spre și dinspre Egipt.

Criza financiară, care s-a acutizat în lunile septembrie și octombrie, a dus la o nouă devalorizare a lirei pe piață liberă (ilegală) până la 18 lire pentru un dolar, fapt care a determinat BCE să adopte o decizie fără precedent: liberalizarea taxei de schimb. După anunțul acestei măsuri, bursa de valori a înregistrat cea mai mare revenire din ultimii opt ani.

În plus, FMI a aprobat, ca răspuns la deciziile autorităților, un împrumut total de 12 miliarde de dolari pe o perioadă de trei ani, din care Banca Centrală Egipteană a primit o primă tranșă de 2,7 miliarde.

Pentru președintele al-Sisi, reformele economice par inevitabile, situația financiară a țării nu lasă alte alternative.

Deși rezervele de devize ale Egiptului au crescut la 23 de miliarde de dolari (față de 19 miliarde în octombrie), viața cotidiană a sectoarelor defavorizate ale populației s-a resimțit dramatic. Si aceasta, în ciuda măsurilor adoptate de Guvern pentru a garanta furnizarea produselor de primă necesitate, subvenționate prin cartele de raționalizare.

Pentru experții financiari, problema consistă în aplicarea de rețete vechi (sau învechite) pentru retele moderne. Greșeala stă în faptul că i s-a permis unei elite minoritare, care a dispus de bogăția țării timp de secole, să elabo-

reze politici care ignorau eradicarea vechilor rele: corupția, șomajul, obstacole administrative care împiedică desfășurarea activităților antreprenoriale. Toate acestea, legate de repreziune și absența drepturilor politice.

În cazul Egiptului, șomajul a crescut de la 10,1%, în 2010, la 12,6%, în 2016. Corupția, la rândul său, a urcat de pe locul 98, în 2010, pe locul 108, în 2016. Obstacolele în desfășurarea activităților antreprenoriale au trecut de pe locul 110 pe locul 122.

Rigiditatea guvernărilor sau lipsă de imaginație a echipei economice? Deși perioada de șapte ani pare prea scurtă pentru a trage concluzii, analiștii de pe Wall Street apreciază că economia nu se mișcă în direcția bună.

Un ultim aspect, dar nu cel mai puțin important: reapariția amenințării teroriste. Trebuie semnalat că nu e vorba de un fenomen recent. Primele atacuri împotriva prezenței coloniale britanice și, totodată, contra armatei și poliției egiptene s-au înregistrat încă din anii '40 ai secolului trecut. În anii '90, mișcarea islamistă radicală „al-Gama'a al-Islamiyya” a condus atacuri împotriva oamenilor politici, bisericilor creștine și a turiștilor străini. Obiectivul său: obligarea autorităților să introducă *Sharia*¹⁵.

În anii 2000, violența a fost îndreptată împotriva structurilor turistice lo-

calizate în Peninsula Sinai, Sharm el Sheik, Dahab. Numai după răsturnarea lui Mohamed Morsi numărul de victime ale atentatelor s-a ridicat la aproximativ 500 de persoane.

Unul dintre incidentele care a cauzat cel mai mare impact în media a fost, fără îndoială, atentatul contra zborului 9268 al companiei Kogalymavia, un avion charter care transporta turiști ruși. Aparatul a explodat în zbor la 31 octombrie 2015, la puține minute după decolare de pe aeroportul internațional Sharm el Sheik, provocând moartea a 223 de persoane. Autoritățile egiptene au exclus, în primul moment, alternativa unui atac terorist. Totuși, Statul Islamic nu a întârziat să revendice atentatul.

Alte atentate importante au avut ca obiectiv locurile de cult copte: Biserică Sfintii Petru și Pavel, situată în cartierul Abasssieh din Cairo (decembrie 2016), și Biserică Mar Gergues din Tanta (aprilie 2017). Ambele au fost revendicate de Statul Islamic. Folosirea metodelor (și ideologiei) radicalismului islamic primitiv presupun o atenționare a Guvernului al-Sisi: islamismul e în plină forță.

Va fi asta, foarte probabil, cea mai mare provocare pentru un Guvern care a ajuns să convertească „Revoluția egipteană” în una dintre primele victime ale „lernii arabe”.

¹⁵ Trebuie amintite atacurile de la Luxor (1997) și cele de la Cairo (1996).

Panteonul diplomaticiei românești

Panteonul diplomației românești. Petre Bălăceanu – finanțist și diplomat

S. Cristian

Petre Bălăceanu și John F. Kennedy

Petre Bălăceanu s-a născut în comuna Cetate, raionul Calafat, la 1 noiembrie 1906, ca fiu al lui Ion și al Elisabetei Bălăceanu.

În perioada 15 ianuarie 1928 - 15 august 1929, Petre Bălăceanu a fost salariatul BNR.

La data de 1 septembrie 1930 este repremit la locul de muncă și lucrează până la 1 februarie 1941.

În perioada 5 iunie 1947 – 9 februarie 1948, Petre Bălăceanu a în-deplinit funcția de consilier economic în structura Ministerului Comerțului.

În perioadele mai 1953 – februarie 1956 și martie – noiembrie 1957 îndeplinește funcția de guvernator BNR.

În perioada februarie 1948 – octombrie 1948 se află la post, în calitate de diplomat, la Buenos Aires, noiembrie 1957 – octombrie 1961 la Londra și Reykjavik, iar din 6 noiembrie 1961 la Washington.

Ca urmare a ridicării Legației Republicii Populare Române din Washington la rangul de ambasadă, prin Decretul nr. 409 din 22 iulie 1964 al Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, Petre Bălăceanu a fost acreditat în calitate de ambasador extraordinar și plenipotențiar al R.P. România în Statele Unite ale Americii.

De asemenea, în baza decretului Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România nr. 517 din 31 mai 1967, Petre Bălăceanu este rechemat în Centrala MAE, din calitatea sa de ambasador extraordinar și plenipotențiar al R.S. România în SUA, în locul său fiind numit, în baza aceluiși decret, Corneliu Bogdan.

Ulterior, în baza Decretului 1436 din 24 octombrie 1969, Petre Bălăceanu este numit ambasador extraordinar și plenipotențiar în Tunisia, de unde va fi rechemat la sfârșitul lunii noiembrie 1971.

Este pensionat începând cu 1 februarie 1972. La 20 decembrie 1975 încetează din viață.

*

Petre Bălăceanu „prinde” ca diplomat transferul între cele două regimuri comuniste din România: Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu. Fără nicio îndoială, o perioadă complicată din istoria țării noastre și nu numai. Cel mai important și vizibil dintre posturile diplomatice ale lui Petre Bălăceanu este cel de la Washington. La acest post vom face, prioritari, referire în rândurile de mai jos.

Despre primirea sa de către președintele SUA J.F. Kennedy, petrecută la Casa Albă la 12 decembrie 1961, se spune că președintele SUA ar fi fost avertizat că, în ultimul an, oficialii de la București ar fi insistat pe întărirea relațiilor economice cu SUA, dorindu-se, în acest sens, ridicarea unor interdicții de export în scopul cumpărării unor instalații industriale. Astfel, există opinii conform cărora tocmai experiența de fost guvernator al BNR l-ar fi recomandat pe Petre Bălăceanu pentru acest post, în vederea relansării cooperării economice cu SUA. De asemenea, J.F. Kennedy ar fi fost prevenit că autoritățile românești vor cere clauza națiunii celei mai favorizate.

În sensul celor de mai sus, J.F. Kennedy a fost sfătuit să nu promite nimic, dar să arate interes pentru deschiderea relațiilor economice, cu condiția normalizării relațiilor politice. De asemenea, autoritățile de la Washington mai aveau în vedere normalizarea legăturilor consulare, dar și ridicarea anumitor restricții.

Opiniile sunt oarecum contradictorii. Pe de o parte, este menționat faptul că, în cei aproape trei ani cât a fost președinte al SUA, J.F. Kennedy a avut puține contacte cu românii, România nefiind o prioritate a politicii externe a Casei Albe.

Liderul comunist Gheorghiu-Dej susținea, în cadrul unei ședințe a Biroului Politic, faptul că președintele J.F. Kennedy a avut curajul să recunoască faptul că SUA trec printr-o perioadă de criză, considerând, totodată, că situația este și mai grea decât lasă să se înteleagă liderul american.

De remarcat faptul că, în anul 1959, Congresul american modifică Legea Battle, ale cărei prevederi interziceau comerțul cu statele din blocul comunista, printr-un amendament care permitea comerțul cu anumite țări, considerate ca fiind importante pentru Casa Albă.

De asemenea, un alt aspect important în această conjunctură îl constituie faptul că, în luna martie a anului 1960, guvernul român și cel american semnează un acord prin care țara noastră convenea să plătească despăgubiri cetățenilor SUA care fusese- ră afectați de naționalizare.

Pe de altă parte, există opinii conform cărora tensiunile din relațiile bilaterale româno-americane ar fi fost înălțurate, în această perioadă.

Astfel, apropierea față de SUA era considerată extrem de importantă pentru Gheorghiu-Dej, atât ca nivel de dezvoltare a relațiilor economice, dar și în plan politic, care dădeau o altă față politiciei interne și externe a țării. Se consideră că mandatul lui Kennedy a însemnat începutul normalizării reale în planul relațiilor româno-americane.

J.F. Kennedy vizitase, de altfel, țara noastră, în vara anului 1939, împreună cu tatăl său, Joseph P. Kennedy, la acea vreme ambasador al SUA la Londra, și rămăsese impresionat de „frumusețea româncelor” întâlnite pe parcursul celor două zile ale vizitei!

În plin mandat la Washington, Petre Bălăceanu prinde și schimbul de lideri de la Kremlin (1964): Nikita Hrusciov cu Leonid Ilici Brejnev.

Criza rachetelor din Cuba, din octombrie și noiembrie 1962, a fost privită ca momentul când Războiul Rece era să se transforme într-un schimb de lovitură nucleară între supraputeri și, mai mult decât atât, în cel de-al Treilea Război Mondial. Atunci s-a instaurat acea linie roșie între SUA și URSS, o linie telefonică directă, pentru a se evita un eventual război nuclear.

Se cunoaște însă bine faptul că, prin plasarea acestor rachete, Nikita Hrusciov a vrut doar să pună presiune pe liderul de la Casa Albă, pentru obținerea anumitor concesii. Totuși, acea criză a rachetelor a părut, în

ochii opiniei publice internaționale, o victorie clară a SUA.

Se știe faptul că noul lider comunista instalat la București, Nicolae Ceaușescu, continuă principiile Declarației din aprilie 1964 prin care Partidul Muncitoresc Român își proclamă autonomia în raport cu Partidul Comunist din URSS.

Se spune că atât Dej, cât și Ceaușescu aveau o slăbiciune pentru diplomație, iar guvernarea Maurer este considerată de unii drept cea mai bună etapă din istoria diplomației românești.

Activitatea diplomatică desfășurată de Petre Bălăceanu la Washington nu putea să fie ruptă de contextul internațional, descris în câteva cuvinte, în cele de mai sus. Tensiunile existente între cele două mari puteri ale lumii, schimbul de putere de la București și, deopotrivă, de la Moscova, asasinarea președintelui J.F. Kennedy sunt câteva din caracteristicile unei perioade în care guvernarea Maurer (preluată de Nicolae Ceaușescu de la predecesorul său, Gheorghiu-Dej) se sprijinea pe departamentul exteranelor.

Ca reprezentat al unui stat din blocul comunist pe lângă Casa Albă,

în acea perioadă din istoria lumii, sigur că putem avea rețineri în ceea ce privește intensitatea și rezultatele muncii sale diplomatice. Dar tendințele liderilor de la București privind „autonomia” față de URSS erau cât se poate de clare, iar acest lucru a amprentat, fără îndoială, activitatea ambasadelor noastre.

Credem că, printr-un intens interes științific și, deopotrivă, prin obiectivitate, vor putea fi deslușite și aduse la cunoștința publicului demersurile întreprinse, de-a lungul vremii, de reprezentanții diplomației românești, indiferent de perioada de referință. Adevărul istoric este important pentru noi toți, nu doar pentru pasionații de istorie. Astfel, vom putea fi în măsură să transmitem copiilor și nepoților noștri datele și informațiile necesare construirii unei identități autentice, care să țină cont de realitățile trecutului său, mai mult sau mai puțin învolburate.

*

Mulțumiri lui Bebe Dărac, fiu al comunei Cetate, județul Dolj, pentru discuțiile și informațiile extrem de interesante furnizate pe marginea acestui subiect.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

- <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/ceausescu-mostenitorul-diplomatiei-lui-dej>;
- <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/cum-il-vedea-gheorghiu-dej-pe-kennedy-i>;
- <https://evz.ro/petre-balaceanu-romanul-mana-kenne.html>
- <https://evz.ro/jfk-100-ce-placut-kennedy-romania.html>
- Wikipedia

Lumea cărților

Septimiu Chelcea și perenitatea proiectului sociologia militans

Şerban CIONOFF

Moto: „Pe cărarea bătătorită nu mai răsar flori. Croiește-ți drumul tău.”

Septimiu Chelcea

„Elogiu plictiselii”? La urma-urmelor, de ce nu? A scris Erasmus din Rotterdam un „Elogiu al nebuniei” și de cinci veacuri nimeni nu a reușit să îl contrazică?! Ba, foarte recent, Riccardo Dal Ferro, filosof, scriitor și expert în comunicare, director al revistei de filosofie contemporană „Endoxa”, a publicat un „Elogiu idioției”, pe care îl o consideră doar „o nereușită tentativă de a mă face înțeles”...

Așa încât, odată depășită bariera artificială a inhibiției lucrurilor spuse odată pentru totdeauna, să vedem care ar fi argumentele pe care Septimiu Chelcea, nume de referință în domeniul atât de complex al psihologiei sociale, își validează noua sa culegere de eseuri având titlul „Elogiu plictiselii”, apărut la Alexandria Publishing House.

„Să vorbești despre aspectele pozitive ale plictiselii – previne, din start, domnia sa –, emoție considerată negativă sau să afirmi că ținând mereu să atingi perfecțiunea ajungi să nu realizezi nimic, poate părea ciudat”. Si totuși, pornind de la învățăturile lui Emile Durkheim, fondatorul școlii franceze de sociologie, potrivit căruia această disciplină „nu trebuie să consiste într-o simplă parafrază a prejudecăților tradiționale”, Septimiu Chelcea se încumetă – și aș spune că reușește pe deplin! – să ne propună o altă abordare, o altă înțelegere a fenomenului psihosocial numit curent „plictiseală”. Avansând următoarea definiție: „Pe baza literaturii de specialitate putem spune că plictiseala este o stare emoțională aversivă și deactivată în care individul simte că timpul trece prea lent și își pierde interesul, sensul și angajarea în activitățile curente”.

Cu asta s-ar prea părea că discuția este închisă! Simplă impresie de mo-

ment, ne previne Septimiu Chelcea, care, după ce realizează o analiză sincronică, de fapt una comparativă a formelor de manifestare a plictiselii, îi adaugă acesteia o alta, diacronică, privind evoluția în timp a abordărilor științifice ale fenomenului, ajungând la o concluzie pe care aş numi-o concluzie de etapă: „Când se plăcătă, oamenilor le vin în minte idei năstrușnice, nu numai gânduri negre. Unii dintre aceștia știu să extragă din plăcătă filonul de aur, găsesc întrebuițări noi pentru lucrurile vechi sau descoperă bucurii noi în practicile vechi.” „Măcar pentru asta plăcătă merită elogiată”, pune punct Septimiu Chelcea expunerii de motive. Nu înainte de a ne preveni că nu este singurul care aduce un elogiu plăcătăi, existând precedentul lui Charles Bovissiere, care, pe la 1860, și-a intitulat documentul dedicat Academiei Franceze exact așa: „Elogiu plăcătăi”.

Am scris anume cuvântul „precedent”, fiindcă, după cum voi încerca să arăt mai departe, demersul lui Septimiu Chelcea este prin excelență unul polemic, dar și constructiv, în sensul că vizează depășirea unei anume „plăcătăi” care ne încearcă atunci când în discuție apar teme și teze care au fost, poate nedrept de repetate, confiscate și mortificate în câteva definiții. Definiții care, la rândul lor, urmând ciclul schițat de Grigore C. Moisil, au fost, mai întâi, paradoxale, au devenit locuri comune și au sfârșit

prin a deveni prejudecăți. Din această perspectivă am numit, ceva mai înainte, una dintre analizele preliminarii ale lui Septimiu Chelcea „concluzie de etapă”. De la care pornind, putem regândi teme despre care, măcar unii dintre noi, spun că ne-am plătit...

Una dintre aceste teme fiind certată într-o altă abordare de către Septimiu Chelcea într-un subcapitol al cărții care se intitulează „Căracter național, identitate națională și patriotism”. Întrebarea de la care pornește autorul este, de altfel, una pe care, într-o tonalitate ideologică sau în alta, revine cu semnificativă frecvență. Iată-o: „În epoca globalizării, a schimbărilor rapide și a consolidării instituțiilor supranaționale mai are sens să vorbim despre identitate națională, naționalism și patriotism?” „Răspunsul nu poate fi decât pozitiv”, afirmă categoric Septimiu Chelcea, dezvoltând o analiză minuțioasă și nuanțată. Analiză care, de ce nu am recunoaște-o?, nu este exclus că ar putea primi replici drastice atât din partea unor partizani ai abordărilor izolaționismului și naționalismului intolerant, cât și de la propagandistii supra-statalității și ai apusului naționalilor. Numai că, recrudescența și, mai cu seamă, violența curentelor naționalismului șovin – care invocă scenariile Uniunii Europene cu două sau mai multe vîze sau practicile hegemonice ale marilor corporații pe care nu văd de ce nu le-am numai

mai corect „trans/supranaționale” –, nu pot fi argumente definitive pentru a pune semnul egalității între patriotism, naționalismul extremist și fanatismul șovin. După cum nu poate fi dat credit unor sloganuri care au circulat cu mare frenzie imediat după evenimentele revoluționare din decembrie 1989, potrivit cărora naționala de „interes național” ar fi nici mai mult, nici mai puțin decât una naționalist-comunistă. Numai că, aşa după cum dureros de bine ne-o arată și cursul evenimentelor, chiar în marea familie a Europei Unite, mai presus de comuniunea declamativă există o veritabilă bătălie pe care mai fiecare stat membru o duce pentru a-și promova, a-și apăra și, în anumite situații, a-și impune Interesul Național.

Acestea ar fi doar câteva argumente pentru care consider că demonstrația lui Septimiu Chelcea reprezintă o necesară abordare și propune un set de concluzii dezirabile. Prima idee pe care aş menționa-o, în această ordine a discuției, este enunțată în următorii termeni „identitatea națională semnifică sentimentul apartenenței la o națiune, la o identitate statală.” Sau, într-o abordarea mai detaliată: „Identitatea națională descrie procesul de achiziție și interiorizare a modelelor categoriale referitoare la națiune și acoperă un continuum pozitiv-negativ de la identitatea negativă (contra-identitate) până la identitatea pozitivă”. Ceea ce, într-o

variantă ușor modificată, ar însemna că identitatea națională se definește atât prin anumite caracteristici pozitive, cât și prin unele negative, iar educația patriotică nu înseamnă supralicitarea primelor și ascunderea celorlalte. De aceea, consider ca un bun câștigat al acestor analize faptul că autorul reia și dezvoltă într-un text aparte tema identității naționale aşa cum se regăsește ea la nivelul reprezentărilor mentale și colective. Pe baza unor analize comparative a rezultatelor mai multor sondaje de opinie, autorul constată că există anumite caracteristici pozitive pe care subiecții le consideră definitorii pentru români – de exemplu, ospitalitatea –, aşa după cum există și altele – hoția, ca să dau doar un exemplu – pe care le situează la polul opus. Ce-i drept, sondajele respective au fost făcute cu mai bine de zece ani în urmă, ceea ce nu le modifică în datele lor esențiale. Deși, într-o variantă adusă la zi, nu cred că ar trebui să exclude sintagma „corupție”, pe care, din păcate, unii politicieni – mai corect spus „politicianiști”, în sensul dat termenului de către C. Rădulescu-Motru – îl folosesc agitând o minciună crășă atunci când umblă cu pâra la noua Înalta Poartă de la Bruxelles sau de la Strasbourg și făcând din România eternul „elev-problemă al UE” și, nici mai mult nici mai puțin, decât țara-etalon pentru corupția multilateral dezvoltată. Împrejurare care nici

nu ar trebui să ne prea mire de vreme ce avem, din păcate, o tradiție a delațiunii, ca vointă și reprezentare.

Revenind, acum, la tema identității naționale, aş mai dori să remarc faptul că sugestii pentru o grilă de lectură a temei în termeni specifici ai psihologiei poporului român, avem chiar aici, în cartea de față. Am în vedere abordările substanțiale din secțiunea consacrată „proceselor psihosociale”, motiv pentru care consider că o notă distincțivă a cărții aceea că între secțiunile sale operează și produce efecte o relație intrinsecă pe care, la modul figurat, desigur, aș numi-o principiul vaselor comunicante. Vreau să spun că unele concluzii ale demonstrațiilor dintr-o secțiune revin și sunt confirmate în alte abordări distincte din alte secțiuni, completându-se și susținându-se reciproc. Prin aceasta, constituind, la rândul lor, elemente definitorii în tratarea unui anumit subiect, el însuși foarte disputat și îndelung controversat. Cel al relației dintre naționalism și patriotism. Situație în care, iarăși, dată fiind marea încărcătură emoțională, dar și supralicitarea componentei ideologice persistă, încă, obstacole greu de depășit. Cu toate acestea, Septimiu Chelcea reușește să realizeze o analiză comparată a caracteristicilor celor două viziuni pornind de la notele definitorii ale

atașamentului față de propria națiune pe care au propus-o Thomas Blank și Peter Schmidt. Analiză din care autorul propune, la rândul său, un concept nou, cel de patriotism moderat, un patriotism constructiv mai bine spus: „Mă implic în apărarea patriotismului moderat, a patriotismului constructiv, care nu implică ostilitate, prejudecăți etnice și denigrarea altor populații sau națiuni, ci loialitate, atașament patriotic pozitiv față de propria națiune”. Patriotism constructiv despre care Septimiu Chelcea a spus și revine cu acest prilej că „este și astăzi o virtute ce trebuie cultivată la români”.

La rândul său, cea de a doua parte a volumului cuprinde o suită de aforisme grupate, și ele, în trei secțiuni distincte, dar, să le zic așa, intercomunicante: una pentru perioada Ion Iliescu și Emil Constantinescu, a doua pentru perioada Traian Băsescu, iar cea de a treia pentru primii ani ai regimului Klaus Iohannis. Nu îmi îngădui să le comentez, lăsând cititorului plăcerea de a savura și de a desluși tâlcul lor, adevărurile lor ascunse sub o tristă sau măcar îngândurată ironie.

Cu „Elogiu plăcăsii”, Septimiu Chelcea adaugă o remarcabilă demonstrație inclusă idealului sociologiei militans, acest mereu actual crez de viață și călăuză a faptei.

Victor Neumann, *Istoricul și opera*

Iuliana GALEŞ

Volumul lui Victor Neumann, *Istoricul și opera*, apărut de curând la editura RAO, este o lucrare polifonică în care portretul omului de cultură se construiește din mai multe perspective. Cei doi editori, Miodrag Milin și Florin Lobonț, încadrează prin prefață și postfață tabloul unei inteligențe vii, preocupate de reinterpretarea și rescrierea istoriei, de provocările prezentului, de viața cetății. Pentru cititorul grăbit care dorește doar un răspuns la întrebarea „Cine este Victor Neumann?” există un curriculum vitae foarte detaliat, respectiv o selecție de aprecieri ale activității acestuia făcute de importanți oameni de cultură.

Prefața scrisă de Miodrag Milin este asemenea antracelui în care avem principalele momente ale carierei lui Victor Neumann. Sunt prezentate lucrările cele mai importante, *Tentația lui Homo Europaeus*, *Neam*, *Popor sau Națiune. Despre identitățile politice europene*, *Interculturalitatea Banatului*, *Istoria României prin concepte*.

Perspective alternative asupra limbajelor social-politice și Istoria Banatului, fiecare dintre ele devenind cărți-reper pentru o nouă reflectie asupra istoriei. Relevanța și originalitatea cercetărilor este scoasă în evidență prin prezentarea opinilor colegilor de breaslă, printre care se numără Răzvan Theodorescu, Bogdan Murgescu, Andrei Cornea, Adrian Cioroianu, Alexandru Zub, Maria Todorova și alții.

Dar cel mai bine se prezintă în fața cititorului autorul însuși: „Mă caracterizează interesul pentru științe și arte, dar mai ales curiozitatea de a înțelege complexitatea naturii umane. Îmi rețin atenția cuvântul rostit sau scris, limbajul, comportamentul. Mă atrage tot ceea ce este noutate în materie de metodologie. Îmi place să gândesc pe cont propriu.” Cele șase interviuri din perioada 2003-2017, preluate din publicații centrale, dezvăluie preocupările intelectuale diverse ale istoricului, profesorului, omului de cultură, cetățeanului Victor Neumann. Fiecare

discuție este o ocazie de a clarifica, de a explica, de a reflecta asupra unor probleme ale istoriei României, asupra provocărilor pe care le are societatea actuală, asupra modului în care istoria ca știință trebuie să-și adapteze metodologia și trebuie să se reinventeze.

Homo Europaeus este protagonistul favorit al operei lui Victor Neumann. Născut în epoca luminilor, acesta este rațional, interogativ, critic, deschis experiențelor noi și implicat în viața cetății: „Căutarea și creația sa intelectuală fac posibile descoperirile științifice și tehnice, revoluția industrială, îmbunătățirea condițiilor de viață. Apoi, revoluția politică și administrativă. Noi suntem astăzi produsul direct al lui Homo Europaeus născut și multiplicat de secolul luminilor.” Este omul educat în spiritul toleranței, al multiculturalității, al recunoașterii și respectării celuilalt. Or, Banatul este un exemplu al acestei dimensiuni europene a culturii române. Dincolo de prezentările bine documentate ale acestei bogății culturale și istorice bănățene, amintirile biografice descriu cu nostalgie și căldură o regiune multilingvă, multietnică și multiconfesională în care conviețuirea, care însemna colaborarea și cunoașterea celuilalt, era o normalitate. În acest context este dezvoltat conceptul de „identitate multiplă”, o identitate originală, asumată, în care se regăsesc moștenirile culturale ale tuturor gru-

purilor cultural-lingvistice care alcătuiesc melting pot-ul bănățean. Lugojul copilăriei, apoi Timișoara sunt exemple de civilitate urbană, de depășire a granitelor confesionalo-etrnice în favoarea conlucrării în interesul comunității, o tradiție pe care locuitorii de astăzi sunt chemați să o continue.

Însă istoricul trebuie să studieze, să înțeleagă și să explice modul cum a evoluat societatea românească, astfel încât este necesară o privire critică, nouă, iar clarificarea conceptelor este cu atât mai necesară. Construirea națiunii române pe baza modelului german al etno-națiunii este vizibilă și astăzi în modul în care societatea românească se adaptează Europei moderne. Interviuul *Regăsirea de sine și întâlnirea cu Europa* pune în discuție și contribuția intelectualilor în dezvoltarea societății, rolul educației în formarea cetățeanului, raportul dintre individ și colectivitate. De altfel, sistemul universitar românesc este tema unui alt interviu intitulat *Universitățile sunt nuclee de dezvoltare profesională*, în care profesorul Victor Neumann vorbește despre schimbarea viziunii asupra educației, despre colaborarea obligatorie dintre instituțiile universitare românești cu cele din afara țării. Schimbul permanent de idei va contribui la redefinirea valorilor, la depășirea prejudecăților și a diverselor limitări.

Implicitarea în viața cetății este obiectul ultimului interviu dedicat pro-

iectului Timișoara, capitală culturală europeană. Prezentând proiectul și conceptul pe care s-a bazat acesta, Victor Neumann se dovedește deopotrivă un spirit critic, obiectiv, și un entuziasmat, încrezător în valoarea acestui proiect. Acesta este un prilej de concretizare a ideii de implicare și responsabilitate civică pe care profesorul și istoricul le promovează prin activitatea sa științifică și didactică.

În postfața intitulată *Gândirea istorică între fapte și concepte* Florin Lobonț evidențiază contribuțiile inovațioare ale lui Victor Neumann în domeniul științific, apreciază spiritul analitic și abordarea interdisciplinară puse în slujba înțelegerii istoriei și a fenomenelor sociale. Și, ca un admirator al Iluminismului, Victor Neumann

înțelege să părăsească izolarea Castailei pentru promovarea cetății: „Acest efort, desfășurat nu doar în lucrări științifice, ci și în presa culturală și în mijlocul comunității, în fața publicului larg, reprezintă o fațetă importantă a implicării și educării civice a publicului și a contribuției lui Victor Neumann ca istoric și ca personalitate publică la recuperarea valorilor și spiritului toleranței, plurilingvismului și deschiderii către celălalt.”

În spațiul limitat de copertele unui volum cititorului i se creionează portretul unui om de cultură care pune lucrurile în mișcare, care îndeamnă la reflectie, la reinterpretare, la spirit critic și deschidere. Iar intelectualul veritabil trebuie să determine evoluția societății în care trăiește.

Viața științifică

Universitatea Internațională de la Cheia. „Evoluția dreptului și a societății românești în context internațional” 1918-2018

Alexandra BUCUR

După reușita din anii trecuți, în perioada 26-30 iulie 2018, sub egida secției de Drept Internațional și Drept Comparat a Academiei de Științe Juridice din România, a avut loc a XXIV-a ediție a Universității Internaționale de la Cheia. Lucrările din acest an, care s-au desfășurat cu tema „Evoluția legii și societății românești în context internațional” (1918-2018), au avut un număr mare de participanți. Astfel, s-a conturat oportunitatea de a aduce în prim-plan identitatea națională și evoluția legii.

Lucrările s-au desfășurat având ca organizatori Clubul de la Cheia „Victor Dan Zlătescu”, Facultatea de Drept din Cluj-Napoca a Universității Creștine Dimitrie Cantemir, Facultatea de Administrație Publică a SNS-PA, Asociația Națiunilor Unite din România, Centrul Transdisciplinar pentru Drepturile Omului din cadrul SNS-PA, Centrul pentru Simulare Dinamică în Sectorul Public, CopyRo, Uniunea ziaristilor profesioniști, Editura Univer-

sul Academic, cu concursul membrilor Institutului Internațional de Drept de Expresie și Inspirație Franceză și ai Institutului European de Drept.

Președinția comitetului științific și organizatoric a fost asigurată și în acest an de prof.univ.dr. Irina Moroianu Zlătescu, membră a Academiei Internaționale de Drept Comparat de la Haga. Vicepreședinte al lucrărilor a fost doamna conf.dr. Mihaela Elena Fodor din cadrul Facultății de Drept din Cluj-Napoca a Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”.

Cu ocazia deschiderii, prof. univ. dr. Irina Moroianu Zlătescu a citit salutul Christianei Wendehorst, președintele Institutului de Drept European (ELI). Aceasta a urat succes participanților și, totodată, i-a asigurat pe cei prezenți că Institutul European de Drept, ca organizație independentă, își propune să îmbunătățească valoarea dreptului, să sprijine dezvoltarea acestuia și să contribuie la buna sa implementare, atât la nivel național, cât și la nivel

european. În acest context, Christiane Wendehorst a apreciat că Universitatea Internațională de la Cheia este un loc de reflectie pentru gândirea juridică.

Mesajele și discursurile au fost prezentate de conducerea Academiei de Științe Juridice din România, Secția de Drept Internațional și Drept Comparat, precum și de organizatori.

Prof.univ.dr. Irina Zlătescu a prezentat o temă de interes real cu titlul „100 de ani în evoluția dreptului comparat în România”. O altă temă care a stârnit interesul a fost aceea prezentată de conf.univ.dr. Elena Mihaela Fodor, care a vorbit despre evoluția protecției și promovării drepturilor copilului în lumina Convenției ONU și a altor documente universale și regionale europene. Totodată, conf.univ.dr. Mihai Milca a prezentat lucrarea „Tratatele de pace ale României (1919-1920) și noul cadrul juridic european postbelic”.

De asemenea, teme precum proprietatea intelectuală și transdisciplinaritatea au fost abordate pentru prima dată în cadrul Universității Internaționale de la Cheia. Așa cum spunea cunoscutul Basarab Nicolescu, „disciplinaritatea, pluridisciplinaritatea, interdisciplinaritatea și transdisciplinaritatea sunt cele patru săgeți ale unuia și aceluiași arc: al cunoașterii”. Astfel, prof. univ. dr. Magda Jianu a adus în atenție subiectul transdisciplinarității și educației.

Alți specialiști care au prezentat teme de referință au fost: prof.univ.dr. Monna-Lisa Belu Magdo, vicepreședinte

al Secției de Drept Internațional și Dreptului Comparat a Academiei de Științe Juridice, președinte al Clubului de la Cheia Victor Dan Zlatescu, prof. univ. dr. Ioan Alexandru, decan onorific al Facultății de Administrație Publică din cadrul S.N.S.P.A, prof. univ. dr. Maria Orlov, președinte al Institutului de Științe Administrative din Republica Moldova, prof. univ. dr. Petre Buneci, vicepreședinte al Asociației de Drept Penal.

Având în vedere că îmbunătățirea procesului de politici publice este un subiect constant al agendei specialiștilor români, doamna lector univ. Cristina Elena Nicolescu, directorul Centrului pentru Simulare Dinamică în Sectorul Public din cadrul SNSPA, a adus în atenție o temă de mare interes, intitulată „Drepturile omului și politicile publice în contextul românesc. Actualitate și perspective”.

Printre cei care au susținut lucrări la conferință, îi amintim, de asemenea, pe Alin Pop, președintele Curții de Arbitraj Ilfov –București, asist.univ. dr. Elena Claudia Marinică, Mircea Ciocan, membru ELI, vicepreședinte COES, cercetător Rareș Bogdan Ruge, membru ELI, prof. Elena Roxana Vișan, cercetător Paula Ghîtescu, cercetător Petru Emanuel Zlătescu, cercetător Alexandra Bucur. Totodată, în cadrul lucrărilor au fost lansate două cărți.

Acest eveniment s-a bucurat de un real succes, fiind o ocazie de a reuni împreună specialiști din domeniul dreptului.